

HONISMERET

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XXIV. ÉVFOLYAM

AZ ERKI EMLÉKMŰ

A falu közepén áll a 3, 5 méter magas, dór stílus, törött tetejű, süttöi mészkő oszlop, mely a derékba tört életeket szobolizálja. Tetejére – a gyász jeléül – lehajtott fejjel leszálló turul madár, oltalmazón tárva szárnyait az elhalt lelkeket idéző nevek fölé.

A turul madár jelentése kettős: egyrészt a község régi múltjára utal. Szent István korában a tíz község közös templom Erken épült és az Árpád-házi királyoknak a turul volt a totemállatuk. Másrészt a II. Világháború magyar repülőseinek és Hunyadi Páncélosok Iskolájának szintén turul volt a jelképe. Az erki lakosok nevei alatt az emlékművön szerepelnek. Erk területén elesett idegen nemzetiségű halottak is: Ismeretlen Német Katona, Ismeretlen Szovjet Katona, Román katonák. JOSEF RADOI MARTIN 1920 - 1944.

A község múltját idézve egy háromkaréjos, kicsinyített Árpád-kori templom romos alapját készítették el, s a szentély közepében állították fel az emlékművet. A szobor környékét a szobrászművész tervei alapján, a templommal harmonizáló, természetes anyagokkal – a növényzet megőrzésével – alakították ki.

Az oszlop alsó részének felirata:

„Adj Urunk-Istenünk idegen földben is nyugodalmat Nekik.”

A hátoldalon az alkotó neve: Györfi Sándor.

S akik megvalósították: a helyi önkormányzat, dr. Gulyás István állatorvos, helyismereti kutató és gyűjtő kezdeményezésére.

Szabó Sándor

HONISMERET

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XXIV. ÉVFOLYAM

TARTALOM

1100 ESZTENDŐ	A honfoglalás kori Erdély a régészeti kutatások fényében (<i>Bóna István</i>)... 3
A MAGYAR ISKOLA EZER ÉVE	Karacs Teréz a szülői házban (<i>Pásztor Emil</i>) ..... 17 Erdélyi Iskola (<i>Sebestyén Kálmán</i>) 21
ÉVFORDULÓK	Az ötvenhatos győri forradalmi eseményekről (<i>Veszprémi György</i>) ..... 23 Százharminc éves a kisvárdai nyomdászat (<i>Néző István</i>) ..... 28 „Egész életét a közügyeknek szentelte.” József nádorra emlékezve (<i>Baják László</i>) 32
TERMÉS	Amit a korabeli fényképek megőriztek. Polgári viseletek a XIX. szd.végén Vácott (<i>Forró Katalin</i>) ..... 37 Olvasó Imre nagyatádi kádármester (<i>N. László Endre</i>) ..... 41 Temetkezési szokások Járókszálláson (<i>Faragó Jánosné</i>) 45
HAGYOMÁNY	Anekdoták Kossuthról és Kövyről (<i>Lukács László</i>) ..... 52 Bábakalács (<i>Balázs Lajos</i>) 55
KRÓNIKA	A XXIV. Honismereti Akadémia, Csongrád Megnyitó (<i>Kanyar József</i>) ..... 58 A Honismereti Szövetség elnökségének munkájáról (<i>Bartha Éva</i>) ..... 60 A Számvizsgáló Bizottság jelentése (<i>Hajdú Jánosné - Vajda Istvánné</i>) ..... 62 A Notitia Hungariae Emléklappal kitüntetettek, 1996 ..... 63 Honismereti Emléklappal kitüntetettek, 1996 ..... 66 A Honismereti Szövetség alapszabályzata ..... 66 Kanyar József köszöntése Kaposvárott (<i>Sipos Csaba</i>) ..... 73 Pro Patria-kopjafák (<i>Tóth József</i>) ..... 74 EMKE vándorgyűlések Erdélyben (<i>Sylvester Lajos</i>) ..... 77 Emlékkonferencia az ungvári unió 350. évfordulóján (<i>Földváry Sándor</i>) ..... 80 Nem pénz, egyszerűen kell (<i>Sándor Endre</i>) ..... 81 Emléktábla Vásárhelyi Pál szülőházán (<i>Fejér László</i>) ..... 82 A 210 éves Ómoravica köszöntése (<i>Győri János</i>) ..... 83 Az ózdi városi múzeum (<i>Kerékgyártó Mihály</i>) ..... 84 Lakatos Demeter versmondó és népdaléneklési verseny Erdélyben (<i>Grega Sára</i>) 85
PÁLYÁZAT	A XLIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke.. 86 Az 1997. évi XLIV. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat ..... 90 Az 1994/1995. évi helytörténeti pályázat eredményjegyzéke 92
KÖNYVESPOLC	Archívum 13. (<i>Dóka Klára</i>) ..... 93 Dankó Imre: Nagyecsed (<i>Szabó László</i>) ..... 94 Beck Zoltán: Egyszer Mátyás király... (<i>Balassa Iván</i>) ..... 95 Varga Sándor: A Lendva-hegyi bortermelés (<i>Csász László</i>) 96

Az első borítón a szatmárcekei temető, a hátsón a hajdúdorogi görögkatolikus templom oltárképe látható (Halász Péter felvételei).

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

ANDRÁSFALVY BERTALAN

BARTHA ÉVA

BENCZE GÉZA

CSORBA CSABA

HAVAS GÁBORNÉ

HAVASSY PÉTER

KANYAR JÓZSEF

KOVÁTS DÁNIEL

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

Szerkeszti: HALÁSZ PÉTER

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Baják László főmunkatárs, Nemzeti Múzeum, Budapest – **Balassa Iván dr.** néprajzkutató, Bp. – **Balázs Lajos** tanár, Márton Áron Főgimnázium, Csíkszereda – **Bartha Éva** gyűjteményvezető, Magyar Nemzeti Múzeum, Bp. – **Bóna István dr.** egyetemi tanár, ELTE Régészettudományi Intézet, Bp. – **Csösz László** egyetemi hallgató, Szeged – **Dóka Klára** fősztályvezető, UMKL, Bp. – **Faragó Jánosné** ny. tanár, Jászárokszállás – **Földváry Sándor** tud. kutató, Oszki, Bp. – **Forró Katalin** muzeológus, Tragor Ignác Múzeum, Vác – **Grega Sára dr.** a SOTE Nyelvi Intézetének ny. munkatársa, Bp. – **Győri János** ny. tanár, Jászkisér – **Hajdú Jánosné** a Honismereti Szövetség Számvizsgáló Bizottságának elnöke, Eger – **Kálmán Gyula** tanár, Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola, Csorna – **Kanyar József dr.** ny. levéltárigazgató, Bp. –

Kerékyártó Mihály műszaki oktató, 102. sz. Ipari Szakmunkásképző és Szakiskola, Ózd – **Lukács László dr.** osztályvezető, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár – **Mezey László Miklós** szakszerkesztő, OSZK, Bp. – **N. László Endre** muzeológus, Dráva Múzeum, Barcs – **Néző István** könyvtáros, Városi Könyvtár, Kisvárdra – **Pásztor Emil dr.** az Esterházy Károly Tanárképző Főiskola ny. tanára, Eger – **Sebestyén Kálmán dr.** történész, Postamúzeum, Bp. – **Sipos Csaba dr.** tud. főmunkatárs, Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár – **Sylvester Lajos** újságíró, Háromszék Szerk., Sepsiszentgyörgy – **Szekely András Bertalan dr.** kisebbségkutató, MVSz Szent László Akadémia, Bp. – **Tóth József dr.** főmunkatárs, Óbudai Ifjúsági Központ, Bp. – **Vajda Ferencné** a TKM Egyesület munkatársa, Bp. – **Veszprémi György** ny. gépészmérnök, Győr

ISSN 0324-7627 Szerkesztőség: Budapest I. Corvin tér 8. II. 405. Postacím: Bp. 1251 Pf. 101. Tel.: 201-5207 Kiadja a Honismereti Szövetség. Készült a MIKSZÁTH KIADÓ gondozásában, fv. DR. NÉMETH JÁNOS ig., számítógépes tervezés: CSIPKA ROZÁLIA, Nyomás: Váci Ofset Nyomda, vezető: SZILVA ISTVÁN. Terjeszti a Magyar Posta RT. és alternatív terjesztők. Példányonkénti ára 98.- Ft. Évi előfizetési díja 540.- Ft. Előfizethető postautalványon, valamint a következő pénzforgalmi jelzőszámra: Postabank és Takarékpénztár 11991102 – 02102799 INDEX-25387 Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

A honfoglalás kori Erdély a régészeti kutatások fényében¹

Bizánci források szerint a magyarok a 830-as években jelennek meg a Szeret és az Al-Duna vidékén, tehát a Kárpátok keleti és déli oldalán. 862-ben, majd később 881-ben, 892-ben és 894-ben már a Kárpát-medencében is jártak, elsősorban Pannoniában hadakoztak, hol a morvákkal hol pedig a Karoling frankokkal szövetségben. E hadjáratok nyomán rögződhetett a magyar hagyományban olyan mélyen és élesen az, hogy a honfoglaló magyarság teljes egészében a Vereckei-hágón jött be mai hazánkba. Ezt a vereckei útvonalat mint *egyedülít* tünteti fel Béla király névtelen jegyzőjének, Anonymusnak a XIII. század első évtizede végén írott, regényes honfoglalás-története, a *Gesta Hungarorum*. Következésképpen mindazok, akik Anonymusnak nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint a korábbi írott illetve más forrásoknak, azok Erdélybe – Anonymussal egyetértve – a Szamos völgyén vagy a Meszesi-kapun át költöztetik be az első honfoglaló magyarokat. Így szerepel ez ismert régészek 1986-ban és 1988-ban kiadott könyveiben, a honfoglalás Anonymus nyomán megrajzolt térképein, s így írta le 1986-ban az *Erdély története* történésze is. Ezt az álláspontot képviselik az erdélyi szász kutatók, kivált pedig a román történészek és régészek, akik imádott Anonymusukkal nem sokat törődve, még távolabbról, Pannoniából, de legalábbis a Tisza túlszárjáról származtatják az Erdélybe betörő barbár magyar hordákat.

A legrégebb magyar krónikák, amelyek magja, az „*ösgesta*” a XI. század második feléig nyúlik vissza, egészen másképp ismertették a honfoglalást. Az őskrónika kifejezetten a „sasok” (Győrffy György szellemes megfejtése szerint ómagyarul a besékek vagyis a besenyők) támadásának tulajdonítja a honfoglalást. Korábbi országukban ugyanis „a sasok miatt nem maradhattak meg, mivel a fákról úgy szálltostak a sasok, mint másból a legyek, és elpusztították-felfalták nyájaikat és lovaikat”. „Ettől kezdve három hónapig hegyeken keltek át és végre Magyarország határvidékére, tudniillik Erdélybe érkeztek.” „A kapitányok között a leggazdagabb és leghatalmasabb volt Árpád, Álmos fia, aki Előd fia, aki Ügyek fia. Atyját, Álmost pedig Erdélyországban megölték, nem mehetett ugyanis be Pannoniába. Erdélyben megpihentek, megmaradt nyájaik is új erőre kaptak stb.” Máshová, mint Erdélybe, nem menekülhettek a 895-ben Bulgáriában vereséget szenvedett magyar seregészek sem.

Vagyis adva van egy másik forrás, egy sokkal korábbi magyar forrás, amely a honfoglalást kifejezetten úgy írja le, hogy a magyarok a Kárpátok szorosain keresztül először Erdélybe költöztek be. Ez a krónika is csak késői átdolgozásban, XIV. századi állapotban maradt ránk, ami kitetszik abból is, hogy elmondja: a németek Simburgnak/Siebenbürgennek nevezik az országrészt. Ezt a krónika kiegészítője csak a XII. század után írhatta le, amikor a németek már beköltöztek Erdélybe. Viszont okvetlenül hiteles hagyománynak, az Árpád-dinasztia hagyományának látszik az, hogy Árpád apját, Álmost Erdélyben megölték, ami talán a besenyőktől elszenvedett vere-

¹ Elhangzott 1996. május 18-án Budapesten az Erdélyi Szövetség által *Erdély a honfoglaláskor* témakörben szervezett felolvasóújsón. (Szerk.)

ségnek volt a következménye – kazár módon végrehajtott fejedelem-áldozat az istenség kiengesztelésére.

A régészet eredményei ezt a korábbi magyar történeti hagyományt támogatják, bár ennek csak 1989-ben lehetett először határozottan hangot adni. A jobb megértés kedvéért azonban nem árt néhány mondatot szentelni a magyar honfoglalást közvetlenül megelőző erdélyi viszonyoknak. A nyelvészet illetve a nyelvészetre támaszkodó történeti földrajz felől nézve talán nincs még egy olyan vidéke a Kárpát-medencének, amelynek szláv folyó- és helyneveit olyan jól ismernénk, mint Erdélyét, – hála Kniezsa István 1938. és 1943. évi munkáinak. Pontosan tisztában vagyunk tehát azzal, hogy a magyar honfoglalók hol találkoztak zártabb, sűrűbb (ám ennek ellenére is felettébb gyér) szláv lakossággal, sőt azzal is, hogy a XI. század végéig hogyan alakult Erdélyben a magyar-szláv viszony. Ritka szerencse ismét éppen Erdélyben, hogy a nyelvészeti alapú településtörténetet az elmúlt néhány évtized sikeres régészeti kutatásai alátámasztották, részben kiegészítették.

Erdélyben a IX. században s még jó darabig utána is, két nagyobb szláv települési tömbbel számolhatunk. Az egyik nagyban és egészben a későbbi székely és szász földeket jelenti, beleértve a besztercei szászok földjét is, vagyis az Olt, a Küküllők és a Nagy-Szamos völgyét. E vidéken sorozatban tártak fel szláv urnatemetőket – a szlávok elhamvasztották halottaikat (Medgyes, Szenterzsébet, Vízakna, Berve, Tordas stb.) és félig földbeásott putrikból álló szláv falvak házait, pontosan ott, ahol Kniezsa térképei nyomán jelentkezniük kellett. A másik tömb a Kis-Szamostól a Meszesen át a Kraszna és Túr mentében a Szamosig-Tiszáig terjed, itt halmok alá temetkező másféle eredetű szláv lakosság élt (Szilágynagyfalusi csoport). Ez fog szívósabbnak bizonyulni, míg az erdélyi völgyekben a magyarok a szlávokat a XI. század végére valószínűleg asszimilálják, addig a krasznai tömb területén ez lasabban ment végbe.

Végül, de nem utolsó sorban, ritka szerencsével sikerült a Maros középső folyásvidékén a IX. századi dunai bolgár hódítók és megszállók régészeti nyomaira, telepeire és temetőire rábukkanni (Gyulafehérvár, Maroskarna, Csombord, Szászsebes stb.) Azt lehet tehát mondani, ha a tudomány eredményeit elfogadjuk, akkor Nyugat-Szlovákia és a Nyugat-Dunántúl mellett Erdély a Kárpát-medence harmadik olyan vidéke, amelynek IX. századi népességi és települési viszonyaival tisztában vagyunk. E viszonyokba lép be a magyar honfoglalás.

A régészeti kutatás története

A Kárpát-medence, vagyis a középkori Magyarország egyetlen vidékének régészeti kutatása sem volt annyira elmaradott, hiányos, mint a történelmi Erdélyé, de nem sokkal kedvezőbb a helyzet akkor sem, ha a mai állapotot vesszük alapul, vagyis hozzászámítjuk a Partiumot és a Kelet-Temesközt (Bánságot) is. A Kárpát-medencének ez a Trianonban Romániához került egyharmada kimondva vagy kimondatlanul olyan országrésszé vált, amelyben legalábbis nem kívánatos korai magyar emlékeket kutatni vagy ilyeneket közölni, – azért van ez így, mivel a románság az egyetlen nép a Kárpát-medencében, amelynek – bár a politikai akarat mindent megtesz az ellenkezője kimutatására – nincs a XIII. századinál korábbi, tudományosan igazolható régészeti emléke anyaga. Ne legyen hát másoknak sem!

Negyedszázaddal ezelőtt még komoly tudományos hívei voltak annak a tetszetős elméletnek, hogy a Kárpát-medence legnagyobb, kerekén 10 kilogrammot kitevő aranylelete, a mai Romániából mintegy kinyúló legnyugatibb csücsökben talált nagyszentmiklósi, a marosvári Ajtony kincse lett volna, – ha így lenne, akkor ez az 1799-ben talált csodálatos kincs lenne a legrégebb magyar lelet. Ami azt illeti, plakáton, könyvborítokon, bélyegeken, emblémákon ma is annak számít, mivel a mű-

vészvilág még nem érzekelte (s talán nem is nagyon igyekszik érzékelni, kivált elhinni) a tudomány mára vitathatatlanná vált vizsgálati eredményét: a nagyszentmiklósi aranyedények 670 és 790 között készültek s gyűltek össze, ebben az időszakban került az edényekre az összes felirat, beleértve az utólag rákarcoltakat is. Vagyis az avar kor fejedelmi gazdagságú kincséről van szó, amelyet nyilvánvalóan az Avar Birodalom bukásakor ástak el. Ezzel nemcsak a magyar, de a harsogó bolgár és a legújabb román nemzeti vágyálmok is köddé foszlottak, a nagyszentmiklósi kincs egy kihalt nép letűnt birodalmának az emléke, akár hiszi ezt valaki, akár nem.

A temesi bánóság viszont mégis élen jár területünk és témánk kutatástörténetében. 1875-ben Nagy Teremián került elő az aranyozott ezüst ékszerekkel valóssággal elborított első honfoglaló magyar „nagyasszony” temetkezés. A sírlelet a leletek előkerülési sorrendjében is meglehetősen korai, tizedik volt az addig megismert honfoglalás kori emlékek sorában, ám ha figyelembe vesszük a Nemzeti Múzeumnak küldött kísérőlevelet, amelyben Hunyár János tanító megírta, hogy a nagyasszony sírja közelében a dombháton már 1839-ben is ráakadtak két csontvázra (sajnos leletekről nincs szó a levélben), akkor az 1834. évi híres-neves első honfoglaló leletünk, a bene-pusztai után alighanem a nagyteremiai lett volna a második. Ha lett volna, aki megfigyeli. Bánásági területünk és témánk időben harmadik honfoglalás kori lelete is: a dettai (1882), míg az első kis temető sírleleteit a Partiumban Nagyváradon dúlták szét, illetve gyűjtötték össze (1893).

1895-ben, a Honfoglalás tényleges millenniuma évében, Pulszky Ferenc a Nemzeti Múzeum főigazgatója már harmadik összefoglalását írta a „Magyarhonban” talált honfoglaló magyar leletekről, s ugyanazon esztendőben veje és utódja, Hampel József is elkészült a Magyar Honfoglalás Kútfei című kiadvány számára *A honfoglalási kor hazai emlékei* című teljesnek szánt összefoglalása első változatával, amikor végre Erdélyben is kiássa és közzéteszi az első négy honfoglalás kori magyar sírleletet Marosgombásról Herepey Károly. A Magyarországhoz képest 60, vagy ha nagyon jóindulatúak akarunk lenni, 40 éves lemaradásért az akkori erdélyi magyarok csak önmagukat okolhatták: amilyen élénk volt a fantáziájuk romantikus történelmi elbeszélésekre, annyira nem volt érzékük a földben rejtőző múlt iránt. Pedig észrevehették volna, hogy szász honfitársaik már sok évtizede milyen szorgalommal és alaposággal kutadják sőt ássák Dél-Erdély őskori és középkori, kivált római emlékeit, merő véletlen, hogy nem ők akadtak rá először a honfoglaló magyarok sírjaira is.

Nem is lesz Erdélyben magyar régészeti iskola mindaddig, míg 1899-ben a király ki nem nevezi a kecskeméti születésű Pósta Bélát, a Magyar Nemzeti Múzeum kiváló régészét (s mellesleg 1896-ban a híres történelmi honfoglalás kori leletek kutatóját és közlétezőjét) a kolozsvári egyetem régiség-tanítványára. Pósta katedrája és a hozzá tartozó múzeum átvétele után hat esztendővel még mindig így foglalta össze Hampel Józsefhez írott levelében a régészet erdélyi helyzetét: „A 40 esztendő semmiből valamit csinálni nehéz” (1906). Nem részletezem tovább: sikerült! Pósta nemcsak a gyorsan híressé vált kolozsvári régészeti iskolát alapította meg, de abból nőtt ki a szegedi s részben a mai budapesti is. Csupán hogy megértsük, miről van szó, legyen szabad saját példámval előhozakodnom. Magam ugyanis kétszeresen is ehhez az iskolához kötődöm, öreg gazdám, Banner János professzor Pósta Béla kolozsvári tanítványa volt, fiatalabb gazdám, László Gyula pedig majd egy évtizedig Pósta utódjaként működött a kolozsvári tanszéken.

Miközben a félamatőr gyulafehérvári muzeológus, Bodrogi János meglehetősen szakszerűtlenül újabb honfoglalás kori sírokat ásott ki Marosgombáson és Magyarlapádon (ezeket s az ezideig tartó vérszegény kutatásokat foglalta össze 1913-ban az Archaeologiai Értesítő hasábjain Nagy Géza, aki a Pósta-tanítványok új ásatait még csak hallomásból említi), aközben felnöttek a kiválóan ásató és ásatait tudomá-

nyosan feldolgozó Pósta-tanítványok. Roska Márton egymás után két erdélyi korai megyeközpont várának temetőjében végzett sikeres ásatást: Tordavárén Várfalván (1910) és Hunyadvárén Vajdahunyadon (1910/11), majd közvetlenül ezek után szakszerűen befejezte a marosgombási honfoglalás kori temető feltárását (1912). Ezalatt másik két kiváló tanítvány, Létay Balázs és Kovács István elkezdtek Kolozsváron a Zápolya utcában hozzáférhető honfoglalás kori sírok megmentését (1911). Roskának 1913-ban és 1914-ben még sikerült a Pósta által alapított magyar-francia nyelvű múzeumi folyóiratban, a *Dolgozatokban* közzétennie várfalvi és vajdahunyadi ásatásainak eredményeit – a többi ásatás publikációja elmaradt az I. Világháború kitörése miatt. A tanítványok bevonultak katonának s vagy elesetek (mint Létay Balázs a kolozsvári első honfoglaló sírok feltárója), vagy sok évig távol voltak. Mire a túlélők hazakeveredtek, nem volt többé professzoruk, Pósta meghalt 1919-ben, egyetemük tanszékeinek színe-java Szegedre települt át, hazájuk Román Királysággá vált. Roska legalább ásatásokkal próbálkozott, 1924/25-ben Biharvár mellett kiásta a várnép temetőjének 506 sírját, majd félévszázadig ez volt a kora-Árpád-kori Magyarország legnagyobb ilyen típusú temetője. Ezzel aztán vége is szakadt a honfoglalási, illetve korai magyar korszakkal foglalkozó tevékenységének. 1940-ig gondolni se lehetett Romániában honfoglaló magyarok kutatására vagy korábbi kutatások eredményeinek közzétételére.

Az 1930-as években Magyarországra menekült Roskát kérte fel Asztalos Miklós a Budapesten 1936-ban kiadott *A történeti Erdély* című gyűjteményes kötet szerkesztője *A honfoglalás és Erdély* fejezet megírására. Mi sem jellemzi jobban az akkori helyzetet mint az, hogy a mindössze 10 nyomtatott oldalnyi fejezet Erdély addig közölt összes klasszikus honfoglalás kori leletének leírását és rajzát is tartalmazza, köztük a Roska által még 1912-ben kiásott 3 gazdag marosgombási női sírlelet szerencsére magával hozott rajzaival, lelőhely-térképe pedig szórványos nyílhegyekkel, karperecekkel, kengyelekkel együtt is csak 13 X. századi magyar lelőhelyet tüntet fel, s még ezekből is 2 téves, valójában későavar lovassírok leletei.

Az 1940 ősztől 1944 koraőszéig tartó rövid észak-erdélyi magyar korszak csak keveset tudott a többévtizedes mulasztásokból helyrehozni. Kovács István elővette a Zápolya-utcai sírok addig fiókjában rejtgetett rajzait és fényképeit s az ásatás után 31 évvel végre közzétette őket (1942). Ugyanezen esztendőben a fiatal László Gyula újabb sírokat keresett a Zápolya utcában, de csak egy ép és két szétdőlt temetkezést tudott kiásni s ezeket is csak leírni (1942) illetve részben közölni (1943). Egy híradásból régóta ismert eresztvényi kengyelt leszámítva, nem tudott Észak-Erdélyből más honfoglaló leletet sem közölni. Az 1945 tavaszáig tartó interregnumot kihasználva tette közzé a sepsiszentgyörgyi Eprestemőn talált (1943) honfoglaló lovassír leleteit Székely Zoltán. A Kolozsvárra 1941-től átmenetileg visszatért Roska Márton egész Erdélyt felölelni vágyó kataszteri munkásságában csak az Őskor-kötet összeállításáig jutott el, egy gyulafehérvári kardkoptatót leszámítva nem közölt magyar leletet (1944). A legnagyobb baj, hogy bihari sírleleteivel sem gondolt, így azok azóta – immáron újból 50 éve! – hozzáférhetetlenek a nagyváradi múzeumban.

A „felszabadulással” sztálini sötétség borult Romániára is, még a dákokat és a római „rabszolgatartókat” is ki kellettátkozni, hivatalból mindenfelé szlávokat kellett kutatni. Ott is – éppúgy mint nálunk – először csak az 1956. esztendő hozott némi olvadást. Az első jelet a bánási származású magyarbarát bukaresti professzor, Dorin Popescu adta meg, aki a határ közelében, Gyulavarsánd-Laposhalom évtizedek óta ismert és kutatott bronzkori telepén újból ásatásokba fogva, melléktermékként 58 magyar köznépi sírt tárt fel. A bronzkori leletek közlése jó alkalom volt ezek leírására és bemutatására is, s ennek kapcsán mindazon adatok összefoglalására, amelyeket a magyarok erdélyi beköltözésével kapcsolatban a szakirodalomból összegyűjtött (1956). Ezen felbátorodott a nagyszebeni szász, Kurt Horedt, akit 1949-ben – László Gyula hazasupportolásá-

nak évében – kolozsvári professzornak neveztek ki. Tovább törte a jeget, bár nagyon óvatosan. 1958-ban kiadott román nyelvű könyvében az erdélyi avar leleteket nemcsak összefoglalja, de avarként közli is őket, miközben egyidejűleg megjelent német nyelvű könyvében a magyarokról *Die Metallfunde des 10-11. Jahrhunderts aus Siebenbürgen* cím mögé rejtve csak írásos jegyzéket mert adni, ez a jegyzék pénzleletekkel együtt 22 lelőhely adatát tartalmazza. Ugyanezen könyvecske egy másik részében azzal az ürüggyel merészelt gyulafehérvári magyar sírleleteket közölni, hogy szétválasztja őket a római Apulum velük összekevert sírleleteitől.

Sajnos erre az időre Horedt már régen elkövette azt a módszertani hibát, amelyet régésznek soha nem szabadna elkövetnie: nem egykorú idegen forráshoz igazította a leleteket. Horedt – nyilván a harsogó történelmi propaganda nyomán – kortárs szemtanúnak vélte Anonymust („Der Kronzeuge Anonymus... berichtet” írja több ízben), tehát a magyar beköltözés útvonalaként egyedül a Meszesi kaput ismerte el s régészeti adatait is ehhez igazította. 1000 körüli második beköltözési „etapnak” István királyt és katonáit tartotta, velük hozta kapcsolatba az összes köznépi jellegű leletet. Tévedései mellett élete végéig kitartott, mi több: Németországba történt kivándorlása után ott kiadott könyveiben (1986, 1988) újabb merev módszertani tévedésekkel (pl. a magyar pénzek erdélyi elterjedésének „etapjaival”) kiegészítve igyekezett belesúlykolni a német olvasóba. Emiatt jószándéka is ellentétébe fordult.

1959-1966 között jól érzékelhető enyhülés következett be a romániai régészetben, amelyet elsőként a német származású aradi régész, Egon Dörner használt ki. Dörnernek köszönhetjük a Siklón (1961), Németszentpéteren (1962) és Arad-Csályán (1964) feltárt vagy részben megmentett honfoglaló magyar lovassírok (s mellesleg korai avar lovassírok) tudományos ismertetését (1960, 1962, 1970), – később „hálából” elzaklatták a múzeumi szolgálatból. A nagyváradi megyei múzeum akkori régésze, a román nevű, félig magyar Nicolae Chidioșan is ezekben az években merete közzétenni a még 1942-ben előkerült szép gálospetri honfoglaló női sírleleteket (aligha véletlenül a nagyszebeni/hermannstadti Brukenthal Múzeum 1965. évi évkönyvében!) majd a trepanált koponyájú, „agyafűt” ember temetkezését is tartalmazó, a szalacsi Vidadombon 1966-ban kiásott 12 síros kis magyar temető leleteit, majd Nagyvárad-Szalkán pedig gazdagabb köznépi sírokat is megmentett. Ő úgy úszta meg a következményeket, hogy kivándorolt Izraelbe. Sajnos azelőtt, mielőtt az általa 1967-ben megmentett köröstarján-csordásdombi honfoglaló magyar temetőt is közölni vagy legalább ismertetni tudta volna.

Más románok még az enyhülés e néhány évében sem nagyon kapcsolódtak be a honfoglaló magyarok kutatásába. Sajtényből ismertette Liviu Mărghitan egy díszöves „lovass vándor” temetkezését, aki a „leteleptült” helyiek közepette nyugodott volna (1965). A sajtényi leletekből a Bukaresti Nemzeti Múzeum kölcsönkérte a díszöves sírleletet, ez a fővárosban X. századi magyar harcos sírleleteként volt kiállítva még az 1980-as években is, miközben a 4 síros kis temető Aradon maradt leletei az aradi múzeum kiállításán az „autochton” népesség relikviáiként szerepeltek, – ennyit a főváros és a „frontváros” közti különbségről! A bánági Hodonyból egy neolitikus telep ásatása kapcsán 1959-ben két különböző szelvényben kiásott (minden csak *nem*!) magyar temető 11 sírját, köztük lószerszámmal, lócsontokkal eltemetett „lovass vándor” temetkezését közölte Adrian Bejan és Marius Moga (1977).

Amint láttuk, még az enyhülés idején is csak a Partiumból vagy a Bánáságból/Bánátságból lehetett „magyargyanús” sírokat publikálni vagy említeni, igazi erdélyiekéről szó sem lehetett. Az egyetlen, 1961-1962-ben gyalázatosan rosszul, hiányosan kiásott valódi erdélyi honfoglalás kori temetőrészt, 16 sírt és leleteit Maroskamáról K. Horedt csak úgy tudta közzétenni, hogy „Blandiana-B-Gruppe” néven kerek-perec tagadta, hogy bárminemű köze lenne a magyarokhoz (1966), – ezt azután addig ismételte, míg végül maga is elhitte. S ezzel eljutottunk a harmadik, máig tartó időszakhoz.

Egy vérbeli régésznek éppúgy kötelessége (hivatása) megmenteni bármiféle régi korszak emlékeit, mint a mentőorvosnak a sérülteket ellátni. Honfoglaló magyarok sírjai és temetői a különféle leletmentések során természetesen továbbra is előkerültek. Egy részüket még említeni sem volt szabad, ezek még a Dacia folyóirat évi hivatalos jelentéseibe se kerültek be. Néhányat az ásatók baráti közléseként vett fel jegyzékeibe Mircea Rusu, de úgy, hogy az azokban szereplő 45 X-XII. századi temetőről illetve sírleletről nem közölt érdemleges tudnivalót (1975). Persze azért tudunk a köröstarjáni temető előkerüléséről (1967), a Déván megmentett pompás sírokról (1975, – az utóbbiak közül az egyik sír leleteiről titokban készített vázrajzot majd 1986-ban Németországban közli K. Horedt), Temesvár-Csókaerdő remek „katonai” temetőjéről (1980), értesültünk a Gyulafehérváron nagy építkezések során megmentett szláv-bolgár-magyar temetőkről (1971-1981), s bármennyire is titkolták, tudunk a Kolozsváron kiásott II. honfoglalás kori temetőről, a Pata utca és Györgyfalvi út találkozásánál előkerültnek mondott – így emlegette őket a Szabad Európa Rádió is –, valójában a kis Szántó utcában kiásott sírokról (1986). Ez utóbbiakat úgy akarták elködösíteni, hogy nagyon késői, XIII. századi sírokról van szó, s amikor kiderült az igazság, még 1991-ben is így próbálta őket „becsomagolni” ásatójuk: a temető „nem fenntartás nélkül magyar, hiszen a magyar nép akkor még nem volt egységes. A talált csontok alapján ezek az emberek túl magasak voltak, ami ugyancsak nem jellemző a magyarokra. De minden kétséget kizárva Pannonia felől érkezett vándornépekhez tartoztak” – így a X. században már minden bizonnyal teljességgel „egységes” román nép kései leszarmazottja, aki szemmel láthatóan jobban tudja, milyeneknek kellett lenniük a magyaroknak, mint maguk a magyarok.

Az 1989 karácsonya utáni első nagy leleplezések egyikéből értesültünk a Temesvártól délre fekvő Vejtén kiásott és tökéletesen eltitkolt honfoglalás kori magyar temetőről. Nos, azóta semmi nem változott. Nemcsak Vejtét s ki tudja mi mást titkoltak még el, de e temetők leletei ma éppúgy zároltak mint a 80-as években voltak. Hogy az 1986-ban megjelent Erdély történetében Vejte és Kolozsvári-Szántó utca kivételével legalább valamennyi lelet említve van, az baráti kapcsolatok s az erdélyi múzeumok többszöri meglátogatásának az eredménye. Az 1989/1993. évi „rövid” Erdély történetéből egyetlen addig előkerült honfoglalás kori lelet sem maradt ki. Ennek az eredménye a következő összefoglalás.

Honfoglaló magyarok emlékei Erdélyben

Az egyedüli halvány, de biztos képet Erdély első magyar megszállóiról a kolozsvári régi Zápolya (1948 után Vişinschi, most Dostoievschi) utcában kiásott, összesen 11 temetkezés nyújthatja. Ma már nem lehet arról szó, hogy hajdani néprajzos szemlélettel verrokon nagycsaládot, a „honfoglaló népet” lássuk bennük, a 11 sírből 8-ban felnőtt férfi, 2-ben fiatal nő, 1-ben kislány nyugodott, ilyen élettani/biológiai közösség nem létezhet sem itt, sem másutt. Ezekben a temetőkben a magyarság uralmát biztosító hivatásos katonaréteg temetkezett, mindaddig – mintegy 25/35 évig – amíg ilyen biztosításra egyáltalán szükség volt.

A Zápolya utcai 8 férfiből 7 fegyveres harcos volt, legrangosabb lehetett a trepanált koponyájú, „agyafűrt” férfiú. Hatukkal lovat temettek el. Különös jelentősége e kis temetőnek, hogy a honfoglaló magyarság mindhárom lovas temetkezési módját gyakorolták: a göngyölt, a kiterített és a kitömött lóboróset, erre egészen napjainkig ez volt az egyetlen közölt példa a honfoglalás korából. Kitűnően tükrözi a halotti szokások különbözőségükben is megnyilvánuló egységét. A szablyákkal, megvasalt tegezben hordott nyilakkal, csontmerevítő s ijjal felfegyverzett harcosok viseletében nincs nyoma a nyugati hadjáratok nyomán kialakult pompának és gazdagságnak. Felszerelésük,

övdíszeik, mentegombjaik, lószerszámuk, tegezfüggesztőjük vitathatatlanul keleti jellegű, steppei eredetű, mi több: a 11. sír szügyelő csörgőjének rokonsága a dél-orosz pusztákon és a Dél-Ural vidéken át egészen az ázsiai steppékig visszakövethető. Etelközi típusúak a két asszony fülbevalói és „szaltovoi” jellegűek a sírokból talált edények is. Ez a fegyveres csoport sosem járt Magyarországon vagy attól nyugatra; a honfoglalás kezdetén, 895-ben arra a helyre parancsolták őket, amelynek közelében sírjaik előkerültek. Kézenfekvő volt már korábban arra gondolni, hogy a kis temetőhöz 1275 m-re nyugatra egykor létezett római Napoca elhagyott romváros falai között, szélétől védve szálltak meg, erre azonban nincs semmiféle bizonyíték, – s ha netán előkerülne, alkalmi telepük akkor sem lenne a későbbi Kolozsvár város szerves előzménye.

A helyzetet alaposan bonyolította a Zápolya utcától mintegy 750 m-re délnyugatra, tehát a római és középkori városhoz még közelebbi újabb és nagyobb katonai jellegű temető előkerülése. A Szántó- (Plugarilor-) utcai 26 sír katonai jellege még a Zápolya utcánál is szembetűnőbb, 19 fegyveres férfival csak 7 nőt illetve gyermeket találtak. A temetkezések mellől ugyan eddig egyetlen leletet sem közöltek, azt mégis tudjuk, hogy a férfiak mellé 5 vagy 6 ízben temettek lovat, 4 harcossal temették el szablyáját, 12-vel csontos-íját (ez a maximum eddig honfoglalás kori temetőben!), valamennyi férfi mellé tettek tegezt vagy nyilat és tűzcsiholót – az utóbbit a harcosok vezetője fémveterekkel díszített tarsolyban hordta. Néhány asszonyuk hivalkodó katonafeleség volt, arany és ezüst gyűrűkkel, karperecekkel. Síredényeik ugyanolyanok, mint a Zápolya utcaiak.

Tudván, hogy 1949 áprilisában László Gyula a Farkas-utcában (akkor már Chirov, ma Kogălniceanu utca) a Zápolya utcai asszonyokéval rokon fülbevalót viselő, ezüst pitykével kivert ingnyakú gazdag magyar női temetkezést tárt fel, akkor nemcsak három egykorú honfoglaló magyar temetővel kell számolni egymás közelében, de a harmadikkal immáron alig 150 m-rel a római falakon kívül. A Napocához egyre közelebb előkerülő magyar temetők arra utalnak, hogy uruk és parancsolójuk a honfoglalás után egy-két évtizedig valóban az elhagyott város falakkal körülvett belső térségén lakhatott, – erre utal a gyulafehérvári párhuzam is.

Gyulafehérváron a római Apulum szabályos négyszöget körülzáró jólépített kőfalai a későközépkorig álltak. Az avarok sem itt sem máshol nem sokat törődtek az antik romvárosokkal, a IX. században beköltöző bolgárok azonban felhasználják őket. Gyulafehérváron a falakon belül bolgár település, a falakon kívül bolgár temető került elő. A bolgároktól azonnal birtokba veszik az erődöt a honfoglaló magyarok, ám kezdetben aligha erődítményként. Egyszerűen beletelepednek és beletemetkeznek. Egy díszöves magyar lovasharcos sírját dűlják majd szét annak a templomnak a XI. század eleji alapozásával, amely a székesegyház bejáratával szemben került elő. Egy a vár területéről származó rús/viking típusú kardkoptató tanúsága szerint a vár területén később is temetkeztek. Apulum falain kívül már századunk elején kis honfoglalás kori temetőre találtak, lószerszámmal-kengyellel temetkező trepanált koponyájú férfit, nyakpercet, fülbevalót, gyűrűt viselő asszonyokat, ezek a sírok azonban nem korábbiak a X. század közepénél. Java X. századiak az újabban a Zalatnai úton kiásott lovas, vasalt tegezes férfiak, áttört hajfonat korongot, ezüst és zománcos fülbevalókat viselő asszonyok temetkezései is, ezeket követik időben a római falak körül körben a késő X-XI. századi köznépi temetők.

Az utóbbi jelzi a döntő különbséget Apulum és Napoca között. Apulum legio castrumának jól megépített falai védhető, de legalábbis kijavítható állapotban maradtak fenn, Napoca, a civil-város már okvetlenül rom volt. Ha nem így lett volna, akkor a magyar államszervezéskor nem a mai Kolozsmonostor dombján építették volna fel az ispánok föld-gerenda falú várát, amelynek folyamatos használatát Szent Istvántól a

tatárjárásig oklevelek és régészeti leletek (pénzzel keltezett házak és temetők, templomok építése és újraképzése) a legjobban igazolt kora Árpád-kori ispáni központtá teszük egész Erdélyben! Nem tudjuk viszont, kik dúlták fel s miért a Zápolya utcai kora X. századi sírok majd felét, a gyűlölet egy rossz emlékü egykori gazdájának szolt-e vagy pogány voltuknak? Avagy csupán „egyszerű” jóindulatú sírrablók műve?

A hiányos, zavaros adatokból is látszik, hogy Marosgombáson is korai katonai jellegű temetővel számolhatunk, olyannal, amelyben egyetlen sorban nyugszanak a harcosok és a hozzájuk tartozó néhány asszony. Gombáson a kolozsváriaknál jóval szegényebb (lóval temetkező nem volt köztük) 7 harcosról tudunk, csak kettővel temették el szabályját, a többiek nyíllal és harcibaltával, az 5 asszonyból is csak egy volt gazdagabban felékszerezett, a többiek egyszerűbb ékszereket viseltek.

A marosgombási kis temető mintegy átmenet a maroskarnaihoz, – ahol azonban már nem lehet szó hivatásos harcosokról. A 15 feltárt sírból 5 szegényebb ékszereket viselő nő temetkezése volt s csupán 4 férfi, mind a négy nyilakkal, ám egyikük tegez és szablyával is útnak indítva. Különös érdekessége a Maroskarnán megtelepült csoportnak, hogy a megelőző, bolgár korszak – talán a magyar honfoglalást túlélő? – népességének ellenőrzése lehetett a feladata. A sírokból azonban nem bolgár, hanem magyar típusú edények kerültek elő, mi több: a temetkezési rítus bizonyos elemei (pl. a fej alá tett kőpárna) kifejezetten a Zápolya utcával rokonok. Mivel a 6 teljesen szét-dúlt sír itt is alighanem férfitemetkezés volt, így számolva 10 férfival és 5 nővel jellemezhető katonai jellegű temetőt kapnánk – sajnos a hiányos ásatás miatt mindez nem egyéb tűnődésnél.

Két-három közepesen felékszerezett magyarlapádi asszony temetkezéssel és a 7(?) dévai sírből vázrajz nyomán illetve hallomásból ismert sírmelléklettel (kétélű kard, tegez 8 nyíllal, gombok, gyűrűk – köztük vésett ékkövel díszített aranygyűrű is –, karperec, fülbevaló) ellátott közösséggel, amely a lószerszámos (nyereg a kengyelekkel, zabla) temetkezést gyakorolta, véget ér az Erdélyből ismert „gazdag” honfoglaló magyar temetők sora. Az Alföldet benépesítő magyar tömbbel a Maros-völgyi leletek mutatnak kapcsolatot: magyarlapádi, gyulafehérvári és várfalvai ékszerek. A Szamos-völgy, a Meszes és a Királyhágó – mint erre még visszatérünk – szemmel láthatóan nem játszott számottevő szerepet a X. században az Erdőntúli medence és az ország többi része közti kapcsolatban. Az akkoriban jóval délebbre elhelyezkedő magyar uralmi súlypontnak megfelelően a főútvonal s egyben a só útja a Maros-völgye volt; képtelen-védhetetlen historikus fantazmagória, hogy a 2500 m magas Déli-Kárpátokon át a Marosig terjedő bolgár kánság lett volna a X. századi Dél-Erdélyben. Éppenséggel jól ismerjük ugyanis a bolgárok ellen előretolt magyar határbiztosító harcosok Oltvidéki lovas sírjait, Csíkszögödről, Kézdivásárhelyről, Sepsiszentgyörgyről, Eresztvényből és Köpecről, ám miután a bolgár nagyhatalom 933 után megrendült, ezekre nem volt többé szükség.

Az Erdélyből ismert néhány katonai őrhelyből akkor sem lett volna magyar nép és magyar államszervezet, ha kétszer ennyi lenne belőlük s temetőikben is kétszer annyian nyugodnának. Szerencsére ismerjük a X. századi magyar köznép emlékeit is. Klaszikus kis falusi közösség emlékei a hét pecséttel őrzött marosnagyfalvi leletek, hasonló maradványaira utalnak Alvinc, Borberek, Borosbenedek, Maroscsapó szórványos sírleletei is, a köznép igazi emlékeit persze leginkább a két új gyulafehérvári temetőben (266+186 sír) lehetne tanulmányozni. Míg ezeket csak hallomásból ismerjük, sokkal jobban állunk az államalapítás korának emlékeivel. Erdélyi megyeközpontok századunk eleje óta ismert temetőiben, a Tordavárában Várfalván (55 sír), Hunyadvárában Vajdahunyadon (78 sír) annyira szembetűnő volt ugyanis a honfoglalás koráig visszanyúló magyar hagyomány és jelleg (trepanált koponyák, rombuszpengéjű nyílcsúcsok, bronz gombok, kerek pitykék mint ruhadíszek, kéttagú csüngők, kígyófejes

karperecek, sodrott nyakperecek, széleslemező karperecek stb.), hogy e temetőkkal kapcsolatban a magyar kutatásban – szemben a magyarországi helyzettel és gyakorlattal – egy pillanatig sem merült fel a szláv eredet vagy szláv meghatározás. Mi több: nemcsak Szent Istvántól számítható (István pénzeivel sokszorosan igazolt!) kezdetüket lehetett látni, de a végüket is, Várfalván a László-Kálmán-kori átmenetet a templom körüli temetkezésre. Újabbán sokszáz sír feltárása után ugyanez igazolódott Dobokavár várnépének temetőinél (ezért nem került közlésre a több, mint 800 feltárt sír leletanyaga és dokumentációja, mivel éppen az ellenkezőjét igazolná annak, amiért a költséges ásatásokat elterveztek és végbevitték), ugyanezt találjuk a korai Kolozsváron a monostorban (eddig 160 feltárt temetkezés) és az erdélyi Szolnok első székhegyként sejtethő Kazárvárban is.

Mielőtt összefoglalnánk Erdély honfoglalás korával kapcsolatos adatainkat, röviden fussunk át az Alföld keleti peremének viszonyain, – hiszen a két „országot” a X-XIII. században csak hegyek, erdők, bölények és medvék választották el egymástól. A katonai megszállók kis temetőit vagy a rájuk utaló temető-töredékeket itt is végig megtaláljuk, már századunk eleje óta ismert például Bihar-Somlyószőlőhegy 7 lovas harcos férfiból és 1 szál nőből álló temetője, amelynek azonban (s itt helyesíteni kell saját kutatásunkat is) nem volt, nem lehetett köze a tőle több km-re fekvő Biharvárhoz. Úgy-ahogy (láttuk, többnyire előzetes jelentésekből) tudunk Sikló 7 lovas harcosból – köztük 4 lovas, 1 lószerszámos – 4 lóval, lószerszámmal temetkező asszonyból álló gazdag temetőjéről s legalább 7 elpusztult sírjáról, az ott temetkezők a mellükre varrott pénzek tanúsága szerint a nyugati hadjáratokban is résztvettek. Náluk jóval gazdagabak lehettek azok a muszka harcosok, akiknek sírjaiból a múlt század végén gazdag leletek kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba. E sorok írója – alighanem kivételesen – ismeri Temesvár-Csókaerdő 7 lovas-íjász harcosból, 3 ékszereket viselő asszonyból és 2 gyermekből álló katonai temetőjének közöletlen leleteit, magyar régész nem látta viszont Köröstarján-Csordásdomb és Vejte hasonló temetőinek leleteit. A többi temető jellegét nem lehet megítélni. Gazdag sírleletek töredékeit mentették meg Arad-Csályán szablyás és kardos lovasok sírjaiból és Németszentpéterről, 2-4 temetkezést tártak csak fel Gálospetri-Malomdombon és a fontos sóközpontban, Sajtényban, ahol középrétegbeli díszöves temetkezés is előkerült.

Letagadhatatlan itt a köznép is, hiszen Biharvár várnépének Roska Márton kiásta 506 sírjához újabbán (1954) 14 sírt tártak fel. Részbeni feltárára került Aradvár XI. századi temetője (kb. 200 feltárt sírja a vár belsejében) s már a múlt század vége óta ismertek Temesvár várnépének sírleletei is (valamennyi közöletlen). Nincs közvetlen köze a Szent László alapította Nagyváradhoz a Pece pataknál és a Szalka-teraszon kiásott X. századi köznépi temetőrészeknek, viszont jelentős X-XI. századi köznépi emlék a Gyulavarsánd-Laposhalmon a század eleje óta több ízben kutatott temető, amelyből eddig mintegy 100 sírlelet ismert. A Kelet-Alföld X-XI. századi viszonyaiba egyébként is kiváló betekintést nyújtanak a határ magyar oldalán feltárt nagy temetők, a 177 síros ártándi és az 540 síros magyarhomorogi, – a belőlük kiolvasható tanulságok nyilvánvalóan érvényesek párszáz méterrel vagy néhány kilométerrel keletre is!

Tanulságok, összefoglalás

Nagy elődeinknek, Nagy Gézának, Roska Mártonnak, László Gyulának nem volt lehetősége a túlságosan kevés régészeti leletből önálló, „erdély-specifikus” következtetéseket levonni, hiszen még 1985-ben is akadt olyan régész kutató, aki a X. századi Erdélyből csak 4 (négy!) régészeti leletet-lelőhelyet ismert el magyarnak. Ehhez képest az egy esztendővel később kiadott *Erdély története* valóságos földindulásnak számított, hiszen először kísérelte meg százas nagyságban feltárni a honfoglalás és

államalapítás korának régészeti emlékeit vagy legalább nyomait. Pontosabban: számított volna, ha a „nagy” Erdély szóban forgó I. kötetének illetve korszakának szerző-szerkesztője hozzájárult volna ahhoz, hogy általános településtörténeti tanulságokon túl is értékelni lehessen a régészet eredményeit. Nem lehetett, a magyar Honfoglalással kezdődő III. fejezet nem értékesíti a régészet eredményeit, kizárólag az írott források és a helynévi elemzések alapjain áll, az évszázados ellentmondást sem feloldva, hiszen egyszerre veti el és használja fel Anonymust. Ezekből az „alapokból” kiindulva benépesíti Erdélynek a X. században még jórészt lakatlan vagy szlávoktól lakott vidékeit a Zsombor-Gyula „ősfoglaló” nemzetség Agmánd, Kalocsa, Borsa, Mikola ágaival – nem egyéb ez XII-XIV. századi birtokviszonyok visszavetítésénél a honfoglalás korára, az „úri Magyarország” történetírásának jellegzetes módszerével.

Igaz, az 1989-ben megjelent „rövid” Erdély történetéből mindez már kimarad, hiszen a 896-1172 közti történelmet ezúttal régész-történész írta, csak hogy ez a kötet (amely azonos a német, francia, angol nyelven kiadott Erdély történetével) teljességgel ismeretlen a magyar történettudományban, magam legalábbis még soha nem találkoztam rá való hivatkozással.

Legkevésbé Erdélyből származó tudományos hivatkozással. Sajnálattal kell megállapítani ugyanis, hogy a honfoglalás és államalapítás kora régészetének ma sincs erdélyi magyar kutatója. Pedig a stafétabotot az erdélyieknek kell átvenni, Magyarországról ma már nem lehet Erdély régészetével foglalkozni. Erdélyi szász segítség sem várható, eddig sem volt sok köszönet benne. Kurt Horedt Németországban (az NSZK-ban) írott és kiadott könyveiben és dolgozataiban (1984, 1986, 1987, 1988) ugyanis egyaránt szembefordult a román és magyar állásponttal, de úgy, hogy nem a tudománynak kedvezett. Módszere az abszolút fafejű német „rendszerzés”, a mindenáron való rendcsinálás kényszere.

Horedt vallja, hogy a VII-IX. században egész Erdély szlávokkal népesült be s ezek a szlávok az előzményeket tekintve valóságos zárófalat alkotnak (vagyis elveti a dákorómai kontinuitást), mivel a magyaron kívül, illetve a magyar beköltözés előtről Erdélyből csak szláv helynevek maradtak fenn. E tárgyilagosságot alaposan meggyengítve felveti ugyanakkor, hogy az első vlachok a IX. századi bolgár uralom idején költöztek be, – vagyis *előbb*, mint a magyarok. Fontos felismerése, hogy az erdélyi szlávoknak nem voltak váraik, – a legendás Gelou/Gelunak sem volt semmiféle vára, mivel az erdélyi föld-fa várak legkorábban a X. század végén és a XI. században keletkeztek. A baj csak az, nem mondja meg, ki építette őket s ki ellen. A honfoglaló magyar megszállókat Horedt is az Alföld irányából költözteti be, csak hogy létszámra jelentéktelennek tartja őket, kizárólag szablyával harcoló néhány lovasból álló 4-5 őrségeknek (Klausenburggruppe). A nem lóval és nem szablyával temetkező hasonló viseletű és jellegű kis temetők népe alkotja nála a rejtélyes okokból délszlávnak képzelt Blandianagrúppát. E két Grúppéból valamint az erdélyi szláv Mediaschgrúppéból egy nagyszabásúnak képzelt besenyő invázió és beköltözés hatására (az utóbbi Morești B-Ciugud-Grúppének tulajdonítja egész Romániában, beleértve Dobrudzsát és a Kelet-Alföldet is a cserépüstök/cserépbográcsok elterjedését) alakul ki – némi ómagyar utóhatásokkal – a Bjelo-Brdo-Kultur, amelyet továbbélő szlávokhoz köt. A magyarok Horedt szerint először 950. körül vetnék meg a lábukat Észak-Erdélyben, s az Árpádok politikai uralma még 1100-ban sem terjedne túl a Kis-Szamos–Aranyos–Maros középső szakasza vonalán. Az ember meghökkenve kérde: II. Géza ugyan kinek az országába hívta be s telepítette le Horedt őseit? Bizony a késői utód gondolkodását alaposan összekuszálták a különféle nagynémet és nagyromán politikai elméletek.

A hivatalos román történészi álláspontok közismertek; a vaskortól és a rómaiak idejétől a Dnyeszter-Tisza-Alduna határolta területen, sőt a csak 1878-ban Romániához csatolt Dobrudzsában is több mint két évezrede egységes géto-dák eredetű alaplakos-

sággal kell számolni. Ezek a sok évszázadosnak ábrázolt római majd bizánci uralom idején teljességgel romanizálódnának, olyan mélyen s alaposan, hogy az át-át vonuló szlávokat is viszonylag gyorsan asszimilálnák. A többi „vándornépet” (amely fogalomba Attilától Batu kánig mindenki beletartozik, aki eredetileg keletről jött, nem kivéve a magyarokat sem) vagy sikerrel távol tartották országuktól, vagy egy-kettőre elűzték.

Persze még az államilag támogatott elméletek sem egyformák. A bukaresti Lígia Bâru magyarul is kiadott könyve (A román nép anyagi és szellemi műveltségének folytonossága az egykori Dacia területén, Kriterion 1981.) pl. annyira primitív, hogy nincs róla mit mondani, a dákok és rómaiak után ő már csak „felsőbbrendű” román leszármazottakat és dáko-román emlékeket ismer. De csak propaganda kiadványokban; szakfolyóiratban nagyon is tisztában van pl. az erdélyi gepidák létezésével. A kolozsvári Ștefan Pascu volt az Anonymusra épített óromán erdélyi história főképviseelője, „Gelu, Menmorut és Glad vajdaságainak” égbemelője (Mit jelent Erdély? Dacia Kiadó, 1984.). Amikor szerinte a magyarok 1003-ban először behatolnak Erdélybe, e színromán vajdaságok akkor is csak megrendülnek, népük és szervezetük (a knezat-ok és voivodat-ok) töretlenül fennmaradnak. A magyar elnyomást százezres-millióss tömegekben élik át, mivel a román tömegek Erdély lakosságának minden időben 65%-át tették ki. Régészetiileg Pascu is mások is elsősorban Mircea Rusu ötleteire támaszkodtak.

Rusu mindenekelőtt Anonymust „fejlesztette tovább”, a szerzőből Paulus/Pál erdélyi püspököt csinált, akiben eretnekké válása után is megmaradt a román hazafiság némi szikrája. Hiszen tőle tudjuk az „igazat”: Erdély magyarok előtti őslakói blakok/vlachok vagyis románok voltak. Mivel ezek a rómaiak egyenes leszármazottai, nem szükséges Erdély koraközépkorát mindenféle periódusokra bontani. A IV-VI. századi autochton fejlődésből szervesen nő ki a VII-IX. századi autochton fejlődés. Ebben az időben épülne Erdély valamennyi ismert föld-fa vára, ezek hősiessen ellenállnak a magyaroknak, pusztulási rétegeiket barbár magyar támadások okozták. Az első magyar támadások után a helyi román lakosság mindenütt helyreállítja a várakat s azok egészen a XI. század végéig sikerrel védelmezik a magyarok ellen az erdélyi román földeket, a XI. század végén azonban a magyaroknak sikerült elpusztítani a várakat. Természetesen arról sem lehet szó, hogy a X-XI. században bármi újonnan keletkezett volna, a korszak temetői valójában a VII-IX. századi autochton lakosság temetőinek „kontinuus” folytatásai. A néhány lovassír, amely nem illik bele a képbe, az Erdélyben a támadók maradványa, a várak ostromlóié. Szinte hihetetlen, hogy egy 1986. évi magyarországi kis könyv mindezeket a hamisításokat nemcsak elhitte, de Dobokvár kapcsán még hirdette is.

Rusu is, mások is kénytelenek elismerni, hogy a „vándornépek” képviselői itt-ott mégiscsak feltűnnek az országban (még a román síkságon is!), ezeket azonban mindenfelé besenyőnek tartják, a besenyők ugyanis ma már senkit sem zavarnak, lassan egy évezrede lesz hogy kihaltak. Az a Mircea Rusu, aki 1962-ben még legalább a keletalföldi – partiumi honfoglaló magyar sírok egy részének magyar voltát elismerte, – igaz, kissé különös módon, hiszen Bihar és Muszka lovasharcosai „Menmorut Biharea”-ját, Sikló, Németszentpéter és Nagyősz lovasharcosai pedig Glad vezér „Cenad”-ját tartanak mintegy ostromzár alatt, lévén a két nevezett úr bátran védekező román vajda – aközben más keletalföldi – bánági honfoglalás kori temetőkből, Gálospetrítől Szalacson át le Sajtényig, majd Nagyszentmiklós-Bukovapusztától Nagyteremiáig és Dettáig valóságos besenyő Maginot-vonallal védelmezteti a trianoni határt. Amelyen a magyar hadak természetesen képtelenek voltak áthatolni, ők csak az Alpokon és a Po-n, a Rajnán és Loire-on, a Pireneusokon és az Ebron tudtak átjutni.

Magyar publikációk félreértésből-félreolvasásából keletkezett hamisítás a bukovapusztai, nagyősi, nagyteremiai sírokat tumulus/kurgán-síroknak minősíteni,

mondván, hogy a kurgán-temetők ismeretlenek a X. századi magyarságnál, annál jellemzőbbek az egykorú besenyőkre. Másoknál, de Rusunál is, magyarokat kizáró ok a lócsontok hiánya valamint a sírokban előforduló cserépedény melléklet (hiszen a lóról soha le nem szálló nomád nem használ cserépedényt – mondják köröskörül a „földművelők” régészei), e téves képzelgések szerint az edény biztos jele annak, hogy a vizsgált X. századi sírban s ha a sírban, akkor a temetőben is, valójában az „autochton” (vagyis az ó-román) lakosság temetkezett vagy ó-román népesség is temetkezett (Maroskarna, Szalacs, Hodony, Mehádia, Ómoldova, Ósopot stb.) Romániában a román régészek a Bijelo Brdo kultúrát is „autochtonnak” tartják, mondván, hogy őseik a szlávokat legkésőbb a VII. század végéig romanizálták. Az ennek ellentmondó rengeteg szláv folyónév és más helynév szerintük régész számára semmit sem jelent, régész ezekkel nem érvelhet, vizsgálatuk kizárólag a nyelvészek dolga. Nyilvánvaló, hogy az ilyen s hasonló „tudományos” eredményekhez tudományos igénnyel csak olyanok közeledhetnek, akik azelőtt sosem hallottak Erdélyről, szlávokról és magyarokról.

És most röviden a régészet eddigi valóságos eredményeiről. Az Alföld keleti peremével ezúttal is gyorsan végezhetünk, a X-XI. századi Magyarország ugyanolyan részéről van szó, mint a Tisza-völgye, mi több: a korszakban éppen itt, a hegyek és síkságok találkozásánál voltak az egyházi és világi központok: Bihar, Zaránd, Arad, Csanád, Temesvár. Meglepő viszont az a teljes üresség, amely 163 évi régészeti kutatás után az újkori Szatmár és Szilágy megyék területét (vagyis a középkori Kraszna, Középszolnok s természetesen Szatmár megyéket) jellemzi. A IX. században szlávoktól gyéren lakott erdős-mocsaras vidéket a honfoglalók nem szállták meg, s nem telepítették be, – nagy-nagy késői tévedés volt elsőként Ménmarót Szatmár vára és szatmári országa ellen vezetni őket, amint azt Anonymus a 300 évvel későbbi viszonyok nyomán képzelte. A XI. századig nincs régészeti nyoma a Szamos és Kraszna mentében valamint a Meszesi kapun át Erdélybe vezető főútvonalaknak. Nem véletlen hát, hogy ezt a történelmi Erdély határain kívüli vidéket a Felső-Tiszántúl magyarsága fogja majd betelepíteni, amiként erről a vidék nyelvjárása mindmáig tanúskodik. Éppen úgy, ahogyan a szabolcsi-szalacsi-érkörtvélyesi XI. századi temetőkkel rokon zilahi (Krasznai út) és várteleki XI. századi sírleletek tanúskodnak. Itt tehát a régészet és nyelvészet egybehangzóan az anonymusi honfoglalás-történet ellen szól, a Nyíri-részekben a X. századi magyar település az Érmelléken végződött.

Az anonymusi kép 1943-ban még annyira erős volt, hogy a *régészeti településtörténetet* rekonstruáló László Gyula sem tudott a honfoglalók számára mást elképzelni, mint a jó szélesen ábrázolt Kraszna-Meszes útvonalat. Néhány évvel korábban a régész Roska Márton is itt vonultatja Tuhutum/Töhötömöt és alvezérét Ogmand/Agmándot a Blacus Gelou dux (a román szakirodalomban egy XIII. század végi másolói hiba nyomán: Gelu) ellen, tökéletesen megfeledezve arról, ő is és Makkai Lászlóig összes történészünk is, hogy ha az utóbbit nem tekintik hiteles történelmi személynek, akkor az előzők szerepeltetésének sincs értelme.

Tárgyilagos román régész-történészek (mert ilyenek voltak s remélhetőleg még lesznek is) előtt is világos volt, hogy a honfoglaló magyarság már a honfoglaláskor megszállta a Maros-völgyet s rátette a kezét a fontosabb erdélyi sóbányákra. A régészeti leletek és településtörténeti adatok bizonyossága szerint valóban a Maros-völgy volt az Alföld és az Erdélyi Medence, a Mezőség közti fő útőér vizen s szárazon egyaránt. A X-XI. századi erdélyi honfoglalás kori leletek egy része (Magyarlapád, Marosgombás, Várfalva fel egészen Malomfalváig) azonos a tiszántúliakkal, nem szólva a folyó alsó szakaszának pompás leleteiről, hiszen azok valójában az Alföldön vannak (Arad-Csálya stb.).

Határozottan különbözik viszont az alföldi magyar régészeti tömbtől a két kolozsvári temető, a maroskarnai temető s részben a marosgombási temető is, köznépi viszonylatban hasonló önállóságról tanúskodik a marosnagylaki temető, de halványan érzékelhető a kolozsmonostori és dobokai telep- és sírleletek bizonyos eltérő jellege is. Ezek népe nem származhat az alföldi tömbből, hanem a Keleti-Kárpátok szorosain át, avagy délről a Vöröstoronyi szoroson át (amire már Kovács István gondolt!) közvetlenül Etelközből költözött be Erdélybe. Ugyanott találjuk ezeket a temetőket és telepeket, ahol a valamennyi magyar nyelvjárástól különböző erdélyit, – „ennek alig lehet más magyarázata, mint a IX. század végi ősfoglalás” – írtam már 1989-ben, s ezt ma is vallom.

Végül néhány szót még a történeti végkövetkeztetésekről. Mindenekelőtt leszögezendő: mindazon vélekedések, amelyek a Kolozsvár-Marosgombás-Maroskarna csoportot el akarnák szakítani a honfoglaló magyarság magyarországi nagy tömbjétől, vagy éppen szembe akarnák állítani vele, eleve elhibázott, sőt dilettáns próbálkozások. A korai erdélyi magyar temetők tömbjében ugyanis koncentráltan jelen van mindaz, ami a magyarságra s népünk keleti katonai vezetőrétegére jellemző. A leletek „archaikus” vagyis steppei jellegéből arra következtetni, hogy e temetők népe kabarokból (kazárokból), netán besenyőkből verbuválódott volna vagy mindenestől kabar-kazár lenne, nem egyéb, mint a régészet törvényeinek nem ismerése vagy szándékos félremagyarázása.

A X. század későbbi évtizedeiben abban különbözik az erdélyi magyarság az „anyaországától” – ha szabad így fogalmaznom –, hogy nem vett részt a nyugati zsákmányoló hadjáratokban, s ez bizony alaposan visszahatott öltözéke gazdagságára. Annak viszont van némi nyoma, hogy 936. után a Bizánc elleni hadjáratokban részt vehettek erdélyi harcosok is, – sajnos a kutatás elmaradottsága s az általános lelethiány miatt ennek nem sok bizonyosságát lehetne említeni. 970 után Erdélyben a *gyulák* gyakorolták a hatalmat, emiatt az országrész kimaradt abból a folyamatból, amit a törzsi eredetű helynevek egymással elkeveredő elterjedése tükröz. Bámi is volt ez a folyamat, Erdélyre nem volt jellemző, hiszen a 300 törzsi helynévből csak 2: egy Jenő és egy Keszi fordul elő. Ebből visszafelé következtetve mégsem szabad történelmi vagy régészeti érveket kovácsolni a X. század első és második harmadára, Márcsak azért sem, mivel a vármegyék, Erdélyben a határvármegyék megszervezésekor, Erdély ez népe nem mutat említésre méltó eltéréseket az ország más területeinek megyeközpontjaitól. Ez azt jelenti, hogy Szent Istvántól kezdve Erdély ugyanolyan szerves része volt a Magyar Királyságnak, mint a Dunántúl, a Nyugati-Felvidék vagy a Temesköz.

Bóna István

Irodalom: *Bejan, A. – Moga, M.*, Necropola feudal timpurie de la Hodoni (Jud. Timiș), *Tibiscus* 5, 1977, 159-168. – *Blăjan, M. – Popa, Al.*, Cercetările arheologice de la Alba Iulia – „Stația de salvare”. Materiale și cercetări arheologice al XV-a sesiune anuală de rapoarte. București 1983, 375-380. – *Blăjan, M. – Stoicovici, E. – Botrezatu, D.*, Monedele descoperite în cimitirul feudal timpuriu (Sec. XI) de la Alba Iulia- Str. Vinătorilor (1979-1980). *Apulum* XXVII-XXX, 1990-1993, 273-292. – *Bodrogi J.*, Alsófehér megyei honfoglaláskori leletek. Az Erdélyi Múzeum Egyesület hetedik vándorgyűlésének emlékkönyve 1912. Kolozsvár 1913, 16-29. – *Bóna I.*, Erdély a magyar honfoglalás és államalapítás korában. In: Erdély története I. Bp. 1986, 1988¹, 194-234. – *Bóna I.* Magyar-szláv korszak (895-1172). In: Erdély rövid története. Bp. 1989, 1993², 101-125, 155-157. – *Bóna I.*, Az Árpádok korai várairól. Debrecen 1995, 25-28. – *Chidioșan, N.*, Mormintul din perioada feudalismului timpuriu de la Galoșpetreu (Raion Marghita) Muzeul Brukenthal. *Studii și comunicări* 12, 1965, 237-243. – *Chidioșan, N.*, O necropolă din feudalismul timpuriu descoperită la Sălacea. *Studii și cercetări de istorie veche* 20, 1969, 611-615. –

Cosma, C., Morminte din secolele IX-X. p.Ch. despoperite la Zalău (jud.Sălaj). *Ephemeris Napocensis* IV, 1994, 323-329. – *Dörner, E.*, Cercetări și săpături arheologice în județul Arad. Materiale și cercetări arheologice IX, 1970, 445-465. – *Győrffy Gy.*, Gyulaféhérvár kezdetei, neve és káptalanjának registruma. Századok 117, 1983, 1103-1134. – *Hampel J.*, A honfoglalási kor hazai emlékei. In: A magyar honfoglalás kútfeje. Szerk.: Pauler Gy. és Szilágyi S., Bp. 1900, 583-585, 616-622, 657-659, 663-671. – *Heitel, R. R.*, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice din zona sud-vestică a cetății de la Alba Iulia (1968-1977) I. Studii și cercetări de istorie veche și arheologia 36, 1985, 215-231. – *Heitel, R. R.*, Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice din zona sud-vestică a cetății de la Alba Iulia (1968-1977) II. Studii și cercetări de istorie veche și arheologia 37, 1986, 233-248. – *Herepey K.*, A gombási népvándorláskori sírokról. *Archaeologiai Értesítő* 15, 1895, 426-430. – *Horedt, K.*, Die Metallfunde des 10-11. Jahrhunderts aus Siebenbürgen. In: Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens. Bukarest 1958, 138-147. – *Horedt, K.*, Un cimitir din secolul IX-X e.n. la Mediaș. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Ser. Historica, Fasc. 2.* 1965, 7-23. – *Horedt, K.*, Die Ansiedlung von Blandiana, Rayon Orăștie. *Dacia* 10, 1966, 261-290. – *Horedt, K.*, Siebenbürgen im Frühmittelalter. Bonn 1986, 72-157. – *Horedt, K.*, Das frühmittelalterliche Siebenbürgen. Ein Überblick. Innsbruck 1988, 71-100. – *Karácsonyi J.*, Bihari honfoglaláskori lovassírokról. *Archaeologiai Értesítő* 23, 1903, 66-67, 405-412. – *Knieszsa I.*, Magyarország népei a XI. században. In: Szent István Emlékkönyv, szerk. Serédi J., Bp. 1938. II. 385-393, 418-423. – *Knieszsa I.*, Erdély földrajzi nevei. In: Erdély. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat, szerk. Deér József, Bp. 1940, 71-77. – *Knieszsa I.*, Erdély víznevei. Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1942, Kolozsvár 1943, 27-73. – *Kovács I.*, A kolozsvári Zápolya-utcai magyar honfoglaláskori temető. Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményéből II, 1942, 85-118. – *Kristó Gy.*, A 10. századi Erdély politikai történetéhez. Századok 122, 1988, 3-35. – *László Gy.*, A Kolozsvár-Zápolya-utcai honfoglalás kori temető. Erdélyi Múzeum 47, 1942, 578-584. – *László Gy.*, A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár 1943, 15-71. – *László Gy.*, Erdély településtörténetének vázlatja Szent István koráig. Erdélyi Tudományos Füzetek 167. sz., Kolozsvár 1943, 17-22. – *László Gy.*, Árpád népe, Bp. 1988. – *Makkai L.*, Anonymus az erdélyi magyar honfoglalásról. Honfoglaló magyar törzs Erdélyben. In: Erdély története I. Bp. 1986, 1988³, 235-284. – *Märghitan, L.*, Morminte din epoca feudală timpurie descoperite la Șeitin. Studii și cercetări de istorie veche 16, 1965, 581-586. – *Medgyesi P.*, Avarkori sírlelet(?) és 10-11. századi magyar köznépi temető részletei Gyulavarsánd-Laposhalomról. *Altum Castrum* IV. Visegrád 1995, 98-118. – *Nagy G.*, Erdély a honfoglalás idejében a régészeti leletek világánál. *Archaeologiai Értesítő* 33, 1913, 268-275. – *Olteanu, Șt.*, State Formations on the Territory of Romania and the Process of their Unification in the Ninth-Fourteenth Centuries. (Romanian Knezdoms and Voivodeships). In: Relations between the autochthonous population and the migratory populations. București 1975, 249-246. – *Popescu, D.*, Săpături de la Vârșand. Materiale și cercetări arheologice II, 1956, 124-152. – *Réthy L.*, Két árpádkori temető Arad megyében. *Archaeologiai Értesítő* 18, 1898, 124-131. – *Roska M.*, Árpádkori temető Vajdahunyadon. Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményéből 4, 1913, 166-198. – *Roska M.*, Árpádkori temető Várfalván. Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményéből 5, 1914, 125-187. – *Roska M.*, A honfoglalás és Erdély. In: A történeti Erdély, szerk. Asztalos Miklós, Bp. 1936, 163-173. – *Roska M.*, A gyulaféhérvári (Alba Iulia, Alsófehér m.) viking bronz kardhüvellyég. Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményéből IV, 1944, 102-108. – *Rusu, M.*, – *Dörner, E.*, Săpături de salvare de la Șiclău. Materiale și cercetări arheologice VIII, 1962, 705-711. – *Rusu, M.*, The Autochthonous Population and the Hungarians on the Territory of Transylvania in the 9th-11th Centuries. In: Relations between the autochthonous populations and the migratory populations. București 1975, 201-217. – *Székely Z.*, Adatok a Székelyföld népvándorláskorához. *Sepsiszentgyörgy* 1945, 5-15, 1-II.t.

EZERÉVES A MAGYAR ISKOLA

Karacs Teréz a szülői házban¹

Ki volt Karacs Teréz? Röviden szólva: pedagógus és író, aki a XIX. század első és utolsó évtizede között élt (1808-1892). Abban a korban, amikor Magyarországon a nagyobb lányok művelődésével még keveset törődtek, 1846-ban Miskolcon – 150 évvel ezelőtt – ő valósította meg hazánk legismertebb magyar nyelvű és szellemű, nyilvános nőnevelő intézetét, ahol már nemcsak a gazdag, hanem a szegényebb szülők 12-16 éves gyermekei is tanulhattak.

Karacs Teréz nagy hatású elméleti és gyakorlati pedagógus volt, emellett országosan ismert író a maga korában. Rendkívül színes egyéniség, aki nélkül szegényebb lett volna a múlt századi magyar művelődés. Mint mélyen érző, gazdag lelkületű, példás életű ember és polgár is megérdemli az utókor figyelmét.

Nevével és munkásságának rövidebb vagy hosszabb ismertetésével 1895-től, a *Pallas nagy lexikona* megjelenésétől máig számos lexikonban, sok-sok irodalom- és neveléstörténeti könyvben, folyóiratban és bibliográfiában találkozunk, de önálló könyv csak most jelenik meg az életéről.

Polgár ősök és utódaik

Édesapja, *Karacs Ferenc* 1770-ben tehető földművelők gyermekeként született Püspökladányban (ahol jelenleg a gimnázium és a múzeum viseli a nevét). A debreceni református kollégiumban *Csokonai Vitéz Mihály*nak és *Márton József*nek (a későbbi nyelv- és szótáríró) volt a diáktársa.

Ottani tanulmányai után három évig Margittán falusi tanító, majd pesti és bécsi tanulmányok után mérnök és rézmetsző művész lett. Karacsot mint művészt Münchenbe is hívták, hogy ott telepedjék le. Itthon ismerősei így szóltak hozzá: Miért temeti el a tehetségét Magyarországon, hol a művészetnek még nincs virágzó földje, hol a művészt sem becsülni, sem fizetni nem tudják? Ő így felelt: – Ha minden magyar művész külföldön virágoztatja tehetségét, akkor a magyar művészet sohasem virul fel, akkor a művész csak saját sorsán javít, s nem mozdítja elő nemzete csinosodását.

Az ifjú művész Pesten telepedett le, s itt készítette – részben véséssel – a tudományok terjesztéséhez oly nélkülözhetetlen híres térképeit. 1802-ben vette feleségül *Takács Évát* (1779-1845), aki a tudós *Takács Ádám* gyóni református lelkész árvája volt. Karacs a pesti Ősz utcában (a Józsefváros mai Szentkirályi utcájában) hamarosan egy kisebb egyemeletes házat építtetett, amelynek tervét ő maga készítette. *Kultsár István* író volt itt a telekszomszédjuk.

Akkoriban itt volt a város vége. Az egyszerű, de elég kényelmes családi házhoz fákkal árnyalt, kellemes, gyöpös udvar és szép gyümölcsös kert tartozott. Az emeleti erkélyről gyönyörű kilátás nyílt a budai hegyekre, kelet felé pedig az ablakból Rákos síkjára lehetett látni. A környéknek azóta emelt magas épületei akkor még nem zárták el a kilátást e két irányban. Az akkor még nagyrészt német ajkú Pest nem tartozott Európa milliós városai közé: 1819-ben *Fényes Elek Magyarország geographiai szótára*

¹ Részletek az *Egy nagy magyar pedagógus: Karacs Teréz* című, a miskolci Felső-Magyarország Kiadónál megjelent életrajzi kismonográfiából.

szerint mindössze 47 188 lakost számlált. (Természetesen Buda nélkül, amely akkor még külön város volt.)

Karacs Ferencnek és feleségének kilenc gyermeke között Teréz volt időrendben a negyedik. E sorok írója betekinthez a pesti református egyház régi anyakönyvébe (*Keresztelési, esketési és halotti anyakönyv 1796-1844*), melyért ezúton is köszönetet mond a Kálvin téri templom mögött, a Török Pál utcában működő lelkeszi hivatalnak. A régi anyakönyvben a Karacs gyermekek születéséről a következő adatok találhatók: 1. *Mária* (1802. nov. 25.) 2. *Terézia* (1804. ápr. 23.; meghalt 14 hónapos korában) 3. *Terézia* (1805. okt. 13.; meghalt 10 hónapos korában) 4.-5. *Ferenc* (1810. jan. 6.) 6.-7. *Rozália* (1813. szept. 2.) 8. *Sarolta* (1819. aug. 17.; meghalt kisgyermekként) 9. *Sándor Árpád* (1821. okt. 13.; a családban csak a második nevén Árpádnak hívták).

A kisgyermekkorban meghalt *első két Terézia* után negyedikként született kislány lett a sorban *a harmadik Terézia: Karacs Teréz*. Különös, hogy a szülők ennyire ragaszkodtak ehhez a keresztnévhez: nem riasztotta vissza őket az, hogy előzőleg két kis Teréziájukat ragadta el a korai halál. Nem tudjuk biztosan, mi az oka, hogy *a mi Karacs Terézünk* nem került be az anyakönyvbe, mint ahogy a hatodik gyermekként született *Zsófia* sem.

A kilenc gyermek közül öten érték meg a felnőttkort: Mária, Teréz, Ferenc, Zsófia és Róza. Árpád 17 éves korában halt meg. Az elsőszülött Mária (Mari) még 16 éves sem volt, amikor elkerült a háztól, mert férjhez ment *Környei József* seregélyesi református lelkészhez.

Karacs Teréz még nem az Ősz utcai (ma: Szentkirályi utcai) új családi házukban született, hanem ott, ahol szülei előzőleg laktak: a pesti józsefvárosi Ót pacsirta (a mai Puskin) utcában, ahol *Zofahl Lőrinc* építész háza, később pedig a *Degenfeld* grófi palota állt. (A közelben a Nemzeti Múzeum épülete csak jóval később, 1837-1846 között készült el.) Teréz nyilván szüleitől tudta, hogy ő 1808. április 18-án, húsvétkor látta meg a napvilágot.

Édesanya bizony nem örült, hogy negyedszerre is leánya született. Teréz így szólt erről önéletrésében: „Az előttem született két Teréz kiskorában elhalt. Én születésemmel, mint anyámtól hallám – nagy bánatot okoztam, mivel ő fiúval szerette volna férjét megajándékozni; e miatt keseregve tudatá atyámmal, hogy a negyedik is leány, és kérve kérte férjét, hogy engedje meg az újszülöttnak nemét eltitkolni, s egyezzék bele, hogy fiúnévre kereszteljenek, és írjanak be az anyakönyvbe mint fiút. Atyám ezen sajtáságos és különös kívánságba nem egyezvén bele, én – akinek születtem: mint leány neveltettem fel. Születésem után 20 óra született anyámnak fia...”

Teréz születésekor az édesanyja aligha gondolta, hogy éppen ebből a leánygyermekből válik majd a későbbi kiváló pedagógus és író. (Teréznek és Zsófia húgának születését talán csak a családi bibliába jegyezte be – az édesapjuk.)

Karacs Teréz gyermekora

Déryné Széppataki Róza leírja naplójában – pontosabban szólva: öregkori visszaemlékezéseiben –, hogy kezdő színésznő korában sokszor járt Karacséknál: „Próba végeztével egyenesen repültem Karacsékhoz. Ez egy igen érdemes polgárház volt Pesten. Az úr igen nevezetes, nagyhírű rézmetsző, az asszonyság derék háziasszony s egyszerűsmind író is volt... Sok gyermek volt a háznál, nevezetesen leányok, köztök a lelkes és az irodalom és nevelés terén később oly szép híre emelkedett Teréz. A legkisebb Róza; – ez még későbbi időkben is jó barátnóm volt.” (*Déryné naplója*. Bp., 1879. I. k. 96. old.)

Amikor Teréz hatéves lett, 1814 május havában a pesti református egyház által fenntartott elemi iskolába adták be szülei, de ugyanezen év októberének első napjai-

ban vörös himlős lett, azután vízibetegségbe esett, s ezért egy évig és nyolc hónapig nem látogathatta az iskolát.

A mai Kálvin téren akkor még nem volt meg a templom, csak egy imaház állott és mellette a kis iskola. Fiúk és leányok vegyesen jártak oda, az egész tanulóserreg 20-25 fő lehetett. Terézzel járt iskolába *Somogyi Károly* (később esztergomi apát kanonok, a szegedi Somogyi Könyvtár megalapítója) és *Csécsei Nagy Erzsébet* (később Tóth Gáspárné, Petőfi költeményei első kiadásának elősegítője). Tanítójuk a lelkész káplánja (a segédlelkész) volt, akit a gyermekek „professzor úr”-nak hívtak. Az első tanítót, *Zilahy Imrét* később *Szikszay József* követte. Teréz öregkori visszaemlékezése szerint mindkettő kedves modorú, jó oktató volt. (A debreceni református kollégiumban végeztek, ahol a neveléstudományt is tanulták.)

Szikszay fáradhatatlanul foglalkozott körülöttük. Teréz anyiban a választottjai közé tartozott, hogy amíg Szikszay tanító úr a hat-nyolc főből álló kezdőket oktatta a szótagolás művészetében, reá bízta, hogy a 12-14 főből álló nagyobb társaival ismertesse meg a falon függő Európa-térképen levő országokat és azoknak nevezetesebb városait. Amikor a kis Teréz szerénykedve mentegetőzött a megbízás teljesítésétől, Szikszay bátorítólag mondta:

– Csak rajta, kis Karacs, te legjobban érted a mappákon való járást, hiszen atyád készítette és ajándékozta azokat az iskolának.

1819 húsvétja után Teréz tizenegy évesen befejezte iskolai pályáját, ahol a tanító állítása szerint a jó tanulók közé tartozott. Édesanyjával ekkor egy vidéki városban (túl a Dunán) lakó rokonukhoz ment. Ott valószínűleg hosszasan időzött, ugyanis később leírta, hogy rokonuk szomszédjában lévén az iskola, őt a tanulás tovább is érdekelte, és eljár a rektor úrékhoz:

„Még ezen városban időzésem alatt tartatott az iskolai vizsgálat. A jó rektor úr ~~meg~~ hívott engem is, s én örömmel jelentem meg.

A gyermekek – fiúk és leányok – az akkori modor szerint: szó szerinti bemagolással kitűnően feleltek. Egyik fiú nagy hangon a tanító kérdésére kézikönyve szerint így felelt:

– A Föld gömbölyű, mint egy narancs, és éppen úgy be van horpadva két végén, mint a narancs.

Én közel ülve a felelőhöz, kérdém tőle:

– Láttál már narancsot?

– Kérem alássan, nem láttam! – lőn a válasz.

A jelen lévő tiszteletes úr megsimítá fejemet, s mondá:

– Helyesen, kis Karacs; nem lehet mindenki oly boldog, mint te, kinek apja földgömb-metsző. Biz' a kézikönyvben is helytelenül van az oly gyümöleshöz hasonlítva, melyet a mi népünk, a magyar nép még alig ismer.

Ezután felhívás következtében én, a 11 éves leány megmagyaráztam a fiúnak, hogy a narancs olyan alakú, mint az alma.

Íme, a véletlen másodszor is a tanítói pályára léptetett.”

Teréz nagyon szeretett volna tovább tanulni, de a fővárosban akkor még nem volt olyan nyilvános leányiskola, ahol az elemi iskolánál magasabb szinten és magyar nyelven juthatott volna hasznos ismeretekhez, a magánintézetek pedig szintén idegen tanítási nyelvűek s emellett célszerűtlenekek és igen drágák voltak. Az akkori közgondolkodás sem tartotta fontosnak a leányok középfokú iskolázását: elég, ha a fiúk tanulnak tovább – a latin nyelvű iskolákban. Teréz szülei érdeklődtek a kettős fővárosban: Budán és Pesten működő – leányokat oktató és nevelő – magánintézetekről, de magyaros érzésviláguknak nem tetszett, hogy ezeknek a vezetői többnyire francia eredetű hölgyek voltak, akik növendékeiket inkább csak az idegen nyelvek begyakorlására szorították, mintsem hogy általános műveltségüket gyarapították volna.

Magyar nyelvű (és szellemű) leánynevelő intézet nem volt Pesten és Budán. *Folnesics János* jó hírű, de német nyelvű intézetében is csak a tantárgyak egyikeként tanították a magyar nyelvet. A nemzetietlen iskolarendszer a fiúkat a latin nyelvben, a lányokat pedig – ha nem elégedtek meg az elemi iskolákban szerezhető tudással – a franciában és a németben gyakoroltatta, nem az édes hazáiban.

Még évtizedekig nem változott ez a helyzet. „Voltak rokonaim – írja a későbbiekben Teréz –, kik éveket töltöttek a jobb hírű Folnesicsnél, Felbernénél, és szaloni illemszokásoknál alig hoztak ki többet... A városi iskolák egyenként igen jámbor fokon állottak, az angolkisasszonyok zárdája jó hírnek örvendett, de ott is csak a bentlakó növendékek részesültek több oktatásban, mint a többi városi iskolákban; a bejárók nagyon szűken láttattak el a többnyire német ajkú szerzet hölgyei által.”

Ilyen körülmények között a magyar lányok többsége az elemi iskola elvégzése után középfokon nem tanult tovább, legföljebb a gazdag szülők a családi körben fogadtak a leányuk mellé idegen nevelőnőt, míg mások esetleg valamely idegen nyelvű apácázárdába vagy magán nőneveldebe adták be a lányukat.

Egyébként a tizenegy éves Terézre otthon is nagy szükség volt. 1819-ben *Mária* nővére már egy éve férjnél levén, Terézre – az otthoni legnagyobb lányra – várt az a szerep, hogy édesanyja mellett testvéreit: Ferit, Zsófit, Rózát és az akkor, 1819 augusztusában született Saroltát kis pesztonkaként gondozza.

Karacsné igen sajnálta, hogy Teréznek oly korán abba kellett hagynia az iskolai tanulást. Bánkódva, töprengve mondta férjének:

– Ezen szegény gyermek majd legkevesebbet fog tudni testvérei közt.

– Ne búsulj, lelkem – volt Karacs Ferenc válasza –, többet és szükségesebbet tanulhat Teréz itthon tőled, mint bármely iskolában!

A kislányra hirtelen nagy teher és felelősség szakadt. Ő maga erre így emlékezik: „Sarolta világra jött után anyám majd két hóig élet és halál közt lebegett. Ő, mennyi-szer elbúcsúzott akkor tőlem, hány-szor lelkemre kötö már ekkor négy testvérem gondozását. Én sokat sírtam, és mindent ígértem. Anyám meggyógyult, én folytattam kis gazdasszonyi és pesztonkai tisztemet. Nagy olvasottságú anyám pedig mindent megtett körtülem, hogy a háznál sok írás és hasznos könyvek olvasása által tovább képezem lelkemet.” Különösen nagy érdeklődéssel olvasta a jellem- és életrajzokat, a földrajzi és a történelmi leírásokat.

Teréz édesanyjuk tartós betegsége alatt a kis Saroltát még fürösztötte és pólyázta is; az utána 1821-ben született Árpádnak is hű dajkája lett, valamint beteg anyjuknak gondos ápolója. Egyetlen falusi cselédjükkel a házi és konyhai gondokat is viselte, míg anyjuk teljesen felépült. Szorgalmas segítje lett ő Karacsnének.

Akkoriban Magyarországon még nem képeztek tanítónőket, nevelőnőket. Teréz tudatosan tehát nem készülhetett a pedagógusi pályára, de már egész kis gyermek korában ébredett benne a nevelői hajlam, a tanítói készség. A családi körben kisebb testvéreivel sokat foglalkozott, taníttatta őket. Egyelőre csak arra gondolt, hogy ha valamikor majd neki is lesznek gyermekei, azokat jól nevelhesse és taníthassa. Ebben nagy műveltségű anyjának gondos, házias nevelése volt előtte a példakép. „Arra készültem – írja –, hogy ha valamikor férjhez megyek, úgy be tudjam köteletségemet tölteni, mint jó anyám.” Korán kialakult benne az a meggyőződés, hogy csak az édes- anyjához hasonló, meggondolt, nemes érzésű ember lehet jó szülő, jó tanító.

A Karacs szülők és gyermekeik jó napirend szerint éltek munkás életüket. Teréznek esténként és szabadon hagyott óráiban olvasnia és írogatnia kellett, s az ő feladata volt, hogy kisebb testvéreit a tanulni: írni, olvasni és számolni valókból útbaigazítsa. Különösen a hosszú téli estéken valóságos iskola volt Karacsék családi otthona, melyben az apa és az anya vitték a tanítói szerepet. Az apa este mindig családjával foglalkozott, gyermekeit szép és helyes írásra, földrajzi ismeretekre tanítva. Az anya a többi tárgy-

ban, főképp a történelemben oktatta őket. Az ember fő kincsének a jó nevelést tekintették. Karacsnének kedvenc mondása volt: „Ép, munkás gyermekeket taroznak a szülők a társadalomnak adni, hogy azok annak ne váljanak terheivé.”

Rendes házi szokás volt náluk, hogy amikor valamilyen házi munka mellett ültek, a gyermekek egyike felolvasott a családnak. Legkedvesebb időtöltésük, legnagyobb gyönyörük a költők művei voltak. Naponként összeültek a nagyobb gyermekek kedves szüleikkel, hogy a szellemi élvezeknek, a múzsa szelíd társaságának egy kis időt áldozzanak.

Az édesanya gondos nevelése, irodalmi tájékozottsága, józan gondolkodása mély nyomot hagyott Teréz lelkületén, és korán fölkelte benne a magyar nyelv és irodalom, a tudomány, a művészetek iránti lelkesedést.

Egy napon azt az örömhírt vitte haza a rézmetsző művész, hogy lesz már nőknek való szépirodalmi könyv is. Részletesen elbeszélte az *Aurora* című irodalmi zsebkönyv megalapítását. Meg is jelent az először 1822-ben, *Kisfaludy Károly* szerkesztésében, *Trattner János Tamás* kiadónál. Karacsné örömmel halotta a hírt, és így szólt:

– Tehát valahára elhiszik, hogy a nők is szüksége van szellemi táplálékra. Mihelyt a nők olvasmány által finomulnak, a fiak is simább szokásokat öltenek.

Teréz tizenégy éves volt, amikor kézbe vehette a címében „hajnal”-t jelentő *Aurora* akkor megjelent első számát, és le sem tette, míg az egészet el nem olvasta.

Pásztor Emil

Erdélyi Iskola

A két világháború között az Erdélyi Iskola volt az első és egyetlen magyarnyelvű pedagógiai folyóirat, mely Erdélyben megjelent. Első száma 1933 szeptemberében György Lajos és Márton Áron szerkesztésében látott napvilágot, az utolsó 1944-ben. A magyar iskola 1000 éves fennállásának évfordulóján idézzük fel emlékét.

A szerkesztők beköszöntő cikkükben céljukat a következőképpen fogalmazták meg: „Folyóiratunk az erdélyi katolikus és magyar iskola érdekeinek szolgálatában indul útjára. Ezt a közel ezeréves intézményünket s művelődésünk hagyományait akarjuk támogatni, belsőleg erősíteni és kiszélesedett hivatásának betöltésére edzeni... A mai zűrzavar után legalább a jövő nemzedék számára az emberségesebb állapotokat előkészíteni.”

A címlapon megjelenő kép – a viharos tenger hullámaival dacoló feszülő izmú hajós – szimbóluma lett annak az emberfeletti erőfeszítésnek, amellyel a szerkesztők létrehozták és több mint tíz esztendőn keresztül életben tartották a lapot. A munkatársi gárdában megtaláljuk a korabeli erdélyi tudományos élet, nevelésügy jeles munkásait, az idősebb és ifjabb nevelő nemzedék minden tollforgatóját, köztük olyan neves szerzőket, mint: Bitay Árpád, Biró Vencel, Domokos Pál Péter, Heszke Béla, Kántor Lajos, Kéki Béla, Kós Károly, Szabó T. Attila, Venczel József stb.

A folyóirat az erdélyi magyar nevelők kézikönyve volt, mely irányította a nevelők rendjét, eszméket közvetített, terveket készített, megoldásokat javasolt, felvázolta az erdélyi magyar nevelés egész rendszerét. Hangsúlyozta, hogy a nevelői rend az erdélyi vezető értelmiség törzse, melynek vállán nyugszik a népközösség felelőssége. Az Erdélyi Iskola szakkönyvtárakat pótolta, nevelésügyi írásai helyettesítették a szaktanfolyamokat, az értelmiségi továbbképzést. Sikeresen megvalósította eszményét, „iskolát kitért ajtókkal” a társadalom felé, bizonyára ezért volt olyan jelentős olvasótábor a Erdélyen kívül a Felvidéken és a Délvidéken is.

A folyóirat a megjelenő tanulmányokat és cikkeket két nagy téma a *nevelésügy* és a *népnevelés* köré csoportosította.

Az erdélyi *nevelésügy* kérdéseit a másfél évtizedes kisebbségi múlt tapasztalatai alapján összegezte. György Lajos *Az iskola válsága és új irányai* című írásában (1933/1.) kifejtette, hogy az emberiség egyetemes válsága közepette a nevelés is válságba jutott, amelyből a kiutat csak olyan iskola találhatja meg, mely az egész társadalmat tekintni munkaterétül. Márton Áron *A tanító munkája és kenyere* című írása a kisebbségi tanító felelősségét hangsúlyozta, Vencel József *A magyar önismeret útjában* (1936/5.) a népnevelés és az önismeret összekapcsolását hirdette.

A folyóirat állandóan napirenden tartotta a magyar, román és idegen nyelvek, a reál-tudományok stb. minél gyakorlatibb módszerekkel történő elsajátításának kérdéseit. Állandó gondja volt a legújabb európai és amerikai pedagógiai törekvések, irányzatok, módszertani kezdeményezések ismertetése.

A folyóirat időnként összefoglaló-elemző írásokat közölt az erdélyi magyar iskolázásról. Ilyen témával jelentkezett György Lajos *Az erdélyi magyarság másfél évtizedes oktatásügye* (1935/1-2.), valamint Domokos Pál Péter *Egy vármegye népoktatásügye* (1935/7-8.) című írása, melyben részletesen ismertette Csík vármegye kisebbségi iskolázásának pontos statisztikai mutatóit.

A román nacionalizmusnak kiszolgáltatott kisebbségi diáksorsról szólt a *Névelemzés* című írás (1933/1.), azokról akiket a nevük hangzása miatt kiharancsoltak a magyar iskolákból: „Az idén kiderült, hogy a Winkler, Mayer, Schultz, Kontz, Illés, Deák, Koppándi nevekkel nem lehet magyar iskolába járni – kesereg a szerkesztő –, a hatalom szerint ezeket az elmagyarosított tanulókat vissza kell románosítani”.

Az Erdélyi Iskola nevelésügyi szolgálatának másik területe a *népművelés* volt. A folyóirat rendszeresen közölt szépirodalmi olvasmányanyagot, a magyar irodalom klaszszikusai mellett elsősorban a korszak erdélyi szépirói – Benedek Elek, Reményik Sándor, Tamási Áron, Tompa László, Wass Albert – írásai jelentek meg. A népművelők számára – vallási, filozófiai, történelmi, földrajzi, mezőgazdasági, egészségügyi – tudománynépszerűsítő előadásokat, a nemzeti és vallási ünnepekre műsorszervezési tanácsokat, a műkedvelő színjátszóknak dramaturgiai útmutatásokat közölt.

Domokos Pál Péter, Nagy István és mások fáradszóró munkája eredményeként Erdélyben kibontakozott a kórusmozgalom. Elsősorban Domokos Pál Péter szakszerű írásai – *Énekkarszervezés* (1934), *Gyermekkórusok* (1935), *A magyar népdal* (1936/1.) – jelentettek hasznos segítséget a kórusvezetőknek. Az Erdélyi Iskola mellékletében rendszeresen Bartók és Kodály feldolgozások jelentek meg.

A népi mesterségekkel és a falusi otthonok berendezéseivel foglalkozott Bátky Zsigmond: *A famunka* (1938/3-4.) és Visky Károly: *A bútorok berendezése, A szöttek* (1938/5-6.) című írásai.

Szabó T. Attila sorozata *Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket* (1937-1938) elsősorban a nyelvi bűvárokodásra, helytörténeti kutatásokra ösztönzött. Nemzetiségi önismeretre törekedve gyakran közölt szociológiai felméréseket. Illyés Elemér: *Mit olvas az erdélyi falu* című írásában (1935/5-6.) a népkönyvtárak helyzetével foglalkozott. Szomorúan állapította meg, hogy Felső-Háromszéken 17 falu közül 9-nek nincs semmiféle könyvtára.

Az Erdélyi Iskola tíz évfolyamának csaknem hétezer oldala az erdélyi magyar pedagógiai irodalom olyan teljesítménye, amit a magyar művelődéstörténet kiemelkedő értékeként kell számontartanunk.

Dr. Sebestyén Kálmán

Az ötvenhatos győri forradalmi eseményekről

A győri forradalmi események kezdetét a budapesti október 23-i hatalmas tömegtüntetés jelentette. A hírközlő eszközök ugyan gyér tudósítást adtak, de az éjféli vonattal a Pestről érkezők és a vasúti szolgálati telefon jó tájékoztatással szolgált. Másnap a Győr-Sopron Megyei Hírlap részletesen beszámolt a Budapesti Műszaki Egyetem, a Petőfi Katonai Akadémia és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia fiataljainak a Petőfi- és a Bem szobornál történt tömegtüntetéséről. Az újság első oldalán felhívással fordult a megye lakóihoz: „Őrizzétek meg nyugalmatokat. Tartsatok ki szilárdan jogos követeléseink, a demokratizálás folyamata mellett!” E számot a megjelenése után a hatóságok elkobozták.

Október 23-án két órakor – valószínű a budapesti események hatására – összeült a Petőfi Kör vezetősége és javaslatokkal fordult a város dolgozóihoz. Ebben leszögezték, hogy a munkások óhaja a párt központi bizottságának azonnali összehívása és a munkába vonják be Nagy Imrét. Rákosi Mátyást zárják ki a párt vezetéséből, hívják vissza az országgyűlésből és az Elnöki Tanácsból. Farkas Mihályt nyílt tárgyaláson vonják felelősségre. Hozzák a közvélemény tudomására az ország uránium-készletének hasznosítására vonatkozó terveket. A kormány biztosítsa a munkások jogos követeléseinek megvalósítását politikai és gazdasági téren.

Egymást érték a különböző szervezetek gyűlései, követelései. Október 24-én a gyárakban és az üzemekben a munkások csoportosan hallgatták a rádió híreit és tárgyalták az eseményeket. Az elégedetlenség legnagyobb gócpontja a Magyar Vagon- és Gépgyárban, valamint a Hajtóműgyárban volt. A forradalom kitérésének napja előtt a Hajtóműgyárban – ahol dolgoztam – érezni lehetett a munkások között járva, hogy az elégedetlenség a dolgozók erőteljes fellépéséhez fog vezetni. Az irányítás, a munkafegyelem teljesen kicsúszott a gazdasági- és műszaki vezetők, de a pártszervezet kezéből is. Egész gépsorok álltak, az emberek csoportokba verődve a Petőfi Kör követeléseit tárgyalták.

Október 23-án Menyhárt Miklós villanyszerelő Budapesten járt kiküldetésben. Másnap beszámolt a rádió és a Szabad Nép székháza körüli fegyveres harcra. A munkások forrongása a beszámoló hatására fokozódott: kokárdákat készítettek, követeléseket fogalmaztak.

Október 25-én a gyár vezetése – a szakszervezettel és a pártvezetéssel karöltve –, a műszaki dolgozókat kilenc óra felé azzal a céllal küldték ki a városba, hogy a „nemzeti színű szalagos huligánok” garázdálkodásairól számoljanak be és ha lehet akadályozzák meg tevékenységüket. Délután háromnegyed egykor hangzott el a rádióban: „Magyarok! Lobogózzátok fel házaiteket!” Rövid idő alatt megjelentek a gépeken a piros fehér zöld nemzeti színű zászlók, a munka teljesen leállt; a dolgozók engedély nélkül, csoportosan hagyták el az üzem területét és a város különböző helyein gyülekeztek. A feszültség nőtt, a megyei pártbizottság székházát szovjet páncélosok őrizték.

A városháza előtt Tihanyi Árpád tanár elszavalta a Nemzeti dalt és a Szózatot. Többen a városháza homlokzatára másztak és összetörték, majd ledobták a vörös csillagot.

Két kőműves kötőrő kalapáccsal szétverte a téren álló szovjet emlékmű figuráit. Egy fiatalember kötelet kötött az oszlop tetején lévő csillagra és a tömeg lerántotta a földre. Teherautóval próbálták elhúzni a tömböt, de nem járt sikerrel, erős betontól készült.

Nagyobb csoport vonult a megyei párházhoz. Itt Földes Gábor, a Kisfaludy Színház főrendezője mondott beszédet, majd elszavalta a Nemzeti dalt. A diákság eskütevő kézzel ismételte: „A magyarok istenére esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!” Hortobágyi János első és Takács András másodtitkár is szólni akart a tüntetőkhöz, de a „népharag” elől bemenekültek az épületbe.

Kisebb csoport gyülekezett a börtön előtt – kb. 20-30 fő – és követelték a politikai foglyok kiszabadulását. A börtön parancsnoka javasolta, hogy egy választott küldöttség menjen be az épületbe és vizsgálja meg a bentlévőket; politikai foglyok nincsenek a cellákban csak köztörvényesek. Közben a tömeg folyton nőtt. Teljesen ellepte a Jókai-, Révai-, Sztálin utcát és az Eötvös ligetet: körbefogva a börtönt. A tárgyalás közben egy kisteherautón, a Jókai utca felől felfegyverzett ÁVH-sok törtek utat a tömeg között. Géppuskával több sorozatot leadtak a levegőbe (a lövedékek nyomai sokáig megvoltak a MÁV lakóház párkánya alatt). A szűk helyen összezsúfolt tüntetők menekülni próbáltak, ez csak részben sikerült. Ekkor sebesült meg egy eltévedt golyótól a vasúti gólyahídon álló Kocsis Géza, a Kisalföldi Gépgyár dolgozója. A teherautón álló fegyveresek füstbombákat dobáltak az emberek közé, amit azok vissza hajigáltak. Félelmetes látvány volt, amikor a felocsult tömeg visszatért, vissza özönlött. A kocsi Máté Mária 20 éves takarítónő egy löszeres dobozt akart lehúzni, az egyik ÁVH-s lelötte. Egy ismeretlen nevű tanárnő kiütötte a karhatalmista kezéből a géppisztolyt. A fegyverek a tömegre szegeződtek. Újra menekültek a tüntetők, ki merre tudott. Sokan a vasúti építkezésen ásott mély gödörbe ugráltak; többen a börtönépületben kerestek menedéket; a fegyveresek utánuk, de az előkertben megálltak és a kerítésen át néztek farkaszemet a tömeggel, mely lassan újra visszaszivárgott. E sorok írója is a börtön folyosóján lévő WC-ben talált oltalmat. Az utcáról behozták Máté Máriát és az egyik helyiség fenyőfaasztalára fektették: mellkaslövést kapott, már halott volt. Az épületből sikerült ép bőrrel kijutni a Jókai utcai vaskapun, melyet a felkelők kidöntöttek. A szomszédos Révai Miklós gimnázium udvarán embergyűrű vette körül Halász Ödön 18 éves csőszerelőt. Nyakszirtlövés érte. Ápolták, de az élet már alig lobogott benne: rövidesen meghalt.

Késő délután újabb tüntetés kezdődött, a tömeg másodszer is a megyei párház elé vonult; akkor már ott magyar páncélosok álltak a szovjet tankok helyett. Ekkor lövések is eldördültek az épületben lévőkhöz és a tüntetők között: sebesülés nem történt.

Még aznap, Vörös Jenő újságíró kiadta az első roslapot, mely Győr dolgozóihoz szólt:

Győr dolgozói!

Csütörtök délután indokolatlan fegyverhasználat következtében a börtön előtt tüntetők közül többen megsebesültek, illetve meghaltak.

Mélységesen elítéljük ezt a gyalázatos akciót és követeljük, hogy a felelősöket azonnal törvény elé állítsák! –

Helyeseljük Nagy Imre elvtárs ígéretét, hogy a szovjet katonák elhagyják hazánk területét. Nem látjuk indokát, hogy szovjet tankok kihívóan Győr utcáin állnak. Követeljük rendünk és nyugalomunk érdekében, hogy hagyják el Győr utcáit!

Egységesen állunk Nagy Imre elvtársban, az új magyar kormány mögött. Fegyelmetlenül és nyugodtan bízva Nagy Imre elvtársban, várjuk követeléseink, a főiskolások 14 pontjának teljesítését!

A nagy munkásfelvonulás október 26-án történt. Félnyolckor a Hajtóműgyár dolgozói – az üzem a vagongyár területén volt – a szereldében gyülekeztek. Cseri Imre párttitkár felállt egy emelvényre és a munka folytatására szólította a dolgozókat. A

pesti felkelőket ellenforradalmár provokátoroknak, csöcseléknek nevezte. Beszéde olaj volt a tűzre. A szónok kénytelen volt elmenekülni. A munkások követelték a kivonulást a városba és megindultak a kijárat felé.

Szabó Jenő szerszámlakatos javasolta, hogy előbb minden üzemszervező válasszon egy küldöttet, akik képviselni fogják a gyár dolgozóit a városi pártbizottságon a tárgyaláson. A megválasztottak között volt Menyhárt Miklós és Szabó Jenő is. Csak részben tudták összeállítani a követelési pontokat, mert a munkások megindultak. Ekkor Menyhárt Miklós telefonált Markó Gyula megyei tanács elnökének – a pártvezetés ott gyülekezett –, hogy a dolgozók kivonulása megkezdődött. A cél, a Városháza; legyenek ott a város, a megye politikai vezetői a követelések átvétele céljából.

A Hajtóműgyár dolgozóihoz csatlakoztak a vagongyáriak is és nemzeti színű zászlók alatt, Kossuth nótákat énekelve megindultak két irányból – a *dunakapui* és a főportán keresztül – a város felé. A IV-es portán kivonulók Szabó Jenő vezetésével a Liszt Ferenc utcán lévő megyei tanács felé tartottak. A küldöttséget fogadta Markó Gyula elnök, majd rövid tanácskozás után ő is a tüntetők felvonulásához csatlakozott. A pártbizottság emberei a Városháza irányába eltávoztak.

A vagongyári főportán át több ezer ember rendezett sorokban, fegyelmeltemen vonult a Sztálin úton – ma Szent István út – a Városháza felé. A környező utcákon feltűntek a győri gyárak és intézmények tömött oszlopai nemzeti színű zászlóerdő alatt. Rövid idő alatt 15-20 ezer ember hömpölygött az utcákon vidám dalokat énekelve: mintha majális lett volna! A volt Gabonavásár téren épült házak egyikén lévő Sztálin reliefet létrán állva egy fiatalember leverte. A tömeg lelkesen megéljenezte és tovább zengett, ki tudja hányszor: „*Kossuth Lajos azt üzent...*”

A tüntetők tábora egyre dagadt. A megyei pártház előtt elfordultak a Bajcsy-Zsilinszky utca felé, mert téves információ alapján azt hitték, hogy ott lakik a szovjet konzul. A két irányból érkezett tüntetők – mint két széles folyam – a város közepén találkoztak. Menyhárt Miklós kiadta a jelszót: *Irány a Városháza!* Odaérkezve a Hajtóműgyár kb. 10 fős küldöttsége felment a tanácsterembe. Menyhárt Miklós az erkélyen lévő mikrofonhoz lépett és felhívta a dolgozókat, hogy válasszanak nagyobb vállalatokként és intézményekként két-két megbízottat, hogy kellően képviselve legyenek Győr város dolgozói a tárgyalásokon. Ezután mondtuk el követeléseinket a jelenlévő politikai vezetőknek, újra megfogalmaztuk pontjainkat és elhatároztuk, hogy küldöttség viszi Pestre a Kormányhoz. Az erkélyen ott volt Markó Gyula megyei elnök és több pártbizottsági tag. A tömeg igen nyugtalan volt. Be akarta törni a Városháza nagy tölgyfa kapuját, hogy be tudjon hatolni az épületbe, így kényszerítve a gyors megegyezést. Pillanatnyilag csak úgy tudtuk csillapítani a helyzetet, hogy az erkélyen elkezdtük énekelni a Himnuszt: többször is. Csak akkor nyugodtak meg a kedélyek, amikor a közeli Frigyes laktanyából megjelent egy honvédszakasz nemzeti színű zászlóval és felmenve az erkélyre, a vezénylő tiszt bejelentette a honvédek csatlakozását a tüntetőkhez.

Közben összeállt a Pestre menő küldöttség. Helyet foglalt benne Markó Gyula, a megyei tanács elnöke, Takács András, a megyei pártbizottság másodtitkára, Menyhárt Miklós és Szabó Jenő hajtóműgyári munkások, két fő vagongyárból, egy textiles és egy postás dolgozó. A két kocsit a megyeházáról indult, rajtuk a következő felirással: *Győr város küldöttei*. Csak Budáig jutottak. Itt egy géppisztolyos nemzetőr igazoltatta őket. Igen nehéz helyzet alakult ki, mikor az ifjú forradalmár meglátta Takács András párttagsági könyvét. Pestre nem sikerült átmenni, mert a hidakat páncélosok őrizték és több helyen fegyveres harc folyt. Ezért egy diákotthonba tértek be és telefonon továbbították a kormányhoz a győri munkások követeléseit. Kora este értek haza. A Városháza előtt nagy tömeg várta a küldöttséget. A beszámolót Menyhárt Miklós tartotta az erkélyről. A tüntetők nem voltak megelégedve az eredménnyel. Minden-

képpen be akartak hatolni az épületbe; a kemény tölgyfaajtó most is erősebb volt, nem engedett!

A küldöttség Pesti tartózkodása alatt, október 26-án déli 12 órakor megalakult az Ideiglenes Győri Nemzeti Tanács Szigethy Attila vezetésével és felhívással fordult a Kormányhoz, a lakossághoz. Tudtul adták, hogy a nép jogos követelését támogatják, köztük az államvédelmi hatóság azonnali felosztatását is. Közben a tömeg megostromolta az ÁVH-sok épületét és tűzharc nélkül elfoglalta. Az Ideiglenes Nemzeti Tanács nem tűrte, hogy fosztogatók garázdálkodjanak a városban – ekkor a rendőrség még nem állt a felkelők oldalára –, ezért – szölt a felhívás – nemzeti színű karszalagos honvédek tartják fenn a rendet.

Az események hatására a pártvezetők Vámoszabadinál elhagyták az országot és Szlovákiában kértek menedéket.

Másnap – október 27-én – sorra alakultak a gyárakban a munkástanácsok. A Hajtóműgyárban is létrejött titkos választással. A 21 tagú tanács elnöke Glück Béla lett, titkára Szabó Jenő, tagjai voltak többek között Regényi Antal, Müller Mihály munkások, magam a műszakiakat képviseltem. Hárman: Kümmel Emil mérnök, Regényi Antal fogazó és jómagam az igazgatótanácsnak is tagjai voltunk. A végleges munkástanács választásnál a vagongyári munkástanácshoz, a városi- és a megyei munkástanácshoz is delegáltak. A jegyzőkönyvet Paveszka Ida vezette. A feljegyzéseket később a rendőrség elkobozta és az ügyészség a vádemelésnél felhasználta a munkástanács-tagok ellen.

Október 27-én a munkástanács szolgálattételre a Városházára, Szigethy Attilához, az Ideiglenes Győri Nemzeti Tanács elnöké:ez rendelt. Itt találkoztam Gőcze Tiborral – volt osztálytársammal –, Gőcze Géza volt kommunista polgármester fiával, akit szintén Szigethy Attilához osztottak be. Szigethy Attilának a Városháza első emeletén két helyiség állott rendelkezésére. A belsőben tárgyalt a forradalom vezetőivel, a külsőben mi ketten voltunk és fogadtuk, eligazítottuk azokat, akik az elnökhöz voltak hivatalosak. Ténykedésünk közben, délután megjelent egy rendőrofnagy – valószínű Éliás Ferenc – vezetésével kb. 30 rendőr. Kívánságuk az volt, hogy fel akarnak esküdni a forradalom szent eszméjére. Haladéktalanul jelenttem az esetet Szigethy Attilának, aki tüstént kijött, összeölelkezett a rendőrtiszttel és bevitte az irodájába. Ez idő alatt a rendőrök a sapkájukról a csillagot leszedték – a földön összetipták – és kértek valami megkülönböztető jelet és igazolványt, amiből kitűnik, hogy a forradalom támogatói. A helyiségben állt egy szekrény, a légoltalmi parancsnokság – polgári védelem – karszalagai, iratai, könyvei, pecsétjei voltak benne. A rend őrei olyan hevesen követelődtek látható jelvény után, hogy benyúltunk egy üveges szekrénybe és minden válogatás nélkül kivettünk egy köteg nemzeti színű V jelű karszalagot. Volt ott más formájú is, tehát pusztán véletlen, hogy a V betűs karszalag lett a forradalmi szervezetek jelvénye. Kértek a rendőrök igazolványt is. Azt szintén a szekrényből vettük elő. Ugyanis volt ott egy csomó felvágott vékony kartonpapír jegyzetek céljából, azonkívül különböző pecsétek egy dobozban. És mindenkinek adtam egy V betűs karszalagot, Gőcze Tibor pedig a szekrényben talált egyik „tetszetős” pecsétet ráütötte a kis kartonpapírra. Ezzel az aktus befejeződött. A rendőrtiszt Szigethy Attilával tárgyalt tovább, a rendőrök pedig felvették a szolgálatot. A karszalagnak utólete is volt a megtorlásnál. A bíróság azzal vádolta a Dunántúli Nemzeti Tanács tagjait, hogy a V betű „vegyi harcot jelentett” és a nemzetőrök a vegyi fegyver használatától sem riadtak vissza.

Magam is kaptam – most már legális formájú, géppel írt – igazolványt, amely az összes államhatalmi szervek és az üzemek munkástanácsaihoz szabad bejárást nyújtott és viselhettem a V betűs karszalagot. Az igazolványt Győr Város Munkástanácsa nevében Tihanyi Zoltán városi tanács tag írta alá. A dátum viszont téves, mert október 26 szerepel rajta.

Szigethy és Éliás megbeszélésének eredményeként Krecz Géza honvédőrnagy bevonásával megkezdtek az új karhatalom, a nemzetőrség megszervezését. A parancsnoki beosztást Molnár Barna rendőrszázados október 29-én vállalta el. A rendőrség kebelén belül is megalakult a forradalmi bizottság, az összekötő a két karhatalom között Márfi István megyei rendőrkapitány lett. November 2-án létrejött a megyei karhatalmi alakulat dr. Germán László parancsnoksága alatt, majd a járási parancsnokokat is kinevezték.

A győri forradalmi megmozdulások fontos eszköze volt a Szabad Győri Rádió, melynek adása október 27-én indult. Egész nap tájékoztatta a lakosságot híreivel. Tárgyilagosságára felfigyeltek a balatonszabadi nagyadó munkatársai és a Petőfi adón is a győrit sugározták. A balatonszabadi adó munkástanácsa javasolta, hogy a győri stúdió *Szabad Petőfi Rádió Győr* néven jelentkezzen. A 43-as rövidhullámon október 31-én Szabad Petőfi Rádió II. Győr kezdte meg adását. Ezzel a győri rádió az egész világon hallható lett. A Szabad Petőfi Rádió Győr november 3-án adott utoljára külön műsort a vagongyári munkástanács felhívására. Október 4-én a Szabad Kossuth Rádióval együtt közvetítették a híreket, amikor Nagy Imre 5 óra 20 perckor drámaian bejelentette a szovjet támadást. Győr szabad rádiója 8 óra 7 perckor nemult el végleg.

A győri rádió adásából az egész Dunántúl megismerte a megyei nemzeti tanács működését és ennek nyomán más megyék is keresték a kapcsolatot a győriekkel. Érelődött a Dunántúli Nemzeti Tanács megalakulása. Október 29-én – különböző hírközlő eszközökkel – felkérték a dunántúli megyék tanácsait, hogy küldjék el megbízottjaikat egy közös szervezet létrehozására Győrbe.

Október 30-án du. négy órakor a dunántúli megyék mellett a Borsod-Abaúj-Zemplén és Bács-Kiskun megye küldöttei is eljöttek. Képviseletük magukat a tatabányai a dorogi és a bakonyi bányászok. Megjelentek a csepeli munkások képviselői is. A mintegy 400 küldött a Városháza dísztermében tartotta alakuló ülését. Elnöknek Szigethy Attilát, helyettesévé Horváth Endre bányászt választották. A harmadik tag Kemendy Béla ezredes, hadtestparancsnok lett. Az új szervezet egyöntetűen és világosan leszögezte, hogy nem törekszik ellenkormány alakítására (bár ulti erre kísérlet). Bizalmáról biztosította Nagy Imre kormányát és a munkástanácsokat a sztrájk befejezésére szólította fel. A Dunántúli Nemzeti Tanács november elseji ülésén határozatot fogadott el, ezt széles körben ismertette a lakossággal. A határozatban a Tanács szükségesnek tartotta a nemzetőrség széleskörű szervezését, kiképzését; az élelmiszer és egyéb tartalékkészlet gyűjtését és a szállítóeszközök üzemképes állapotának megőrzését. Felkérte a kormányt a határok fokozottabb ellenőrzésére. A Tanács Nagy Imre rádiónyilatkozata alapján bizalmat érzett a miniszterelnök iránt, és a sztrájkjog elismerése mellett, a körülményekből kifolyólag a munka azonnali felvételét tartotta indokoltnak.

November 2-án – pénteken – összeült a Magyar Vagon- és Gépgyár munkástanácsának testülete. A tanácskozáson résztvettem, mint a Hajtóműgyár képviselője. A hozott döntések befolyásolták az összes dunántúli gyár és üzem magatartását, mert a gépgyár munkáslétszámánál fogva, de a gyártmányai miatt is vezető szerepet játszott az iparban. A munkástanács határozata: A munkásság helyeseli Nagy Imre miniszterelnök bejelentését a semleges Magyarországról és annak garantálására a négy nagyhatalmat kéri fel. A varsói szerződés felmondását és a szovjet csapatok eltávolítását is elengedhetetlennek tartotta a munkástanács. Támogatásukról biztosították a Dunántúli Nemzeti Tanácsot és Nagy Imre miniszterelnököt abban a kérdésben, hogy a bánya-, élelmiszeripar és a közlekedés területén a munka induljon be. A vagongyári munkások vállalták a MÁV, a bánya és élelmiszeripari vállalatok, valamint a dunántúli közüzemek karbantartási és felújítási munkáit; megtagadták viszont a szovjeteknek szóló export teljesítését addig, amíg a szovjet katonaság el nem hagyja az országot. Követelték

Csergő, Czottner, Kossa és Apró miniszterek leváltását, helyettük szakminisztereket kértek a tárcák élére. A Vagongyári Munkástanács leszögezte, hogy ellenzi a bankok, hitbizományok, nagyüzemek tőkés tulajdonba való visszaadását; de ellene volt határozottan mindennemű rákosista-sztálinista restaurációnak is.

A Vagongyári Munkástanács ülése után a Hajtóműgyári Munkástanács úgy ítélte meg, hogy a kívánt politikai- és gazdasági követelés, ha nehezen is, de megvalósíthatónak látszik, ezért november 5-én – hétfőn – ideiglenes jelleggel a sztrájkjogot fenntartva – a dolgozóknak a munka felvételét javasolta.

A forradalom napjainak utolsó pillanatában Vörös Jenő és Bertalan Lajos újságírók új lapot alapítottak *Hazánk* néven. Az újság címében és irányvonalában is híven követni akarta az 1800-as évek közepén dr. Kovács Pál által szerkesztett *Hazánkat*, mely a győri Väterland magyarosításából eredt és Petőfi Sándor is írt bele. Az első szám címében jelmondatként állt: „Ne bántsd a magyart!” A megszállókat így szólította fel: „Menjetek haza, legyetek szabadok Ti is!” Az első szám november 4-én jelent meg, abban az időben, amikor a szovjet tankok újra előzönlöttek Győr város utcáit. A régi rend hívei a szoldateszka segítségével visszazerezték hatalmukat, megkezdődött a megtorlás. Tihanyi Árpád tanárt, Földes Gábor színházi főrendezőt felakasztották, Szigethy Attila a letartóztatáskor öngyilkos lett, számos munkástanács-tagot súlyos börtönre ítélték. A régi rend még sokáig vívta harcát a munkástanácsokkal, míg megerősödött, de ez már egy másik tanulmány témája.

Veszprémi György

Százharminc éves a kisvárdai nyomdászat

Magyarországon a kiegyezést követően lendületes fejlődésnek indult a nyomdászat, a könyvkereskedelem, a hírlapirodalom. 1867-ben a királyság területén 87 városban 165 könyvárus volt, 1894-ben pedig 186 településen 446 könyvkereskedő kínálta termékeit.

E tények ismeretében még inkább figyelemre méltó, hogy Kisvárdán már 1866-ban megkezdte működését az első nyomda. A tulajdonos, Berger Ignác valószínűleg mint vállalkozó telepedett meg a városban. Erre utal az, hogy B. I. halotti anyakönyvében az anyja neve helyén az a bejegyzés áll, hogy „Ismeretlen”. Atyját Berger Ábrahámnak hívták, az ő fiaként jött 1840-ben a világra Kisvárdára első nyomdásza.

Berger üzeme a kezdeti években csak aprónyomtatványokat készített, ez azonban kevésnek bizonyult az üzem fennmaradásához. A tulajdonos, mint a Magyar Könyvkereskedők Egyletének tagja, a regényirodalom alkotásait kínálta az olvasóknak, s ezt a tevékenységét később mint a Révai Testvérek bizományosa folytatta.

Berger Ignác üzleti érzékéről egy hirdetése ad képet: „...*könyv, mű, zenemű, papír, író- és rajzszer kereskedő, könyvnyomda-tulajdonos Kisvárdán, ajánlja dísan felszerelt raktárát, mindennemű dísz, közérdekű és szakművekben (imakönyvekben, tankönyvekben, ifjúsági iratokban stb.) magyar, német és francia nyelven, nagy papír üzletkönyv, író és rajzszerraktárát. Készít olcsón mindennemű könyvnyomdai nyomtatványokat, eljegyzési kártyákat, meghívókat, névjegyeket, számlákat, levélpapírokat, borítékokat, nagyobb munkálatokat. Elvállal litographiai munkákat. Bárhol és bárki által hirdett művek, folyóiratok és hírlapok eredeti árakban szerezhetők be. Jegyzői, ügyvédi és lelkészi nyomtatványok nagy raktára. Képes levelezőlap újdonságok!*”

A fejlődésnek indult városi élet igényelte ezeket az árucikkeket, a hivatali adminisztráció biztos fogyasztóként jelent meg Berger üzletében. A helyi közigazgatás tőle

szerezte be a mindenkor szükséges irodaszereket, s amikor Bergernek vetélytársa akadt (1897-től Klein Béla, 1905-től Preisz Vilmos), akkor az adójuk arányában osztoztak az állami megrendelésen.

A polgárosuló társadalom szintén vevőként szerepelt a piacon. Színházi plakátok, esküvői- és báli meghívók, eljegyzési kártyák, gyászlapok, névjegykártyák, belépőjegyek, a különböző egyesületek, társaságok, testületek alapszabályai mind-mind a nyomdából kerültek ki. A megnövekedett igényeknek Berger igyekezett eleget tenni. 1888-ban adta tudtul, hogy: *„Könyv, papírkereskedésem és könyvnyomdám kiegészítése céljából egy a fentemlítettekhez közel álló rokonágot, könyvkötészetet a kor igényeinek megfelelően rendeztem be. A midőn a nagyérdemű közönséget a bekötött könyvek tartósságáról, ízléses kiállításáról és jutányos árszámításáról biztosítom: kérem egyszerűsággal, hogy b. rendelkezéseikkel minél gyakrabban szerencsétlenni méltóztassanak!”*

Mindezek mellé a nyomdász 4000 kötetből álló kölcsönkönyvtárat is nyitott. Ez 1902-ben szűnt meg, az állomány darabjainak értékesebb részét a Polgári Olvasókör vette meg.

A már bemutatott nyomtatványtípusok értékes dokumentumát jelentik Kisvárdai történetének, hisz általuk jobban megismerhető a település története. E szempontból fontosak azok az iskolai értesítők is, melyeket szintén a Berger-cég készített. Az elemi iskoláét az 1878/79-es tanévtől, a polgári iskoláét az 1889/90-es tanévtől, a gimnáziumét szintén a kezdetektől, vagyis az 1911/12-es iskolai évtől, a tanítóképzőjét pedig 1918/19-től. Évek-évtizedek múltával ezen az üzleten is osztozni kényszerült a többi helyi nyomdással.

A felsorolt kiadványokat nem lebecsülve, de a valós értéket megállapítva azt kell mondanunk, hogy Berger Ignác nyomdájának termékei közül a legfontosabb a helyi újság volt. 1888. február 5-én jelent meg a Kisvárdai Lapok címet viselő hetilap. Alapítója, szerkesztője és tulajdonosa dr. Vadász Lipót helybéli ügyvéd volt. A társadalmi és közgazdasági lap célját így mutatta be a létrehozója: *„...hű kísérelje minden társadalmi mozgalmnak, éber őre a köznek és igazságos méltatója minden nyilvános működésnek.”* A sajtóorgánum 1910. január 2-án már Felsőszabolcsi Hírlapként jelentkezett az olvasók kegyeiért (és pénzéért) vívott harcban. 1906-ban ugyanis a Klein-féle nyomda kiadta a Kisvárdai és Vidéke nevű lapot. Az első hírlap azonban állta a versenyt, egészen 1919-ig megtartotta az új nevét, a politikai élet változása folytán ekkor felvette a Kisvárdai Munkás címet, majd néhány szám után megszűnt.

Az 1888-as első újságot követően 1891-ben ellagya a nyomdát az első kisvárdai szerző által írt könyv. Szerzője Tokaji Kiss Endre (Endreffy), adóhivatali ellenőr. A Lytton: Egy komédiás fiú története című mű 178 lapnyi terjedelemben mesélte el a következő történetet: *„Lytton, sok eszményítéssel megrajzolt komédiás fiú és Erzsike, a bánvári öreg bíró, Virág István érzelmes leánya, az elbeszélés főalakjai megszeretik egymást ábrándos szerelemmel, de egymáséi nem lehetnek. Lytton lezuhan a trapézról és meghal. Erzsike a csendes örület áldozatává lesz.”* A könyvből kétszeri kiadással 3500 példányt nyomtak, ebből kb. ötszáz darabot a helybeliek vásároltak meg. Az eladott művek haszna Tokaj tűzkárosultjainak javát szolgálta, egy díszkötéses regény 1 koronába került.

1902-ben jelentős változás következett be a cégnél. Berger Ignác és Fiedland Lilla házasságából született Malvin nevű leányukat ekkor vette feleségül Nemes Hermann. Ez a frigy hatással volt az egész vállalkozásra, így értesítette az alapító a közönséget a történetéről: *„...1866 óta Berger Ignác cég alatt fennálló üzletembe vőmet Nemes Hermann urat társul vettem be s azt együttesen Berger Ignác és Társa törvényszékiileg bejegyzett cég alatt fogjuk tovább folytatni.”*

A közlemény további részéből a társról is megtudható néhány információ: „...Majdnem 19 évi tapasztalattal a könyv és papírkereskedés terén – melyet az ország előkelőbb üzleteiben Brassó, Eperjeske, Ungvár, Kecskemét és Szatmáron szereztem – léptem üzlet- és munkatársul egy régi jó hírnevű üzletbe...”

1902. november 16-tól kezdve tehát két tulajdonosa lett a cégnek. Kellott is a segítség, hiszen Berger Ignác tevékenysége nem szorítkozott egy szűk területre, a nyomdászatra és a könyvkereskedelemre, hanem széles társadalmi aktivitás jellemezte. Tagja volt a képviselőtestületnek, több egyesületnek, pl. a Kaszinónak, a Takarékpénztár felügyelőbizottságának a sorában is ott találhatjuk a nevét, bekapcsolódott minden érdemesebb kulturális rendezvénybe, karitatív akcióba.

Kisvárdra első nyomdása a társulás után még öt évet élt. A helyi lap így adta tudtul a gyász hírt: „Az egész városban általános részvétet keltett az a szomorú hír, hogy Berger Ignác könyvkereskedő, városunk egyik köztisztelőjében és becsülésben állott feddhetetlen jellemű polgára ... elköltözött az élők sorából. A csendes, jóságos öreg úr, kit városszerte mint a páratlan becsületesség és szelídség mintaképét ismert és becsült mindenki, május hó 28-án du. 7 órakor hirtelen jobb létre szenderült.”

Az alapító halála nem gátolta meg a nyomda további fejlődését. Továbbra is működött, kezdetben Nemes volt a vezető, majd az 1930-as évektől a családba s így az üzletbe is betársult dr. Altmann (Arató) Marcell. Ekkor nyolc munkást foglalkoztatott a nyomdaüzem. 1939 márciusában a Berger és Társa felirat átadta helyét a „Felsőszabolcsi Nyomda” névnek, majd 1944-et követően több egymást követő tulajdonosa lett az üzemnek, igazi gazdája azonban nem akadt sem ekkor, sem később.

Amit a háborús viszonyok nem tudtak véghezvinni, azt elérte a „népi demokrácia”. Az üzemet államosították és 1953-ban megszűnt létezni.

Néző István

Százhetvenöt éve született Zsigmondy Vilmos

A pozsonyi evangélikus gimnázium tanárának 1821. május 14-én született fia korán árvaságra jutott. Kisdíákként kapcsolatba került a komáromi Jókai családdal. Úgynevezett cserediákként került hozzájuk, a Jókai-gyerekek pedig a Zsigmondy családhoz Pozsonyba. Zsigmondy Vilmos és a nála négy esztendővel fiatalabb Jókai Mór között életre szóló barátság szövődött. (Az író műszaki szaktanácsadójaként több Jókai-regény szakmai hitelességéhez is hozzájárult. Jókai a Fekete gyémántok című remekművének hőstét, „az aszkéta tudós, a haza ügyeiért lobogó, önfeláldozóan jó” Berend Ivánt Zsigmondy Vilmosról mintázta!)

A Komáromban letett kitűnő érettségi után a selmeci bányászati főiskolán folytatta tanulmányait. 1842-ben kapta meg oklevelét. Szakmai ismereteit bővítendő osztrák és cseh bányákban is megfordult, majd 1843-ban állami szolgálatba lépett. 1846-ban a resicai kőszénbánya gondnoki teendőivel bízták meg.

Az 1848-49-es magyar szabadságharc kitörése után a resicai vasgyár ideiglenes igazgatójává nevezték ki a fiatal mérnököt. Zsigmondy Vilmos és Szlávy József az üzemet teljesen átalakította az ágyú-, fegyver- és lőszergyártásra. Midőn 1848 karácsonyestéjén a császári haderő megtámadta az üzemet, Zsigmondy Vilmos munkásaival együtt fegyvert ragadott. A hatalmas túlerővel szemben reménytelennek látszott a tartós ellenállás. Az igazgató az osztrák ostromgyűrűn áttörve, ezernyi veszély között mentette meg az üzem teljes hadipénztárát. A tavaszi diadalmas hadjárat után ismét visszatért Resicára, és megindította a hadianyaggyártást.

A világosi fegyverletétel után hadbíróság elé állították Temesváron. Olmütz várában raboskodott 1850 nyaráig. Kiszabadulása után állami intézménynél nem kapott munkát. A vakmerő lovasbravújrairól híres (sőt hírhedt!) gróf Sándor Móric (az „ördöglovas”) Anna-völgyi bányájában lett a szénkitemelés irányítója. 1860-ban a fővárosban nyithatott önálló bányauigynöki irodát. E nagy nehezen megszerzett engedéllyel kezdődhetett meg Zsigmondy Vilmos pályájának legtermékenyebb időszaka, mely a hazai artézi kutak fúrásának kezdetét jelentette. 1865-ben jelent meg *Bányatan, kiváló tekintettel a kőszénbányászatra* című korszakalkotó kötete, amelynek előszavában írja: „Az artézi kutak kérdése vajmi fontos hazánkra nézve, melynek számtalan helysége, jó minőségű és mindennemű célra használható vizet nélkülözni kénytelen, holott ezen bajnak orvoslása az érintett kutak előállítására által sok helyütt véglegesen eszközölthetnének... Azon pontnak meghatározása, melyen a siker némi valószínűségével artézi kút előállítása várható, egyedül csak alapos földtani ismeretek mellett kísérhető meg.”

1865-ben artézi kútúró vállalkozást alapított. A már akkor is híres és a gyógyulni vágyók által keresett harkányi gyógyforrás vízhozama és hőmérséklete állandóan ingadozott. Az ok(ok) földterítésével Zsigmondy Vilmost bízták meg. A mérnök „fúrás” negyvenkét napi munkával olyan mélységbe fúrt le, ahonnan már állandó, 50 C fok hőmérsékletű víz buzgott föl.

1866 végén kezdte meg a margitszigeti kútúrást. E munkálatainak helyszíne a mai Japánkert volt. Az 1. számú kútból (118 méter mélységből) 43,8 C fokos hévíz tört a felszínre! Amikor a Bécsi Földtani Intézet igazgatója, Franz Hauer megtudta a hírt, azonnal a legőszintébb elismerését tolmácsolta magyar kollégájának.

E sikeres fúrások további munkára sarkallták a „vízfakasztó” mérnököt. Az alcsúti, a jászági, a lipiki, a ránkherlányi és a schwechati artézi kútúrások voltak pályájának további állomásai.

A legnagyobb, szakmai és tudományos értelemben egyaránt bravúros föltárása volt a városligeti fúrás. E világviszonylatban is kiemelkedő műszaki vállalkozás kivitelezését 1868-ban kezdte el munkatársaival. „A próféta rendíthetetlen hite és elszántsága kellett ahhoz, hogy a támadások ellenére, közel 10 esztendő küzdelem után, 1878-ban befejezze munkáját” – írja Csiky Gábor geológus. Ugyanis a fúrás jóval mélyebb lett a tervezettnél, és elfogyott a főváros reá fordítandó pénze. Zsigmondy Vilmos azonban nem adta föl a küzdelmet, és a saját pénzén folytatta a munkát.

Rendíthetetlen hitének gyümölcse 1878. január 21-én érett meg: 970 méteres mélységből 73,8 C fokos víz tört a felszínre, naponta több mint 1 millió liter!

A városligeti artézi kút a maga korában a legmélyebb európai fúrás volt. Méltán nevezte a már említett Franz Hauer „a tudomány diadalának”. Zsigmondy Vilmos világra szóló sikerét a Francia Becsületrend lovagkeresztjével is elismerték! Ő alapozta meg Budapest „fürdővárosi” hírét szerte a nagyvilágban. A városligeti Zsigmondy kút napjainkban is a gyógyítás szolgálatában áll. Szinte változatlan vízhozamával táplálja a Széchenyi gyógyfürdőt és több egészségügyi intézmény – MÁV-kórház, Szabolcs utcai kórház – is fölhasználja.

Ezt követően Zsigmondy Vilmos már nem vett részt a kútúrások kivitelezésében. (Utóda e területen unokaöccse, Zsigmondy Béla lett.) Szakmai tapasztalatait (földtani, hidrológiai) részletes tanulmányokban írta meg, melyek kora neves folyóirataiban (Bányászati és Kohászati Lapok, Természettudományi Közlöny, Földtani Közlöny) láttak napvilágot. Külön kötetben összegezte a városligeti artézi kút fúrásának eseményeit, történetét. Személyében a hazai geotermikus kutatások megalapozóját tisztelhetjük.

Áldásos közéleti-politikai tevékenységét fejtett ki az 1870-es évek közepétől. 1875-től iskolavárosa, s annak környéke, a selmecbányai kerület országgyűlési képviselőjeként (szabadelvű programmal) munkálkodott a hazai ipar fejlesztéséért. Lankadatlan

elszántással küzdött a bányamunkások szociális helyzetének javításáért. Hangoztatta az országgyűlésben, hogy „jó munkáskézre csak akkor számíthat az ország, ha a munkást nem tesszük ki annak, hogy öreg napjaira családjával együtt a koldusbothoz szegődjön”. Jórészt Zsigmondy áldozatos küzdelme révén valósult meg 1883-ban a bányászok nyugdíjának megnyugtató rendezése.

Hazájától is elnyerte az elismerést. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tag-sága után a Magyarhoni Földtani Társulat elnökévé választották, s megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét is.

Budapesten hunyt el 1888. december 21-én. Bronz mellszobra a Városligetben, a Széchenyi-fürdővel szemben áll. A Visegrádhoz tartozó Lepencén emlékműzeumot rendeztek be a tiszteletére.

Kálmán Gyula

Irodalom: *Csiky Gábor dr.*: Százéves a városligeti Zsigmondy hévízkút. Magyar Nemzet, 1978. szeptember 17. 14. old. – Magyar Életrajzi Lexikon II. (második kiadás!) Akadémiai Kiadó Bp. 1982. 1094. old. – *Pap János*: A „vízfakasztó” Zsigmondy. Népszabadság, 1988. december 17. 11. old. – *Csathl Béla*: Zsigmondy Vilmos. In. Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Bp. 1992. 593. old.

„Egész életét a közügynek szentelte”

József nádorra emlékezve

1846. november 12-én Habsburg József főherceg, Magyarország nádora belépett hivatalviselésének 50. évébe. Az ország a nevezetes évfordulóról nagy ünnepekkel készült megemlékezni, de a sors másképp akarta. A nádor az egyre súlyosbodó betegségei miatt 1847. január 13-án meghalt.

Az elhunyt népszerűségét jól mutatja, hogy néhány nappal később, január 21-én a pesti polgárok szoborállítás céljából megalakították a József Emlékegyesületet. Jellemzően a terv megvalósítását nem a más esetekben szokásos pénzhiány akadályozta, hanem az ellentervek.

Temes vármegye nemessége a pesti szobor helyett inkább országos emlékművet kívánt és ezt szelvében-hosszában propagálta is. Sáros vármegye viszont inkább egy közintézmény, kórház vagy pantheon létesítését szorgalmazta, amelyet azután József nádorról lehetne elnevezni. Végül azonban mégis a pesti álláspont győzött, lévén a nádor legfontosabb tevékenysége mégiscsak ide kötődött. Ahogy egy kortárs megjegyezte: tetemesebb összeg gyűlt egybe a szoborra, mint Mátyás király (szintén tervezett) emlékművére. Az 1847-48. évi országgyűlés törvényben örökítette meg József nádor emlékét, amely szerint: *„József nádor azon ernyedetlen buzgalmáért, mellyel fél századokon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények között a hazának ügyeit vezérelte, a nemzet háláját teljes mértékben kiérdemelte. A történetkönyv azon gyászlapjaira, melyre múlandó életének utolsó órája jegyezve van az ország Rendei ezennel reá*

írják nevének a nemzet kebelében el nem múlható emlékezetét.” Az egyesület közben kiválasztotta a leendő szobor felállításának helyét (József piac). (A helyszín körüli viták elkerülése érdekében Budát kizárták a döntésből.) Kijelölték a szobrászt is, aki a nádort ábrázoló lovasszobor modelljével időben el is készült. Az 1848 nyarán kitört forradalmi háború azonban mégis levette a napirendről a kérdést. A szoborállító egyesület a zűrzavarban úgy oszlott szét, hogy még a szobrászt sem kártalanította munkájáért. A szoboralap pénzét, noha erről szintén született döntés az utolsó összejevetelen, ugyancsak elfelejtették a forradalom támogatására fordítani. Ez a véletlen körülmény azonban a későbbiekben mégis hasznosnak bizonyult.

Vajon minek köszönhette szokatlan népszerűségét Habsburg József Antal főherceg a rebellis hírből álló magyarországi alattvalói között? A nádori tisztségének aligha. A nádor ugyanis a magyar közjogi felfogás szerint a rendek első számú tisztviselője, azaz adott esetben a rendi jogok védelmezője és a rendi ellenállás vezetője is. Az abszolutizmusra törekvő habsburg adminisztráció tehát érthető módon igyekezett a nádort egyszerű végrehajtóvá degradálni, sőt a XVIII. század során gyakran be sem töltötte ezt a tiszteket. A magyar rendek szívós ellenállása azonban megbuktatta II. József abszolutista kormányzatát, így az utód, II. Lipót taktikai engedményekre kényszerült, többek között a nádorkérdésben is. Kompromisszumként fiát, Sándor Lipótot jelölte nádornak. A rendek II. Lipót megerősödése miatt beletörődtek a kétes értékű, de szükségszerű megoldásba. Így lett Magyarországnak a Habsburg-házból való nádora. A fiatal Sándor Lipót törekedett ugyan rá, hogy Magyarország érdekeit is figyelembe vegye, ám nevét mégis a jakobinus összeesküvés kíméletlen letörésével örökölte meg a magyar történelemben. A vesztét a pirotechnikai vonzalma okozta. Mária Ludovika királyné nevenapjára Laxenburgban rendezendő tűzijátékot ugyanis a nádor saját kezűleg készítette elő, amikor egy robbanás olyan súlyos égési sebet ejtett rajta, hogy 1795. július 12-én 23 éves korában meghalt. Így került váratlanul a habsburg politika előterébe Sándor Lipót öccse, József főherceg. Ferenc császár 1795-ben őt nevezte ki előbb Magyarország helytartójának, majd 1796-ban, pontosan kétszáz évvel ezelőtt őt választotta meg az országgyűléssel Magyarország nádorának. A rendek a bevált recept alkalmazását egyhangú helyesléssel szavazták meg, annál is inkább, mivel a francia forradalom fenyegetése szoros szövetségbe kényszerítette az uralkodót és a rendeket. A 20 éves nádor a Habsburgok között kifejezetten tehetségesnek számított, különösen a középszerű császári bátyjához, Ferenchez, vagy a trónutódához, az együgyű Ferdinándhoz képest. Már gyermekként jól beszélt németül, latinul, olaszul és franciául, de később valamennyire magyarul is megtanult. A kiváló tanítói között külön említést érdemel a költő és nyelvész Versey Ferenc.

József, még helytartóként 1795. szeptember 19-én nagy ünnepségek keretében vonult be új székhelyére Budára. A nádorságnak első lépéseit teljes mértékben az udvar elvárásaihoz igazította. Ugyanakkor viszont igyekezett minél többet megtudni az irányítása alá rendelt országról, a népének szokásairól, alkotmányáról és történetéről. A felfogása szerint egy magyar hercegnek Magyarországot úgy kell ismernie, mint saját zsebeit. A rendek várakozással tekintettek új nádorukra. Azt ugyan nem sikerült elérniük, hogy a király legalább néhanapján a budai palotájába költözzön, de így legalább egy királyi herceg mégis jutott nekik. Eleinte persze nem József személye volt a fontos, hanem a nádori udvartartás, a reprezentáció, a lehetőség a hatalom fénykörébe kerülésre. József ráadásul még komolyan is vette a feladatát. Célul tűzte ki Magyarország közállapotainak javítását, és nemcsak a börtönviszonyok vagy a közlekedés fejlesztésével, de a magyar nyelv helyzetének megszilárdításával és a „nemtelenség” jogainak bővítésével is. A legfontosabb feladatnak azonban a poros és szegényes székhelyének kiépítését tekintette. József nádor persze nem Magyarország reprezentatív fővárosát kívánta létrehozni, mint nem sokkal később Széchenyi István, hanem csak egy méltó

tartományi rezidenciát. A két törekvés azonban eszközeit tekintve hamarosan összehalkozott. Az első éveket még a francia háborúk töltötték ki. József nádor, egyben a nemesi felkelés országos főkapitánya 1797-ben, 1800-ban, és 1809-ben is hadba szállt a rendek élén. Tényleges harcra azonban csak utolsó alkalommal került sor, de katonai dicsőséget a felkelők győri kudarca miatt ez sem hozott. A háborúnak azonban volt eredménye is. József nádor az 1807. évi országgyűlésen vette pártfogásba egy magyar tiszti iskola (a Ludovika királynéről elnevezett Ludoviceum) létrehozásának tervét. Az udvar nem lelkesedett, de a nádor végül mégis keresztülvitte a dolgot. 1829-ben megvásárolta az Orczy kert egy részét, ahol 1835-re Pollack Mihály tervei szerint felépült a katonai főiskola. Használatba venni azonban csak a forradalom után sikerült.

Emlékezetes eset volt, amikor a háború végén, 1815-ben a nádor egyszerre három uralkodót (Ferenc császárt, I. Sándor orosz cárt és III. Frigyes Vilmos porosz királyt) látott vendégül Pest-Budán. A főherceg ekkor már büszkén mutathatta meg vendégeinek a parkosított Palatinus-szigetet (utóbb Margitszigetet) az új nyaralójával és az erre az alkalomra befejezett gellérthegyi csillagvizsgálót.

A nádor népszerűségéhez jelentősen hozzájárult az egymást követő három felesége is, akik jótékonyágukról voltak nevezetesek. Különös módon, noha a Habsburgok szigorúan katolikusok voltak, Józsefnek egyik felesége sem volt az. Alexandra Pavlovna, I. Pál orosz cár leánya ortodox vallású, Hermina hercegnő református, Mária Dorottya hercegnő pedig evangélikus volt. Minden nádori esküvő után más-más felekezetet örvendeztetett a magas pártfogásnak. Amikor a 18 éves orosz nagyhercegnő 1799-ben Budára érkezett József számára sürgetővé vált Pest-Buda kulturális hiányosságainak ellensúlyozása. Az új nádorné tiszteletére rendezett számos ünnepség közepette 1800-ban látogatott Budára Joseph Haydn, hogy névnapi meglepetésként a Teremtés című oratóriumát vezényelje a palotában. Ekkortájt adott koncertet a várszínház épületében Beethoven is. Alexandra Pavlovna ráadásul megkedvelte a magyar zenét és a táncot, ami különösen kedvessé tette a magyarok között. Már-már úgy ünnepelték, mint a magyar királynét, ám a fiatalasszony tüdőbajtól legyengült szervezete nem heverhette ki a gyermekszülés megpróbáltatásait, és 1801-ben meghalt. József nádort nagyon megviselte a tragédia, de céljaitól nem tántorította el, sőt meglehet, hogy a bánat elől is a közéleti aktivitásba menekült. Az 1802. évi országgyűlésen igen határozott hangot ütött meg: *„A császár az én fítesvérem, de ha jogaitok legkisebbjét megsértené, elfeledném a vérség kötelekeit, hogy emlékeztessem magamat arra, hogy én a ti nádorotok vagyok.”* Az udvar merevségén azonban minden jószándék zátonyra futott. Eredmény alig született. Nagyobb sikert csak a tudománypártolással lehetett elérni. József nádor volt az, aki Széchényi Ferenc által a nemzetnek adományozott gyűjteményekből létrehozta a Magyar Nemzeti Múzeumot és felépíttette a múzeum ma is álló épületét. A nádor volt az, aki megtörte a hagyományt, amely szerint a magyar földből előkerült értékeket Bécsbe kell küldeni. A régiségek iránti vonzalma utóbb jelentős adományokban is megnyilvánult, és ő volt az aki megszerezte a múzeumnak Jankovich Miklós hihetetlen értékű műgyűjteményét is. 1825-ben az Akadémia alapítói, gróf Széchényi István, gróf Károlyi György, gróf Andrássy György, báró Vay Ábrahám sem hiába bíztak József nádor támogatásában. Jórészt ugyancsak József nádornak köszönhető később a Bugát Pál által indítványozott Magyar Természettudományi Társulat és a Kisfaludy Társaság működése, illetve működésének engedélyeztetése is.

A napóleoni háborúk lezárulásával ismét erősödni kezdett a habsburg abszolutizmus. 1811 óta a király nem hívta össze az országgyűlést és támadás indult a megyei önkormányzatok ellen is. A rendeleti kormányzás, a hatósági erőszak, a fokozódó cenzúra előrevetítette az újabb rendi konfliktusok lehetőségét. József nádor, aki mind az udvari, mind a magyar alkotmányos állásponttal tisztában volt, most a közvetítést

vállalta fel. Nem lett ugyan a magyar rendi törekvések feltétlen híve, de azt világosan látta, hogy a birodalom fennmaradásának csak a bécsi és a magyar érdekek összhangba hozása lehet az alapja. Rávette bátyját az országgyűlés összehívására. Az 1825. évi diéta pedig a magyar reformkor nyitányaként vonult be a történelembe. Amíg a politikai reformok csak igen vontatottan és felemás módon juthattak a megvalósulás közelébe, addig a polgárosodás intézményei gomba módra szaporodtak el a kedvezőbb légkörben. Az eredmény közismert. A polgárosodó nemesség 1848-ban kiharcolta és bevezette a polgári szabadságjogokat, illetve a polgári jogegyenlőséget. A folyamatból, anélkül persze, hogy az eredményt tudta volna József nádor is aktívan kivette a részét. A nádor közbenjárása és jótállása nélkül, az udvar gyanakvása miatt nagyon sok kezdeményezés csak nagy nehézségek árán, vagy egyáltalán nem valósulhatott volna meg. A gazdaság fejlesztését szolgálták az olyan vállalkozások, mint a vasútépítések elindítása, vagy az Al-Duna szabályozása. Az ipar és a kereskedelem élénkítéséhez nélkülözhetetlennek bizonyult a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak, a Gazdasági Egyesületnek vagy az 1846-ban létrehozott felsőbb műszaki tanintézetnek a József Ipartanodának a létesítése. Ugyancsak József nádor vállalta fel a Pesti Vakok Intézetének, vagy Pest megye örökös főispánjaként a Pesti Magyar Színháznak a védnökségét is. Közben a főhercegnek Bécsben magyarbarát rebellis híre kerekedett. Nem kedvelték a magyarországi ókonzervatívok sem, mivel a nádor az országgyűléseken liberálisabb irányba igyekezett befolyásolni őket, sőt 1840-ben közbenjárt a koholt perben elítélt Wesselényi Miklós, majd Kossuth Lajos és társai ügyében is. A politikai amnesztia főleg neki köszönhető. 1843-ban pedig sikerült megakadályoznia az Iparvédegyelet feloszlását.

Az eredmények mellett súlyos traumát jelentett az 1838-as nagy pesti árvíz, amely szinte semmivé tette a városfejlesztési terveket. (A nádor már 1804-ben kidolgozta az erre vonatkozó koncepcióját.) Írják, hogy órákig állt összetörve a palotájának ablakában, nézve a vigasztalanul elöntött, rombadőlt várost. Nem először kellett szembenéznie elemi csapásokkal. 1810-ben, amikor a hegy lábánál porig égett a tabáni városrész, a nádor is résztvett az oltás szervezésében, sőt maga is megsebesült. 1838-ban a feladatok oroszlánrésze már a fiára, István főhercegre hárult, de a nádor sem maradt tétlen. Kétfélmillió forint kölcsönt szerzett a károsultak segélyezésére. Terveket dolgozott ki az újjáépítésre, új tereket és utcákat jelölt ki, és közben a tragédiából igyekezett előnyt kovácsolni, amikor megtiltotta a vályogházak építését. Egy évtized sem telt el és Pest szebb lett mint valaha. József nádor, aki utolsó éveit gyakori betegeskedése miatt már visszavonultan töltötte, a halálos ágyáról is a palota ablakához vitette magát, hogy még utoljára láthassa a művét. Azt már nem kellett látnia, hogy 1849-ben Hentzi osztrák várparancsnok megtorlásként hogyan löveti rommá a város házeit.

A nádori hivatalt József fia, István örökölte. Ő 1848-ban részt vállalt a forradalom legalizálásában, de visszarettent, amikor a fegyveres harc elkerülhetlenné vált. Pedig akár a független Magyarország királya is lehetett volna. A kiegyezés évében halt meg tüdőbajban.

József emlékművének ügyét 1857-ben a Helytartótanács elevenítette fel. Maga Ferenc József döntött az új szobrász, Johann Halbig személyéről és ő vetette el a lovasszobor gondolatát is. Az elkészült szobortervet Barabás Miklós javította ki, hogy élethűbb legyen. Elkészült a talapzat is, de a szoboravatást mégis elhalasztották. Az önkényuralmi rendszer rettegett egy tüntetés lehetőségétől. A városház udvarán becsomagolva veszteglő emlékről elterjedt a pletyka, hogy az udvar nem meri felállítani, mert az a nádort német ruhában ábrázolja. Ez persze nem volt igaz. A szoboralak a magyar Szent István Rend ornátusát viseli. Végül a kiegyezés után 1869. április 25-én érkezett el az avatás napja. Ekkor kerültek a talapzatra a magyar feliratok is: „*Pest városát újjáalakította*”, „*Egész életét a közügyeknek szentelte*”. Az uralkodó pár jelen-

létében zajló ünnepeket némileg megzavarta, hogy a szobrot takaró leplet sehogysem sikerült lerántani és végül létrát kellett hozatni. „Látszik, hogy ez az első szoboravatás Pesten” – kárörvendett a közönség. Ferenc József viszont, mintha mi sem történt volna elégedetten nyugtázhatta a dinasztia és a magyar nemzet immár szoborban is megörökített kibékülését.

Baják László

A szilágysomlyói első világháborús emlékmű

Az Erdélyben található műemlékek egyre több támadásnak vannak kitéve. A hatóságok sok esetben igyekeztek megváltoztatni egy-egy emlékmű jellegét. Gondolván, hogy az események így kitörlődnek az emlékezetből. Ez történt a szilágysomlyói első világháborús emlékoszloppal is, mely a Báthory várkastély kertjében volt/van felállítva. Az emlékmű, előbb ki volt téve az enyészetnek, majd amikor már csak egyetlen márványtábla maradt a négyből, mely megőrizte az első világháborúban elesett hősök neveit, azt „gondos kezek” eltüntették.

Az emlékoszlopra ezt követően román nyelvű szöveg került. Az emlékezet még azt is megőrizte, hogy az emlékoszlopon egy turulmadár volt. Mindez az átalakításos rombolás azért is érthetetlen, mivel az emlékoszlopon nem csak magyar, hanem román, zsidó hősi halottak neve is szerepelt. A véletlen megőrzött egy, a hetvenes évek elején készített fényképet az emlékoszlopról és az egyetlen, még viszonylag épen maradt márványtabláról. A törött táblán a következő szöveg és nevek olvashatók:

A HAZÁÉRT HŐSI HALÁLT HALTAK 1914 – 1918

Árgyelán Flórián	Dombi György
Árgyelán Mihály	Domokos Ferenc
Árgyelán Miklós	Dratsay Guidó
Árgyelán János?	Dudás János
Balogh ? András	Farkas Ferenc
Barta Miklós	...aut Gyula
Bartha András	Giczi László
Bárány ...	Gerhald György
Benkő? Károly	Göcz József
Brindás? Sándor	Halász István
Brindusán elek	Hegedűs László
...szky Ferenc	Helmeczy? Sándor
Ifj. Dác? József	Horváth? Adndrás
Deák Sándor	Iasó? Mihály?
Demeter Ferenc	Katona István

Amit a korabeli fényképek megőriztek

Polgári viseletek a XIX. szd. végén Vácott

A fotó fontos történeti forrás¹, tárgyi és írásos is egyszerre, hiszen a korszak társadalmában betöltött eszközszerepe mellett maga az ábrázolt tárgy is információval szolgál. A fénykép objektív, mivel az adott pillanatban létező valóság rögzült a papíron. Alkalmas arra, hogy a viseletek vagy a korabeli divat változásait, jellemzőit nyomon követhessük. A fényképen a valóban viselt, s nem csupán a tervezők elképzelései által a rajzos divatlapokban megjelenő ruhákat látjuk. Ugyanakkor a helyi fotográfusok által készített, a múzeumban őrzött fotók – részben mennyiségi korlátok, részben az ábrázolt tárgyak miatt – nem adhatnak átfogó képet a város társadalmáról.

A fényképezés tömeges elterjedése a XIX. szd. végére tehető, de a fényképeket készítőket elsősorban a polgárságból kerültek ki. A fotográfusok főként portréfotókat készítettek különböző méretekben aszerint, hogy a megrendelő mit kért. A fotók ezután albumba rendezve, vagy bekeretezve a falon, asztalkán voltak láthatóak. A városi szegényebb rétegek csak különleges alkalmakkor álltak a fotográfus lencséje elé, hogy egy-egy nevezetes eseményt – esküvő, katonaság – megörökíthessenek. Vízitképek, albumok róluk ritkán készültek.

A városi fotográfus műtermét felkereső polgár számára a fényképkészítés olyan alkalom volt, amikor utcai, ünneplő ruhában jelent meg. Az album, s főként a falon vagy íróasztalon díszes keretben elhelyezett fényképek reprezentációs célokat is szolgáltak. A kor, a társadalom elvárásai szerint örökítették meg magukat a váci polgárok is.

A fotó dokumentatív szerepét korán felismerték. Erdősy Rezső – az első váci fotográfus – aki magát előszeretettel nevezte „fényképész és váci birtokos polgár”-nak, 1883-ban felhívást tett közzé a Váci Közlönyben², melyben „a váci múzeum részére meg óhajtja örökíteni Vác városának jelen korban élő lakosait kor, nem, vallás és rang különbség nélkül”. A fényképezés díjmentességét külön kiemelte. A terv szerint először 1000 arcképet készített volna el. Ha megvalósul az elképzelése, páratlan forrásanyag birtokába jutott volna a múzeum, azonban csak néhány fotó elkészültéről tudósít a Váci Közlöny.

Erdősy Rezső 1870 decemberében nyitotta meg műtermét. Gyakorlott fotográfus, a váci megelőzően már Pesten a Kerepesi úton is volt műterme. Többen követték, s a múlt század végén általában 2, esetenként 3 fotográfus is dolgozott egy időben Vácott.

Milyen volt az a város, ahol a fotókon szereplő polgárok éltek? A századfordulót megelőző negyedszázad a váci polgárok számára nagy változásokat hozott, Vác az álmos kisvárosból élénk kapitalizálódó várossá vált.³ A kiegyezést követő néhány év még nem hozott fellendülést. A rendezett tanácsú város kiadásai rendre jelentősen meghaladták a bevételeket, a közbiztonság gyakorlatilag megszűnt. Az áldatlan közál-

¹ *Stemlerné Balogh Ilona: A fénykép mint történeti emlék és forrás.* In: Érték a fotóban. Országos Fotótörténeti Konf. előadásainak anyaga. Tudományos Füzetek 9. Tata 1994. 15-22. old.

² Váci Közlöny 1883. márc. 25.

³ Részletesen ld. *Sápi Vilmos* (szerk.): Vác története II. köt. Szentendre, 1983. 337-397. old.

lapotok megjavítására irányuló igyekezetek a '80-as évek elejére vezettek eredményre. A fejlődést azonban egy másik esemény is befolyásolta, a pusztító filoxéra járvány, amelynek gazdasági és társadalmi következményei is jelentősek voltak. A Naszály hegy lankáin élénk szőlőtermesztés folyt. A lakosság több, mint kétharmada a mezőgazdaságból élt⁴, s mivel a várost nem övezték jó minőségű, nagykiterjedésű szántóföldek, legelők, a mezőgazdaság itt elsősorban a szőlőművelést jelentette. A filoxérapusztítás következtében 1885 elejére a szőlőterület 2/3-a kipusztult⁵. A szőlőtermelők – főleg a kisgazdaságok – tönkrementek. Míg a filoxérapusztítás előtt a lakosság több, mint 60%-a a mezőgazdaságból élt, addig a századfordulóra ez az arány 24,3%-ra csökkent.⁶ A nagyarányú munkaerőfeleslegnek csak egy része tudott a mezőgazdaságban elhelyezkedni, házicselédde, vagy ipari munkássá váltak. A munkaerőfelesleg, a kedvező földrajzi fekvés, a főváros közelsége és a jó vízi és szárazföldi – vasúti – közlekedés vonzóvá tette Vácot az ipartelepítés számára. A múlt század végén a korban is jelentős iparosítás folyt a városban. A gyáralapítást az alakuló hitelintézetek is támogatták. 1881-ben az iparban és a kereskedelemben a lakosság 8,7%-a dolgozott, 1891-ben már ez a szám 18,08% lett. Ez azért is figyelemre méltó, mert ebben az időben a rendezett tanácsú városokban ez az arány 14,6% volt.⁷

A filoxérapusztítás következtében tehát a társadalom átstrukturálódott, jelentősen csökkent a kisbirtokosok, a mezőgazdaságból élők száma, megnőtt az iparral, kereskedelemmel foglalkozóké. A virilisták között is egyre előkelőbb helyekre kerültek a gyárosok, kereskedők.

A városkép is átalakulóban volt. A barokk főtér épületeinek földszintjén, emeletén, sőt sok esetben udvari lakásaiban is boltok nyíltak, hasonlóan az egyre forgalmasabbá váló, a vasútállomást a főtérről összekötő utcában. Kávéházak, fogadók, cukrászdák várták a városi polgárokat. Kiéptült a dunaparti korzó, de nem volt utcai villamos világítás, vízvezeték és csatornázás. Az érdeklődők két, rendszeresen megjelenő közéleti- politikai- kulturális lapból is értesülhettek a városban és környékén zajló fontosabb eseményekről, a városvezetés döntéseiről, a nagyszámú és virágzó egyletek működéséről, de családi eseményekről is tudósítottak az újságírók.⁸ A Váci Közlöny 1894. december 9-i számának vezércikke a divat kérdését vizsgálja, s megállapítja, hogy „...az emberiség, különösen a műveltebb és tehetősebb osztály ma már valóságos rabja a divatnak úgynnyira, hogy vakon követi annak a szélsőségekbe csapongó minden átmenet nélküli változatait.” Felvetődik a kérdés, a téma „divatossága” miatt került-e be a lapba vezércikként, vagy valóban megjelent ez a probléma Vácot is. Kik és milyen mértékben követték, követhették a divatot?

A váciak is, mint más városbéliek, vagy varrták-varratták ruháikat, vagy készruhát vásároltak. Alapanyagokat, szövetet, vásznat, selymet... helyben is vásárolhattak. A vizsgált korszak két legjelentősebb kereskedése Vácot Ottó József a „Sziléziai Takács-hoz”⁹ címzett vászonkereskedése, és Meiszner Rudolf „Menyasszonyhoz”¹⁰ nevet viselő boltja volt, ahol ruhaszövet mellett inget, fehérneműt, esernyőt, lakástextilt is lehetett vásárolni. A két nagy kereskedés mellett a Főtéren, a Széchenyi utcában sok apró rőfös bolt is volt. Az igazán előkelők rendelhettek selymet Zürichből, s finom, jó minőségű ruhaszövetet Brünnből is, hiszen a svájci Henneberg, és a brünni Siegel-

⁴ U.o. 338. old.

⁵ U.o. 340. old.

⁶ U.o. 341. old.

⁷ U.o. 353. old.

⁸ Részletesen: *Kenyeri Kornélia*: A váci sajtó története 1870-1945. Váci Könyvek 6. Vác, 1992.

⁹ Váci Közlöny 1895. okt. 6.

¹⁰ Vác, 1873. dec. 21.

Imhof cég szövetáru raktára rendszeresen hirdetett a helyi lapokban, árlistát is mellékelve. A váci kereskedők és iparosok bánata mégsem a külföldi, hanem a hazai, nevezetesen a fővárosi konkurencia volt. Rendszeresen írtak panaszairól a helyi újságok. A főváros közelsége, a jó vasúti közlekedés sokakat csábított arra, hogy a nagyobb árukinálattal rendelkező fővárosi boltokban költsék el a pénzüket. Egy 1888-as statisztika szerint Vácott 59 szabó, 5 kalapos, 8 harisnyakészítő, 1 kesztyűs és 2 szűrszabó dolgozott.¹¹ Az egyszemélyes kis műhelyektől kezdve az előkelő divatszalonig széles volt a választék. A szabó mesterek kínálatában a varráson kívül más szolgáltatás is szerepelt. Forschner József férfiszabó brünni szövetmintákkal várta megrendelőit, de a szerényebb munkákat is szívesen elvégezte. Kisebb javításokat és tisztítást is vállalt.¹² Elegáns női divatszalonot nyitott 1897-ben Weiner Ilona Vác egyik frekventált helyén, a Káptalan utcában.¹³ A kisasszony jó ajánlólevelekkel rendelkezett. Előkelő, jó hírű pesti szalonokban – a „Girardi”-ban és a „Monaszerli”-ben – sajátította el a franciás szabás fortélyait.

Készruhát több kereskedés is árusított. Az Adler A.D. budapesti cég férfi- és gyermekruhát Hahn Jakab kereskedésében vásárolhatták meg.¹⁴ Racsek Matild divattermében női divatáru között válogathattak.¹⁵ A legnagyobb, s egyben a legtovább fennálló kereskedés Ziltzer Sándoré, a Széchenyi utca és a Főtér sarkán.¹⁶ 1892. március 20-án nyitott, s férfi öltönyöket, bécsi gyártmányú gyermekruhákat, köpenyeket, fehérneműt, esernyőt, kézi- és utazóbőröndöket árusított. A szegényebb rétegek – ipari- mezőgazdasági munkások, cselédek, kispolgárság – ruházkozásában jelentős szerepet játszottak a nagyhírű váci vásárok is.

A fotókról a múlt század utolsó negyedében élt váciak tekintenek ránk.

1. Erdős Rezső az 1870-es évek elején készítette ezt a felvételt *Bezdek Tercsíről*. A fiatal nő a korabeli divat szerinti turnürös ruhában látható. Hajviselete, ékszerei, a művirágok a hajában mind a divatot követik.

2. 1872-ben készült *Hahnelnéről* Erdősi és Juhász fényképészeti műtermében ez a fotó. A hölgy szintén a divatnak megfelelő turnürös, bő ujjú ruhában ült a fotográfus lencséje elé. A ruha ujját sötét színű szalag díszíti. Elején, s a derékrészen szalagcsokor és művirág található. A gyönggyel dúsan kivarrt selyem kalapján tolldísz, s könnyű muszlin kendőt visel.

3. Erdős Rezső képe 1880-ban készült az akkor 16 éves *Varázséji Béláról*. A tudományok és a művészetek iránt fogékony családból származott. Édesapja lapszerkesztő. Bátyja, ifj. Varázséji Gusztáv a Váci Közlöny szerkesztője, a helytörténeti kutatások elindítója volt. Varázséji Béla a papi pályát választotta, 1917-ben kanonok lett. Ekkor azonban még csak diák. Könnyű nyári zakót, világos nadrágot, sötét, világos anyaggal szegett, s szintén világos anyaggal behúzott gombú mellényt visel. Nyakkendője sötét alapon világos pöttyös, masnira kötött csokornyakkendő. Sodrott zsinórú óraláncon függő zsebóra tartozik a gimnazista ifjú öltözkééhez.

4. Mai Manó 1894-ben nyitotta meg műtermét Budapesten a Nagymező utca 20-ban. Az előkelő műtermet elsősorban a budapesti és a környékbeli nagypolgárok, gazdag birtokosok látogatták. 1894 és 1896 között kereste fel Reitter István császári és királyi kocsigyáros Mai Manó műtermét. A fotó – a beállításnak is köszönhetően – magabiztos, határozott embert mutat. Öltözéke: sötét, kétsoros gombolású hosszú zakó, mellény és nadrág. A mellény alatt fehér inget visel. Nyakában sötét, masnira kötött nyak-

¹¹ Váci Közlöny 1888. ápr. 1.

¹² Váci Hírlap 1891. ápr. 5.

¹³ Váci Hírlap 1897. aug. 29.

¹⁴ Váci Hírlap 1887. szept. 11.

¹⁵ Váci Közlöny 1884. szept. 14.

¹⁶ Váci Közlöny 1892. márc. 20.

kendő. A viseletet a vagyonos polgárra jellemző pecsétgyűrű, óralánc zseborával és csipetős szemüveg egészíti ki.

5. Reitter István feleségét *Schmidt Annát* a helyi fotográfus Erdős Rezső örökítette meg. A kép a férjéről készült fotóval azonos időben készülhetett. Fekete csipkével díszített, magasan záródó, erősen fűzött, elől végig gombos ruhában ült a fényképész lencséje elé. Haját – mely szoros kontyba van tekerve – művirágcsokor díszíti. Ékszerai: fülbevaló, lánc – óralánc? – és brosz a nyakban.

6. Regetzky Ferenc a századforduló táján fényképezte le Reitter Clotilde és dr. Hörl Péter gyermekeit: *Gabriellát, Erzsébetet és Antalt*. A három kisgyermek hasonló szabású – bár eltérő gombolású – kabátot visel. A kabát gallérja négy rétegű, az alsó gallér pelerinszerűen omlik a vállra. A lányok kabátjának gallérja és kezelője világos színű szőrmével díszített. A kisfiú kucsmát és kesztyűt, a lányok sötét színű szőrmével és szalagcsokorral díszített sapkát és hozzá illő muffot viselnek.

7. Kalmár Péter udvari fényképész örökítette meg 1888 és 1891 között a csaknem 60 esztendőes *Jeremiás Gábor* takácsmestert és feleségét *Németh Klárát*. Az idős házaspár polgári öltözékben jelent meg a fotográfus műtermében. A takácsmester zakója öt-gombos, de csak a felső két gombot gombolta be. Keskeny, rövid reverrel készült, s az alja a gombolásnál lekerekített. Széles tűzés díszíti. Nadrágja és a szétnyíló kabátszárnnyak alól elővillanó mellény színe megegyezik a zakóéval. Sötét, széles karimájú puhakalap, pöttyös csokomyakkendő és zseborá teszi teljessé az öltözékét. Feleségén útiruha van. Fején apró kalapot visel, ami az áll alatt nagy masnival van megkötve. A kalapkát toll díszíti. Ruhája fölé törökös mintájú, könnyű anyagból készült nagy kendőt vett fel. A kendőt díszes – feltehetően ezüst – brosz fogja össze. Kezében imakönyvet tart.

8. Ismeretlen vándorfotográfus készítette a századfordulón ezt a fényképet egy *kisváci parasztszaládról*. A tornácon ültették le a családot, háttérül egy nagy lepedőt feszítettek ki. A családfő sötét kabátban, mellényben, fehér ingben, csizmanadrágban, ráncos torkú csizmában és nagy karimájú puhakalapban ült le a fényképezéshez. Feleségén csíkos blúz, sötét szoknya és kötény. Fején világos színű kendő. A karonülő gyermek pendelyben van. A kisebb lányok csíkos, a mellvarrás fodrai alatt húzott lábszárközépig érő ruhában vannak. Fehér harisnyás lábukon magas szárú cipő. Az apa előtt ülő nagyobbacska lány fehér ünneplőben van. A két nagylány a szülők háta mögött áll. Ők már eladósorban vannak. Magasan záródó, csipkével, rátéttel díszített fényes anyagból készült blúzt viselnek. Hajukat szorosan hátrasímitották.

9. Kalmár Péter fotója *Hajdú Matildot* örökítette meg. A kép 1888 és 1891 között készült, mivel ez idő alatt volt műterme Vácott az udvari fényképész címet elnyert Kalmár Péternek. A leány a viseletekre emlékeztető ruhában van. Fehér ingvállat, bársony pruszlikot, fehér, ráncolt selyemszoknyát és fehér kötényt visel. A pruszlik zsinóros, s a mellrészén művirágcsokorral díszített. Az ingvállon széles nemzetiszínű szalag látható. Háromsoros gyöngy nyaklánc és kétsoros ugyancsak gyöngy karkötő tartozik a ruhájához. Haját copfba fonta, széles fehér selyemszalaggal kötötte át. A ruha nem viselet, sokkal inkább valamilyen ünnepi alkalomra készült öltözet. Keveredik benne a polgári divat – pl. művirág – és a viseleti elem.

A fotók alapján elmondható, hogy a XIX. szd. végén jellegzetes váci viselet nem létezett. A különböző társadalmi rétegek öltözködését más-más hatások alakították. A polgárság felső rétegeinek – főleg a fiatalabb korosztálynak – öltözködésében a korabeli divat érvényesült. A középpolgárság széles rétegeinek öltözködésében igyekezett a felső rétegeket utánozni, természetesen kevésbé finom anyagokból, egyszerűbb szabásvonalal, időeltolódással. A polgárság alsó rétegeinek öltözködésében a divaton kívül a viseleti elemek is megjelennek.

Olvasó Imre nagyatádi kádármester

A „kádár” ősi magyar szó, aminek jelentése azonban korábban egészen más volt – mégpedig a hun-magyar mondakörben szereplő, bizonytalan jellegű (bírói vagy papi) tisztség viselője. Szépirodalmi utalás ebben az értelemben Aranynál: „...Ott vala... Szömöre a kádár és a gyula Álmos...”; Jókainál: „...Nincs se rabszolga, se kiváltságos úr, csupán önválasztotta vezérek: ...'kádárok', kik a rendet fenntartják, s a 'perest oldók', kik bírászkodnak...” A Révai Nagy Lexikon szerint: *kádár* a Tordanemzetségből, a hun krónika szerint a vándorútra indult hunok kormányzója volt, ki hadi, polgári és büntető ügyekben egyaránt ítelt. Igazságtalan ítéletét a nemzet megsemmisíthette, sőt magát is letehetta.

Ipolyi Arnold a *kádárt* a nemzet főpapjai közé számítja, s így azt nem nemzetség-, hanem hivatalnévnek tartja. Kádár Beler fia s Otmár apja volt. Nemzetségből való lehetett az 1146-ban említett *Cadarius comes curialis* is. Ezt a nevet röviden talán Kadarnak ejtették. Kuun utal a *Kadarkaluz*-nem mellett a *Kadar* és *Kadarkút* helynevekre. Kétségtől eltekintve e névvel a *Kadar* nemzetségnév is. Feltételezhető, hogy ennek a nemzetségnek késői leszármazottja az a vitéz, akiről a lexikonban a következőket olvashatjuk: „*Kádár István* híres vitéz, 1660-ban kétszázad magával a tatárok ellen küzdve esett el. A berettyóújfalusi határban eleste helyét ma is Kádár-temetőnek nevezik. A róla szóló históriás éneket ma is kedveli a nép (Fölemeli Kádár szemeit az égre...). A sok változatot Thaly a Vitézi Énekekben állította össze.

Ha a mai fiatalok, vagy akár a városlakó felnőttek a „kádár” szót hallják, először okvetlenül tulajdonfőnév- vagy családnévként, a múlt rendszer vezető politikusa jut eszükbe. Ha pedig a kádármesterségről olvasnak vagy hallanak, hirtelen a legtöbben azt sem tudják, vajon miféle mesterség volt a kádárság, mit is csináltak, vagy csinálnak még ma is – sajnos, egyre kevesebben – a kádárok? Ha azt mondom, ugyanazt, mint a pintérek és a bodnárok, akkor sem lesznek sokkal okosabbak. De ha feltenném a kérdést, hogy mi a különbség a bodnár- és a bognármesterség között, még kevesebben tudnának kapásból válaszolni!

E rövid bevezetés után elárulom végre, hogy a kádár, a pintér és a bodnár hordókat, kádakat, mezőgazdasági és háztartási faedényeket készített, s készít – itt-ott – még ma is. A bognár viszont kocsikerekeket csinál.

Ugyan ki gondolná, hogy a hordóképzítés az egyik legrégebbi ipar? Az viszont talán nem lep meg senkit, hogy a hordó feltalálása – mint annyi más –, az ókori görögök nevéhez fűződik. Platón görög bölcs nővérének fia, Szpeuzipposz (Kr.e. 394-334) találta fel. Addig csupán állati bőrből készített, vagy gondosan égetett agyag-, s finoman megmunkált kőedényeket használtak a folyadékok tárolására és szállítására. A hordókról az első ismert szakkönyvet a világhírű csillagász és matematikus, Kepler írta *Stereometria doliorum* címmel, még 1515-ben.

A magyar kádárságra vonatkozó legrégebbi utalás 1015-ös keltezésű. Amikor Szent István királyunk megalapította a pécsváradai apátságot, a szerzetesekkel együtt több iparos, s köztük hat kádár is települt ide, és szolgált a szerzetet. A kádárcéhek megalakulása az Anjou-házbeli királyaink uralkodása idején vette kezdetét. Igen hamar jelentős szerephez jutott országunkban, az állam gondoskodásának tárgyává nőtte ki magát, de nem csupán a szakma, hanem főként a borgazdaság fellendítése érdekében.

1875-ben a hazánkba behurcolt filoxéra-járvány derékba törte kádáripárunkat. Szőlőink legnagyobb része kipusztult, s a kádárságra, azaz annak termékeire már nem volt akkora szükség. Kádáraink akkor kezdtek el komolyan foglalkozni kiváló termékeik exportálásával, és csakhamar jelentős piacot szereztek maguknak. Ilyenmódon egészen 1926-ig virágzott a hazai kádáripár, de a külföldi – kevésbé jó, viszont olcsóbb

– hordók vámentes behozatalának engedélyezése véget vetett ennek. Azóta inkább csak tengődik ez a szép mesterség, alig-alig van utánpótlása. A két világháború között a legjobb szakembereink kivándoroltak, s a szakírók szerint „ausztriai, német és belga hordógyárok vezetőiként helyezkedtek el”.

*Jó bort iszik a báró, a báró,
De még jobbat a hordó csináló!
Jó bort ittam világ életemben,
Nem kap penészt a forint a zsebemben.*

(Részlet a kádárok nótájából)

Néhány évvel ezelőtt, egy bolhói látogatásom során ismerkedtem meg egy nagy kádárdinasztia két nemzedékével, az idősebb és az ifjabb Maltesics György kádármesterrel. Megcsodáltam kitűnően berendezett, jól gépesített műhelyüket, majd a munkájukban gyönyörködtem. Elhatároztam, hogy még egyszer eljövök hozzájuk, s az ősi mesterség minden részletére kiterjedő dolgozatban örökítem meg a munkájukat. Azóta évek teltek el, s amikor most felkerestem a családot, azt kellett hallanom, hogy legalább egy időre felhagytak az iparral, mert szerintük indokolatlanul magas az adó, s a jelenlegi kis kereslet mellett a kádármesterség nem nyújtana a családnak megélhetést! Visszatértek hát a földhöz, a paraszti munkához.

Viszont megkaptam tőlük egy öreg nagyatádi mester címét, aki ugyan már aligha dolgozik, de az ősi mesterség minden csínját-bínját ismeri!

Olvasó Imre, nyolcvanegyedik életévét taposó mester, aki 1915. augusztus 20-án Nagyatádon született, még most is szálfá egyenes ember. Kedvesen invitál be a lakásba, mutatja be feleségét, azután – unszolás nélkül – beszélni kezd:

– Igen, Maltesicsék igazat mondtak. Az adó nem nagyon kedvez a kisiparnak, s így aztán nem is lesz kádárutánpótlás, pedig bortermelő ország vagyunk, s a bor elképzeltetlen hordó, meg hát kádárok nélkül. Nem akarok panaszkodni, de hát igaz, ami igaz, az adóhivatal még az ilyen magamfajta öreg nyugdíjast is megszorogatja.

A családomban volt cipész, kőműves, lakatos, csak éppen kádár nem volt. Az igazat megvallva, cukrász, vagy cipész szerettem volna lenni, de ott nem volt hely. Így álltam be aztán inasnak Schaff János kádármesterhez 1936. április 20-án. 1938-ban nyilvánítottak segéddé, majd 1941-ben Pécssett kádármesterré, s kaptam meg az iparjogosítványt, 1974-ben pedig az Ipar Kiváló Mestere címet.

Bizony nem volt fenékgig tejföl egy kádárinas élete. Fizetést nem kaptam, de a munkát nagyon megkövetelték az embertől. Soha nem felejttem el, hogy segéddé nyilvánításom előtt először kaptam pénzt öreg mesteremtől, mégpedig húsz fillért. Harminc éves koromban nősültem, Somlyóról, igazi bortermelő vidékről hoztam magamnak asszonyt. A szülői házban laktunk, ott rendeztem be műhelyem. Talán mondanom se kell, hogy nem gazdagodtunk meg, de azért nem lehetett okom a panaszra, mert tisztességesen megéltünk a keresetemből.

Illatos kávé kerül az asztalra, s közben a mester felesége elmondja, hogy Somlyón volt Antall József nagybátyjának, Antall Kornélnak szép szöllője, s negyvenhét évvel ezelőtt gyakran megfordult ott volt miniszterelnökünk. A kávészünetet arra használtam ki, hogy feltegyek egy-két engem nagyon érdeklő kérdést:

– Mondja, mester úr, hallotta-e már Csokonai Vitéz Mihály nevét?

– Hallottam hát! Költő volt a javából, aki „csapot-papot, mindent felejtett”. Tehát – szegről-végről – köze volt a szakmámhoz, mert nagyon szerette a jó bort!

– Éppen ő írta, hogy a szegény parasztleánynek – az ő korában – nem sok lehetősége volt, ha éppen valamilyen mesterséget akart tanulni. Vagy beállt bodnárnak, vagy betyárnak. Hát csak ilyen kis becsülete volt ennek a mesterségnek? A betyárok és a zsványok mellett emlegették őket?

– Az igazat megvallva, nem egészen ok nélkül emlegették őket együtt. Ugyanis a kádárok, bodnárok vagy harmadik nevükön pintérek között nagyon sok volt a borisz-sza, részegeskedő ember. S ez talán nem is csoda, hiszen a hordó meg a bor a legéde-sebb édestestvérek, akik nem lehetnek meg egymás nélkül. De az igazán jó és meg-bízható kádárnak mindig nagy volt a becsülete, ezt elhiheti nekem.

– El is hiszem! Hány kádár volt Nagyatádon akkor, amikor megnyitotta a műhelyét, mester uram?

– Kettő, pontosan ennyi.

– Gondolom, nem fogadták kitörő lelkesedéssel a fiatal versenytársat.

– Mi tagadás, bizony nem örültek nekem. Mindkettőjük elmondta, hogy itt aztán nem keresem meg a kenyérre valót, s jobb lesz, ha másutt próbálkozom! Én ugyan nem fogadtam meg tanácsukat, mert maradtam, de azért nem is haragudhattam meg rájuk, hiszen a megéllhetésükről, a mindennapi kenyérükről volt szó. De aztán lassan-lassan kialakult a vevőköröm, sokan hozták el hozzám a fiukat, hogy tőlem tanulják meg a kádármesterséget.

– Az imént említette, hogy a régi világban jobban megbecsülték a jó mesterembert, mint ma. Mivel támaszthatja ezt alá?

– Emlegettük az adót. Nos, ha akkoriban adótartozása volt az iparosnak, nem foglal-ták le a szerszámaint, gépi berendezését. Ezek a végrehajtás alól kivételt képeztek még abban az esetben is, ha az illető beleegyezését adta volna hozzá. Ez pedig nem kis dolog, elhiheti nekem! Nem foglalhatták le a mesterség folytatásához szükséges szer-zszámokat, eszközöket, de még az anyagkészletet sem! A törvény betűje szerint nem csupán azokat a tulajdonában lévő eszközöket vonták ki a foglalás alól, amelyekkel ő maga dolgozott, hanem még azokat is, amelyekkel a segédei dolgoztak. Emberséges, jól átgondolt törvény volt! Igaz, tudott az a törvény nagyon kemény is lenni!

– Például hogyan, milyen esetben?

– Mit is mondjak? Például háromévi börtönnel és pénzbírsággal is sújthatták a vevő-fogdosást, tehát azt az iparost, aki agyafúrt módon magához csábította a másik iparos vevőit. Ez ugyanis nem csupán a vevőktől, a megrendelőktől fosztotta meg a versenytársat, de sértette az üzleti tisztességet és erkölcsöt is. Ilyenkor a sértett követelhet-e neki okozott kár megtérítését! De súlyosan büntették azt az iparost is, aki – haszonle-sébsből vagy hanyagságból – a kontárkodó legényeket a saját nevével fedezte.

– Én csupán néhány órán át figyeltem Maltesicsék munkáját, s őszintén mondom, nagyon tetszett. Csodáltam az ügyességüket.

– Ehhez a munkához nem elég a szorgalom és az ügyesség, a kádársághoz jó fej is kell, mert rengeteget kell számolnia egy kádárnak. Nem hencegésből mondom, de olyan számításokat, mértani szerkesztéseket kell elvégeznie, hogy a legtöbb érettségi-zett ember tudománya bizony kevés lenne hozzá. Ilyen például a kádárfa akószámítá-sa, a hordók, kádák köbtartalmának kiszámítása, egyes kádárfa méretek, dongák és fenékdarabok, a dongahossz és hordómagasság kiszámítása, a kádárfa átszámítása köbméterre, a hordók felülete az űrtartalomhoz viszonyítva, a hordók súlya üresen és megtöltve, a szokásos vastagságú dongákból készítve, kádáripari szakrajz és szerkezet-tan, szerszámismeret, ipari könyvvitel, üzleti levelezés... Soroljam még?

– Elég, elég, mester uram. Elhiszem, hogy a kádárság valóságos tudomány. Nem tagadom, hogy készültem, mielőtt eljöttem volna önhöz, nehogy butaságokat kérdez-zek. Tudom, hogy az első világháború előtti Magyarország fakitermelő és faexportáló ország volt. A trianoni döntés azonban óriási változásokat idézett elő ezen a téren, és Csonka-Magyarország faállományának körülbelül a nyolcvan százalékát elveszítette. Azt hiszem, hogy faszükségletünket – főként puhafában –, ma is import útján kell fedeznünk. Mi a helyzet a kádárfával, és milyen fát használnak leginkább a hordók

készítéséhez? Azt olvastam, hogy a kádár és a bodnár általában csak keményfából csinál hordókat, kádat, a pintér viszont puhafával dolgozik.

– Ellentmondok, mivel a kádár és a pintér dolgozik kemény-, a bodnár viszont puhafából! Ez a megkülönböztetés igen lényeges. Ugyanis a keményfából készített hordók és kádák csinálása már nagyon-nagyon régen szakképzettséghez van kötve, tehát csak erre képesített mesterek műhelyéből kerülhettek ki. Ezzel szemben a puhafa edényeket bárki csinálhatta, akinek megvolt hozzá a módja és kezűgyessége. Ezek tehát amolyan háziipari termékek voltak csak. Azt kérdezte, milyen fából dolgozunk? A hordók és a kádák készítésére legmegfelelőbb, az úgynevezett *kádárfa* nagyon kényes jószág. Csak október elseje és április tizenötödike között kitermelt tölgyfából készítettük.

A régi jó kádártermékek nem néhány évre, hanem több évtizedes igénybevételre készültek, s a nagyobb hordók szinte állandó nyomásnak és nedvességnek voltak kitéve. A jó hordó dongái (dugái) közé tehát egyetlen selejtes darab sem kerülhetett be. Amelyik kádár erre nem ügyelt kellőképpen, annak hamar kitelte a becsülete és sutba vághatta a szerszámait, az iparendeléjével együtt.

Tudnia kell, hogy az igazán kiváló minőségű kádák és hordók anyagát nem fűrészelték, hanem hasították, nem úgy, mint a nagyüzemi, gyári hordók esetében, és pontosan ez a különbség biztosította a kádármesterek megélhetését. Bár az ő hordóik lényegesen drágábbak voltak.

Az öreg kádármester elmondja, hogy a kádárfát – a rönk hosszában – mindig úgy kell hasítani, hogy a bélsugarak, illetve a tükrös rostok az oldallapon láthatók legyenek. A kádárfát szekercével „élesélűre” faragták, teljesen lesimították, de nem gyalulták. Az elsőosztályú kádárfának szabályosan hasítottnak, legalább az egyik lapjának teljesen hibátlanak, simának kell lennie. A hordók oldalai tehát dongákból, fenekei pedig fenékdarabokból készültek. Három négyzetsor egyenlő akószámú, szorosan egymás mellé rakott fenék alkotja egy-egy hordó teljes anyagát.

Az érdekesség kedvéért még elmondom azt is, hogy valamikor régen megkülönböztettek német és francia dongafát. Mindkettő hasított anyagból készült. A német dongát a hasítás után bárdal vagy szekercével faragták ki, a francia dongát vonókéssel simították le. A francia donga készítése az első világháború után teljesen megszűnt, a német donga vált általánossá. Ezen csak az csodálkozhat, aki nem tudja, hogy Magyarországon a kereskedők döntő többsége zsidó, az iparosoké pedig német volt. Különböztetett a tényt tükrözi a szakszókincs is.

– Gondolom, mester uram abban a régi világban még németül tanulta meg a kádár-szerszámok és munkafolyamatok nevét.

– Tanultam németül, de azért az én időmben már megkezdődött a magyarosítás a kádárszakmában is. Erről meggyőződhet, ha a szerszámkészletem minden darabjának megmondom a magyar nevét is. Meg aztán hozzátartozik a dologhoz, hogy azért a régi német iparosok elég gyorsan megmagyarosodtak, s legtöbbszörben jó magyar szív dobogott még akkor is, ha nem magyarosították a nevüket.

El kell mondanom azt is, hogy az a kádármester, aki csak megrendelésre dolgozott – különösen vidéken –, idénymunkára volt szorítva, s 8-10 hét alatt kellett egész évi kenyérét megkeresnie. Ez sokszor nem annyira az ő éllhetetlenségét bizonyította, hanem inkább azokét a bortermelőket, akik nem gondolkodtak előre. Az igazi, előrelátó és biztos anyagi alappal rendelkező kádárok raktárra is dolgoztak. Ha sikerült kialakítaniuk a vevőkörüket, állandóan volt munkájuk, s nem kellett szélnek engedniük a segédeiket sem. Persze, sohasem dolgozhattak csak úgy akárhogy. Minden hordónak bizonyos meghatározott űrtartalmúnak kellett lennie, hiszen a hordókat hitelesítették.

– Mit jelentett ez a hitelesítés?

– Azt, hogy minden hordó őrirtalmát és az üres hordó súlyát fel kellett a hordón hivatalosan tüntetni. A háború előtt erre külön Magyar Királyi MértékHITELESÍTŐ Hivatalok voltak. Csonka-Magyarországon – ha jól emlékszem – tizenhárom városban. Ezek a városok – ábécé sorrendben – a következők voltak: Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szekszárd, Szolnok, Szombathely és Veszprém.

– Lenne még egy kérdésem, ma az utolsó: A hordókban árusított borok árában benne volt a hordók ára is?

– Nem. Ezek árát mindig hordó nélkül kellett érteni, kivéve Tokajhegyalját, ahol – ha más megállapodást nem kötöttek –, hordóval együtt volt értendő az ár. Hordóval együtt való eladás esetén – egyéb kikötés hiányában – jó tölgyfahordó értendő.

N. László Endre

Temetkezési szokások Jászárokszálláson

Jászárokszállás a Jászság legészakibb települése. Heves megye községei veszik körül, csupán Jászberény és Jászdózsza felől kapcsolódik Szolnok megyéhez. A jászok nagyon szerették a földet életükben, itt is kívántak meghalni, vagy legalábbis a Jászföldben megpihenni. Bárhol érte őket a halál, meghagyták, hogy itthon temessék el őket. Hamvasztás után is hazahozatják a hozzátartozók hamvaikat, és itt helyezik végső nyugalomra.

„A halállal kapcsolatos szokásokat, hiedelmeket egyfelől a félelem, másfelől a szeretet teremtette meg” – írja Fülep Lajos. Ez a megállapítás a községünk temetkezési szokásaira is vonatkozik.

Jászárokszálláson a temető a legrégebbi időkben a templom mellett volt. Még most is áll az ott levő temetői kereszt. Mikor Mária Terézia azt a rendeletet adta ki, hogy a településen belüli temetőket be kell zárni, a községen kívül nyitottak egy új temetőt. Ide 1787-ig temetkeztek. Ennek a temetőnek az emlékét a tér elnevezése őrzi, a nép ma is Régitemető-térnek nevezi.

A jelenlegi temetőt 1787-ben létesítették, Pethes Mihály redemptus ajándékozta az egyházközségnek a területet temető céljára. Ez a temető a község északi határán, a Gyöngyös-patakon túl terül el, nem olyan rendezett, mint az újonnan létesítettek. Csak a déli része, kis részben a nyugati oldala van elkerítve, a többi oldalán élősvény veszi körül. Helybeli kovács, Faragó Ferenc készítette a kapuját. A főutak a kaputól és a ravatalozótól vezetnek, és É-D irányúak, ezeket mellékutak kötik össze. A főutak mentén táblák jelzik a parcellákat. A baloldalon valók jelzése *római*, a jobboldaliak, az újtemető, *arab* számokkal jellettek.

A temetőnek a részeit külön is elnevezték. Így van *öregtemető*, *újtemető*, *aprószentek*-, *újhitűek*-, *pestisek*-, *zsidók temetője*. A temetőben *tájékozódási pontok* a parcellatáblán kívül a ravatalozó, a kereszték, a magas fák, kimagasló sírboltok. A temetőkert legközelebbi részére temetkeztek a vagyonosok, a Bordások, Baták, Barthák, Csikósok, Gyenesek, Farkasok, Kócziánok, Móczárok, Pethesek, Terjékek. Ezen a részen vannak a díszsírhelyek és a hősök temetőrésze is, míg a fertőzőbetegségben elhaltakat, a szegényeket, kik *ingyenes* sírhelyet kaptak, a temető távolabbi, laposabb részén temették el. Ezeknek a sírt a sírásó ingyen ásta. Régi szokás, ha a családfő meghal, mellette kiváltják a sírhelyeket, a család többi tagjának is.

A IX-es parcella az *aprószentek temetője*. Nagy volt régebben a községünkben a csecsemő halandóság, az 1920-26-os években pl. túlhaladta az országos átlagot. Ez tette szükségessé, hogy a kis sírokat itt ásták.

A X-es parcella a *fertőzőbetegségben* elhaltak és a *szegények temetkezési helye*. Messze kimagaslik ezen a részen a *Pestises-kereszt*, vagy *Rókususz-kereszt*, a fertőzőbetegségek ellen védő szentnek a tiszteletére.

A lakosság megoszlása vallása szerint: a katolikus vallásúak mellett már 1855-ben izraeliták, 1881-től evangélisták, később reformátusok, nazarénusok és adventisták is voltak.

Az *izraelita temető* a községi temetőn kívül a keleti oldalon fekszik. A legrégebbi síremlék 1872-ből való. A temető 1-2 sír kivételével gondozatlan, pedig sok értékes síremléket találunk a magasra nőtt fűvek és bokrok között. Középen van az az emlékmű, melyet Töser János szobrász alkotott a II. vh. vérzivatarában meghaltaknak.

Az *újhitűek*, azaz *nazarénusoknak a temetőjét* orgonabokrok, fák választják el a temető többi részétől az északi oldalon. Ha egyes vallásúak voltak az elhaltak és közös a sírjuk, a sírjelükön mindkét vallást feltüntették. Pl.: a férj vallását a kereszt, az újhitűt a kehely jelöli.

A *reformátusok és adventisták* a századforduló óta elszórtan temetkeznek.

A *kereszteletleneket* a felnőttek sírjába temették, *fiókot* ástak, oda temették a kiscse-csemőt, koporsóba, de egyházi szertartás nélkül. Keresztanyja a hóna alatt vitte a koporsót.

A temető *árka* arra szolgált, hogy az állatok ne tévedjenek be a temetőkertbe. Azért azon az oldalon, ahol nincs kerítés, ott orgonasövény, kökénybokor szolgál védelméül. Az öngyilkosokat a századforduló óta már nem temetik a temető árkába. Régen is csak éjjel ásták meg nekik a sírt az árokban, ugyancsak éjjel temették a holtat pap nélkül. A temető árkában nőtt fűnek varázserőt tulajdonítottak. A kuruzslók, gyógyítók szedték éjfélkor a hétféle fűvet, ami rontás ellen, kelésre volt jó, de csak akkor használt, ha útközben senkihez se szóltak.

Fákat is ültettek a temetőbe tájmegjelölés céljából. Ezt a fejrészhez ültették, hogyha a fejfa, kereszt elkorhad, akkor az jelölje a sírt. Akácot, koronatóvisfát, szomorúfűzet, szomorúeperfát, citrusfát és cigánymeggyet találunk a temetőben. Ez utóbbit talán nem is ültették, hanem a madár ejtette el a magját. A termése a sírásóé szokott lenni. Nem is meri más leszedni, mert fél, hogy éjjel eljön érte a hazajáró lélek. A lekaszált fű is a sírásó illetménye. A mostani sírásó nem tart igényt rá, ezért lekaszáltatják.

A *sírok iránya* K-Ny irányú, hogy arccal mindig kelet felé nézzen a bologult. Mikor az előbbi apát-plébános a temetőt rendeztetni akarta, hogy a mellékutak mellé ne párhuzamosan, hanem merőlegesen, az eddigi szokásokkal ellentétben ásassák a sírt, olyan ellenkezést váltott ki, hogy el kellett állnia szándékától.

Meghatározott rendje van annak is, hogy a férj mellé, a déli oldalon helyezik nyugalomra a feleséget. Így mondják: *Ember Adács fele, asszony hazafelé!* A második házasságot kötött házastársat nem temetik az első mellé. *Nem tudhassuk, kívül akar tanálkozni a másvilágon!* Ezért megszökték azt az asszonyt, aki 3 férjét egy sírboltba temettette. *Oszt mongya mán, majd a másvilágon kibe' tartozik?*

A következőkben a községünkben megszűnt, átalakult, vagy újonnan keletkezett szokásokról szeretnék beszélni.

A halál jelei. Ha a halálmadár megszólal, ha a tyúk elkukorékolja magát, ha a macska meghatározott személyre néz, ha a kutya vonít, közeli halált jelent. Biztos jelnek tartják, ha az ajtó kinyílik, s a bútorok éjjeli roppanását is. Ha valaki a halottjával álmodik, azt mondják, hogy eljön érte. *Halálesetet jelent az álomban a virág is* – mondja Tóth Ferencné. Ha hirtelen megáll az óra, az is azt jelenti, hogy valaki meghal a családban. Pethes Józseféknél hirtelen megállt a csörgőóra, a testvére fel is jajdult: *Jaj meghal a családból valaki!*

A haldokló. A „haldoklani” kifejezést községünkben többféleképpen használják. Így: *Híjja mán szent Péter! Gyön mán érte a halál! Elgyütt mán az ideje! Menni kell,*

itt a végórája. Mán végpercen van. Végit járja. Nem sok van mán neki hátra. Elgyűtt az utolsó órája. Utóssóban van. Tusakodik a halállal. Régebben a beteghez inkább papot hívtak, orvost nem. A halált megnyugvással fogadták, a jázsági ember nem félt a haláltól. Csikós József egykori főbíró anyósáról mondták adatközlőim, hogy papot, – de mivel jómódúak voltak –, doktort is hívatott. A doktor érkezett meg előbb. Mikor a vizsgálattal végzett, a beteg megkérdezte az orvostól:

– Mi a bajom, doktor úr?

– Hát csak az, hogy a gyümölcs már megérett...

– No, ebat! Akkor készülünk! – avval befordult, meg is halt, mire a pap megjött.

Pethes Alajossal történt a következő: Ő sem doktort, csak papot kért. A beteget, mivel süket volt, nem kívánta meggyóztatni a pap, csak azt mondta, hogy bánja meg a bűneit. Ennek megtörténte után a pap fel is oldozta. A beteg rávetette a szemét:

– Tisztelendő úr! Hát a kenet? Mire a pap:

– Az most otthon maradt.

– Azzal-e, vagy anélkül, de megkönnyebbült a bátyám! – így Pethes József.

Szép halál. Szép halálnak azt mondják, tartják, aki szépen, csendben, szinte fájdalom nélkül hal meg, elalszik. Úgy tartják: Kinek milyen az élete, olyan a halála. A nehezen meghalóval szenteltvizet itatnak, azzal hintik meg az ágyát is. Szenteltgyertyát is égetnek a fejénél. Azzal magyarázzák, hogy még valakit vár a szerettei közül, aki távol van, ezért nem tud meghalni, meg azt is, hogy nem békült ki a haragosával.

A meghalni szónak is többféle jelentését használják Árokszálláson: *Elköltözött az élők sorából! Megpihent, megboldogult, megkönnyebbült, eltávozott közülünk. Egy boldogabb hazába ment. Neki mán nem fáj semmi!* Mégis fáj az elválás. Sokan sírnak a beteg mellett, de van, aki azt tartja, hogy nem szabad hangosan sírni, mert akkor visszasíratják a túlvilágról.

A halál híradása. A „feladás”-nál mindig a legidősebb, meg a legközvetlenebb hozzátartozók járnak el. Már ekkor feketébe öltöznek. A nők fekete kendőt kötnek a fejükre, a férfiak fekete karszalagot viselnek. Mikor a papnál bejelentik a halálesetet, a harangszó elsőt csenget. A lélekharangot, *lélekváltásznak* is mondják. Gyermekeknek csak akkor csengetnek, ha már elsőáldozó volt. Nőnek két verset csengetnek, férfinek hámat. Ebből értesülnek a halott koráról és neméről. A csengetés után a harangozó *lekiáltja* azt, hogy kinek szólt a lélekharang, így: *Dósa Mátyásné Bódis Veronnak!* Szokás, hogy ha meghallják a csengetést, megállnak és meghallgatják a lekiáltást. Régebben a férfiak a kalapjukat is levették, az asszonyok keresztet vetettek. Díszes temetéskor mind a 3 harang szól, máskor csak a harmadik harang csatlakozik a lélekharang szavához. Az előző kántor feleségéről mondták, hogy annak örült, ha minden harangot hűzták, mert akkor hosszú búcsúztatásra volt kilátás.

A koporsót is a feladás után vásárolják meg. Néha versengés is van belőle, hogy ki milyen koporsót vásárolt. Erről Tóth Ferencné így beszélt:

– A földnek olyan mindegy, hogy milyen megy bele, mert nem kérdezi éntőlem senki, hogy ezután miből élék!

A községben Mozsár Andrásné még életében beszerezte a koporsóját. Azt szokta mondani a kérdezősködésre:

– Mert akkor ilyen *szép koporsót* lehetett venni. Meg tudja lelke, szeretem látni, hogy mibe tesznek majd bele. Giza néni gondoskodott arról is, hogy koszorút is vigyennek a koporsója előtt. Tíz koszorúra valót már odaadott a rokonoknak, szomszédoknak.

A halott öltöztetése. A halott néha még életében meghagyja, hogy miben temessék el. Gizus néni is említette ezt, még a kombinéjáról is hagyatkozott. Tóth Ferencné édesanyja is hagyatkozott a halálra való ruhájáról, meghagyta, hogy szépen legyen felöltöztetve, hogy mindenki úgy lássa. Guba Sándorné nagyanyjának a testvére az I. v.

háború alatt halt meg. Nem tudtak a kislánynak ruhát venni, hát krepp-papírból csináltak, mert a gyermekeket, fiatal lányt fehérben temették. Az eladólányokat menyasszonyi ruhába öltöztették. Fiatal korú férfire az esküvői ruhát adták rá, meg a jegyínget. Dósa Józsefet az 1930-as években, mint vőlegényt temették el, mellén vőlegénybokréta volt. Menyasszonynak is, vőlegénynek is koszorúspárok mentek a koporsója mellett. Így volt ez a 24 éves Bobák Lajos temetésén is. Idősebbeknek a kezére rózsafüzért, *olvasót* csavartak, kezébe zsebkendőt, kinyitott imakönyvet tettek. A férfiaknak kalapot is tettek. Minden halottnak a lábára cipőt húznak. Sokak szerint, ha ezt nem teszik, gyalog kell neki menni a búcsún. Ez a búcsújárás az égen van, minden éjjel 12-1 óráig. Ilyenkor a halottak mind kijönnek a sírjukból. Nemoda Alajosné meghagyta, hogy rá is majd kényelmes cipőt húzzanak, hogy szépen járhasa a búcsút.

Cigányoknál az a szokás, hogy a férfinak a zsebébe marékszámossal teszik az aprópénzt. Raffael Mátyás édesapja ruhája zsebébe 1-1 százast tett, – mondván:

– Hagy legyen neki a másvilágon is pénze! – Ugyanis lókupec volt az apja. Raffael Lajosné édesanyjának a *köblibe*, kebelébe tették az ékszereit.

– Hagy legyen szép ott is! Mások meg rendesen felékszerezik.

A mosdatást, az öltöztetést általában közeli hozzátartozók végzik, vagy fogadnak idegent. Gunár Viktort sok helyre elhívták öltöztetni, azért reggelit és némi ruhaneműt kapott. Mosdatás után a vizet a kert sarkába öntik, itt ássák el a halott ruháit is, mert az tisztátalan. Ha hiányosan öltöztetik fel, nem lesz nyugta, hazajár.

A szemfedelelet felhasítják, hogy könnyen mehessen a búcsújárásra a boldogult. Az órát megállítják, a tükröt fekete kendővel letakarják, a hiedelem szerint azért, nehogy meglássa magát a halott, mert akkor hazajár. Néhol az ablakot már előbb kinyitják, hogy a lélek könnyebben eltávozzon.

Virrasztás. Az 1940-es évek előtt a halottasháznál virrasztottak. A Jászágón lakók szeretteiket a mi községünkben, közeli rokonaiknál ravatalozták és virrasztották, mert ott nem volt temető abban az időben. A közeli hozzátartozókon kívül a távolabbi rokonok, szomszédok, jó barátok vettek részt a virrasztáson. A századfordulóig siratóasszonyokat is fogadtak. Ilyen volt Gunár Viktor is, aki imádkozott, meg siratott is. Néha így: *Jajjaaj, jajjaaj, jajjaaj, mit annak? Mit annak?*

A virrasztás időpontja különböző volt télen is, nyáron is, amikor elvégeztek a jószágok körül, a ház körül. A lakást előkészítették erre az alkalomra. Azt tartják, ha nem virrasztanak, nem imádkoznak felette, akkor nem lesz nyugovása az elköltözöttnek. Pethes József így emlékezett: *Barócsiéknál a Nagy utcában meghalt valaki, én akkor 5 éves lehettem. Anyámmal én is elmentem virrasztani. Az imádságokra, énekekre nem emlékszem, de arra igen, hogy Ficzek Poldi bácsi meg-meglökte a könyökével a házigazdát, és csendben oda is sügta neki, hogy menjenek a másik szobába. Most már tudom, hogy miért? Poldi bácsit az imádság helyett a borospohár sokkal jobban érdekelte!*

A cigányoknál a vajdának, vagy ennek hiányában a legidősebb férfinak fontos szerepe van a virrasztásnál, temetésnél. *Nálunk Pali bácsi vezette a háromnapos virrasztást, írni, olvasni nem tudott, mégis olyan szépen imádkozott, meg intézkedett* – mondta Raffael Mátyás. *Pali bácsi cigányul szólította akik ott voltak, cigányul kezdte az imádságot is. Amikor vége lett az imádkozásnak, akkor történeteket mondott a nagyapámról, meg apámról. Minden este kimentünk 3 napig a ravatalozóba. Gyertyát égettünk a koporsó mellett, meg a ravatalozó előtt is, hogy a rosszak ne győjjenek közel. Aki kifáradt a rívásban, oszt megéhezett, ehetett, mert vittünk ennivalót. Más temetésekor a temető mellett, a nyárfák alatt bográcsban paprikás húst főztek.*

A ravatalozóban. 1947. év óta a halottat a temetőben levő ravatalozóba kell kivinni. Ilyenkor csak a szűkebb család kíséri ki a halottas kocsit. A *fennlevő* mise után a hozzátartozók kimennek az elköltözöttet megnézni. A temetés előtt 1 órával mennek

ki újra az imádkozóasszonnyal. Amikor a pap elindul, *készülőt* harangoznak. Az utolsó negyedórában zárják le a koporsót, akkor kéri a temetkezési vállalat vezetője, hogy búcsúzzanak el a halottól.

Nagyon fájdalmas az elválás – mondja Tóth Ferencné, aki már két férjét temette el. *Ilyenkor őt is siratjuk, meg magunkat is!*

Tóth Ferencné közlése, szülők siratására:

Jajajaj, drága jó szüleink,

Nem vattok mán velünk!

Nem tuttok mán semmit rólunk, felőlünk!

Itt hattatok bennünköt örökre, jajaj!

Egy beteg édesanya így siratta a meghalt lányát:

Jajajaj, jajajaj, drága, aranyos lányom,

Hogy hagytad itt a te beteg anyádat?

Ha te mán itthagytál, ha te mán elmentél

Mi lesz velem, drága jányom? Jajajaj!

Ballagó Alajost így siratta a felesége:

Jaj, Istenem, jajaj, Istenem!

Jaj nekem! Jaj, nekem, Jaj mi lesz velem?

Jaj, de nagyon árva lettem,

Jaj, de árva lettem drága párom! (1986)

A cigány feleség akkor siratta meg igazán az elhaltat, ha a lebontott haját tarkójánál levágta, a koporsóba tette.

Jajajaj, ne menj el, ne hagyj itt!

Itthattál a sok gyerekekkel, jajaj!

Tréfás siratásról is tudnak sokan. Egy rossz férjet így siratta a felesége:

Ó, ó, ó, lelkem Bózsó, sose vót ke' jó!

Részeges ember siratásáról maradt fenn:

Vigyétek, vigyétek, de a gátho' közel ne vigyétek,

Mer' belekapaszkgoyik, oszt hazarugaszkgoyik! (1935)

Fájos az elválás, mer' utána mán nem láthatjuk többet. Régen meg is csókolták a halottat, de most mán nem. Mindenkit sajnálunk, de a fiatalit legjobban. Nem régen temettünk egy legényt. Olyan megható volt, mikor rákezdttem énekelni:

Már én vőlegény vagyok,/már indulni akarok.

Jöjjön hát a násznépem,/szomorú menyegzőre.

A menyasszonya fehérben, csokorral a kezében ráborult a koporsóra. Siratta, siratta nagyon, mert tovább így szólt az ének:

Édesanyám kertjében/rózsa voltam éltemben,

De most már elhervadok/a halál leszakajtott. (Tóthné, 1935)

Az egyházi szertartás után a temetési menet elindult a *Libera kereszt* felé. Elül vitték a lobogót, ezt követte a ministráns, a pap, a kántor, akik után az aki a halott keresztjét, vagy fejfáját vitte, rendszerint a keresztgyerek. A koporsót megelőzi a koszorúvivők sora, cigány temetésekor a zenészek is. A koporsót követi az özvegy, két oldalán az idősebb gyermekeivel. Utánuk jönnek a közeli hozzátartozók, ezután a rokonság, a munkatársak, a szomszédok és más résztvevők. Ha az elhalt rózsafüzér-társulat tagja volt, két oldalt a tagok lámpát visznek. Régebben a halottvivők a rokonságból voltak, a cigányoknál mai napig is. Ha az Önkéntes Tűzoltótestület tagja húnyt el, tűzoltótársai vitték a koporsót. A sírnál a parancsnok *Vigyázz-t*, majd *Tisztelegj-et* vezényel, s feszes vigyázzban állt a csapat. Ha pedagógust temettek, kartársai vitték utolsó útjára, a kollégiumi nevelőt régi tanítványai, így fejezték ki ragaszkodásukat volt nevelőjük iránt. (1938)

Jászárokszálláson a Szent Mihály lova előtti keresztet a latin szertartás alkalmával énekelt szép ének kezdő sorai után nevezték el. Itt is meghatározott rend volt, a *Liberánál*.

A sírt régebben a közeli rokonok ásták, ártó hatalmak miatt csak a temetés napján. A behantolást is ők végezték, ma alkalmazottak. Szokás a sírba göröngyöt bedobni: *föld a földdel!* Ma virágot dobnak be. Cigányoknál italt, pénzt. Farkas Jánosnak a hegedűjét is mellé tették. Jákóhalmán hűrt vágtak el a hegedűjén.

Tor. Régen tort is tartották. A torra a szomszédban főztek pörköltet, meg kalácsot sütöttek. Ma már csak akkor, ha távollakó hozzátartozók, rokonok jönnek a temetésre. Néhol bor is van. Csendesesen beszélgetnek, emlegetik a halotról emlékeiket. A halottnak nem terítenek, csak egy esetről tettek említést: Móczár Andor eltűnt az I. vh-ban. Édesanyja meghagyta, hogy minden étkezéskor terítsenek a fia számára.

A lélek. A megkérdozettek mindegyike azt közölte, hogy az életükben a kebelükben van. Nem a szívükben, ott középen. Kaszab Lászlóné szerint az egész testben és az utolsó sóhaj alkalmával távozik a testből. Sokak szerint, különösen, ha az illető nehezen halt meg, erős görcs formájában távozott a lélek. Aszerint, hogy milyen volt életében és milyennek tartják halála után, a léleknek különböző elnevezése van: *ártó lélek, gonosz lélek, szegény lélek, nyugtalan lélek, megbolondult lélek, hazajáró lélek.* Nazerénus adatközlő szerint: *A mi hitünk szerint elszáll a lélek, elhívta az Úr új hazába ment, a mennyországba. A lélek itthagya a testet, azt tehát nem kell siratni, gyászolni. A református hívők szerint az elalélt testből a lélek elszáll, a lélek meglátja a kinyilatkoztatott eget. A lélek örökké él a másvilágon. A feltámadásban hisznek. Az adventisták úgy mondták, hogy az életút végén egyelőre a sírban vagyunk és utána a feltámadást várjuk. A lélek nem száll el a testből, hanem együtt pihen. Ez egy álom, amiből van felébredés, majd a végítéletkor feltámad, új életre. Másik adatközlő szerint a halálkor eltávozik a lélek, megszűnt. Feltámadáskor a test és lélek egyesül, az Isten újratertem, a lelket is Ő adta. (Földi Amália)*

Római katolikus vélemény szerint a lélek elszáll és Isten országába jut, megjelenik Isten színe előtt. A lélek megszabadul a testtől a halál által, örök életet nyer.

Hazajáró lélek. *Ez a lélek is láthatatlan. Jelek mutatják, hogy itt van. Kinyílik az ajtó, pedig szél se vó! Zörög, csörtög valami, biztosan anyósom nem helyesel valamit még hotta után se! Ilyenkor keresztet kell vetni arrafele, amerül hallunk valamit, meg magunk fele is. Nyugtalan a lélek, mert valamit rosszul tettünk. A misemondatás, meg a szegények megajándékozása segít abban, hogy a hazajáró lélek ne háborgasson bennünket. De mán előre azt kell ellene tenni, hogy a meghalt lábát meg kell keresztbe fogni, a tükröt letakarni, a sírba göröngyöt vetni. Rankasz Józsefné szerint a halott a sírban is érez, azt mondják nem jó a meghalt kedvest nagyon siratni, mert akkor nem lesz nyugta, mindig hazajár. Rucskáék szomszédjához is jöttek a lelkek, takarítottak. Nem alutt az öregember, ébren látta a lelkeket. Mások szerint nagy énekszó volt a Farkas-keresztyné, az ágói úton éjfélkor. Leginkább hódvilágos estén. Kozma sógor meg háromnapokkor a templomba' látta a sok lelket, mind ködmönbe' vó! Ballagó Juliska meg azé' gyüitt haza hallomása után, mán' az olvasóját nem atták a kézire. A szülei a Mária oltárára tették az olvasót. Többet nem gyüitt haza. A cigányok lámpát, gyertyát égetnek, hogy ne járjon haza a lélek. Nagyon félnek.*

Végezetül bemutatok egy *sírató paródiát*, melyet még 1960-ban gyűjtöttem. Énekelté Győri János és Faragó Bálint, akik 1919-ben Csikós Marci bácsitól hallották:

Látom lelkeim Lutkám, hogy megszorodtál,

Énrám már ezután ne is haragudjál.

Rádhagyom 11 rajkó gyermekemet,

Válasszad magadnak fakó szekeremet.

Megdöglött a malac, megmaradt a lánca,
Tudom, hogy sajnálod, úgy-e lányom Tára?
Vettem volna neked máskot a vásáron,
De meggátolt ebben hirtelen halálom.

Szürke lovamnak a kötőféke szára,
Tereád maradjon másik lányom Sára,
Hogyha férjhe' visznek a falu aljára,
Jó lesz, hogy ha vesztek, másik ló nyakára.

Gabó, meg Lacika, osztozzatok szépen
Atyafiságosan a lábatlan széken,

Régebbi években akkor búcsúztatta el szépen a kántor a halottat az élőkől, ha minél hosszabbra mérte a versszakokat. Nemritkán 10-14 versszakos búcsúztatót rendeltek Losonczi kántornál. Igaz, bővebben is kellett érte fizetni. Mostani kántorunk, Jobbágy Béla igyekszik a hosszú búcsúztatók helyett rövidebbre fogni az énekét. Így már találunk 3-4 versszakos búcsúztatókat is.

Jézus az én reményem...

Itt sem leszek egyedül hiszen vár már engem
Harminchétféle év elhunyt szerető jó férjem
Lelkiszemem meglátja hősi halott fiam
Kiért hosszú éveken, könnyemet ontottam.

Válás nehéz percében rátok tekint szemem.
Szerető édes fiam és kedves jó menyem
Jók voltatok itt hozzám, köszönöm ezt néktek
Törölje le Szűzanya bánatos könnyeteket.

Szerető két unokám, unokavőm s menyem
Végső búcsúm tőletek fájó szívvel veszem
Áldást kérek reátok és dédunokámra
Életetek az Isten óuja, védje, áldja.

A jászárokszállási és jászágói temetkezési szokás olyan hagyományon alapuló cselekvési mód, amely él, tehát változik, kapcsolatban van az emberi élet-, a közösség-, az egyén minden rezdülésével.

Kifejező az az idekivánczó, sokak által ismert versike:

Amik voltunk, vagytok ti,
Amik vagyunk, lesztek ti,
Ti rátok is a sír vár,
Ha végőrátok lejár...

Faragó Jánosné

Cigány temetése

Anekdoták Kossuthról és Kövyről

Kövy Sándor (1763-1829) a sárospataki református jogakadémián a magyar jog első professzoraként többek között Csokonai Vitéz Mihály, Kossuth Lajos és Szemere Bertalan tanára volt. Harminchat évig oktatta a hazai jogot a legendás hírű tanár, nevelte a nemzeti megújulás korának fiatal jogásznemzedékét, akik közül többen az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Magyarországnak államigazgatási vezetői lettek.

Páncél vármegye

Kövy a gyakorlatias jogi oktatás egyik legelső képviselőjeként hadat üzent a magolásnak, a paragrafusok betű szerinti betanulásának. Jogi szemináriumán hallgatói a vármegyei közigazgatás és bíraskodás feladatait gyakorolták. Diákjaiból jelképes vármegyét szervezett, amit a Sárospatak közelében emelkedő Páncél-hegyről Páncél vármegyének neveztek el. Páncél vármegye főispáni tisztét maga Kövy töltötte be, a hallgatók pedig alispánok, szolgabírók, jegyzők, táblabírák, esküdtek, tisztí ügyészek voltak. Tartottak megyei közgyűlést, bírósági tárgyalást, tisztújítást. Kitalált peres ügyeket vizsgáltak meg, rendeleteket bocsátottak ki, költségvetést készítettek. Páncél vármegye keretében a joghallgatók a vármegyei élet különböző területein: a szónoklatokban, beszédekben, tárgyalásokban és vitákban nagy gyakorlatra tettek szert.

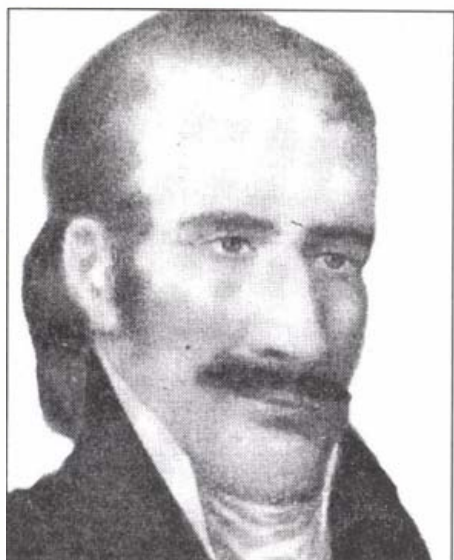
Kövyt nem csupán híres pedagógusként, hanem kiváló jogtudósként is számon tartották. Számos latin és magyar nyelvű jogtudományi munkája jelent meg Bécsben, Pozsonyban, Kassán és Sárospatakon. Közülük a latin nyelvű *Elementa* fél évszázadon keresztül az egyik legelterjedtebb jogi tankönyvként szerepelt. *A' magyar törvénynek rövid summája a' gyermekek számára* című könyvét 1848-ig a sárospataki gimnázium alsóbb osztályaiban tankönyvként használták. Ez az 1798 óta számos kiadást megért, 1989-ben hasonmás kiadásban is megjelentetett munkája a feudális magyar polgári jog közérthető összefoglalása.

Kövy rengeteget dolgozott, oktatott, kutatott, írt. Annyira belemerült kedvenc jogi tanulmányaiba, hogy az anyagiakkal, e világi dolgokkal keveset törődött. Feleségének kellett figyelmeztetnie például arra is, hogy kopott a mentéje, nadrágja, menjen el a szabóhoz új ruhát varratni. Vagyonáról, gazdaságáról, szőlőjéről felesége gondoskodott. Ezért történhetett meg vele az a hihetetlennek hangzó eset, hogy szórakozott professzorként kétszer vette meg a saját szőlőjét.

Nagy országháborító

Kossuth Lajos (1802-1894) sátorlajújhelyi és eperjesi diákévek után 1819-ben iratkozott be a sárospataki jogakadémiára, ahol az 1819/20-as tanévben Kövy tanítványa volt. Kossuth jogakadémiai szereplése is hozzájárult ahhoz, hogy Kövy anekdotahőssé vált.

Feleségem, Demeter Zsófia, anyai ágon a Kövy-családból származik, ükanyja kiskinizsi Kövy Klára volt. Kövy Klára nevelte fel Sátorlajújhelyen feleségem korán árvaságra jutott nagyjáját, Pásztor Erzsébetet. Az 1896-os születésű Lengyel Károlyné

Kövy Sándor (1763-1829), Kossuth Lajos 1848-ban (Gelencsér Ferenc reprodukciói)

Pásztor Erzsébettől 1977-ben Balassagyarmaton jegyeztem le a két Kövy Sándorral kapcsolatos történetet, amelyeket ő Kövy Klárától hallott századunk elején. Az első anekdota Kövyről és Kossuthról szól: „Magyarozott Kövy a sárospataki jogi karon, nagyon belemerült, nem vette észre a csengetést. Kossuth megsértődött, egyik társával kivonult a Bodrogpartra, és ott sétáltak. Megüzente, hogy kérjen tőle Kövy bocsánatot, csak akkor megy be az órájára. Kövy nem kért bocsánatot. Kossuth csak harmadnapra jelent meg Kövy óráján. Kövy ezzel fogadta: Amice Kossuth, maga sok galibát fog még csinálni! És beteljesedett, mert sokat csinált.”

A történet belekerült Tóth Béla *A magyar anekdotakincs* című, 1898-ban megjelent hatalmas gyűjteményébe, ahol így olvasható: „A sárospataki kollégium egyik nagyhírű professzora, Kövy Sándor egy ízben valami pajkoskodás miatt érzékenyen megsértette hallgatóit, kik közé Kossuth is tartozott. A megsértett ifjúság nyomban értekezeletet tartott, és Kossuth indítványára elhatározták, hogy addig nem mennek Kövy professzor előadásaira, míg kellő elégtételt nem nyernek. Sok hercelurca után az igazgató a dolgot békés úton elintézte valahogy, s midőn a diákság ismét megjelent Kövy előadásán, az öreg professzor fölhívta Kossuthot és e szavakat intézte feddésképp hozzá: A dominus Kossuthból, ha meg nem javul, még nagy országháborító lesz!”

Az eset leghitelesebb leírása magától Kossuth Lajostól való. A turini remete 1882-ben a Pesti Naplóban tette közé visszaemlékezését, amelyben pataki diákéletéről ezt írta: „Tanárom Kövy Sándor volt, a hírneves magyar jogász; nem hiszem, hogy akkoriban az elméleti magyar jogot valaki jobban tudta volna, mint ő; kézikönyvét latin nyelven adta ki, de előadásait magyarul tartotta. Ezzel a gyönyörű magyarsággal tölcserrel öntötte az ember fejébe a jogtudományt. Darabos, nyers ember volt, s ez a sajátága egyszer egy kis összeütkezést is idézett elő. Történt, hogy egykor tárgyába belemelegedve a szabot órán túl jó soká folytatta az előadást. Mély csendben hallgattuk, mint mindig, azonban véletlenül esett-e meg vagy szándékosan történt? – egy valaki épp azon padokban, ahol én is ültem, megsúrolgatta a padlót eszimatálpával, ami úgy hangzott, mintha türelmetlenség jele volna. Kövy felénk fordult, végigjártatta rajtunk szikrázó szemeit, öklével a tanszék polcára ütött s mindig felénk nézve, elkiabálta magát: 'hitvány gazemberek', és elrohant. Én azt mondtam társaimnak: aki elég

hitvány, hogy zsebretegye a gazember címet, ám tessék, én nem teszem; ha ezt a sértést jóvá nem teszi, én előadására többé nem jövök; elmegyek Kassára, leteszem ott a vizsgát. Szavaim helyesléssel találkoztak. Amolyan kis 'secessio ad Montem Sacrum' lett belőle. Három nap a 'világi növendékek' legnagyobb része nem mentünk a tanításra; a tanórát a kollégium előtt, a gyepen töltöttük tömegesen, egyikünk fennhangon olvasott Kövy tankönyvéből. Aztán tanárunk értem küldött. 'Hát Domine fráter! Micsoda bolondságot csinálnak maguk?' kérdező. 'Nem bolondság az, tekintetes uram! Hanem a megsértett becsületézés méltó neheztelése – felelém. Mi tanulni jöttünk ide, nem meggyaláztatni. Büszkék voltunk reá, hogy a nagyhírű Kövy professzor tanítványai lehettünk, de becsületünkre is büszkék vagyunk; a tekintetes úr tudja, hogy én akár 24 óra hosszat is szívesen elhallgatom, így mások is. Ki adott alkalmat arra a kellemetlenségre? – nem tudom; lehet, hogy véletlen volt, jobb is volna annak tekinteni, s észre sem venni, de mi sem betyárok, sem gyermekek nem vagyunk; pár hónap múlva a tógátusok dalkara éneklí nekünk azt a búcsúdalt, hogy: 'Menjete! Isten veletek!' s mi az iskolából kilépünk az életbe, nem vihetjük magunkkal homlokunkon a gazember bélyegét. Méltóztassék a dolgot bölcsessége szerint elcsinálni, különben országos skandalum lesz belőle, ha azt tudja meg a világ, hogy Kövy professzor tanítványai elhagyták. 'Jól van no, felelé, jöjjenek fel holnap, majd elcsináljuk!' Fölméntünk. 'Egy kis kellemetlenség fordult elő a múlt napokban, mondá Kövy, sajnálom, a dolog onnan eredt, hogy szándékos rosszakaratot gyanítottam, de utánajártam s meggyőződtem, hogy nem az volt! Hát feledjük el, ne vesztegessük a drága időt, menjünk tovább! Hanem (oldalt reám mutatva) a dominus Kossuthból országháborító lesz!'

A csengetésről való megfélekedés gyakran megeshetett Kövy professzorral, mert arról egy másik anekdota is megemlékezik. Eszerint Kövy az utolsó órán nem vett tudomást a csengetésről, a már percek óta bekövetkezett szüreti vakációról, fáradhatatlanul tovább tartotta előadását. A jogászfűség először köhécseléssel, feszengéssel, majd lábcsuszkolással és könyvcsapkodással igyekezett a saját jogaira figyelmeztetni a professzor urat, amire Kövy a mondat közepén hagyta félbe előadását, s bosszúsán otthagya a hallgatókat. A vakáció utáni első előadását a félbehagyott mondat második felével kezdte.

A Kossuthról és Kövyről szóló történet kapcsán megemlítem, hogy mindkét anekdotahős szerepel Mikszáth Kálmán *Különös házasság* című regényében. Mikszáthról tudjuk, hogy – Jókaihoz hasonlóan – a saját maga, felesége és barátai által gyűjtött anekdotákat elsősorú irodalmi nyersanyagként tekintette, művei jórészt ezekre épültek, regényeiben gyakran szerepeltetett valódi anekdotahősöket.

Érettségi bizonyítványt szamaraknak

A második anekdota, amit Pásztor Erzsébettől jegyeztem le, így hangzik: „Az egyik Lónyay gróf Patakra járt iskolába, de nem tanult, mert úgy is átment. Amikor megkapta az érettségi bizonyítványt, hazament Bodrogolasziba. Majd felült a lovára, és visszament Patakra a kollégiumba Kövy professzorhoz. Egy százast tett le Kövy asztalára, és azt mondta: „Professzor úr, most pedig ezért a lovam részére kérek egy érettségi bizonyítványt! Kövy így válaszolt: Bocsánat, gróf úr, pénzért érettségi bizonyítványt mi csak szamaraknak adunk!”

Az anekdota egy másik változata szerint Lónyay gróf nem Kövytől, hanem Kun Pál főgimnáziumi igazgatótól akart pénzért érettségi bizonyítványt venni a lovának. Lónyay üzleti ajánlatára Kun Pál ugyanazt válaszolta, mint Kövy.

Lukács László

Bábakalács

Valamikor 1987-ben olvastam a korán elhunyt marosvásárhelyi írónak, Székely Jánosnak Lapok egy befejezetlen regényből című igen szép írását. Egy vidékre kihelyezett botanikatanárról szolt, aki „a növények között is a legjobban a bábakalácsot szerette”. Az olvasás nyomán számomra egyre inkább rokonszenvenné vált a botanikatanár, noha egy adott pillanattól a bábakalácsot éreztem a regényrészlet „hősenek”. Meghatott a bábakalács humanizált, noha úgy gondolom, a botanika tudományának sem ellentmondó megjelenítése, a regénybeli bábakalács „emberi története”.

A regénybeli botanikatanár sorstársammá lett.

Folklorkutatóként a csikszentdomokosi lakodalom jelkép-, illetve szimbolika rendszerét is vizsgáltam. Itt jelentkezett az én kutatásomban a bábakalács, mely aztán a regényrészlet olvasása közben egészen új, de inkább mély megvilágításba került.

Népköltészetünk virágszimbolikájában, tudtommal, nem fordul elő, a Magyar Néprajzi Lexikonban nincs címsava, noha Kodály megállapítása, mely szerint a virágénekek képnelve a szerelmi élet kényesebb, szégyellni valóbb, de kimondásra kínálkozó vonatkozásai számára is egyértelműen alkalmas, nem indokolja eme növény mellőzését. Meglepő viszont, hogy a népköltéssel ellentétben a bábakalács a szokásfolklorban bukkant fel; illetve az, hogy népi kultúránk jelképrendszere – ezúttal a párválasztásra, lakodalomra gondolok – mennyire összetett, differenciált és mélyértelmű lehet.

Újólág megerősít azon látásomban, hogy egy-egy szokásjelenet, szokáskellék nem más, mint a népköltészet egy-egy költői képeinek a szokásba való transzponálása, élőben való eljátszása, megjelenítése.

A továbbiakban gyűjtésemből olyan mozzanatokat idézek, Székely János botanikatanára reflexióinak ürügyén, amelyek egyértelművé teszik, hogy a bábakalács valóban különös virágszimbólumunk.

A farsangvégi mulatságok a társasági, érzelmi élet szentdomokosi ciklusosságában határkönek, a párválasztás folyamatában minőségi eseménynek számítottak és számítottak.

A szokásesemények sorozatából csak egy mozzanatot ragadok ki.

A leány húshagyóhétfő estéjén tűzte a „mirtuszt”, a fehér bokrétát annak a legénynek a sapkájára, aki rendszeresen bejárt a házhoz vizitába. A legény most is a házhoz ment és a leány, szülei jelenlétében tűzte fel neki a mirtuszt, mely egyféle eljegyzésnek is számított. „Erre (ti. a mirtuszra) úgy vigyáztak, mint egy oltár darabra” – mondta egyik adatközlőm.

Húshagyókedden a fiatalság a táncháznál gyülekezett. Itt tűzték fel a legények sapkájára a „táncoltató virágok”-at. Ezek kisebb piros bokréták voltak, és minden leány tett annak a legénynek, aki többet táncoltatta a farsangon. Ez volt a hála részükről. Az idősebb, „lemaradottabb” legényeknek a sapkájára pedig *bábakalács*ot tűztek, ördög-bordával körítve.

A táncháznál felsorakoztak és onnan vonultak 11 órára a falu központjába. Előmentek a zenészek felvirágozott hangszerekkel, utánuk a „szeretős legények”, sapkájukon a mirtusszal, külön a férjhez menő leányok, aztán a piros bokrétás legények és leghátul a bábakalácsosok.

Nos, hogy részben ismétlem magam, engem a „bábakalács emberi története”, jelkép ereje, és ennek ürügyén az idős legények bábakalács sorsa lepett meg méginkább; még pontosabban az a párhuzam, amit e növényi faj „sorsa” és a fenti legénykategória társasági-társadalmi helyzete között érzek, Székely János írása szemszögéből és a magam szerelte tudás alapján. Lenyűgözött az a felismerés, hogy népi kultúránk jelképrendszere még a mellékesemények, szereplők esetében sem véletlenszerű, hogy

az eszközök nemcsak egyszerű konvenciók, hanem egy mélyértelmű kommunikációs rendszer elemei, betűi vagy szavai, melyekben a kódolás és dekódolás valamikor tökéletesen működött; az, hogy ember és természet viszonya mennyire bensőséges és mély volt, hogy a környező világot nemcsak a mindennapi lét szemszögéből, hanem, ha szabad így mondani, tudományosan, jellembelileg, pszichikailag is ismerte. Mert itt többről van szó, mint arról, hogy népünk is hitt főleg a fa, de a növénylélek létében.

Kutatásaim során én csak rögzítettem a tényt, ti. hogy a vénlegény farsangi megkülönböztető jele a bábakalács. De soha nem tűnődtem afölött, hogy számukra miért éppen ez a „Székely János botanikatanára szerint „színtelen, szagtalan, száraz, szinte virágtalan virág” a jel. A szokás más jelképeivel (pl. fenyő, kenyér, rituális étkek és italok stb.) sokat foglalkoztam, de hogy a mellékszereplők, ez esetben a legénytársadalom kisebbségi rétege, vagy hogy úgy általában a mellékesnek tűnő dolgok is átgondoltan szimbolizáltak, illetve tartalmi jelentéssel bírnak, arra már kevésbé gondoltam.

Mert mi a vénlegény, ha nem a legénytársadalom „bábakalácsa”; és mi a bábakalács, ahogy Székely János regényéből megismertem, ha nem a „növényársadalom” vénlegénye? Egyiket sem dobja, közösíti ki a maga társadalma, illetve a növényvilág, mind a kettőt megtűri, de a másságukat is jelzi. „A bábakalács „az észrevétlenségben, már már a talajban virágzik” – mondja a regény botanikatanára.

És a vénlegény hol, hogyan, kinek virágzik?

„Ami a többi fajok esetében célszerűnek bizonyult (mármint a beporzás szempontjából), arról ő önként lemondott” – olvasom Székely Jánosnál.

Nos, a vénlegény hajt-e, nevel-e utódot maga helyett, kérdezem, hogy ne erőltessem a párhuzamból kicsengő erotika hiányát az életében, hisz erről a „beporzásról” mondott le ő is önként, vagy akaratán kívüli okból kellett lemondania.

A bábakalács „eredetileg délceg, hosszú szárú növény volt, akárcsak a többi” – olvasom tovább.

A vénlegény is lehetett az!

A valamikori délceg bábakalács „betölthette volna hivatását, de irgalmatlanul lekaszálták”.

Nemegy vénlegény sors juttatja eszembe a mondhatni társadalmi méretekben jelentkező és társadalmi gyökerű „kaszacsapások”-at. Az ún. kollektivisták legényekre gondolok, akiket a helybéli leánytársadalom megvetett, így sokan közülük megöregedtek.

A bábakalács „színtelen, szagtalan, száraz”, talán már „virágnak sem nevezhető növény” – vélekedik Székely János botanikatanára – mely „összegömbölyödött sünként gubbaszt a fűben” és alkotásával szinte hallhatóan mondja: „elegem volt a megtipratásból”.

A vénlegény is résztvehet és résztvesz – mint láttuk – a legény- és leánytársadalom összejövetelén, farsangi multságán, de csak a sor végén: színtelenül, szárazon, a megtűrtség, a megbélyegezettség lelki szorongásával, komplexusával.

Említettem, hogy a vénlegényt nem tekintik (a vénleányt sem) a társadalomból ki-rekesztett személynek, és én ebben faluközösségi rendszerünk humánumát látom. Viszont tudni kell azt is, hogy ugyanaz a közösség, ha olykor kegyetlenül is, de mindig szankcionálta és szankcionálja mindazokat, akik az élet-, illetve a szokásrenddel, hagyománnyal szemben vétettek. Éppen a faluközösség minden szempontú egyensúlyának megőrzése végett.

Érdekes, hogy Szentdomokoson a vénleány-csúfoló szokások elenyészőek. És ebben némi logika van, hisz hagyományosan a párválasztás kezdeményezése mindig is férfiszerep volt. Ennek elmulasztása méltán szankcionálhatóbb, mint a pártában várokozás, mely egy leány számára önmagában is elég büntetés.

Hát ilyesmik jutottak eszembe Székely János költői prózája olvasása közben, és e szerény virág-példán tovább gondoltam azt, amit előbb már említettem, hogy népi kultúránkban valószínű semmi sem lehet öncélú, nincs véletlen szimbolika, semmi sem csupán csak jel. Minden elem bizonyára egyben szellemi, lelki töltetésű jelkép is. Többet közöl annál, mint amennyit a jeleket olvasni nem tudó csak észrevételez. Meglehet, hogy képzelődés, de azért kimondom: a bábakalács ürügyén bennem valamiféle népi heraldika létének gondolata is motoszkál.

A bábakalács ilyen meglátása erdélyi folklórkutatásunk lehetőségeit, feladatait is felvillantja: a színjáték, a felszín, az ornamentika formai elemeinek leírásával együtt lelkiségünk mély rétegeinek feltárása felé is elmozdulni. Számomra egyértelmű, hogy a bábakalács a csíkszentdomokosiak világszemléletében, jelképrendszerében olyan szimbólum, amely egy emberi réteg alkati, jellembeli, lelki és társadalmi lényegét sugallta, minden különösebb körülírás nélkül.

Székely János óriási írói empátiája különös módon találkozott egy közösség jelkép-teremtő érzékével. Számomra öröm volt a két szemlélet közötti kapcsolatot felfedezni, kettőjük között közvetíteni, amire az író meghatódotan reflektált.

Dr. Balázs Lajos

Székelyzsombor (Seres András felvétele)

*A XXIV. Honismereti Akadémia,
Csongrád*

Megnyitó

Tisztelt Honismereti Akadémiások!
Kedves Barátaim!

A millicentenárium ünnepi esztendejében és a magyarországi iskolák büszke ezredfordulóján nagy tisztelettel és szeretettel köszöntöm a Honismereti Akadémia hallgatóit, előadóit és rendezőit.

Évtizedek óta dolgozom a hazai honismereti mozgalom vezérkarában *nehéz körülmények* között. Mindig a nemzet és a szülőföld rezonátorának éreztem magam és mozgalmunkat, ezért is volt *múltunk történelme* a számunkra mindig *a jövődő történelme* is. Amikor visszafelé mentünk kereső és kutató szemmel történelmünkben, *mindig előbbre jutottunk!* Leírt gondolataink szülőföldünk és egész életünk honismeret-történelmének voltak fénylő bizonyítékai. Elméleti gyökerzetű honismeretünk hazánkban már 260 éves múltra tekinthet vissza, szervezett formájában azonban csak 36 éve folyik nemzetünk *történelmi reflexeinek* a küzdelme, teher alatt növő élete során.

Amikor tartóssá vált a *nemzet nyugtalansága* a diktatúra kemény esztendeiben, *azonnal* észrevette, hogy írni kezdték a *nemzet ellen a történelmet*. Ekkor támadt fel és állt csatasorba egy misszionáriusi elhivatottságú, a nemzet élniakarásától megfertőzött *szekértábor*, amely egészséges patrióta ösztönével, vonzó haza- és szülőföldszeretetével kiépítette a maga számára a *honismereti mozgalom keretében nemzeti tudata környezetvédelmét*, és azt szolgálni kezdte a magyarság mandátumos értelmiségi „összeesküvésével”: a Notitia Hungariae történelmi gyökerzetű mozgalmának a kereteiben.

Közben mozgalmunkra is ráköszöntött az ünnepi 1100. esztendő, és azt vettük észre, hogy napjainkban – a jubileumi esztendőben is – katasztrófáisan súlyos sorskérdések zúgnak a nemzet ege fölött. Köztük is a vészhelyzetben lévő, s erkölcsében lecsúszott társadalmunk állapota, annak oktatási és tudományos intézményeinek a sorsa, köztük is az iskolák legfőbb személyiségeinek: a tanárok és az oktatók életének a kritikus volta, majd a hazai egészségügy lefelézuhanása – közegészségügyünk kórházaitól a klinikák intézményéig –, tudományos életünk a közművelődési, közgyűjteményi hálózatunk egyre oxigéntelenebb levegőjéig és honismereti mozgalmunk egyre szerényebb támogatásáig.

Vajon mi lesz a nemzet holnapjával? Vajon ki rajzolja fel a kisnemzetek tudásának igazi kitöréséhez a frontokat: a *nemzet jövőképét*, hisz nemsokára be kell lépünk majd nemzetünkkel együtt a harmadik évezredbe.

Nehéz gazdasági viszonyokról szónokolunk napjainkban. És én mégis szeretném idézni régiómban azt az öt esztendőt, amelyben a trianoni békekötés után a kultuszminiszterek történész-mintaképe: Klebelsberg Kunó irányította a magyar kultúra sorsát.

Eötvös népiskoláját az 1926. évi VII. törvénycikkkel befejező munkáját, amelyet az Alföldön: a Duna-Tisza közén 5000 objektumból álló tanyai-iskolaépítési akcióval kezdett és fejezett be, amelynek utolsó intézményét: az 5000.-et 1930. október 15-én avatták fel Szegeden: a rókusi iskola felavatásával. A „nagy történelmi igazságtalanságot” az Alföld népén Klebelsberg az iskolákkal tette helyre, jövőképző kultúrcentrumaival, pedig akkor sem volt gazdagabb az ország.

Kedves Hallgatóm! Szeretném a figyelmet felhívni az ünnepi esztendőben a *nemzet stabilitására* és a nemzet tudat erősítésével és felragyogtatásával iskoláinkban tanuló fiatalságunkat, hogy véglegesen megnyerhessük őket a *nemzet szolgálatában álló tudás számára*. Aligha tudjuk átvinni a 2000. esztendőbe nemzetünket, ha ki nem tudjuk szabadítani acsarkodó politikai, gazdasági, kulturális és erkölcsi mélypontjából. Az iskolák nyelvére lefordítva mondandóinkat: a *Nemzeti Alaptantervből aligha hagyhatjuk ki a honismeret-történelmünk munkáját és oktatását*. Csak a *haza földjére írott történelem* tanítása lehet a nemzet igazi „emelytyűje”. Semmiféle parttalan liberalizmus nem számúzheti történelmünk alapigazságait, amelyeket történészeink és politikusaink némelyike hangoztat kérdőjelként, cáfolva és meghazudtolva általuk a nemzet tekintélyét.

Ám morális tekintetből még az is kívánatos lenne, ha a reformkor Kölcsénye után újból elkészíthetnék a magyar ifjúság részére az *új parainéziseket*: erkölcsi célzatú és tartalmú nemzet tudat nevelést szolgálva.

Az ünnepi esztendőről kezdve ezért be kellene építeni az Árpádház nemzeté válásának nagy gondolatát történelem oktatásunkba. A bencés és a reformáció iskolakultúrájának pedig a nemzeti önismeret és öntudat sugárzását iskoláink életébe és készülő közoktatási törvényünkbe! Hamisan cseng az az európaiság, amely idegenkedik a nemzet fogalmától! Csak így lehet megakadályozni, hogy ne süllyedjen tovább nemzeti tudatunk barométere, ne fogyjon történelmünk oxigénje, és megszabadulhassunk a nemzet ezredvégi tanácstalanságától, szellemi erőtlenségéből, lefelé zuhanó erkölcselenségéből és pusztító acsarkodásától. A nemzet az ezredfordulón csak akkor tudja értékes jövőképét megrajzolni a maga számára a honismereti mozgalom segítségével, ha morális élete alacsonyra süllyedt állapotából minél előbb ki tudja szabadítani magát. Nemzettudata és erkölcsi élete magasra emelésével ünnepelhetné a legméltóbban a magyarság az 1100. esztendőt!

Kedves Hallgatóm! Ezekkel a gondolatokkal köszöntöm a csongrádi honismereti akadémia áldozatos munkát végző szervezőit és megteremtőit! Köszöntöm a régió népét és annak vezetőit és kívánok minden hallgató számára gazdag és eredményes időtöltést s gazdag élményeket. Kívánom, hogy az itt szerzett tudás *kitörési pont* lehessen egy kis nemzet honismereti szekértáborá számára a millicentenárius esztendejében: belépve a *honfoglalás szentélyébe!*

A XXIV. Csongrádi Honismereti Akadémiát ezekkel a gondolatokkal megnyitom.

Kanyar József

A Honismereti Szövetség elnökségének munkájáról

Az 1995. június 30-i küldöttgyűlésen megválasztott új elnökség szeptember 8-án tartotta alakuló ülését, melyen megfogalmazták a küldöttgyűlés állásfoglalásából valamint az éves munkatervből adódó tennivalókat.

I. Szervezeti életünk folyamatosságát ennek megfelelően szerveztük. Az elnökség négy alkalommal ülésezett (szeptember, december, január, május). A szeptemberi ülésen fölvetődött az Alapszabály néhány hiányossága, pontatlansága, amelyek a működés során derültek ki, a küldöttgyűlés menetében, a választásban is éreztetve hatásukat. Az elnökség ezért úgy döntött, hogy módosított Alapszabályt terjeszt a következő küldöttgyűlés elé. A módosító javaslatok megfogalmazására dr. Kováts Dániel vállalkozott – mely szöveget előzetes véleményezésre valamennyi egyesületnek megküldtünk. A választási gyakorlat választási ügyrend kidolgozását is szükségesé teszi. A javaslat kidolgozására Gészné Kocsis Mártát kérte föl az elnökség. Sor került a Honismeret folyóirat 11 tagú szerkesztőbizottságának újjáválasztására is. Az elnökségi ülésekről készült emlékeztetőt megküldtük a megyei egyesületeknek.

Az újjáválasztott *kuratórium* két alkalommal ülésezett, melynek során áttekintették a Szövetség anyagi helyzetét, a pénzügyi feltételek bővítésének lehetőségeit, a pályázatokon való részvételt.

A *módszertani munkabizottság* ülésén megfogalmazott ajánlásait az elnökség elé terjesztette. A *határon túliak munkabizottságának* tagjai az „Emese álma” vetélkedő szervezésében működtek közre. A *tábori munkabizottság* 1995-ben elbírálta a tábori pályázatokat és javaslatot tett az 500 000 Ft támogatási összeg elosztására. Javaslatunkra az elnökség 1996-ban is elkülönített 500 000 Ft-ot a honismereti táborok támogatására, melyet pályázatok alapján, a bizottság javaslata szerint ítélünk oda.

II. Rendezvényeink sorában kiemelkedő volt az „Emese álma” – Mítosz és történelem című 1100. évfordulós vetélkedő, amely több hónapra át komoly munkát jelentett elnökségünknek és megyei egyesületeinknek egyaránt. A hazai 1430 és a határon túli 150 csapat legjobbainak (28 illetve 8 csapat) május 4-én volt a három éves folyamatot is lezáró országos döntője Székesfehérváron. Az általános iskolások legjobb 24 csapata május 11-én mérte össze tudását. (A vetélkedőről külön tartalmi és pénzügyi beszámoló készül.)

Elnökségünk eredményesen működött együtt más szervezetekkel, intézményekkel is:

– július 26-28-án Sopronban került sor a *Helyismereti könyvtárosok II. Országos konferenciájára*, melynek szervezéséhez, tartalmi munkájához és költségeihez egyaránt hozzájárultunk;

– október 27-én a Hadtörténeti Intézet és Múzeummal, valamint a Nemzeti Múzeummal közösen tudományos konferenciát szerveztünk *Az I. és II. világháborús embervesztések, katonai emlékhelyek, temetők, katonasírok, kegyeletörzés* témakörben;

– november 22-én az *Anyanyelvápolók Szövetsége Balassagyarmaton szervezett anyanyelvi vetélkedőjének országos döntőjén* vettünk részt és adtuk át a díjakat néhány diáknak;

– december 8-án az Erdélyi, a Hunyadi, a Rákóczi Szövetséggel közösen, a Magyarok Világszövetsége támogatásával emlékülést szerveztünk a *75 éve kisebbségbe szakadt magyarság sorskérdéseiről*.

III. Bár az ifjúsági munkabizottságot még mindig nem sikerült működésképesen létrehozni, elnökségünk e téren is jelentős munkát végzett:

– tagszervezeteink mintegy 80 honismereti tábort szerveztek, közülük 43 tábor költségeihez járultunk hozzá a tábori munkabizottság javaslata alapján. A táborok résztvevői elsősorban általános és középiskolás diákok voltak, kisebb arányban főiskolások

és egyetemi hallgatók – összesen mintegy kétezeren. Tizenkét táborban határon túli fiatalokat is vendégül láttak, bevonva őket a tábor jellegének megfelelő munkába;

– a három évesre tervezett „Emese álma” vetélkedő harmadik, befejező fordulójában mintegy ötezer diák vett részt, több száz tanár felkészítő munkájával. A legeredményesebb csapatok honfoglalási emléktúrára (lovastúra) ill. honismereti táborokban vesznek részt. A határon túli csapatok jutalma a mesztegyői nemzetközi táborban való részvétel augusztusban: 72 általános iskolás diák pedig a Vésztő-Mágor-i tábor résztvevője lesz jutalomként.

– több megyében (Fejér, Tolna stb.) helyi, megyei vetélkedőt szerveztek általános iskolás gyerekeknek a honfoglalás korából.

IV. Szövetségünk közreműködött a *helytörténeti pályázat* 1994. évi meghirdetésében, a Nemzeti Múzeummal közösen. A pályázatra 170 felnőtt és 77 ifjúsági pályamunka érkezett. A Nemzeti Múzeum muzeológusainak javaslata alapján 16 pályadíj átadására kerül sor 1996-ban. Szövetségünk két harmadik helyezett dolgozatot díjaz a felnőtt kategóriában.

A Szövetségünk által kiírt embléma pályázat sajnos eredménytelennek bizonyult. A bíráló bizottság a beérkezett tervek között nem talált olyat, amely a Szövetség eszméjét értékelhetően tartalmazta volna.

V. A *Honismeret* folyóirat megjelenését sikerült zökkenőmentesen kéthavonta megoldani. A nyomdaköltségek növekedése miatt azonban a példányszámot 2000-ről 1500-ra csökkentettük. Előfizetőink száma jelenleg 972.

VI. A határon túli szervezetekkel való kapcsolattartás jegyében elnökségünk képviselőiben részt vettünk Kolozsváron az EMKE fennállása 110. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencián. A honismereti vetélkedő kapcsán jártunk a Vajdaságban és Szlovéniában.

Bartha Éva

(Dudás Lajos felvétele)

A Számvizsgáló Bizottság jelentése

Az Országos Honismereti Szövetség Számvizsgáló Bizottsága megbízásának megfelelően ellenőrizte, megvizsgálta a Honismereti Szövetség gazdálkodási, számviteli rendjét, bizonylati fegyelmét. A vizsgált időszak: 1995. június 22 – 1996. június 14.

1. *A könyvvitel rendje* megfelel az állami pénzügyekről szóló, valamint az 1991. évi 18. számú új számviteli törvény előírásának, melynek értelmében a Honismereti Szövetség egyszeres könyvvitel vezetésére kötelezett. A Honismereti Szövetség Alapítványa, valamint a Honismereti Szövetség egyéb pénzeszközeit elkülönítve kezelik az OTP Rt. Budapest V. kerületi fiókjánál. Ennek megfelelően két naplófőkönyvben – elkülönítve történik a könyvelés is. A két naplófőkönyvet az illetékes adóhatóság hitelesítette: a 19624930/1990.06.20., illetve a 196244947. szám alatt.

2. *A számvitel bizonylati rendje, a bizonylati fegyelem.* A Honismereti Szövetség tartalmi munkája érdekében történt pénzforgalomról, gazdasági műveletről minden esetben bizonylatot állítottak ki.

A gazdasági műveletek folyamatát tükröző bizonylatok adatait naprakészen, pontosan rögzítették a számviteli nyilvántartásokban. Az előírásnak megfelelően tartalmazzák a bizonylatok a könyvviteli elszámolásokhoz szükséges egyéb adatokat és technikai megjelöléseket is; megjelölik az eseményeket, melynek érdekében a költség felmerült és a kifizetés célját is feltüntetik. Az ily módon záradékolt bizonylatot a gazdasági ügyintézőn kívül a Szövetség választott vezetői is ellátták aláírásukkal – hitelt érdemlően igazolva a gazdasági műveletek mennyiségi és minőségi adatainak valódiságát.

A naplófőkönyvek és a hozzátartozó bizonylatok adatai közötti egyeztetés és ellenőrzés lehetősége logikailag zárt rendszerben biztosított: a banki- és a pénztárforgalom könyvelése időrendben történik (visszahivatkozással); napi egyenleg és negyedéves záróegyenleg kimutatásával. A számviteli nyilvántartásokba szabályszerűen kiállított bizonylatok alapján történtek a bejegyzések – pénzügyi számlakivonatok bevételi és kiadási pénztárbizonylatok kíséretében –, melyek az alaki előírásoknak is megfelelnek.

Az 1995. naptári év végén elkészült a záróegyenleg és ennek alapján az adóbevallás a pénzügyminiszter 62/1988. számú rendelete és a módosítások figyelembevételével; az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. törvény értelmében. Az 1996. évi kifizetéseknel, adóelőleg levonásoknál már figyelembe vették az Országgyűlés által 1995. december 5-én elfogadott, 1996. január 1-től hatályos módosításokat is.

A bizonylatok tárolása és megőrzésének rendszere előírászerű: időrendi sorrendben, évenként elkülönítve, a naplófőkönyveknek megfelelően besorszámozva; a bankkivonatok és a pénztárbizonylatok mellékleteikkel, az alapbizonylatokkal együtt zárt irodahelyiségben, elkülönítve, biztonságosan vannak tárolva. Ez a rendszer lehetővé tette – a könyvelési feljegyzések hivatkozása alapján – a bizonylatok visszakereshetőségét az ellenőrzés során, melyet a vizsgálati időszakra vonatkozóan szűrőpróbaszerűen végeztünk.

A vizsgálat tapasztalatait összegezve jelenthetjük, hogy a Honismereti Szövetség pénzeszközeinek kezelése szabályszerű, a bizonylati fegyelem megfelelő. A vizsgált időszakban a gazdasági ügyintéző személyének változása is bonyolította a számviteli munkát, de Bartha Éva titkár elismerésre méltó, gondos közreműködésével sikerült biztosítani a Honismereti Szövetség tartalmi munkáját elősegítő pénzügyi, számviteli rendet.

Hajdú Jánosné – Vajda Ferencné

Dr. Gál József ny. múzeumigazgató. A somogyi honismereti mozgalomnak kezdetől fogva vezető személyisége. Tanári pályáját 1959-ben kezdte a marcali gimnáziumban, azóta is itt él. A megyében ő alakította meg az *első gimnáziumi honismereti szakkört*. Diákjai eredményesen szerepeltek a megyei és országos gyűjtőpályázatokon, részt vettek a megyei földrajzinév-gyűjtésben.

A helytörténeti gyűjtőmunka eredményeképpen már az 1960-as években *iskolatörténeti gyűjteményt és kiállítást* hoztak létre, s erre az alapozó munkára építve 1972-ben megnyílhatott Somogy megye *első önálló helytörténeti múzeuma*. Somogyban Gál József közreműködésével jelent meg az *első honismereti periodika*, előbb a marcali gimnázium iskolai kiadványaként, majd a Marcali Járás Honismereti Híradója címmel a járási hivatal gondozásában.

Szakreferense volt a marcali járásnak, a megyei honismereti bizottságnak és az 1970-től megjelenő *Somogyi Honismereti Híradó* szerkesztő bizottságának *alapító tagja*, jelenleg is aktív munkatársa. A tanári pályát sohasem hagyta el, 1990 óta – ez évi nyugdíjba vonulásáig – a *Marcali Helytörténeti Múzeum* igazgatójaként dolgozott, de óraadóként továbbra is tanított.

Az 1970-es évektől kezdve folyamatosan publikált a megyei honismereti és kulturális folyóiratokban. Számos önálló kötete jelent meg. 1983-ban a *Marcali füzetek* című sorozat elindításával nagyszabású – Somogyban mindmáig egyedülálló – vállalkozásba kezdett. Marcali és környékének történetéről eddig tizenhárom füzet látott napvilágot, melynek szerkesztője és javarészt a szerzője is ő volt.

Feldolgozta és a helyi önkormányzat támogatásával megjelentette a közeli *Szenyér* és *Tapsony* falvak *történetét*. Szerzője és egyik szerkesztője volt a *Marcali történet* című több száz oldalas monográfiának.

Hadifoglyok Somogyban az első világháború idején c. doktori disszertációját a Somogy Megyei Levéltár adta ki az Iskola és Levéltár sorozatban.

Nagy érdeklődés kísérte *népszerűsítő várostörténeti* kiadványait: Marcali képekben századunk elejéig (1989), Marcali ma – prózában és képen (1990), Marcali várostörténet diákoknak (1993), 100 éves a marcali vasút (1993), Egy marcali iskola névadója – Noszlopy Gáspár (1993), Marcali földrajza (1994). Legújabb munkája *Marcali történetének Mohács előtti dokumentumai* címmel 1995-ben látott napvilágot.

Rendszeres előadója a megyei honismereti táboroknak, különösen eredményes kapcsolatot alakított ki a mesztegnyői honismereti körrel. A megyei honismereti egyesület alapító tagja és tagja a megyei elnökségnek.

Dr. Kolta László 1922-ben született, egész élete a Tolna megyei Völgységhez kötődik. A szegedi egyetemen szerzett történelem-földrajz szakos diplomát és doktori címet „summa cum laude” minősítéssel. A francia hadifogság után 38 évig Bonyhád két középiskolájában tanított, ebből három évtizedet igazgatói, majd megyei szakfelügyelői beosztásban. Közben a pécsi Tanárképző Főiskola levelező hallgatóinak történelem-konzultációit vezette másfél évtizedig, amiért 1978-ban címzetes főiskolai docens kinevezést kapott.

Mint a honismereti mozgalom elkötelezett híve, negyven évvel ezelőtt az elsők között csatlakozott Tolna megyében a honismeret, helytörténet munkásaihoz. A mozgalomnak azóta is tevékeny irányítója. Nyugdíjazása óta (1982) helytörténetírással foglalkozik és rendszeresen publikál. Eddig feldolgozott témáit a „hely szelleme” kínálta: A Perczel család (Perczel Mór), A „Hűséggel a hazához” mozgalom, Bonyhád művelődéstörténete (iskolatörténet, egyesületi élet, műkedvelő színjátszás, önképzőkörök, politikai diákperek stb.), A német nemzetiség múltja (Bátaapáti, Völgység 1945-ben). Eddig

6 kötete, 20 tanulmánya, 40 rövidebb írása jelent meg. 1982-ben Bonyhádon megszervezte a Honismereti Kört, melynek 14 éve a vezetője. Az 1992-ben alakult Tolna Megyei Honismereti Egyesületnek jelenleg is elnökségi tagja.

Nagy tapasztalatával, a mindennapi munkában való tevékeny közreműködésével a megyei honismereti mozgalom egyik meghatározó személyisége.

Dr. Kuntár Lajos 1914-ben Csörötneken született. Gimnáziumi tanulmányait Szentgotthárdon végezte. Már diákéveiben jelentkezett írásaival a Szentgotthárd és Vidéke és a Vasvármegye hasábjain. A honismeret iránti érdeklődését tudós tanára, Vakarcs Kálmán erősítette, ösztönözte; a szűkebb haza, a szülőfalu iránti – máig elevenen élő – szeretetét családja oltotta belé. Újságíróként kezdte a pályáját, mint haditudósító megjárta az oroszországi hadszíntereket. Emiatt később atrocitások érték, 1949-ben meg is kellett válnia addigi foglalkozásától. 1954-1960-ig és 1967-1971-ig a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár munkatársa volt, 1960-1967 között a Vas Megyei Népművelési Tanácsadó vezetője, 1971-1978-ig – nyugállományba vonulásáig – a megye iskolai könyvtárainak szakfelügyelője. Újraindulása (1958) óta folyamatosan tagja a *Vasi Szemle* szerkesztőségének, megalapításától az *Életünk* és a *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közleményeknek*. Ez utóbbi folyóiratot 12 éve főszerkesztőként jegyzi. A Vas Megyei Honismereti Egyesület elnökségi tagja az alakulás óta.

1961-ben szerzett könyvtárosi és történelem szakos középiskolai tanári oklevelet az ELTÉ-n, bölcsész doktorrá 1966-ban avatták. Doktori értekezésének címe: *Szombathely könyv- és könyvtárkultúrája*.

Dr. Kuntár Lajos generációkat nevelt magatartásával, könyvtárosi-népművelői munkásságával és publikációival a haza szeretetére, a hagyományok tiszteletére, magyarságtudatra és toleranciára egyaránt. Munkásságát elismerve az elsők közt kapta meg a Pável Ágoston-plakettet és a Vas Megyéért-díjat is. Két éve Novák József-díjban részesült.

Megjelent munkáinak és kéziratainak a száma meghaladja a 400-at. Közülük is kiemelkedik a vasi népmeséket feldolgozó három könyve, a *Hármaskönyv Csörötnekről*, az általa szerkesztett *Szentgotthárd monográfia*. Ezeken túl legjelentősebbek a közművelődés tárgykörében írt munkái (pl.: *Olvásokörök és népkönyvtárak Vas megyében*, *A művelődési otthonok kialakulása és működése Vas megyében*, *A közkönyvtárak fejlődése Szombathelyen*, *Könyv, könyvtár és a mai falu*, *A közművelődés lehetősége és alakulása Szentgotthárdon*, *A közművelődés körmendi története*), a nyomdászat és a könyv témakörben született írásai, valamint a Pável Ágoston életrajzot gazdagító kutatásai.

Dr. Tóth Dezső azok közé tartozik, akik a paraszti sorból küzdötték fel magukat az értelmiségi létbe. Dákán, egy 800 lelkes kisközségben született 1928-ban. Szüleivel együtt pár holdon próbált megélni, de amikor a Rákosi-féle politika lehetetlenné tette az egyéni gazdálkodást, kénytelen volt otthagyni a falut. A Veszprém Megyei Tanács népművelési osztályán kezdte pályafutását 6 elemivel. Ezután elvégezte az általános iskolát, leérettségizett, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karon szerzett magyar-könyvtár szakos diplomát, és itt doktorált 1976-ban. Az 50-es évek közepén nemkívánatos elem lett a tanácson. A pápai Járási-Városi Könyvtárban dolgozott 13 évet, innét a Veszprém Megyei Könyvtárba helyezték. Aktív pályafutása utolsó 10 évét a Veszprémben székelő Országos Oktatástechnikai Központ médiatárának vezetőjeként töltötte.

A szülőföld szeretete vonzotta a honismereti munkához. Részt vett a veszprémi üzemtörténeti klub munkájában, de fő tevékenysége végzett szakmájához kapcsolódik. A Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok első számától kezdve – ez évben jelent meg a 16. – folyamatosan publikálja a megyei honismerettel, helytörténettel foglalkozó kéziratok anyagok bibliográfiai adatait. 1973-tól 1988-ig szerkesztette a *Horizont* című közművelődési folyóiratot, melynek mellékleteként jelenik meg a *Mit írnak megyénkről?* című helytörténeti bibliográfia. Közben több kutatásból készített pályázatot, s publikált folyóiratokban.

Nyugdíjba vonulása óta (1988) egyre nagyobb energiával kutatja a szülőföld, a megye múltját és írja dolgozatait. 1989-ben szülőfalujában megalakította a Szülőföld Baráti Kör nevű egyesületet, melynek azóta elnöke. Az általa indított Dákai füzetek sorozatban minden évben megjelent egy-egy, ezekből három kapcsolódik a községben évtizedekig élt Batthyány Lajos miniszterelnök családjához. Feldolgozta a kastélyban 1943-ban létesített olasz menekülttábor történetét, és ez év elején megjelent a dákai leventék háborús sorsát megörökítő visszaemlékezése. Szülőfalujában a baráti kör helyezte el emléktáblát a kastély falán, amikor az ott működő szociális otthon felvette a Batthyány Ilona nevet. A művelődési házban Batthyány-emlékszobát hoztak létre. 1990-ben emlékművet avattak az első és második világháború hősi halottainak. Vezetésével folyik a faluban az *E tájról indultak* találkozó sorozat, melynek során a faluból elszármazottakat hívják vissza baráti beszélgetésre. A kör tagjai évenként felkeresnek egy-egy olyan települést, ahol Batthyány emlékek találhatók.

Az 1991-ben megalakult Veszprém Megyei Honismereti Egyesületnek az első ciklusban alelnöke, ma a titkára. Támogatja a paraszti sorban élő, vagy onnan elszármazott írókat-költőket. Szerkesztésében jelent meg Kapcsándy Sándor, Szalóky Károly parasztíró egy-egy kötete, Fülöp Lajos pedagógus memoárja a szülőfaluról és környékéről.

Nyugdíjazása óta mind több időt szentel a honismeretnek, előadásokat tart, kutat, publikál. 1988-ban jelent meg életrajzi bibliográfiája, melynek utolsó tétele a 407. számot viseli, zömük helytörténeti témájú. Az 1991 óta megjelenő Bakony-Baltoni Kalendáriumban minden évben közlik az általa összeállított Évforduló-naptárt. Dolgozik a veszprémi Vetési Albert Gimnázium könyvtárában. Szerkesztésében jelent meg eddig 6 alkalommal a gimnázium *Közös értesítője*. Kezdeményezésére tartottak emlékező ünnepséget 1996-ban a névadó püspök halálának 510. évfordulóján. 1993 óta gondozza az általa létrehozott Veszprém megyei neveléstörténeti számítógépes adatbankot. Elnökségi tagja a megyei könyvtáros egyesületnek, a megyei neveléstörténeti társaságnak, az irodalomtörténeti társaság megyei szervezetének.

Dr. Viga Gyula 1976-ban szerezte meg etnográfus és történelem szakos középiskolai tanári diplomáját. 1975-ben, ötödéves egyetemi hallgatóként került a miskolci Herman Ottó Múzeumhoz, ahol 1976-ban kapott muzeológusi kinevezést, s ettől kezdve tölt be néprajzos-muzeológus munkakört. 1980-ban *summa cum laude* doktori címet szerzett néprajzból. 1980-tól két évig tudományos titkárként dolgozott, 1982-től tíz éven át a néprajzi osztály vezetője, majd a múzeum tudományos főmunkatársa. 1974 óta jelennek meg publikációi, melyeknek száma megközelíti a 250-et, s szakmai értéküket tekintve figyelemreméltó tudományos eredményre utalnak. Főbb kutatási témái a paraszti állattartás, árucseré, migráció, interetnikus kapcsolatok. Elsősorban kutató egyéniség, de gyakorlati, muzeológusi munkában is jelentős eredményeket ért el.

Hosszú időn át a Hazafias Népfőnt és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezete vezetőségének tagja volt. Ez, valamint szakmai elhivatottsága jelentős mértékben közrejátszott abban, hogy több éven át lelkes és aktív tagja, sőt dr. Kovács Dániel mellett titkára legyen a megyei honismereti szervezetnek. Szervező munkájának csak egyik, de kiemelkedő állomása a vezetésével csaknem tíz éven át igen eredményesen működő *Istvánffy Gyula Megyei Gyűjtőpályázat*. Szerkesztői tevékenysége kiemelkedő, nemcsak megyei, de országos szinten is. Jelentős szerepe van abban, hogy a Múzeum kiadványai igen színvonalasak, és jól szolgálják a térség tudományos és közművelődési értékeit. 13 éve szerkeszti a Herman Ottó Múzeum Évkönyvét és Közleményeit, a Múzeum Néprajzi Kiadványok sorozatát, több kötet önálló- vagy társszerzője. Jelentősek a tájkonferenciák kötetei: *Interetnikus kapcsolatok, Árucseré és migráció, Népi építészet* stb. Harmadik éve szerkeszti a Győrffy István Néprajzi Társaság által kiadott *Néprajzi Látóhatárt*. Legutóbbi emlékezetes kötete a *Megyekönyv*.

Honismereti Emléklappal kitüntettek, 1996

Baranya megye: Siklós Várbarátainak Köre, Szigetvár Várbarátainak Köre. *Békés megye:* Dr. Kalhammer Mátyásné és munkatársai (Kondoros Városi Könyvtár), Nagy Ferencné. *Borsod-Abaúj-Zemplén megye:* Dr. Bencsik János, Dr. Demjén István, Fehér József. *Csongrád megye:* Tóth Emma, Kovács Lajos, Czákó Józsefné. *Fejér megye:* Kálmán Katalin, Braun László, Braun Lászlóné. *Győr-Moson-Sopron megye:* Páyer Imre, Kovács Éva. *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye:* Muszta János, Antal Miklós, Kormány Margit. *Vas megye:* Sill Aba Ferenc, Koszorús Ödön, Káldos Gyula. *Veszprém megye:* Váminé Molnár Emma, P. Miklós Tamás. *Zala megye:* Vaska Miklós, Tantalics Béla, Dr. Gyimesi Endre, Dr. Szinku Mihály.

A Honismereti Szövetség alapszabályzata

1. §

- (1) A szervezet neve: Honismereti Szövetség.
- (2) Működési területe: Magyar Köztársaság.
- (3) Székhelye: Budapest.
- (4) Hivatalos nyelve: magyar.
- (5) Pecsétjének körirata: Honismereti Szövetség 1990.

2. §

(1) A Honismereti Szövetség (a továbbiakban: Szövetség) független művelődési egyesülés, amelynek célja a honismereti mozgalomban tevékenykedő egyesületek szakkörök, bizottságok, művészeti együttesek, egyének önkéntes társuláson alapuló összefogása, szervezeti feladatainak, akcióinak összehangolása és szakmai támogatása.

(2) A *honismereti mozgalom* olyan közösségi célzatú önkéntes és öntevékeny társuláson alapuló szervezett tevékenység, amely a szülőföld, a lakó- és munkahely, a szűkebb és tágabb haza történetének, természeti és gazdasági értékeinek, népéletének, kulturális hagyományainak megismerését, megismertetését, tiszteletét és gyarapítását szolgálja.

(3) A Szövetség a honismereti mozgalom résztvevőinek összefogásával, a szakmai alapok erősítésével

- vállalja a nemzeti tudat ébrentartását, a hagyománykincs ápolását;
- segíti az értékmentő és -őrző kezdeményezéseket;
- támogatja az etnikai csoportok és nemzeti kisebbségek azonosságát őrző sajtóságok tudatosítását és fenntartását;
- elősegíti a határon túli magyarság történeti, néprajzi, művelődéstörténeti értékeinek felmutatását, gyarapítását, szakmai-módszertani segítséget nyújt a helyi honismereti kezdeményezésekhez;
- vizsgálja a szomszéd népekkel való történelmi együttélés tapasztalatait, fölmutatja az ezekből származó kulturális kölcsönhatás eredményeit, munkálkodik a kapcsolatok elmélyítésén.

(4) A Szövetség vállalja és tovább élteti a magyar honismereti mozgalom előzményeit és múltbeli eredményeit, erőt merít az elődök példájából sorskérdéseink feltárásában, a demokratikus közélet és az önkormányzatiság fejlesztésében, az öntevékeny közösségi művelődés felkarolásában.

3. §

A Szövetség céljait az alábbi *eszközökkel és formákban* valósítja meg:

(1) Tömöríti a helytörténettel, a történeti és néphagyományokkal, a néprajzzal, az irodalom és a művészet helyi értékeivel, a természeti és szellemi környezet védelmé-

vel, a helyi kultúra őrzésével, a népnyelv ápolásával, az emlékhelyek gondozásával foglalkozó egyesületeket, szakköröket, munkatársakat a közös érdekvédelem és a nagyobb hatékonyság érdekében.

(2) Konferenciák, akadémiák, felolvasó ülések, előadások, műsoros estek, kiállítások, táborok szervezésével és támogatásával anyagiakkal és más módon segíti a szakmai színvonal emelését, az ismeretek terjesztését, a közvélemény formálását.

(3) Kezdeményező, tevékeny közreműködői és szakmai segítő szerepet vállal a történelmi események és személyiségek évfordulóinak megünneplésében, az emlékhelyek nyilvántartásában, gondozásában.

(4) Az Országos Honismereti Akadémia évenkénti megrendezésével biztosítja a felőbb fokú szakmai továbbképzés fórumát.

(5) Honismereti pályázatok, vetélkedők, akciók kiírásával ösztönzi a tájkozást, az országjárást, a népfőiskolák, diákkörök, főiskolai-egyetemi szakkollégiumok programjait.

(6) Előmozdítja a céljaival összefüggő témakörökben könyvek, periodikák kiadását szerkesztési, lektorálási feladatok vállalásával; megjelenteti a Honismeret című folyóiratát.

(7) Az érdeklődési körét érintő kérdésekben véleményt nyilvánít, szakmai javaslataival segíti az állami, társadalmi szervezetek munkáját.

(8) Kapcsolatot épít ki és tart fenn a céljaival egybeeső területeken munkálkodó intézményekkel, társaságokkal, valamint iskolákkal, felsőoktatási és közművelődési intézményekkel, közgyűjteményekkel, a nemzetiségi, illetve a határon túli magyarokat tömörítő művelődési szervezetekkel.

(9) Kéri és elfogadja gazdasági szervezetek, vállalkozások, közösségek és egyének anyagi támogatását – honismereti alapítvány útján – a Szövetség közérdekű céljainak szolgálatához.

(10) Jutalmat, emléklapot, emlékérmét, díjat alapít és ad ki a közgyűlés által megálapított formában és feltételek mellett a honismereti mozgalom ösztönzésére, az elért eredmények elismerésére.

4. §

(1) A Szövetség tagjai lehetnek:

a) *tagszervezetként* a honismereti köröket és egyéni munkatársakat összefogó megyei egyesületek, bizottságok;

b) *társult szervezetként* a hazánkban működő országos jellegű, és a határokon kívüli regionális hatókörű, törvényesen bejegyzett rokon célzatú társadalmi szervezetek;

c) *pártoló tagként* azok a természetes és jogi személyek, akik a Szövetség tevékenységét anyagi, szellemi vagy egyéb támogatással kívánják elősegíteni;

d) *tiszteletbeli tagként* olyan magyar vagy külföldi állampolgárok – mint egyéni tagok –, akik munkásságuk alapján erre méltóak, mert a honismeret ügyét szakértelmükkel és tekintélyükkel jelentős mértékben támogatták, támogatják.

(2) A tagság feltétele a Szövetség céljaival való azonosulás, illetve a belépési szándékra és az alapszabályzat tiszteletben tartására vonatkozó írásbeli nyilatkozat. A tiszteletbeli tag nyilatkozata az alapszabályzat és a felkérés elfogadására vonatkozik.

a) A tagszervezet és a társult szervezet csatlakozási szándékának elfogadásáról az elnökség javaslata alapján a küldöttgyűlés dönt.

b) A pártoló tag jelentkezésének elfogadása az elnökség hatáskörébe tartozik.

c) A tiszteletbeli tagot az elnökség javaslata alapján a küldöttgyűlés választja meg.

(3) A Szövetség tagjainak kötelessége

a) az alapszabályzat megtartása, a honismereti mozgalom és a honszeretet terjesztése, a feladatok megvalósításának elősegítése; a Szövetség tevékenységének tartalmi, szervezeti vagy anyagi eszközökkel való gazdagítása;

b) a tagszervezeteké ezeken túl a Szövetség valamelyik feladatvállalásában való tevékeny részvétel, a szervezeti jogok aktív gyakorlása.

(4) A Szövetség tagjainak jogai:

a) a tagok javaslatokat, indítványokat tehetnek, véleményt nyilváníthatnak, panaszszal felszólalással élhetnek a Szövetség választott testületeinél;

b) a tagszervezetek és társult szervezetek

– igényelhetik a Szövetség szakmai segítségét, szolgáltatásait,

– részt vehetnek – adott esetben anyagi vagy szervezeti feltételek teljesítésével – a Szövetség rendezvényein,

c) a tagszervezetek

– tagot javasolhatnak a Szövetség elnökségébe,

– a választott testületekben tevékeny szerepet vállalhatnak a Szövetség arculatának formálásában,

– választott küldötteik által szavazati joggal részt vesznek a küldöttgyűlések munkájában, a Szövetség tevékenységének értékelésében, a határozatok meghozatalában.

d) A tiszteletbeli tagok, valamint a társult szervezetek és a pártoló testületek képviselői tanácskozási joggal részt vehetnek a küldöttgyűlés munkájában.

(5) A tagság megszűnik, ha

a) a tagszervezet, társult szervezet, pártoló jogi személy jogutód nélkül megszűnik,

b) a tagszervezet, a társult szervezet, a pártoló tag írásban nyilvánítja ki kilépési szándékát,

c) a tiszteletbeli, pártoló tag elhalálozik;

d) a közgyűlés az együttműködés hiánya miatt törli a tagságot,

e) a közgyűlés egy erre a célra alakított alkalmi vizsgáló bizottság javaslata alapján a tagot kizárja.

5. §

(1) A Szövetség választott testületei: a küldöttgyűlés, az elnökség, az ellenőrző bizottság, a számvizsgáló bizottság, a Honismeret c. folyóirat szerkesztőbizottsága, az alapítványi kuratórium, valamint az állandó munkabizottságok, illetve az alkalmi (ad hoc) bizottságok.

(2) A Szövetség elvi irányításának és ellenőrzésének legfőbb szerve a *küldöttgyűlés*, amely elemzi és értékeli a Szövetség tevékenységét, meghatározza következő feladatait.

a) A küldöttgyűlés teljes jogú tagjai: a tagszervezetek megyénként 3-3, Budapestről 5 megválasztott küldöttei, továbbá az előző küldöttgyűlésen megválasztott tisztségviselők (elnök, elnökhelyettesek, titkár, folyóirat-szerkesztő, alapítványi kuratóriumi elnök és titkár, ellenőrzőbizottsági és számvizsgáló bizottsági elnök).

b) A küldöttgyűlés tanácskozási jogú tagjai: az előző közgyűlésen választott elnökség, az ellenőrzőbizottság, a számvizsgáló bizottság, a szerkesztőbizottság, az alapítványi kuratórium tagjai, valamint – tisztújító küldöttgyűlésen – a jelölőbizottság elnöke és tagjai. Tagsági jogukat ugyancsak tanácskozási joggal gyakorolhatják a pártoló tagok, a társult szervezetek küldöttei és a tiszteletbeli tagok.

c) Az évi rendes küldöttgyűlést az országos elnökség határozata alapján a Szövetség elnöke írásban, a napirend feltüntetésével a tervezett ülésnap előtt legalább 15 nappal hívja össze. Rendkívüli küldöttgyűlés hívandó össze, ha azt az elnökség többségi szavazással szükségesnek tartja, vagy ha a küldöttgyűlés teljes jogú tagjainak egyharmada ezt írásban kéri az elnökségtől. A tagszervezetek és a társult szervezetek választott küldötteinek mandátuma egy évre szól.

d) Háromévenként tisztújító küldöttgyűlést kell tartani.

e) A küldöttgyűlés határozatképes, ha a teljes jogú tagok kétharmada jelen van. Ha a küldöttgyűlést határozatképtelenség miatt el kell halasztani, a másodszorra összehívott

küldöttgyűlés – az eredeti napirend kérdéseiben – a megjelent küldöttek számára való tekintet nélkül határozatképes.

f) A küldöttgyűlést a Szövetség elnöke, illetve – akadályoztatása esetén – az általa erre felkért választott tisztségviselő vezeti le. Az ülésről jegyzőkönyvet kell készíteni, amely rögzíti az elhangzott felszólalások lényegét, a határozatok pontos szövegét. A jegyzőkönyvet a levezető elnök, a jegyzőkönyvvezető, valamint két – a küldöttgyűlés által választott – hitelesítő írja alá. Az elnökség a közgyűlés határozatait a Honismeret című folyóiratban közzéteszi.

g) A küldöttgyűlésen elő kell terjeszteni az elnökség, az ellenőrző bizottság, a számvizsgáló bizottság és az alapítványi kuratórium jelentését, amelyek elfogadásáról a küldöttgyűlés szavazással dönt.

h) A küldöttgyűlés határozatait nyílt szavazással, a szavazásban résztvevő küldöttek egyszerű szótöbbségével hozza.

– A jelenlévő, szavazati joggal rendelkező küldöttek 50 %-ának kérésére a levezető elnök köteles titkos szavazást elrendelni.

– A jelenlévő, szavazati joggal rendelkező küldöttek egyharmadának kérésére a tisztújító közgyűlésen a tisztségviselők megválasztását illető döntésben a levezető elnök minősített szavazást rendel el, s ebben az esetben az tekintendő megválasztottnak, aki a leadott szavazatok 50%-át plusz egy szavazatot kapott.

i) A küldöttgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:

– az alapszabályzat elfogadása, illetve módosítása,
– az elnökség és az ellenőrző bizottság munkájának értékelése, az új munkaprogram fő irányainak elfogadása,

– a költségvetés, illetve a költségvetés végrehajtásáról szóló jelentés elfogadása,

– háromévenként az elnökség javaslata alapján a 3-5 tagú jelölőbizottság megválasztása,

– háromévenként a választott testületek tagjainak, a tisztségviselőknek a megválasztása,

– döntés a tagszervezetek és a társult szervezetek felvételéről, a tiszteletbeli tagok megválasztásáról,

– döntés tagság törléséről, kizárásról,

– döntés az elnökség határozatainak felülvizsgálatát kérő fellebbezések ügyében,

– döntés munkabizottságok, alkalmi bizottságok létrehozásáról, illetve megszüntetéséről,

– vita és döntés azokról a – tagszervezetektől érkező – beadványokról, amelyeket a közgyűlés előtt legalább nyolc nappal eljuttattak az elnökséghez.

(3) Az elnökség a Szövetség legfőbb ügyintéző szerve.

a) Az elnökség tagjai: az elnök, a tiszteletbeli elnök, a két elnökhelyettes, a titkár, valamint 26 tag. A tagok közül húsz főt a megyék és a főváros közvetlenül delegál a tisztújító küldöttgyűlést megelőzően. Tizenegy elnökségi tagot a küldöttgyűlés választ meg.

b) Az elnökséget a küldöttgyűlés három évi időtartamra választja meg. A választás előkészítésére az elnökség a tisztújító küldöttgyűlést megelőző évi küldöttgyűlésén 3-5 tagú jelölőbizottságot választ, amely a tagszervezetekkel való konzultáció, a tőlük bekért ajánlások alapján a jelöltek listáját összeállítja, és a tisztújító küldöttgyűlés elé terjeszti.

c) Az elnökség feladata, hogy

– gondoskodik a Szövetség folyamatos ügyviteléről, működőképességéről, intézkedjen a hatáskörébe tartozó ügyekben,

– az alapszabályzat szellemében, a küldöttgyűléstől kapott iránymutatás alapján irányítsa a Szövetség tevékenységét,

- munkaprogramban rögzítse éves vagy több évre áthúzódó cselekvési tervét, a tisztségviselők konkrét megbízásait,
- pénzügyi tervet (költségvetést) készítsen, azt terjessze a küldöttgyűlés elé, s a jóváhagyás után annak végrehajtásáról intézkedjék, kikérve a számvizsgáló bizottság véleményét,
- évente a küldöttgyűlés elé terjessze a lezáruló esztendőről készített beszámolóját, valamint a következő időszakra vonatkozó programjának főbb irányvonalait,
- megválassza a Honismereti című folyóirat szerkesztőbizottságát, s figyelemmel kísérje, értékelje annak munkáját,
- javaslatot tegyen a küldöttgyűlésnek állandó munkabizottságok vagy alkalmi (ad hoc) bizottságok szervezésére, segítse és értékelje ezek tevékenységét,
- a küldöttgyűlések közötti időszakokban döntsön a Szövetséget érintő, nem a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozó ügyekben,
- a választott elnökségi tagok kimaradásának pótlására tanácskozási jogú tago(ka)t kooptáljon az elnökségbe, akik szavazati jogot a következő küldöttgyűlés jóváhagyásával kaphatnak,
- honismereti akciókat hirdessen meg,
- az évente - tagszervezetei valamelyikével közösen rendezendő - honismereti akadémia helyszínéről, időpontjáról és tematikájáról döntsön,
- pályázatok útján a honismereti mozgalom támogatásáért folyamodjon,
- döntsön elismerések, jutalmazások, díjak odaítélésében,
- javaslatot tegyen a honismereti alapítványi kuratóriumnak a támogatások odaítéléséről,
- javaslatot tegyen a küldöttgyűlésnek tagszervezetek és társszervezetek fölvételére vagy törlésére, tiszteletbeli tagok megválasztására,
- patronáló tagokat vegyen föl,
- megbízást adjon a gazdasági vezetői munkakör ellátására,
- az elnökségi tagok útján szervezett kapcsolatot tartson fenn a tagszervezetekkel és a társszervezetekkel,
- tisztségviselőivel és tagjaival képviseltesse magát más szervezeteknél,
- megállapítsa egyes tisztségviselők tiszteletdíját,
- szabályozza a Szövetség gazdálkodásának és hivatali adminisztrációjának módját és szabályait.

d) Az elnökség szükség szerint, de legalább negyedévenként ülésezik a munkaprogramban vázolt napirendek szerint. Az ülést az elnök hívja össze a tervezett időpont előtt legalább nyolc nappal. Az elnökségi tagok egyharmadának írásbeli kérelmére az elnök köteles az elnökség ülést összehívni.

e) Operatív, gyors intézkedések meghozatalára, a gyakorlati elnökségi munka összehangolására összehívható az *ügyvezető elnökség*, amelynek tagjai az elnök, a két elnökhelyettes és a titkár, s amely a szükség szerinti időközökben ül össze.

f) A Szövetség *elnöke* a közgyűlés határozatai alapján irányítja az elnökség és az ügyvezető elnökség munkáját. Feladatait megosztja az elnökhelyettesekkel. Tevékenységéről az elnökségi üléseken beszámol. A Szövetség működéséért az elnök a titkárral együtt erkölcsileg, a gazdasági vezetővel együtt anyagilag és egyetemlegesen felelős.

g) A Szövetség elnöki tisztét hosszú időn át példásan betöltő személynek e tisztségről történő leköszönésekor a küldöttgyűlés az örökös *tiszteletbeli elnök* címet adományozhatja, ami felhatalmazást ad a kitéüntetettnek az elnökség, illetve a küldöttgyűlés munkájában való részvételre.

h) A Szövetség *elnökhelyettesei* ellátják az elnökség által reszortként rájuk bízott feladatokat, illetve az elnök helyettesítésével járó kötelezettségeket.

i) A Szövetség *titkára* az adminisztrációnak, hivatali ügyintézésnek irányítója, végzi az elnökség által reá bízott szervezési feladatokat. A Szövetség törvényes működéséért az elnökkel együtt erkölcsileg felelős. A Szövetség éves tevékenységéről a küldöttgyűlésen számol be.

(4) A küldöttgyűlés által választott *ellenőrző bizottság* a Szövetség törvényes működésének belső ellenőrzését látja el.

a) E bizottság egy elnökből és négy tagból áll, akik nem lehetnek egyidejűleg a Szövetség elnökségének tagjai. Szükség szerint, de évente legalább kétszer ülést tart.

b) Az ellenőrző bizottság feladata, hogy

- az elnökség működésének törvényes voltát figyelemmel kísérfje,
- szükség szerint célvizsgálatokat végezzen az alapszabály szerinti működéssel kapcsolatban,
- segítséget nyújtson, véleményt mondjon a tagszervezeteknek a szabályos működésével kapcsolatban,
- tapasztalatairól tájékoztassa az elnökséget, az esetleges szabálytalanságokról az észlelést követő nyolc napon belül értesítse intézkedést kérve az elnököt,
- évente tegyen jelentést a küldöttgyűlésnek.

(5) A küldöttgyűlés által választott *számvizsgáló bizottság* a Szövetség gazdálkodását felügyeli.

a) E bizottság egy elnökből és két tagból áll, akik egyidejűleg nem lehetnek az elnökségnek, illetve az ellenőrző bizottságnak tagjai. Szükség szerint, de évente legalább kétszer ülésezik.

b) A számvizsgáló bizottság feladata, hogy

- kísérfje figyelemmel s ellenőrizze a Szövetség költségvetés szerinti gazdálkodását,
- véleményezze az elnökség gazdálkodással kapcsolatos intézkedéseit,
- évente legalább egyszer tételesen ellenőrizze a gazdasági vezető tevékenységét,
- tapasztalatairól tájékoztassa az elnökséget, az esetleges szabálytalanságokról az észlelést követő nyolc napon belül tájékoztassa az elnököt annak intézkedését kérve,
- évente tegyen jelentést a gazdálkodással kapcsolatos tapasztalatairól a küldöttgyűlésnek.

(6) A Szövetség tevékenysége egy-egy részterületének vagy feladatcsoportjának gondozása céljából állandó munkabizottságokat, illetőleg alkalmi (ad hoc) bizottságokat hoz létre. Az állandó munkabizottságok létrehozása a küldöttgyűlés hatáskörébe tartozik. Az elnökség alkalmi (ad hoc) bizottságokat hozhat létre egy meghatározott feladatra.

a) Az állandó munkabizottság(ok) feladatkörét a küldöttgyűlés határozza meg, munkaprogramját az elnökség hagyja jóvá és értékeli.

b) Az állandó munkabizottság(ok) elnökét a küldöttgyűlés választja meg, tagjait az elnök javaslatának figyelembevételével az elnökség bízza meg. A megbízás három évre szól.

c) A munkabizottság(ok) elnöke az elnökségi ülésen számol be bizottságuk tevékenységéről. Az elnökség éves beszámolójába ezek lényeges jegyeit be kell építeni.

d) A munkabizottság(ok) elnöke tanácskozási joggal meghívandó az elnökségi ülésekre, amikor a hatáskör szerint bizottságát érintő kérdés szerepel a napirenden, s amennyiben nem választott tagja az elnökségnek.

(7) A *Honismeret* című folyóirat *szerkesztőbizottsága* a Szövetség folyóiratának szellemi gondozására hivatott.

a) A szerkesztőbizottságot – a jelölőbizottság előterjesztése alapján – az elnökség választja meg, a szerkesztőbizottság pedig saját soraiból megválasztja vezetőjét, a szerkesztőt. A szerkesztő – tanácskozási joggal – állandó meghívottként részt vesz az elnökség ülésein.

b) A szerkesztő felelős a folyóirat törvényes működéséért; a szerkesztőbizottság tevékenységéről, a folyóirat ügyeiről – évente legalább egyszer – tájékoztatja az elnökséget.

c) A szerkesztőbizottság feladata, hogy

– gondoskodik a Honismeret című folyóirat rendszeres megjelentetéséről, magas színvonaláról, hitelességéről; adjon benne számot a mozgalom sokoldalú tevékenységéről, fontosabb eseményeiről, s módszertani útmutatások közreadásával adjon segítséget a feladatok megvalósításához,

– egy-egy szám megjelenése kapcsán értékelje a tartalmi színvonalat, s a szerkesztő előterjesztése alapján határozza meg a következő szám anyagát,

– tagjai által egy-egy szakterület témaköreiben végezzen lektori tevékenységet, javasoljon feldolgozandó, időszerű témákat, törekedjék a szerzői kör bővítésére,

– a szerkesztő előterjesztése alapján döntsön nyomdai-tipográfiai, szerkesztéstechnikai, terjesztési, továbbá az árral, az előfizetési díjjal kapcsolatos kérdésekben,

– kérésre szakmai segítséget nyújtson a tagszervezetek kiadói tevékenységéhez.

(8) A Honismereti Szövetség által 1990-ben létrehozott Honismereti Alapítvány kezelését a küldöttgyűlés által választott *alapítványi kuratórium* felügyeli.

a) A kuratóriumba egy elnök, egy titkár és tíz tag választandó a jelölőbizottság előterjesztése alapján.

b) A kuratórium üléseit az elnök hívja össze, adminisztrációját a titkár kezeli. Üléseit a szükség szerint, de évente legalább kétszer tartja.

c) A kuratórium feladata, hogy

– legjobb tudása és igyekezete szerint gondoskodik az alapítvány vagyonának gyarapításáról, egyrészt az alapítványi vagyon gyümölcsöző befektetése, másrészt újabb befizetések szervezése révén,

– döntsön a beérkezett s a Szövetség elnöksége által rendszerezett és rangsorolt kérelmek alapján az alapítványi támogatások odaítéléséről,

– ellenőrizze a megítélt támogatások rendeltetés szerinti felhasználását,

– tájékoztassa az elnökséget az alapítvány működésének gyakorlatáról,

– számoljon be a küldöttgyűlésnek tevékenységéről.

6. §

(1) A Szövetség *gazdálkodását* a törvényes előírások és a küldöttgyűlés által jóváhagyott költségvetés alapján végzi.

a) Bevételeinek forrásai: az alapítványi kamatok, a pályázat útján elnyert támogatások, a patronáló tagok adományai, egy-egy célfeladatra a tag- vagy társszervezetektől kapott eszközök, rendezvényi bevételek, a folyóirat (vagy könyv-) kiadásból származó bevételek. A Szövetség bármely természetes vagy jogi személytől elfogad anyagi támogatást a mindenkorai jogszabályok előírásainak keretei között.

b) A gazdálkodás technikai-pénzügyi műveleteinek végzésével, a számadások vezetésével, a vagyon nyilvántartásával az elnökség gazdasági vezetőt bíz meg, akinek a tevékenységét az elnök, a titkár, valamint a számvizsgáló bizottság ellenőrzi.

(2) A Szövetség anyagi, pénzügyi kötelezettségeiért vagyonával felel. A Szövetség megszűnése esetén a vagyon felhasználásáról, annak alapítványban való elhelyezéséről a küldöttgyűlés dönt. Az ezzel kapcsolatos teendőket a felszámoló bizottság látja el.

(3) A titkár a gazdálkodás, a nyilvántartások vezetésére vonatkozó működési szabályzatot készít, amelyet jóváhagyásra az elnökségnek terjeszt be. Ebben rögzítendő:

– a pénzeszközöket kezelő bank és folyószámla megnevezése,

– a házipénztárban tartható összeg felső határának megállapítása,

– az utalványozási jogosultság (összehatár megnevezésével),

– a leltárvezetés módja,

– a nyilvántartások rendje,

– a belső ellenőrzés rendje.

(1) Peres ügyekben a Szövetséget az elnök, az általa megbízott elnökhelyettes vagy a titkár képviselheti. Az elnökség jogtanácsost bízhat meg esetleges peres ügyeinek intézésével.

(2) Az itt nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv, illetve az egyesületi jogról szóló törvény rendelkezései a mérvadók.

(3) Az alapszabályzatot, amely az 1992 júliusában elfogadott korábbi alapszabályzatnak a módosítása, a Szövetség 1996. évi küldöttgyűlése jóváhagyta.

Csongrád, 1996. június 18.

A Honismereti Szövetség küldöttgyűlése

Kanyar József köszöntése Kaposvárott

Kanyar József Állami-díjas történész, akadémiai doktor 1996. április 29-én töltötte be 80. életévét. E jeles évforduló kapcsán április 30-án nagyszabású tudományos tanácskozással került sor a megyeháza nagytermében *Honismeret – Helytörténet – Szülőföldtörténeti kutatások* címmel.

A program a Kodály Zoltán Általános Iskola Kórusának műsorával kezdődött, *Zákányi Zsolt* Liszt-díjas karnagy vezetésével. Köszöntőt *dr. Király Lajos*, főiskolai tanár, a Megyei Honismereti Egyesület elnöke mondott. Kiemelte *dr. Kanyar Józsefnek* azt a ma is meghatározó erejű megállapítását, hogy a honismeret nem más, mint nemzeti tudatunk környezetvédelme.¹ Ezután *Gálmé Jáger Márta* főlevéltáros, a Megyei Honismereti Egyesület alelnöke nyitotta meg a program tudományos részét, bemutatva az előadókat.

Az első előadást *dr. Mészáros István* ny. egyetemi tanár, a neveléstörténet országos szaktekintélye tartotta. Esszéértékű, hatalmas ívű, rendkívül élvezetes előadásában a kezdetektől idézte fel az immár ezeréves magyar iskolatörténet és a honismeret szoros kapcsolatát. Miközben megelevenítette legfontosabb értékeinket és emlékeinket, amit elődeink ránk hagytak, ismételten kiemelte a vers, a népdal, a nyelv megkötő erejét a szülőföldhöz. Részletesen beszélt *dr. Mészáros István* *dr. Kanyar József* iskolatörténeti kutatásairól is. *A népoktatás a Dél-Dunántúlon* című hatalmas monográfia nemcsak a tájegység iskolatörténete, hanem modellértékű mű minden iskolatörténettel foglalkozó kutató számára is.

A következő előadást *dr. Lakos János*, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója tartotta *Helytörténeti kutatás és a levéltárak* címmel. Először rövid levéltártörténeti áttekintést kaptunk, majd a levéltárak konkrét tennivalóit ismertette, a helytörténeti kutatások segítségével. Hangsúlyozta, hogy a levéltárak nemcsak segítik, hanem művelik is a helytörténetírást. Ennek egyik legszebb példája 1970-től rendszeresen megjelenő *Somogy megye múltjából* levéltári évkönyvsorozat. A sorozatot *dr. Kanyar József* indította el, és húsz éven keresztül szerkesztette is, értékes, országos visszhangot kiváltó tanulmányok közreadásával. A megyei levéltárakat bemutató kiadványok közül is Somogyé az érdem: *dr. Kanyar József: Somogy megye levéltára* című munkája 1962-ben jelent meg. A második előadás utáni szünetben a szépszájú hallgatóság megtekintette azt a kiállítást, amit *dr. Kanyar József* munkáiból *dr. Sipos Csaba* készített.

Honismereti tevékenység a könyvtárakban, ez volt a címe *Mándli Gyula* szobi könyvtárigazgató, az MKE Helytörténeti Szekció elnöke előadásának. *Mándli Gyula* is történeti áttekintéssel kezdte, szövelt arról, hogy a honismereti munka a könyvtárakban

¹ Király Lajos köszöntőjét a *Honismeret* 1996. 4. számában közöltük. (Szerk.)

az 1960-as évektől lendült fel. Az utóbbi években, az egyre nehezedő gazdasági helyzetben is sikerült megőrizni e munka fontosságát. 1994-ben alakult meg a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Helyismereti Szekciója. Beszélt arról is, hogy egyre szükségesebb lenne a legfontosabb honismereti kiadványok egy könyvtárban történő összegyűjtésére, módszertani tapasztalatcsere szempontjából.

Dr. Gál József marcali tanár, múzeumigazgató a honismeret és a múzeum kapcsolatról beszélt. Ez a színes, szinte vallomásszerű előadás felidézte szinte az egész életutat. Azokat a személyes kapcsolatokat és meghatározó erőket, amelyek egy egész életre elkötelezték őt a honismereti tevékenység mellett. Így született meg a *Marcali Helytörténeti Füzetek* sorozat, és szinte minden évben egy-egy fontos helytörténeti kiadvány *dr. Gál József* tollából. (Legutóbb Tapsony történetéről.) Ám nemcsak kiadványok születtek, az 1962-ben megindult gyűjtőmunka alapozta meg a Marcali Helytörténeti Múzeum létrejöttét is.

A záró előadást *Halász Péter*, a Honismereti Szövetség elnöke tartotta. Előadásában hangsúlyozta, hogy napjaink egyre súlyosbodó szellemi környezetszennyezése ellen a honismeretnek újra és újra fel kell vennie a harcot. Beszélt a „hajszálgökök” fontosságáról, azokról a szellemi gyökerekről, amelyek mindig segítséget nyújtanak ehhez a munkához. Szólt arról is, hogy az amatőr honismereti munka segítségével milyen nagy szerepe volt és van a megyei honismereti egyesületeknek, személy szerint *dr. Kanyar József*nek.

Az előadások után a tanácskozás ünnepélyes része, *dr. Kanyar József* köszöntése következett. Az ünnepeltet szép beszédekkel és méltatással köszöntötte *dr. Kolber István*, a Megyei Közgyűlés elnöke, *Szita Károly* kaposvári polgármester, *Szántó János* kaposújlaki polgármester (aki előző nap adta át Kanyar Józsefnek Kaposújlak díszpolgára címet); *Fodor András* Kossuth-díjas költő a Berzsenyi Társaság nevében, *dr. Komáromi Gabriella* főigazgató, a Csokonai Tanítóképző Főiskola nevében, *dr. Csapó János*, a Somogyi Tudósklub elnöke, *dr. Mózsai Szabolcs* a Németh László Társaság nevében, *dr. Fodor János*, a SIOTOUR RT. nevében, *dr. Zádor Mihály és Simon László*, a budapesti Somogyiak Baráti Köre nevében, *dr. Bősze Sándor*, a Somogy Megyei Levéltár nevében, *Halász Péter* a Honismereti Szövetség nevében, *Károly Irma és Gálné Jáger Márta* a Megyei Honismereti Egyesület nevében.

A szép méltatások után az ünnepelt meghatottan mondott köszönetet. Elmondta többek között, hogy bár 1990-től Budapesten él, Somogyhoz kötődése most is ezerszálú. És hogy ez mennyire így van, azt valamennyien tudjuk és érezzük. Többek között erről is szól a *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* mindkét, áradó gazdagságú kötete.

Dr. Sipos Csaba

Pro patria – kopjafák

Változó világunkban érthető módon megnőtt a maradandó értékek iránti igény. Ezek közé az értékek közé tartoznak azok a nemzeti hagyományok is, amelyekre hosszú távon lehet és kell alapozni az ifjúság nevelését. *E hagyományok felfedezését és megőrzését* tartja elsőrendű feladatának az 1989 őszén megalakult Pro Patria Szövetség is, amely a gyermekek figyelmét főleg azokra a sorsfordító történelmi eseményekre irányítja, amelyek alkalmasak az objektív nemzettudat kialakítására, erősítésére.

Olyan eseményekről, politikusokról van szó, akiknek örökségét minden politikai rendszer szívesen vállalja. Viharos történelmünkben a honvéd-, szabadságharcok különösen közel hozhatók az ifjúsághoz. Méginkább így van ez, ha az egykori résztvevők maguk is gyermekek voltak. Ezért is esett a korábbi évtizedekben is annyi szó pl.

a 48-as kisdobosokról, akik sokféle katonai feladatot teljesítve harcolták végig a nehéz hadjáratokat. Ezeknek az ifjú hősöknek tényleges megismerésére csak azután kerülhetett sor, amikor *Rakó József* széleskörű kutatásainak eredményeként megjelent a *Szabadságharc gyermekhősei* című kiadvány, amely tucatnyi gyermek és ifjú harci útját kíséri végig. Ezek az új felfedezések arra ösztönözték a helytörténészeket és a lelkes lokálpatriótákat, hogy további részleteket tárjanak fel ifjú hőseik életéből, és a Pro Patria Szövetséggel együttműködve emléktáblákat helyezzenek el, pályázatokat hirdessenek, helyi kitüntéseket alapítsanak, kopjafákat állítsanak fel emlékükre. A *kopjafa-állítás* kultusza talán azért is vált általánossá – főleg a rendszerváltás után –, mert ez együtt idézi fel őseink harci zászlós kopjait és a mívesen faragott népi fejfákat, és ezek, valamint sajátos motívumai miatt érezzük tipikus magyar jelképnek.

Az egykori gyermekhősök közül elsőként a mádi születésű *Koroknay Dániel* neve vált ismertté. Gyermekfejjel végigharcolta a téli és tavaszi hadjáratokat, és a véres csaták után: 1849 tavaszán Komárom várának felmentése után a közeli Ács községben temették el 14 éves „főagyús”-ként. A helybeliek azóta is kegyelettel ápolják sírját, amely körül ma már azok a kopjafák állnak őrt, amelyeket az ifjú hagyományörzők hoztak ide az egykori csataterекről. Szülőfalujában, Mádon az iskola bejáratánál emléktábla és kopjafa, az iskola előterében pedig állandó kiállítás őrzi emlékét.

Ugyancsak erről a környékről, a közeli *Nagykinizsről* indult el harci útjára *Szabó Jóska*, aki ügyes felderítőként, majd bátor gyalogos harcoshént küzdött a csatákban, és végül *Tápióbicskén* érte a halálos lövés – 12 éves korában. Emlékét a Tápió partján emelt honvédemlékmű mellett egy szerény kopjafa is őrzi. Szülőfalujában az iskola kertjében felállított kopjafák emlékeztetnek rá, az ősi templomban pedig, ahol 1837-ben megkeresztelték, ezévből helyezték el emléktáblát a tápióbicskei önkormányzat küldöttsége. A fehér márványtábla felirata:

Nagykinizs szülötte
Tápióbicske hőse

Az emléktábláért „cserébe” április 4-én – a tápióbicskei csata évfordulóján –, a nagykinizsiek népes küldöttsége újabb kopjafát hozott Tápióbicskére. Ezt a mai Harcmező utcában azon a helyen állították fel, ahol Karsa Ferenc honvédhadnagy naplója szerint a kis hős meghalt. Egykori parancsnoka így írta le az eseményeket:

„Amint a szűk utcába berohantunk, golyózápor fogadott, de azért meghökkenés nélkül tolakodtunk előre... Az utolsó erőfeszítésben elesik mellettem Szabó Jóska, hű legényem, aki 1848 dec. 11-től mindvégig mellettem volt, osztozott szívésen nélkülözésemben, igyekezett mindenben kedvemet keresni. Lelkemből, szívemből sajnálom a derék fiút, a vitéz katonát...” (Zrínyi Kiadó 1993.)

Ugyancsak említésre méltó szép hagyomány Tápióbicskén, az egykori bíró, *Fehér István* alapítványának ápolása, aki keresztet állíttatott az egyik tömegsír fölé, és vagyona egy részét 1882-ben arra szánta, hogy a nevezetes csata évfordulóján minden bicskei gyerek kapjon egy friss zsemlyét, amelyet a hősök vére által öntözött földön teremt búzából készítettek. Ez a hagyomány azóta is töretlenül él, mindössze annyi változtatással, hogy időközben a zsemlyét ízletes bukta váltotta fel, amelyből az idén is 450 darab fogyott el... A bicskei csata helye fontos állomása a Pro Patria Szövetség *vörössípkás kerékpáros expedícióinak* is. E harci túra résztvevői felelevenítik itt a nevezetes hidi csatát, amely után a község polgármesterétől megkapják a kitüntetett vörössípkát. A tápióbicskei ütközetben áldozta életét a másik ismert gyermekhős, *Pilaszanovics Béla* 14 éves huszárszázados. A csatáról a nagykátai kötőzölyhelyre vitték, ahol belehalt súlyos sérüléseibe. Sírja a nagykátai temetőben van. A helybeli hagyományörzők a község főterén állítottak kopjafát az emlékére, ahol évente leteszik fogadalmukat a szövetség új tagjai. Ezévből a Pilaszanovics-család tagjai is megjelentek az avatóünnepségen, és egy szép zászlót adományoztak a helyi gyermekközösségnek.

1848 április első napjaiban *Jászberény* lett az ország „fővárosa”, mivel itt tartózkodott akkor a magyar katonai és politikai vezetés vezérkara. Innen indult a tavaszi győzelemsorozat. Ennek emlékére évek óta innen indulnak a hagyományörző kerékpáros expedíciók is Tápióbicske-Kóka-Tura-Isaszeg-Vác útvonalon, hogy végigjárják a dicső csaták helyszíneit. A városban elsők között alakultak meg a Jász-kürt-hagyományörző csapatok, és a Tanítóképző gyakorló iskolájának csapata állított először Pro Patria-kopjafát, amely előtt felavatták az első hagyományörzőket. Ugyancsak Jászberényben nyílt meg 1993-ban a szabadságharc gyermekhőseinek *múzeuma*, és akkor helyezték el a városháza falán az emléktáblájukat is.

A szomszédos *Jászkörmén* Tóth Imre András emlékére állítottak kopjafát a nagyszerű honismereti munkát végző helybeli hagyományörzők. Egykori földjükhöz gyermekfejjel állt be a legendás hírű Lehel-huszárok közé, és derekasan végigküzdötte az egész szabadságharcot, kalandos úton fegyverrel tért haza, és a község megbecsült polgáraként különféle megbízatásokat vállalva tisztes öregkoráig szolgálta szülőfaluját. Élete tehát harcban és békében egyaránt példaképpel szolgálhat a mai nemzedékek számára.

A szabadságharcban kiemelkedő szerepet játszottak a zempléni fiatalok, köztük a *pataki diákok*. Rájuk emlékeztet a híres Kollégium főbejáratánál látható dombormű, és a Pro Patria Szövetség pataki bázisán emelkedő Hármashalom egyik dombja és kopjafája is. Pataki diák volt a már idézett *Karsa Ferenc* is, akinek szülőházán, *Zsujtán* emléktábla, a Kerepesi úti temetőben lévő sírján pedig kopjafa áll.

Sátoraljújhelyen, az egykori zempléni megyeszékhelyen 1991-ben létesült az az emlékliget, amelyben a szabadságharcos emlékhelyekről hoztak kopjafákat a hagyományörző gyerekek küldöttei. A tavaszi hadjárat útvonalán, *Isaszegen* állítottuk fel a vörössipkás kerékpáros expedíciók első kopjafáját, a honvéd-tömegsírok szomszédságában.

A közeli *Tura* községben gondosan ápolt tömegsír, a falu főterén pedig emlékmű és kopjafa emlékeztet a turai csata hősi halottjaira.

Évente hadijátékkal ünnepeljük *Buda* visszavívásának évfordulóját – május 21-ét. 1993-ban ebből az alkalomból az ostromban résztvevő gyermekhonvédek emlékére állítottunk kopjafát a Vár déli bástyafalai alatt. Előtte veszik át a „Hazáért” elnevezésű kintüntetéseiket az arra érdemes gyerekek.

A legendás dunántúli kormánybiztos, *Noszlopy Gáspár* emléke főleg a somogyi-baranyai hagyományörzők szívügye. *Újvárfalván* lévő szülőháza udvarán – amely ma múzeum –, 1991. őszén állítottunk kopjafát, és azóta évente itt is korabeli eseményeket idéző izgalmas hadijátékra kerül sor.

A 48-as hagyományok mellett hasonlóan megbecsültek a *Rákóczi-szabadságharc* emlékhelyei. Ezt jelzik a gyömrői, romhányi, vajai, tarpai emlékhelyeken állított kopjafák, helyi találkozók, pályázatok, helyi önkormányzatok kintüntetései.

Szövetségünk megalakulásának ötödik évfordulóján egyes csapatok is állítottak kopjafákat. Ugyanígy tettük emlékezetessé a határokon túl létrejött *testvérszervezetek* megalakulását is.

A *Kárpátalján* szervezett szövetség hivatalos bejegyzésének emlékére a sárospataki bázison állítottunk kopjafát, az erdélyi *Szülőföldek Felfedezői Szövetsége* megalakulásakor pedig Nagybaconban, Benedek Elek házában kertjében.

A honfoglalás és államalapítás korának emlékhelyei nem csupán a *millemennárium* kapcsán fontosak szövetségünk életében. A helyi adottságoztól függően több csapatunk rendezett már táborát, avatást, találkozót a Vésztfő-Mágori emlékhelyen, a szabolcsi földvárban, Ópusztaszeren, *Vereckén*. Ez utóbbi helyen bontott zászlót 1992. május 9-én a Pro Patria Szövetség „Árpád Törzse”, amely a legifjabb korosztályokat tömöríti. Ekkor avatták fel a törzsi relikviákat, a zászlót, pajzsot és a Turult, és ekkor hangzott fel az itteni hadijáték során a Lehel kürtjének hangja is.

1996. ápr. 27-én került sor a második nagy vereckei találkozóra, amelyen népes hazai és kárpátaljai küldöttségek vettek részt. Ezúttal is hadijáték, zászlóavatás, ünnepi fogadalomtétel tette felejthetetlenné az eseményt, amelynek emlékére felállították a jászberényi kopjafa „testvérét”. Ennek tövéhez helyezték el a küldöttek lakóhelyük maréknyi földjét. A vereckei fogadalom fő gondolata így hangzik: Őseim országot szereztek nekem,/én a szülőföldemet teszem hazámmá.

A résztvevők Vereckéről 11 követ vittek Sárospatakra, amelyeket az önkormányzat által adományozott hatalmas „Honfoglalási emlékkő” tövében helyeztek el, illetve egy-egy marék vereckei földet vittek haza lakóhelyük emlékművéhez. Személyes emlékül mindannyian megkapták a találkozó Turul madárral ékes jelvényét.

Dr. Tóth József

EMKE vándorgyűlések Erdélyben

Ettől az évtől kezdve az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöksége vándorgyűléseken veszi számba egy-egy kistáj, régió magyar közművelődési életét. Az első ilyen jellegű megbeszélésre Kolozsvárott Györkös Mányi Albert Majális utcai emlékházában került sor. A házigazda EMKE egyesület Kolozs megye három tájegységre tagolódo közművelődési életét térképezte fel.

1. A legszomorúbb állapotban az *Erdélyi Mezőség* szórványba szorult magyarsága leledzik. Itt tíz- tizenöt évvel ezelőtt még felsőtagozatos magyar oktatási rendszer volt. A magyarság rohamos apadásának mértékét jelzi az, hogy ma már csak részben osztott iskolai alsótagozatok működnek. A többnyire ingázó és egymást sűrűn váltogató pedagógusok vajmi keveset tehetnek – tesznek – a sárbaragadt településeken. Nem jutnak el ide a magyar lapok sem, helyel-közzel a Duna-Televízió jelenti a magyar kultúra szinte egyetlen szellemi fogódzóját, mentőövét. Az általános helyzeten nem változtat lényegében az sem, de felbecsülhetetlen értékű, ahol lelkészek, pedagógusok hétvégi, vasárnap délelőtti rendezvényeiken játszva, szórakoztatva ismerkedtetik meg a kis létszámú gyermekcsapatokat mindazzal, ami a romániai tankönyvekből kimaradt: a kistáj, egész Erdély földrajzával, történelmével, mondákkal, mesékkel, a gyermek- és ifjúsági irodalommal. Botladozva, de elindult, magyarországi támogatással a vándor könyvkölcsönzés is. Párszázas könyvcsomagot bizonyos idő múltán átadnak a szomszédos falvaknak. A lakosság elapadása, művelődési közönye az alacsony népszaporulatnak, az elvándorlásnak és az önfeladó beolvadásnak a következménye.

2. Kolozs megyében nemcsak látszatra, hanem a szellem belső képe szerint a legfestőibb táj Kalotaszeg. A régió, közismerten káprázatos népviselete mellett varrottasairól, fafaragászatáról nevezetes. A szomorú az, hogy különösen a hímzések világát lepte el és rágja szét a „giccs moly”. Az útmenti árusok kitergetett portékáin mérhető fel ennek tömegessége. A tájékozatlan, vagy félműveltségű átutazó értéként érzékeli ezt is. Nagy léptekben törnek előre a helyi népművészet rovására a másféle kismesterségek is. Manapság a székelyföldi Korondtól Hegyeshalomig útszéli kosár és vesszőfonadékból készült bútortart között roboognak a kocsik. Még szerencse, hogy ezeket az iparművészeti tárgyakat, a gyékény- vagy kukoricafonadékból készült kalapokat, terítőket, faliszőnyegeket nem eszi még a giccs szúja.

Kalotaszeg közművelődési élete, ahol még van ilye, érzékelhetően táncázás, műkedveléses fogantatású. Az elérhető csúcokat és hatásosságot a tévéműsorokból is jólismert tánchámozgalmak jelzi. A színjátszásban a mákóiak „vitték a legtöbbre”. Számos anyaországi turnén vettek részt, Budapest különböző színpadain többször is megjelentek, Márta Istvánnal és Kapolccsal való kapcsolataik igen gyümölcsözőek.

Résztesznek a Jádzo Társaság rendezvényein Erdélyben, gyakori vendégek a háromszéki Shakespeare-ház (Árkos) vitafórumain. Mindennek nem kis köze van ahhoz, hogy az idén másodsorra is Angliában vendégeskednek. És mégsem fenéki tejjel itt sem az élet. A század elejétől folyamatosan működő színjátszó csapatokat is szétverhetik az új kihívások. Mákó esetében is megfigyelhető, hogy a jószándék is a visszajára fordulhat. A múlt évi Ilona napi találkozójukon a Magyarországról érkezők, a faluturizmusnak is kedvet teremtő szándékkal házigazdáiknak éjszakánkénti 500 forintnyi összeget fizettek. A községben vendégeskedő kétszáz erdélyi műkedvelő elszállásolása is hasonló módon történt, de azok, természetesen, nem fizettek. (A legtöbben még az utazási költségeket, a munkahelyi kiesést sem tudják vállalni.) Ebből belső háborúskodás támadt. Sértődések, irigység, meggyűlölet. Szétugrott a csoport. Az is előfordult, hogy a csoport tagjai keveselltek egy százezer forintos támogatást külföldi utazásra – és nem mentek el. A „csapat” az újabb angliai út révén újra összeállni látszik. Vezetőjük viszont, okkal, móddal „válogató” lett.

A mákói eset önmagában csak pletykaszintű információ, tulajdonképpen egy közösség belső ügye is maradhatna, hisz kezelése is csak helyben lehetséges. Tudomásunk van róla viszont, hogy a testvérelépülési kapcsolatok más helyen is hasonló torzulásokba fulladhatnak. Viták keletkeznek az ajándékelosztás, elszállásolás, külföldi utak miatt, a közös öröm helyett haragos, gyűlölködő hangulat kerekedik – a kapcsolatokat kikezdeni kívánó idegenek öröme.

Mindez ellen egyetlen védekezési mód van: ha a közösség irányítói, vezéregyéniségei lelkileg is előkészítik a lakosságot az új helyzet értékeinek és előnyeinek az érvényesítésére.

3. A kolozsvári EMKE tanácskozáson Ferenc László körösfői lelkész és a presbitérium két tagja – Antal Albert és János – figyelemre méltó tervvel jelentkezett: bemutatták a leendő Körösfői Emlékpark dokumentációját. A kezdeményezés több szempontból is példaértékű.

A református egyház tulajdonában lévő templomkert nem lett volna elegendő nagyságú egy emlékpark létrehozására. A telektulajdonos szomszédok hosszú időre átengedték telkük használati jogát az egyház számára a Hegykert nevű dűlőben.

A létesítmény olyan dendrológiai park, amelyben szabadtéri színpad épül a működéséhez szükséges létesítményekkel, a kalotaszegi építkezés reprezentatív példái is helyet kapnak itt, a Barabás Miklós Céh támogatásával szobrász- és faragótáborokat létesítenek és a sétányok mentén létrehozzák az erdélyi történelmi személyiségek pantheonját; itt rendezik meg évenként a Vasvári-napokat, a szabadtéri kulturális központban olyan népművészeti bolt működik, amely a kistáj világhírű népművészetének megismerését és terjesztését szolgálja, és, szándékaik szerint, visszaszorítja a tárgyakat eredeti mivoltukból kiforgató giccset. Az emlékparkban kórustalálkozókat, falusi bálakat, vetélkedőket, népnepélyeket szerveznek. Céljuk a faluturizmus térhódításának elősegítése – a körösfőiek még idegenkednek a néprajzi értékek közé beengedni az idegeneket. Mindezek megvalósítására létrehozzák a Pro Körösfő Alapítványt.

Mindehhez, természetesen, külső támogatásra is igényt jelentenek be, de, elsősorban, arra van szükség, hogy a helybeliek érezzék a létesítmény szükségességét, amely, a látványosság és egyéb funkciók mellett a kistáj sokszázados értékeinek megőrzését is felvállalja.

Az Emlékpark létesítői számára kézenfekvő példa lehet a maga negyedszázados tapasztalatával a Csernátoni Tájmuzeum Háromszéken, ahol, a Bod Péter Közművelődési Egyesület szervezésében a helyi népfőiskola tucatnyi tanfolyamot, műhelyt működtet egész éven át, az évszak jellegzetességeihez igazítva ezeket. (Télen varrás, szövés, fonás, faragászat, a téli ünnepkörök szokásrendje; tavasztól őszig szabadtéri táborozások – tánc, faragászat, bútorfestés, stb.)

4. Kolozsvárott előállt egy furcsa helyzet: egy habókos nacionalista, történelmi és kortársi értékeket bitorló figura többet hallat magáról mint bármi más és rendkívüli energiákat von el hasznos, építő cselekedetektől. Tulajdonképpen ez is a hatalmi körök célja, ezért nézik el még azt is, hogy a városatyává felkent imposztor az ország maradék tekintélyét is elherdálja.

Kolozsváron azonban nemcsak ez történik. Amint ez a legutóbbi EMKE elemzésen is kiderült sokszínű, a hagyományokat mába építő művelődési és művészeti kezdeményezés lelt itt otthonra. (Rendkívül káros viszont, hogy az acsarkodó hatalmi villongásoktól ez a város sem szabadulhat meg, a februári megbeszélésen is szétömlött a panaszáradat.)

A sokszor tumultusosan gazdag kolozsvári közművelődési életből most egyetlen példaértékű mozzanatot emeltünk ki, a honismereti körét. Népszerűségére jellemző, hogy három év alatt százhatvanan szereztek itt „oklevelet”. Nagy többségükben fiatalok. A turizmus, tanulmányi- tájismereti kirándulások mellett Erdély történelmével, földrajzával ismerkednek, építészettörténettel, idegen nyelveket tanulnak, megismerkednek a turisztikai menedzselés alapjaival. Az előadók, túravezetők, vitapartnerek a legjobb szakemberek köréből kerülnek ki. Hogy munkájuk ne rekedjen meg helyi szinten külföldi, testvéregyesületi kapcsolatokat kezdeményeznek. Szó volt többek között arról is, hogy a székelyföldi nyári táborozásaik mellett kapcsolatot keresnek magyarországi honismereti körökkel s támogatók felajánlásait várják, hogy a millicentenárium bizonyos anyaországi rendezvényein csoportjaik résztvehessenek.

Címük (és vezetőjük): Kiss Margit, 3400 Cluj-Napoca, str: Horea nr. 28. I. 13. Románia. A honismereti körnek nincs székháza, iskolától bérelt helyiségekben működik.

Sylvester Lajos

Molnár József, Csongrád város polgármestere fogadást ad a Honismereti Akadémia résztvevőinek (Dudás Lajos felvétele)

Emlékkonferencia az ungvári unió 350. évfordulóján

A kárpátaljai görög katolikus egyház megszületését jelentő ungvári unió 350. évfordulóját ünnepeltük áprilisban, az önálló munkácsi görög katolikus püspökség felállításának 225. évfordulóját pedig augusztusban. A nemzetközi egyháztörténeti élet még egy, legalább ilyen jelentőségű eseményt is ünnepelt: a breszti unió 400. évfordulóját. Így az 1996. április 22-én Ungvárott rendezett konferencia „A breszti unió 400. és az ungvári unió 350. évfordulója” címet kapta.

A konferenciát megelőző napon, április 21-én nagyszabású szentmisét celebrált *Ioann Szemedi* munkácsi görög katolikus püspök. Az ungvári vár udvarán épült szabadtéri oltárt közvetlenül annak a katedrálisnak a romjai mellett állították fel, ahol 1646. április 24-én hatvanhárom orthodox pap letette a katolikus hitvallást *Jakusich György* egri püspök kezébe. A Vatikán részéről *Antonio Franco* bíboros, kievi pápai nuncius, valamint *Miroslav Marusin* bíboros, a Keleti Kongregáció titkára jelent meg. A görög katolikus egyház a sztálini politika következtében nemrég Európa – s talán a világ – legnagyobb tiltott és üldözött egyháza volt. Felszabadulásának jelentőségét az is jelzi, hogy állandó pápai követ tartózkodik Kiebben.

Másnap, április 22-én az ungvári Tudomány Házában rendezett konferencián az első előadó *Ernst Cristoph Suttner* teológiai professzor (Bécs) a marçai kolostor körül kibontakozott délvidéki uniót, valamint az ungvári és az erdélyi uniót egybevetve a szerb, ruszin és román uniók folyamatok hasonlóságait elemezte. *Athanas Pekar* OSBM egyháztörténész (Róma) a breszti uniótól az ungvári unióig eltelt fél évszázad során az uniók folyamat ukrán területen, illetve Kárpátalján tapasztalható sajátosságairól beszélt. *Ludovít Hataksim* professzor (Pozsony, Szlovák Akadémia Történelemtudományi Intézete) a szlovák ajkú görög katolikusokat érintő kérdésekről beszélt. Mint ismeretes, jelentős a szlovák görög katolikus-ság, és az ungvári uniónak így számos szlovák történelmi vonatkozása is volt. *Paul Robert Magocsi* professzor (Toronto) a görög katolikus egyháznak a ruszin etnikum identifikációjában betöltött szerepét vizsgálva rámutatott: az *asszimiláció* helyett az *adaptációt* választó egyháznak kulcsszerepe volt a ruszin nemzetiségi kultúra megőrzésében. – A további mintegy tíz téma közül kiemeljük *Bendász Dániel* gör. kat. lelkész, egyháztörténész (Nagyszőlős) előadását: apja, az elhunyt *Bendász István* kanonok hatalmas egyháztörténeti hagyatékát feldolgozva és kiegészítve a görög katolikus egyházat likvidáló sztálini politika éveinek eddig ismeretlen statisztikai adattárát nyújtva (áttértek, elítéltek, emigráltak) számolt be a munkácsi egyházmegye papságának sorsáról.

A magyarországi egyháztörténetet két előadó képviselte. – *Pirigy István* ny. teológiai professzor (Debrecen) az ungvári unió történeti vonatkozásait összefoglalva adatgazdag érveléssel mutatott rá: az unió mind lelkileg, mind külső vonatkozásaiban jól előkészített volt. Nem igaz, hogy a nép feje felett döntöttek volna az egyházi vezetők, amint az sem állja meg a helyét, hogy a papság kizárólagosan a gazdasági előnyök reményében vállalta Róma fennhatóságát. – E sorok írója az Egri Érseki Levéltárban újonnan feltárt források fényében korrigálta a munkácsi görög katolikus egyházmegye tizenyolcadik századi kultúrtörténetének több momentumát.

A konferenciát szervező munkácsi görög katolikus püspökség nagyszerű házigazdának bizonyult. Tapasztaltuk ezt az idejekorán kezdett szervezéstől a korrekt levelezéssel keresztül az előadóknak nyújtott kiváló, a kárpátaljai viszonyok ismeretében különleges meglepetésnek ható ebédig minden mozzanatban. A konferencia anyaga a püspökség kiadásában a közeljövőben megjelenik.

Földvári Sándor

Nem pénz, egyszerűet kell!

Nagy szeretettel emlékszem vissza azokra az általános iskolai tanárainkra, akik kötelező tantárgyaikon túl – minden külön díjazás, vagy elismerés nélkül – dolgoztak és azon fáradoztak, hogy az iskolás tömegből összegyűjtsék azokat, akik tanítványaik lehetnek. Ilyen volt Abaújszántón akkor Homonnay István, később Bakonyi Béla is. Debrecenben a teológiai professzoraim közül dr. Tóth Endre egyháztörténész figyelmeztetett: „Amikor kikerültök egy faluba, nézzétek meg, hogy megírták-e már az egyházközség és a falu történetét, ha nem, írjátok meg, ha igen, olvassátok el, s írjatok jobbat!” (Így született: Egy tokajhegyaljai kisközség struktúraváltozása – Golop és népe című munkám.) Úgy érzem, ma is nagyon fontos és élő figyelmeztetések, biztatások ezek.

Amikor 1989-ben megválasztottak polgármesternek, létrehoztuk a tizennégy tanerős iskolát abban a faluban, ahol majdnem 20 esztendeig autóbusszal az úgynevezett székhelyközségbe utaztatták a gyerekeinket – olykor 140 tanulót is. Reménységgel vártam, hogy talán lesz egy történelem tanár, egy érdeklődő pedagógus a tizennégyből, aki a község története, múltja után is érdeklődik. Sajnos nem volt, s a mai napig sincs.

Az 1994/95-ös tanévben az önkormányzati testülettel egyetértésben három címet adtunk meg, hogy az iskolás gyerekek dolgozzák ki, s az önkormányzattól kapják a jutalmat. Bíráló bizottságba felkértem az iskola igazgatóját, a történelem és magyar szakos pedagógust, és a község könyvtárosát. Ilyen címeket írtunk ki: Vámosújfalu neve; Az iskoláztatás története Vámosújfaluban; Ki volt Csécsi Nagy Pál (akiről utcát neveztek el). Mindössze három pályamunka érkezett be, de kiosztottuk a díjakat: I. 3000 Ft, II. 2000 Ft és a III. 1000 Ft-ot kapott. Legkevesebb 5 gépelt oldal lehetett. Ezt a munkát úgy éreztem folytatni kell, s az 1995/96-os tanévre is írtunk ki témákat: 1. Vámosújfalu és Ósára (egy elpusztult település) kapcsolata. 2. Nagyapáink fogságban. 3. Községünk a II. Világháború alatt. 4. Helyi üzemek története (Tsz, Alumínium öntöde, Malom, Fűrészüzem stb.). Azért, hogy a gyerekek ne maradjanak segítség nélkül, megalakítottam a Vámosújfalui Honismereti Kört, és hétfőn esténként a polgármesteri hivatalban irányítottam a gyermekek gyűjtőmunkáját.

A gyerekek nagy érdeklődéssel jöttek (11 fő), felosztottuk a témákat, ki mivel foglalkozik, végül a munkával részt vettünk az Istvánffy Gyula gyűjtőpályázaton is Miskolcon. Ugyanezekkel a munkákkal a helyi iskolában kiírt pályázaton is részt vehetnek. Valódi kis munkaközösség alakult ki. Nem csak a fenti témával foglalkoztunk, hanem volt, aki nagyszüleit faggatta, hogy annak idején mivel is játszottak, s azt írta le dolgozatban. A polgármesteri hivatal dolgozói segítségükre voltak a gépelésben és mindenki nagy örömmel vitte haza és adta be munkáját.

Legnagyobb öröm azonban a gyerekeknek a Helytörténeti gyűjteményben való tevékenykedés. Még az előző ciklusban vásároltunk egy múlt századi szabadkéményes házat, s egy szobáját már be is rendeztük, itt segítségünkre volt Séra Ferencné könyvtáros-pedagógus és Magossányi Sándorné igazgató-helyettes és a cserkészcsapatunk Balogh Emese és Sándor Cseperke vezetésével. Közletgyűjteményt kaptunk Hajdu Bálint gyűjtőtől, aki csak annyit kért, hogy tárlót biztosítsunk neki (ezt egy régi szekrényből ki is alakíthattuk).

Meg vagyok győződve, hogy a honismereti munkához nem pénz, hanem a hon szeretete kell, s ezt viszont át kell plántálni az általános iskolák tanulóiba. Adja Isten, hogy példánk ösztönözzön másokat is!

Emléktábla

Vásárhelyi Pál szülőházán

A reformkor jeles mérnöke halálának 150. évfordulója alkalmából újra emléktábla került Vásárhelyi Pál Szepesolaszi (Spišské Vlachy) főutcájában található szülőházára. A Vásárhelyi Pál érdemeit kellőképpen értékelő Magyar Mérnök- és Építész Egylet még a múlt század végén, 1895-ben szép márványtáblával emlékezett meg a Tiszaszabályozás tervezőjéről. Az Egylet lapjában közölt tudósítás szerint a 4 aranyos rozettával felerősített veres márványtábla az alábbi szöveggel hívta fel a szerény földszintes házra a járókelők figyelmét: *E házban született 1795-ben (Vásárhelyi Pál) a nagy magyar mérnök.* Az első ünnepség óta eltelt több mint 100 esztendő történelmi viharai lesodorták a házról a táblát, s nemcsak a tábla, hanem emléke is odaveszett.

Amint azt Michal Kiššáktól a város mai polgármesterétől megtudtuk – 1947-ben a településtől a városi rangot is megvonták, pedig ezt a címet még 1243-ban, IV. Béla királytól nyerte. Az 1989-es rendszerváltás után Spišské Vlachy vezetői újra napirendre tűzték a várossá nyilvánítás ügyét. Komoly kutatómunka indult a település történeti múltja feltárására, s ekkor derült fény a város és Vásárhelyi Pál kapcsolatára.

A régi ház mai tulajdonosa Ivan Čurilla kezdeményezte egy emléktábla újbóli elhelyezését. Az elgondolás Balassa Zoltán kassai újságíró közvetítésével a Magyar Hidrológiai Társaság tudomására jutott, melynek elnöksége támogatta az ötletet. Az ügyhöz sikerült megnyerni Szepesolaszi polgármesterét, s ezzel kezdetét vehette az előkészítés. A Fecső Szilárd szobrászművész által készített bronzportréval díszített márványtábla 1996. április 13-ika óta szlovák és magyar nyelven hirdeti Vásárhelyi Pál emlékét.

A város művelődési házában előadói ülést rendezett az önkormányzat, illetve magyar részről a Magyar Hidrológiai Társaság, valamint a Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvtár gyűjtemény. Az első előadó Fejér László igazgató Vásárhelyi Pál életét és pályafutását méltatta. Felhívta a figyelmet arra az ellentmondásra, hogy amíg Vásárhelyi életútja és munkássága a szakirodalomban jelentős mértékben feltárt, addig levéltárainkban számos értékes tanulmány lappang, melyet a Duna-, Tisza- és más folyók Vásárhelyi által is vezetett felméréseinél készítettek, s melyek az egykori vízrajzi viszonyok ismeretéhez adnak máshonnan meg nem szerezhető forrást. Ezt követően Aleš Mazáč a kassai Hernád-Bodrog Vízügyi Igazgatóság vezetője beszélt a Tisza szlovákiai vízgyűjtőjén az elmúlt másfél évszázadban végrehajtott munkálatokról, s azoknak a térség vízgazdálkodásában betöltött kezdeményező hatásáról. Előadásában Vásárhelyi Pál munkásságának kiemelése mellett megerősítette, hogy a napjainkig elvégzett vízimunkákat nem lehet befejezettek tekinteni, mert dinamikus rendszerről lévén szó, a rendszer elemeit az antropogén igényeknek és a hidrometeorológiai viszonyoknak megfelelően állandóan tökéletesíteni kell. Mondanivalóját a következőkkel zárta: „A víz nem ismer határokat és mint közös készlet nemzetközi együttműködést igényel.” A harmadik előadó dr. Pados Imre vízügyi igazgató a Tisza-völgy középső- és alsó szakaszán végzett vízimunkálatokat elemezte. Megkülönböztetett figyelmet szentelt a Vásárhelyi-féle Tisza-szabályozási terv főbb szempontjainak, s értékelésében adatokkal támasztotta alá a tiszai vízimunkák leglényegesebb eredményeit.

A szépszámú hallgatóság előtt elhangzott előadásokat követően a Magyar Hidrológiai Társaság elnöke Juhász József professzor dr. Hajós Béla vízügyi helyettes államtitkár jelenlétében a Társaság 75 éves jubileumára kiadott érmet adta át Kiššák polgármesternek, majd a város vegyeskara kórusművekkel zárta az ünnepi megemlékezést. A Szlovák Nemzeti Felkelésről fűtca 47. számú házában falánál Juhász professzor Vásárhelyit méltatva felidézte pályafutásának megannyi jeles fordulóját,

összekapcsolva azokat a hazai vízgazdálkodás történetének fő vonulatával. Az emlékező mondatokat követően Kiššák polgármesterrel közösen felavatták a szépen kivitelezett emléktáblát, melynek szövege: *Ebben a házban született Vásárhelyi Pál mérnök 1795-1846.; a XIX. század kiemelkedő folyamszabályozója. Halálának 150. évfordulóján MCMXCVI.*

Fejér László

A 210 éves Ómoravicza köszöntése¹

Meghatódottan olvastuk az 1996. április 15-én keltezett meghívót, mely szerint a Nagykunság 3 települését és a Jászság egyedüli református községét meghívták a 210. évforduló ünnepségeire. Ez egyben azt jelenti, hogy az itt élő lakosokban még élnek a gyökerek, még ma is tudják, hogy mikor és honnan jöttek a régi hazánk termékeny földjére: a Bácskába.

Az is igaz, hogy nem ez az első találkozásunk. 1967. szeptember 20. az az emlékezetes nap, amikor Ómoravicza – idetelepüléskor Kussuthfalva – lakói eljöttek hozzánk az óhazába. Meglátogatták Jászkisért, majd elmentek Kunhegyesre, Kunmadarasra és a Nagykunság fővárosába Karcagra, érintve a negyedik települést, Kisújszállást is. Úgy gondolom, ez a látogatás lett alapja a ma is élő kapcsolatunknak, ami tovább erősödött 1986-ban az áttelepülés 200. évfordulója alkalmával, mégjobban erősödött 1995-ben, a Redemptio 250. évfordulóján rendezett ünnepségeken. Felemelő érzés volt 1995. október 7-én a záróünnepségünkön Karcagon való találkozás, ahol az emlékműre Ómoravicza küldöttei is elhelyezték emlékszalagjukat.

Mindannyiunk előtt közismert, hogy a török kiűzése után megindult az üres puszták, az elpusztult falvak helyének betelepítése. Ezt elkezdte III. Károly (1711-1740), folytatta leánya Mária Terézia (1740-1780), még tovább végezte a kalapos király II. József (1780-1790), aki a letelepedési pátensét 1782. szeptember 21-én adta ki, megjelölve a célját: „...nagyszabású telepítést kezd, melynek során a magyarországi üres területeket is be akarja népesíteni.”

II. József – édesanyja terrorisztikus betelepítésével szemben – szabad vallásgyakorlást ígért minden telepesnek. Ennek eredménye lett az, hogy a jászkunságiak református vallásuk ellenére állami telepítési akcióban vehettek részt, sőt 1785-ben már mindenki előtt természetessé vált, hogy a letelepítés független a vallástól.

Nagy Kalózi Balázs: *Jászkunsági reformátusok leköltözése a Bácskába II. József korában* című 1943-ban írt könyve foglalkozik ezzel. Ebben ezek olvashatók: volt még itt több üres pusztá, és ezeket szállták meg 1785 után a jászkunok, Feketyit, Ómoraviczát és Pacsért elsősorban. Kunhegyesről indult el a kezdeményezés 1784-ben, ami aztán tovább terjedt Karcag, Kunmadaras, Kisújszállás és Jászkisér lakóira. Talán tetszenek csodálkozni Jászkisér említésekor, hogy ez „Jászsági település”, de a kutatásaim és más, konkrét adat alapján Jászkisér „kun”, és nem jász település.

A jászkunságiak céltudatosan valamelyik kincstári pusztára akartak költözködni. Előbb otthon tisztázták, ki akar elmenni, s csak ezek után kérték átköltözésüket. A jászkisériek Ómoraviczára való településében nagy része volt annak, hogy a németek telepítésétől elálltak, és e területet a jászkunok rendelkezésére bocsátották. Most szóról-szóra idézem Nagy Kalózi Balázs könyvét: „Az idetelepült kisériek a többi telepesekkel 9247 hold földön gazdálkodtak, majd a területet kiegészítették 19 467 khr-ra. Ómoravicza tudunkkal ma is magyar település, sőt kutatásaimban egy XVIII. századi térképen Kossuthfalva néven szerepelt.”

¹ Elhangzott 1996. április 27-én Ómoravicán, az évfordulós ünnepségen. (Szerk.)

A Csete Balázs Honismereti Szakkör 26 éve működik Jászkiséren, s ezen község, mint Ómoravicza is mindig Kossuth pártján állt. Kisér adta a legtöbb katonát a szerb Damjanichnak, Stráda Eduárd 200 q gabonát szállított Pest-Budára a 48-as hadsereg élelmezésére. 1867-ben Gulyás István kiséri ügyvéd levelet írt Kossuthnak, hogy legyen a kerület képviselője, amit azonban az augusztus hó 5-én küldött válaszában nem fogadott el. 1918. november 14-én a jászkiséri képviselő testület levelet küldött Károlyi Mihálynak, hogy hazánk ne „Királyság, hanem Köztársaság legyen”. Nem a véletlen műve volt tehát, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megye 1992-ben Kossuth születésének 190. évfordulóját Jászkiséren rendezte meg, ahol Szabad György volt az ünnepi szónok.

Mi Jászkisériek kívánjuk, hogy ez az 1967 óta tartó barátság maradjon meg nemcsak most, hanem a jövőben is. Kossuth Lajos csak 1864-ben fedezte fel, hogy sok nemzetiségű Kárpát-medence népeinek együtt, egymással csak békében lehet élni, amint ezt József Attila is olyan szépen mondja: „Dunának-Oltanak egy a hangja.” A Duna medence népei ne veszekedéssel, hanem az egymást segítő testvéri szeretetben éljenek együtt.

Győri János

Az ózdi városi múzeum

A kohászvárosban 1971-ben hozták létre a Gyártörténeti Múzeumot azzal a céllal, hogy őrizze és közkinccsé tegye a nagymúltú ózdi vasgyártás történeti emlékeit, s a volt munkások életkörülményeit. 1994 őszétől már városi múzeummá bővülve a település múltja is teret kap az intézményben. A múzeum a régi gyári iskolaépületben kapott helyet. Ózd első írásos említése 1272-ből való, s a gyár építése 1846-ban vette kezdetét. Telepítői arra a szén vagyona építették az üzemet, amelyet akkor már feltártak Ózd környékén. Az első évtizedek terméke a kavaró és forrasztásos eljárással készült acél volt, amelyet kovácsolással és hengerléssel dolgoztak fel. A múzeumban maketten látható az az egyetlen épület, amelyből a gyár az üzembelhelyezéskor állt. Egy bányarészlet fa csillével és kéziszerszámokkal a múlt század végének műszaki színvonalát tükrözi és hangsúlyozza a barnaszén fontosságát a gyár és a település életében.

A kavaró- és forrasztóüzem makettjei különféle munkafolyamatokat jelenítenek meg. Látható a gőzpöröly és a háromállványos lupa-hengersonor működő, kicsinyített mása is. 1882-ben, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. létrejöttékor jelentős fejlesztést hajtottak végre a gyárban, új üzemcsarnokot is építettek. Műszaki rajzok és nagyméretű fotók szemléltetik ezt a kort.

Betekintést nyújt a kiállítás a vasérc kohósítása fejlődésébe, a bucakemencétől a nagyolvasztóig. Az acélműi makettek sorát az 1895-ben üzembe helyezett 25 tonnás generátorgáz-tüzelésű SM-kemence nyitja meg. Látható az 1895-ben telepített és 1929-1930-ban modernizált 1000 mm-es blokk- és bugasor, valamint az 1913-ban üzembe helyezett finomsor működő makettje. 1872-ig a gyár nem kapcsolódott az országos vasúti hálózathoz, így minden anyagszállítás lovasszekerekkel történt. Innen követhető végig az üzemi vasúti szállítás fejlődése. Egy munkáskonyha és egy lakószoba a dolgozók életkörülményeivel ismerteti meg a látogatót.

A múzeumhoz tartozik a Szakmunkásképző Iskola parkjában (Bolyki főút 2.) kialakított ipari skanzen. Itt eredeti állapotában látható több régi berendezés, pl.: gyorsdrótsori hengerállvány, desintegrátor, Worthington-szivattyú, gázfejlesztő generátor, 1000 mm nyomtávú gőzmozdony és szerkocsija.

A múzeumban jelenleg is bővítik a kiállításokat. Látható lesz Ózd - környéke régészeti leleteit bemutató tárlat, amelyet majd Ózd középkori története követ.

Kerékvártó Mihály

Lakatos Demeter versmondó és népdaléneklési verseny Erdélyben

A Lakatos Demeter Egyesület, amely a moldvai (csángó) magyarok iránt érdeklődőket fogja össze, 1994 őszén versmondó és népdaléneklési versenyt hirdetett magyarországi, erdélyi és moldvai diákok részére Magyarországon. A Lakatos Demeter csángó költő nevét viselő versenyen a szabófalvi költő verseiből és moldvai magyar népdalokból, balladákából lehetett választaniuk a résztvevőknek. Ezt a versenyt az idén Erdélyben hirdettük meg erdélyi és moldvai diákok számára, s a területi fordulók után a döntőre Csíkszeredában a József Attila Általános Iskolában került sor 1996. május 11-én.

Borbáth Erzsébet igazgatónő köszöntője után *Halász Péter*, az Egyesület titkára bevezetőjében szót a székelyek és a csángók kapcsolatáról, azokról a kutatókról, akik a moldvai magyarok történetét, népművészetét, népköltészetét, nyelvjárását összegyűjtötték. Méltatta Lakatos Demetert, s végül Domokos Pál Pétert a csángók legnagyobb kutatóját, akinek idén 95. születésnapját ünnepeljük, mely alkalomból Csíksomlyón Bodó Levente erdélyi szobrászművész Domokos Pál Péter szobrát avatják fel július 6-án. A döntőbe 52 diák jutott be, 50 szerepelt, tízen mindkét számban, tehát a zsűri 60 előadást hallgatott meg, versmondást, éneklést felváltva. Ódzkodtunk ettől a rendezéstől azt híván, hogy túl hosszúvá nyúlik a döntő és fárasztó lesz mind a résztvevők, mind a zsűri számára, de be kellett látnunk, hogy a rendezőknek volt igazuk: így a közönség, a szereplők és a bírálók is hallhattak mindenkít, a számok peregetek egymás után, s nemhogy elfáradtunk volna, hanem felemelő élményektől gazdagodva, felüldülve fejeztük be a versenyt. Ráadásként a versenyző moldvai diákok *Guzsalyasban* címmel vidám táncos-énekes jelenetet adtak elő.

A bíráló bizottság tagjai voltak: a népdaléneklési versenyen: *Domokos Mária* népzenekutató, *Kóka Rozália* előadóművész, *Pávai István* népzenekutató; a versmondó versenyen: *Bálint Ferencné* tanár, *Donkóné Simon Judit* tanár, versmondó, *dr. Grega Sára* tanár. A diákok azokból a romániai magyar iskolákból kerültek ki, ahol moldvai diákok tanulnak: Csíkszereda egy általános és öt középiskolájából, Bukarest egy középiskolájából és a székelyudvarhelyi tanítóképzőből. (Moldovában nincsenek magyar iskolák!) Hála és köszönet a felkészítő tanároknak, jól szerepeltek a versmondó versenyen, ezúttal jobban, mint a népdaléneklésin. A zsűri tagjainak szemébe könny szökött a meghatottságtól, látván a tiszta, őszinte gyermekarcokat, hallván az értelmes, átélt versmondást, a telt, zengő énekhangot. Hogy a zsűri miért nem volt teljesen elégedett az énekesek felkészülésével, annak okára is fény derült a verseny után következő értékelő megbeszélésen. Jóllehet előzőleg kaptak hangkazettákat, a felkészítést nem szaktanárok végezték, Romániában ugyanis a középiskolákban nincs ének- és rajztanítás, nincsenek ének-zene tanárok.

A döntőbe jutott 50 versenyzőből 34 volt moldvai (csángó) magyar, az I. díjas 10 versmondó közül 6 (60%), az I. díjas 6 énekes közül pedig 4 (66%). A döntő minden résztvevője kapott könyvjutalmat, a II. és III. helyezettek könyveket, kazettákat és pénzjutalmat. Az elsők ezen kívül még magyarországi honismereti táborban való részvételt is nyertek.

Hogyan foglalhatnánk össze a verseny jelentőségét? Közelebb hozta egymáshoz az erdélyi és a moldvai magyar diákokat, segített megismerni az ősi moldvai magyar kultúrát Erdélyben is. Növelte a moldvai magyar ifjúság öntudatát, nemzeti büszkeségét, hiszen minden résztvevő az ő – eddig egyetlen, önképzéssel felemelkedő – költőjük verseit szavalta, az ő népdalaikat, népballadáikat énekelte. Az erdélyi versenyzők közül sokan szintén moldvai viseletet öltöttek, aminek jelentőségét akkor érezhetjük át igazán, ha tudjuk, hogy székelyek és csángók között sem teljes az egyetértés, a moldvai gyerekeket az erdélyiek sokszor csúfolják eltérő nyelvjárásukért, énekestílusukért. Aki a másik népviseletét felölti, ezzel tiszteletét, szeretetét fejezi ki iránta. A moldvai fiatalokban rejlő erőt, tehetséget látva a résztvevő székely diákok nem fogják többé csúfolni őket, hanem maguk is apostoláivá válnak a moldvai magyar kultúrának.

Dr. Grega Sára

A XLIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke

A XLIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázata 216 pályamunka érkezett, ebből 65 a szomszédos országokból: Romániából 47, Jugoszláviából 6, Szlovákiából 12. Sajnos az idén Kárpátaljáról nem kaptunk dolgozatot. Az előző évhez képest csökkent a pályázatok száma, viszont több új név szerepel közöttük, akik diákok. Ennek köszönhető, hogy az ifjúsági kategóriában 65 pályamunka található. A néprajzi gyűjtőpályázat jövője szempontjából ez rendkívül fontos. Ezért külön köszönetet mondunk a diákok munkáját irányító pedagógusoknak.

A benyújtott dolgozatok összterjedelme 12 200 oldal, amelyhez 1430 db fénykép, 500 db rajz, 20 db térkép, 77 db kotta, 8 db magnókazetta és 1 db videokazetta tartozik. A tematikus megoszlását tekintve legnagyobb a szokás, mesterségek és gazdálkodás, családtörténet, építéssel témát feldolgozó pályázatok száma. Az elmúlt évekhez képest jóval kevesebb nyelvjárási dolgozat érkezett. A többi témakörben azonos számú munka található.

A díjak az Országos Bíráló Bizottság döntése alapján kerültek kiosztásra. A döntésnél nehéz helyzetben volt a bizottság, mivel az idén, az előző évekhez képest is, jóval kisebb összeggel tudott csak gazdálkodni. A pályázatok között nagyon sok jó dolgozat van, így szigorú összevetés alapján születtek meg a díjak. A bíráló bizottság tagjai voltak: Dr. Selmeczi Kovács Attila (elnök), Fejér Gábor (Néprajzi Múzeum), dr. Forrai Ibolya (Néprajzi Múzeum), dr. Gulyás Éva (Damjanich János Múzeum, Szolnok), dr. Györgyi Erzsébet (Néprajzi Múzeum), dr. Hajdú Mihály (MTA Nyelvtudományi Intézet), dr. Kecskés Péter (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre), Koltay Erika (Néprajzi Múzeum), Magyarai Márta (Déri Múzeum, Debrecen), dr. Molnár Mária (Néprajzi Múzeum), Szabó Zoltán (Néprajzi Múzeum), dr. Tátrai Zsuzsanna (MTA Néprajzi Kutató Intézet), dr. Verebélyi Kincső (ELTE Folklor Tanszék). A díjak átadására 1996. május 18-án, a Néprajzi Múzeum Dísztermében került sor.

FELNŐTT KATEGÓRIA

I. díj

Dohorák Mónika, Vásárút (Trhová Hradská): Személynevek vizsgálata Vásárúton (A Néprajzi Múzeum Baráti Körének különdíja). – *Janitsek Jenő – Szöcs Lajos*, Kolozsvár (Cluj – Napoca): Küsmöd, Atyha és Énlaka mai és történeti-, családi- és helynevei – *Rudinszki István*, Kunszentmiklós: „...Tört remények, tört emlékek, szertefoszlott álmok...” (Tóth Irma naplója I-II.) (A Magyar Néprajzi Társaság különdíja) – *Szentannai Mózes*, Segesvár (Sighişoara): Nagy-Küküllő vármegye magyar lakossága – *Tankó Gyula-Holló Gábor*, Gyimesközéplek (Lunca de Jos): Családom népdalkincse – *Wass György*, Sófalva (Sărata): Beszterce-Naszód megye szakrális helyei (A Szabadtéri Néprajzi Múzeum különdíja)

II. díj

Csete Balázs Honismereti Szakkör, Jász Kisér: Római katolikus és református népszokások Jász Kiséren régen és ma – *Dömök Józsefné*, Letenye: A vásárok története napjainkig Letenyén – *Faragó Jánosné*, Jászárokszállás: Búcsújárás Jászárokszálláson – *Gub Jenő*, Szováta (Sovata): Erdő-mező állatai a Sövidéken – *Iván László*, Kecel: Érsekcsanád személynevei (1760-1945) – *Nagy Lajosné*, Jászárokszállás: A jászárokszállási ipartestületek és iparoság a két világháború között – *Szigeti György*, Budapest: Házasság és lakodalom Apátfalván – *Vukosavljev Zorán*, Újszentiván: Dél-Magyarország szerb ortodox templomai

III. díj

Andirkó Dénes-Földi Mihály-Tündik Ferenc-Veöreös András, Budapest: Gyimes népi építészete – *Bárány Tamás-Denkinger József-Nagy Péter*, Budapest: A háromszéki Bikfalva építészeti öröksége – Cs. *Gergely Gizella*, Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc): A letűnt bundaviselet

nyomában – *Draviczky Imre*, Hajdúnánás: Kinkeserves életutak, útkeresztvezdés – *Gecse Annabella*, Gömörfüge (Figa): Az aratás szakszókincse – *Híntz Miklós*, Kolozsvár (Cluj – Napoca): A Ludasi-völgy nyolc településének család- és helynevei – *István Lajos*, Korond (Corund): Gyógynövények a korondi népismeretben. Hagyományos népi földművelés a Sóvidéken – *Lőrinczi Vencelné*, Árapatak (Araci): Árapataki csipkék – *ö.zv. Matusek Lászlóné-Matusek László*, Pécs: „Emléket hagyni” (Az átai iskola története) – *Szalai Anikó*, Nagymegyér (Velky Meder): Nagykeszi földrajzi nevei – *Takács Józsefné*, Tatabánya: Részletek gyermekkorom igaz történeteiből – *Tamás Károlyné*, Szentgál: Sorsok, életek, végzetek – *Zajos Ernő*, Budapest: Holtomiglan, holtáiglan.

IV. díj

Asztalos Enikő, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Népélet Székelykakasdon – *Bata Beáta*, Budapest: A halálhoz kapcsolódó szokások és hiedelmek Jászladányban – *Béres János*, Edelény: „Szedegettem a sok szép emléket” (Életutam) – *Enyedi Antalné*, Öcsöd: Íratlan törvények – *Faltysné Újvári Anna*, Pécs: Kettős parasztlakodalom – *Farkas Sándor*, Veszprém: Küzdelmes élet (I-III.) – *Gligor Róbert László*, Nyárádszereda (Miercurea Nirajului): Szénégetés Nyárádselyén – *Jankus Gyula*, Kéménd (Kamenin): A felvidéki romák helyzete a katonai szolgálat ideje alatt. A kémédi magyar tanítási nyelvű alapiskola tanulóinak névnyaga Kéméni diáknyelv. A kémédi szőlőhegy. Kitelepítés az Alsó-Garam mentéről – *Kiss László*, Baktakék: Abaúji parasztlházak oromfaragásai II. – *Kocsis Rózsá*, Budapest: „Az élet hideg, keskeny ösvényén járok” – *Máthé Sándor*, Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc): Vegyes néprajzi gyűjtés – *Nagy Endre*, Érsekújvár (Nové Zámky): Középtúr és Csáb földrajzi nevei – *Pál Imre*, Kézdivásárhely (Tîrgu Secuiesc): Csiklázárfalvi személynevek a XX. század első felében – *Stipkovits Jánosné*, Kimmle: Horvátkinle népszokásai

Dicséret

Általános Művelődési Központ Nagy Klubja, Besenyőtelek: Besenyőtelek krumplis ételei 1995-ben – *Andirkó Sándor*, Pécs: Adalékok az iskolaszék működéséhez anno 1926 – *Asztalos Enikő*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Alapítási mondák Marosszékről, Kalotaszegről, Szilágyságból – *Balogh Krisztina Piroška*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Történeti mondák – *Bán Anett*, Füzesabony: Mária Lányok Társulata „Anyáról leányra” – *Barizs Dániel*, Debrecen: Történetek a szülőfalumból – *Báró Hajnal*, Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc): Egy verselő unitárius lelkész Városlván – *Békés Lajos*, Pécs: Temetési szokások Mecsekszabolcson – *Bodnár Lajos*, Mátyóc (Matovské Vojkovce): Dohánytermesztés a két világháború között az Ung-vidéken – *Borbély-Bartis János*, Pécs: Határbéli szakrális emlékek Gyergyóremete életében – *Csik Rezső*, Héreg: Multidéző barangolás Héregben. Hiedelmek, babonák Héregben. Régi szavakat kutagatva. Falusi szólások Héregben – *Csoba Istvánné*, Besenyőtelek: A besenyőtelki búcsú története a XIX. sz. végétől napjainkig – *Csosz Irma*, Disznajó (Vălenii de Mureş): Család-, személy- és ragadványnevek Disznajón – *Dallos Sándor*, Hosszúhetény: Nemes János hagyatéka (Hosszúhetényi népdalok és néphagyományok) – *Danajka Lajos*, Felsőszeli (Horné Saliby): Búcsújárás Felsőszeliből egykor és ma – *Deák Imre*, Sátoralújhely: Tanító lettem. Tanítóképzőt végeztek találkozó – *Derzsi Ágnes*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): „Békeségösön éltünk” – *Dogossy Mónika*, Kisújszállás: Népi játékok Jász-Kun-Szolnok megyében – *Dömötörffy Józsefné*, Nemespátró: Komabál – *Dósa Erika*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş) Mondák Nyárádszeredától, Seprődből, Berekeresztúrtól – *Ercsei Enikő*, Marossárpatak (Gloden): Egy marossárpataki kádármester – *Farkas Károly*, Aba: Aba község villamosítása – *Gálfalvi Gábor*, Alsóboldogfalva (Bodogaia): Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet, Népi időjósítások – *Gáncs Lajos dr.*, Veszprém: Két XIX. századi halotti búcsúzóató a mihályházi Barcza család tagjaitól – *Godéna Albertné*, Surd: Vezeték- és keresztnévek, ragadvány- és gúnynevek alakulása Nemespátróban 30 év alatt – *Görbe István*, Szatmárnémeti (Satu Mare): Veresvízi mondaalbum – *Gorea Deák Ágnes*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş) Ismerkedés, udvarlás, párválasztás Mezőfelében – *Hetvesné Barátosy Judit*, Esztergom: Adatok az esztergomi úntenti keresztiek és képes oszlopok történetéhez – *ö.zv. Homonnay Istvánné*, Abaújszántó: Vegyes néprajzi gyűjtés – *Horváth J. Gyula*, Almamellék: Temetők és temetések – *Horváthné Gazder Márta*, Dudar: Szállást keres a Szent Család – *Jambrich Kázmér*, Pécs: Kültérületek – *Jeli József*, Pécs: A régi maszkbajárás szokásai, Családunk három generációs iskolai ünnepélyes ballagásai, Mondák – *Jókai Mária*, Verebély (Vrăble): Egy éneklő folklórcsoport helye és szerepe a falu életében – *Karacs Zsigmond*, Budapest: Vázlat a földesi zsidók népiszkolai és

felekezeti oktatásának múltjából – *Karácsony Tamás*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Népi motívumokkal díszített faragászati album – *Kovács Endre*, Doroszló (Doroslovo): Hagyományos gyermekjátékok Doroszlón – *Kovács Gyula*, Hajdúböszörmény: Régi emlékek a Hortobágyról – *Kurutz János*, Karcag: Karcagi ragadványnevek – *Lakosné Staudt Melinda*, Nagykanizsa: A sváb lakosú Füzvölgy község néphagyományai – *Lengyel Gyuláné*, Bócs: Kender termesztése és feldolgozása Bócsón a háború előtti időkben. Fonóház Bócsón az 1910-1930-as években – *Lukács Jánosné*, Tata: Csallóközi mesék. Régi feljegyzések Csallóközből – *ösv. Maruzs Jánosné-Maruzs János*, Mátraderecske: Cselédsorsok, summásélet, aratóbandák, cséplőcsapatok – *Molnár Tiadarné*, Fedérmes: Boszorkányos históriák. Gyászos mátkaságom – *Molnár János*, Téglás: Aratás, cséplés, a malom és kenyérsütés Tégláson – *Müller Ferencné*, Szolnok: Boszorkánypercek a Jászságban a XVIII. században – *Pántya Julianna*, Létavértes: „Vágóhid víz fölé vagy víz mellé építessék” (Hentes-mészáros mesterség, Nagylétán) – *Pécsi Imre*, Debrecen: In. memoria Édesapám – *Pethő Mária Anna*, Szolnok: Békés megye népi táplálkozásának rövid jellemzése – *Pohm Cecília*, Pécs: Szentbalázs vallásos népelete – *Rácz Sándorné-Rácz Sándor*, Makó: Lelei „Emlék-versek” 80 év távlatából – *Raj Rozália-Nagy István*, Szabadka (Subotica): Református temető a Vajdaságban – *Rózsa Györgyné*, Budapest: Hímestojások díszítményei a Kárpát-medencében a millenniumi időkben – *Rudinszki István*, Kunszentmiklós: „Bízz és remélj!” – *Sebe Ákos*, Nyárádgálfalva (Gălești): Névhasználat Nyárádgálfalván – *Seres László*, Mindszent: A juh tartásáról és hasznáról – *Seres Ferenc*, Mindszent: Hogyan élt és dolgozott a parasztember 1960 előtt és után? – *Sipos Endre*, Maglód: Hegyközi emberek I. A felvigyázó – *Siteri Róbert*, Kokad: „Az Isten úgy teremtette...” (Történetek Hajzer János vértesi táltosról) – *Staudt Istvánné*, Surd: Surd község néphagyománya – *Strobel Árpád*, Tata: Egy évszázaddal korábban – 1896 – *Suba László*, Torda (Turda): Parasztfazekasok – *Szabadi Béla*, Várpalota: Visszanézés. Édesanyám mítosz meséi – *Szabó Lajosné*, Debrecen: Családom története. Görög katolikus temetési szokások Nagylétán – *Szakáll Miklósné*, Nemespátró: Az én házasságkötésem – *Székely Ferenc*, Vadasd (Vadas): Népi építkezés és funkcionalitás Havadon – *Székelylúdi Ferenc*, Debrecen: Az erdőbirtokos civisváros – *Szenti András*, Hódmezővásárhely: Az olvasókörök szerepe Hódmezővásárhely társadalmi életében megalakulásuktól megszűnésükig – *Szerencsés Magdolna*, Dunaszerdahely (Dunajská Streda): Karcsaország – *Talpalló Piroska*, Türkeve: A társadalmi rétegződés alakulása Türkeven – *Tamás Irén*, Kolozsvár (Cluj Napoca): A halál és a temetkezés hagyományai Magyarországon – *Tölgyes Lászlóné*, Nagyiván: Temetőhalmok Nagyivánon – *Tóthi Károly*, Hajdúhadház: A hajdúhadházi zsidóság története – *Újné Pethő Andrea*, Debrecen: Tolmács község temetője – *Zsigmond József*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Adatok a népi kultúra, írásbeliség és írott folklór emlékeiről a Felső-Maros menti Magyarón.

IFJÚSÁGI KATEGÓRIA

Szakkörvezető tanárok különdíja: Asztalos Enikő, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş)

Dr. Kovács Józsefné, Budaörs.

I. díj

Lukács Edina, (Eötvös József Gimnázium), Tata: Mocska állatnevei – *Mindszenti József Római Katolikus Általános Iskola Honismereti Szakköre*, Budaörs: Gyermekkor, családi élet Budaörsön a századfordulón – *Mizser Viktória*, Sály: Szőlő és pince a család birtokában 1953-tól 1978-ig.

II. díj

Kocsis Tibor, Sófalva (Sărata): Háziipar Sófalván és Tacson (A Néprajzi Múzeum Baráti Körének különdíja) – *Koleszár Zsuzsa*, Arnót: A gyermekélet és gyermekjátékok változása Arnóton. Az iskolába járás és az iskolai élet hagyományai – *Rudinszki Erzsébet*, Kunszentmiklós: „Élet és halál földi útja között” (Emberi sorsok Kunszentmiklóson)

III. díj

Gleszer Norbert, Óbecse (Becej): Lakodalomi szokások Óbecsén és környékén – *Krem Anita* (Kisfaludy Károly Gimnázium), Mohács: Orvos nélküli gyógyító és egészségvédő eljárások Sellyén – *Lázár Judit-Sebestyén Ágoston*, Csikszereda (Miercurea Ciuc): Farkaslaka ragadványnevei – *Mládlits Anita* (Kisfaludy Károly Gimnázium), Mohács: Sokác és magyar népszokások régen és napjainkban Mohácson – *Rudinszki Klára*, Kunszentmiklós: „Tintaceruzával írott tábori levél” (Sorsok levélsorokban)

IV. díj

Ambrus László, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): Görbepatak (Gyimesfelsőlok) helynevei – *Csíki Tünde*, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): Adatok az egykori homoródfürdői unitárius búcsúról – *Doór Melinda*, Somberek: Nagyszüleim esküvője – *Jónás Ágnes*, Tata: A néptánc helye a táncművészetben – *Karácsony Géza*, Csíkszereda (Miercurea-Ciuc): Gyimesbükk belterületi helynevei – *Vajda Eszter* (Leőwey Klára Gimnázium) Pécs: Harta nagyközség – *Vrencsán Erika*, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): Adatok Gyepece néprajzi monográfiájához

Dicséret

Ábel Attila, Szolnok: „Yad Vashem” – *Arthoffer Balázs*, Apácatorna: Malmok Túskeváron – *Balogh Zsuzsanna* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Fűzér története és hagyományai – *Batthyány Lajos Általános Iskola Néprajzi Csoportja*, Szabadbattyán: Szabadbattyán község kertjei a század elejétől napjainkig – *Berki Zsuzsanna-Darvasi Andrea-Szilágyi Erzsébet* (Péchy Mihály Műszaki Szakközépisola), Debrecen: Sárretudvari református templom – *Berta Brigitta* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Pácin története és hagyományai – *Berta Adrián*, Törökbecse (Novi Becej): A gyapjú feldolgozása és a nemezelés – *Berta Adrián-Berta Judit*, Törökbecse (Novi Becej): Gólya, gólya gilice – *Czakó Éva* (Damjanich János Ipari Szakképzési Intézet), Hatvan: Népi szokások Lőrinciben – *Domokos Pál Péter Néprajzi Tanulókör*, Csíkszereda (Miercurea-Ciuc): Adatok a székelyföldi katolikusok vallásos életének gyakorlatához – *Erdély Imre*, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): Régi népi gyerekjátékok Csikmenaságon – *Erdélyi Valéria* (Kőrösy József Közgazdasági és Külkereskedelmi Szakközépisola), Szeged: A Millennium megünneplése Ópusztaszeren és Pusztaszeren – *Fábián István* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Erdőhorvati története, népszokásai – *Felér Éva*, Kunszentmárton: Kunszentmártoni zsidó temető – *Fekete Kamilla*, Nyárádgálfalva (Gálesti): Gegesi mondák – *Fistos Gizella-Kerekes Krisztina*, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): Fülke (menyasszonyisirató) a moldvai Diószénben) – *Fodor Adrienn* (Berze Nagy János Gimnázium), Gyöngyös: Szerelmi élet, keresztelő, házasság – *Gábor-Boldizsár Réka* (Berze Nagy János Gimnázium), Gyöngyös: Jobbágytelke élete és szokásai – *Gergely Előd Gellért*, Csíkszereda (Miercurea Ciuc): A gyimesi táncrend – *Gögös Csilla*, Túskevár: Paraszti munka és munkaszokások Túskeváron – *Gögös Csilla-Szalai Violetta*, Túskevár: Népi meteorológia – *Horváth Gergely-Varga Nóémi*, Somlóvásárhely: Jeles napok – *Janku Laura*, Csíkszereda, (Miercurea-Ciuc): Néphit és népi gyógyászat a moldvai Magyarfaluban – *Káplár Ildikó*, Szolnok: „Salom Izrael” – *Király Rita*, Abony: Debrecenből Abonyba – *Kiss Tamás-Csókási Lilla*, Szatmárnémeti (Satu Mare): Az új hit és a megszokás – *Kömüves Kinga* (Berze Nagy János Gimnázium), Gyöngyös: Ragadványnevek Ludason – *Kricsfalussy Anna-Kerecsi Lajos-Szilágyi Szilárd-Havas László-Szilágyi Sándor-Varga László-Nagy Nóra* (Péchy Mihály Műszaki Szakközépisola), Debrecen: Debreceni Pavilon gyalogsági laktanya – *Lénárt Hajnalka* (Berze Nagy János Gimnázium), Gyöngyös: Palóc hagyományok a Heves megyei Parádon – *Marosvásárhelyi 10. sz. Általános Iskola VII/d. tanulói*, Marosvásárhely (Tîrgu Mureş): Székely népszokások – *Molnár Krisztina*, Szolnok: A szolnoki izraelita hitközség története – *Nagy Terézia* (Kőrösy József Közgazdasági és Külkereskedelmi Szakközépisola), Szeged: „Honnan jöttek, hová tartanak?” – *Romhányi Rita*, Szolnok: Szolnoki Nőegylet – *Rónyai Rita*, Szolnok: Egy szolnoki fiú naplója – *Sipos Tünde* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Semjén község története – *Sófalvi Vera*, Szentgál: Álmain és a lovak – *Sófalvi Kata*, Szentgál: A szentgáli erdők sóhajtása – *Strung Judit*, Szászvár: Klumpakészítés Kisújványán – *Szebényi Edina* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Vajdácska község krónikája visszamenőleg a 17. századig – *Székely Enikő*, Vadasd (Vadas): „Fényes reménycsillag ragyog két ház felett” – *Szekeres Anikó*, Polgár: Mesél a nagymamám – *Talla Mariann*, Szolnok-Szandaszőlös: Tabán Gyula költészete – *Tamás Csilla* (Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépisola), Sátoraljaújhely: Pusztafalu története és hagyományai – *Török Péter*, Szolnok: A fekete folt – *Újvári Orsolya*, Veszprém: Lótenyésztés és hagyományai – *Vallyon Alíz*, Szolnok: Lakodalmi és temetkezési hagyományok Csataszögön – *Zsigó Edina* (Kisfaludy Károly Gimnázium), Mohács: Ünnepek és hétköznapok a mohácsi sokácoknál – *Zug Lajos*, Martfű: Kunmadarasi zsidó temető.

Az 1997. évi, XLIV. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat

Ajánlott néprajzi témakörök

1. A paraszti és kisipari termelés új gazdasági formái.

A privatizációt és a kárpótlást követően milyen új gazdálkodási formák jöttek létre a településen (községekben, kisvárosokban és tanyákon.) Egy-egy konkrét gazdaság (családi, vállalkozói, kis és nagy üzem) létrejöttének története, működése: a gazdálkodás stratégiája, üzemszervezete, termelési terve, könyvelése és naplói, eszközkészlete (a régi gazdaság eltett darabjai, modernizációs gépek, stb.), munkarendje munkamegosztása, a termelés technológiája, értékesítése, kereskedelme, kölcsön és bankrendszere, pénzforgalma.

2. Változó és állandó ünnepek.

Egyéni-családi és intézményi, közösségi ünnepek a település (község, kisváros) életében – konkrét esettörténetének alapján. Az ünnepek változatos rendjéből bármely ünnep külön-külön megragadható, a leírásnál lényeges, hogy valakihez, vagy valakikhez kötődő eseményt szokást írjunk le. Ha például a ballagást választjuk: milyen volt édesanyám ballagása az 1950-es években, az anyém a 70-es években, a lányomé a 90-es évek elején, vagy az anyám, az én, a lányom, az unokám esküvője. Milyen volt a madarak, fák ünnepe 1992-ben, vagy a községi II. világháborús emlékmű avatás 1991-ben. Milyen azonosságokat és különbségeket mutatnak az időben változó politikai ünnepek, mint pl. március 15, május 1, augusztus 20, november 7, október 23, vagy hogyan alakultak a TSZ zárszámadási, közgyűlési ünnepei, az egyházi ünnepek stb.

3. A hagyományok közösségek átalakulása.

A település társadalmának újraszerveződése különböző társadalmi, történelmi események hatására, mint pl. kitelepítések, betelepítések, népességcsere, menekültek, faluból elvándoroltak, a földről elűzöttek, tanyasiak-pusztaiak beköltözése, ipari ingázók, társadalmi státuszuktól megfosztottak, tisztségbe-küldetésbe helyezettek. Ezek a folyamatok hogyan változtatták meg a helyi társadalom szerkezetét, a vezető rétegek (politikai, kulturális, gazdasági elit) összetételét, a véleményvezérek és divatdiktálók, a befolyásolók, a ténylegesen döntők körét. Konkrét életperténetek és csoportleírások bemutatása során válik igazán szemléletes vizsgáldásunk.

4. Monda.

A Magyar Néprajzi Társaság által meghirdetett mondagyűjtő pályázat folytatódik, de már nem pályázatként, hanem a Néprajzi Gyűjtőpályázat keretében

5. Szabadon választott egyéb néprajzi témák.

6. Nyelvjárási témakörök.

Nyelvjárási szókincs, tájszavak, szólások, közmondások. Nevek és hozzájuk fűződő történetek, magyarázatok: személy- és ragadványnevek, állat- és növénynevek, földrajzi nevek – a szomszédos országok magyarlakta településeinek történeti és mai helynevei.

Kiemelt pályatétel

Az 1948/49-es szabadságharc emlékei a néphagyományban.

Pályázati feltételek:

- A feldolgozások, leírások, részletes anyaggyűjtés alapján készüljenek;
- eredeti adat- és forrásgyűjtések lehetnek: levelezés, naplók, önéletrajzok, magnetofonra rögzített interjúk stb., fénykép és diasorozatok, archív videofelvételek;
- az adatközlők, források pontos megjelölése;
- terjedelme: 25-200 oldal/felnőtt tagozat, 10-50 oldal/ifjúsági tagozat.

A pályázatra olyan munkák adhatók be, amelyek a paraszti, illetve falusi-kisvárosi életéről szólnak, saját tapasztalaton, helyszíni gyűjtésen, illetve történeti, levéltári kutatáson alapuló eredeti ismeretanyagot tartalmaznak. Nem adható be pályázatra nyomtatásban már megjelent, kiadás alatt álló, más pályázaton már részt vett, vagy közgyűjteményben elhe-

lyezett munka, főiskolai, egyetemi szakdolgozat, doktori értekezés, illetve hivatalos munkatervben szereplő kézirat. Továbbítjuk az illetékes intézménynek azokat a dolgozatokat, amelyeknek témája nem illeszkedik a pályázathoz.

Tudnivalók:

a) A pályázat nyílt, azon bárki részt vehet, aki néprajzi illetve nyelvjáráskutatással hivatászerűen nem foglalkozik és nem ezeken a területeken szerezte szakképesítését. Egy pályázótól több pályamunkát is elfogadunk, de több pályázó, vagy szakkör közösen is készíthet pályaművet. A pályázatnak felnőtt és ifjúsági tagozata (18 éves korig) van. Összefüggő munkákat részenként nem lehet beadni, de több különböző munka alkothat lazán összefüggő sorozatot a későbbiek során.

b) Ha pályázók a megyei néprajzi-honismereti pályázatokra vagy a területükön megalakult szakmai társaságokhoz juttatják el pályázatukat, akkor azokat két, azonos tartalmú és kiállítású példányban kell beküldeni, hogy a múzeumok továbbíthassák az országos pályázatra. A megyei pályázatokról a megyei múzeumi szervezetek adnak részletes felvilágosítást. A megyei pályázaton való részvétel nem kizáró ok, de nem is feltétel az országos pályázaton.

c) A pályamunkákon fel kell tüntetni a szerző nevét, pontos címét és foglalkozását. Az oldalak, illetve külön az illusztrációk is (rajzok, kották, térképek) legyenek folyamatosan, előlről végig számozva. Fényképekről készült xeroxmásolatot nem fogadunk el illusztrációként.

d) A beadott kéziratokat nem küldjük vissza, azok a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárába kerülnek, és ott az érdeklődők rendelkezésére állnak.

e) Ha a pályázat utáni években a díjazott pályamunka megjelenik, a szerző köteles fel tüntetni azt, hogy a dolgozat részt vett az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton. A dolgozatról készült bíráló nem használható lektori véleményként. A megjelent munka két példányát kérjük a Néprajzi Múzeumnak megküldeni.

f) Az eddigi évek gyakorlatától eltérően nem küldünk külön visszajelzést a dolgozatok beérkezéséről.

A pályázók munkáját segítik a különböző témákhoz - szakemberek által - készített útmutatók és kérdőívek. Ezeket és egyéb szakmai segítséget a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában lehet beszerezni, személyesen vagy levél útján. Amennyiben a gyűjtéshez kérdőívet vagy útmutatót használ fel a gyűjtő, azt megnevezve, a pályamunka elején fel kell tüntetni.

Útmutatók, kérdőívek a következő témákkal kapcsolatban állnak rendelkezésre: a paraszti és kisipari termelés új gazdasági formái, változó és állandó ünnepek – a hagyományos közösségek átalakulása – gyermekélet-táplálkozás cigány közösségekben – tisztálkodás – családtörténeti, önéletrajz, rokonsági rendszer – szántás-vetés, hordás-nyomatás-cséplés – juhtartás – szobabelsők, konyha-kamra, tárgyleltárak – kisipar, mesterség – épületfalak, kerítések és kapuk, tanyai telekelrendezés – csűrök, kertészeti építmények, csőszkunyhók, méhesek – kutak, szakrális emlékek, folyami vontatás, csúszójárművek – kertkultúra – gazdacselédek, Amerikába irányuló kivándorlás, urbanizáció – szőlőhegyi élet, présházak, pincék – ismerkedés-udvarlás-párvalasztás, lakodalom – búcsú – gyermekjáték – falutörténet a szájhagyomány és más helyi források alapján, földrajzi nevek – állandó szókapcsolatok, nyelvjárási és névtani témák. Útmutatót az MTA Nyelvtudományi Intézetétől (1014 Budapest, Színház 6/9.) lehet igényelni.

A pályázatok benyújtási határideje: 1997. március 1.

A határidő után beérkezett pályamunkákat nem áll módunkban elfogadni, csak a következő évi pályázatokhoz tudjuk besorolni.

Pályázati díjak: Felnőtt tagozat: I. díj 20 000; II. díj 15 000; III. díj 10 000; IV. díj 5000. Ifjúsági tagozat: I. díj 10 000; II. díj 7000; III. díj 5000; IV. díj 3000 valamint dicséző oklevelek.

A díjak odaítéléséről országos zsűri dönt, a pályamunkákról készített szakmai bírálatok alapján.

A pályázat szakmai elbírásában a Néprajzi Múzeum mellett közreműködik a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a MTA Néprajzi Kutatóintézete, az MTA Nyelvtudományi Intézete, az ELTE Néprajzi Tanszéke és a Magyar Néprajzi Társaság.

Néprajzi Múzeum Budapest,
Kossuth Lajos tér 12.
1055.

Az 1994/1995. évi helytörténeti pályázat eredményjegyzéke

Felnőtt kategória

1. díj: *Juhász István* – Kecskemét: A kecskeméti színház, a régi és az új városháza története.

2. díj: *Hárs József* – Sopron: Sopron a II. világháborúban – *Grábits Frigyes* – Győr: A győri Szent László kultusz.

3. díj: *Szanyi Dezső* – Budapest: Rákosliget első negyedszázada 1899-1927 – *Néző István* – Kisvárd: Somogyi Rezső kisvárdai gyógyszerész élete – *Varsányi Gábor* – Mátészalka: Tiszadada gazdasága és társadalma az összeírások tükrében a 18-19. században.

Ifjúsági kategória

1. díj: *Steiner Anna* – Budapest: Dr. Popovics Sándor „a kincstár örök lovagja”.

2. díj: *Turáni Andrea* – Mosonmagyaróvár: Haza, ház, otthon és család. – *Erdélyi Emőke* – Eger: A millenniumi évek Eger történetében.

3. díj: *Gecseg Attila* – Sopron: Gebhardt József, Sopron város polgármestere. – *Fábián Zoltán* – Petőháza: Bombázások, légi harcok a mai Győr-Moson-Sopron megye felett a II. világháborúban. – *Stoller Katalin* – *Váczi Eszter* – Győr: Millenniumi előkészületek Győrben és a Győri Magyar Királyi Állami Főreáliskolában a helyi sajtó tükrében.

Különdíjak

„Ezeréves a magyar iskola” Alapítvány különdíjasai

Tóth Tibor – Nagykőrös: Fél száz esztendő – a nagykőrösi gimnázium története. – *Balassa Benő* – Csopak: A veszprémi református egyházmegye népoktatásának története a XIX. században.

Honismereti Szövetség különdíjasai

Jakus László – Péc: Árpád fejedelem, Kurszán kende ivadékainak faluja, Rád. – *Kern Józsefné* – Paks: Paks helytörténetének feldolgozása az általános iskolában.

Archívum 13.¹

1971 óta a Heves Megyei Levéltár Közleményeinek immár 13. száma kerül az olvasók elé. A korábbiakban inkább folyóiratként funkcionáló periodika az utóbbi években kezdett évkönyvvé válni: már nemcsak kisebb lélegzetű dolgozatokat közöl, hanem a terjedelem növekedésével alkalmas átfogóbb munkák megjelenésére is. Ilyen kötet volt 1993-ban a Kovács Béla volt igazgató tiszteletére összeállított különszám, és hasonló felépítésű a néhány hónappal ezelőtt megjelent 13. számú is, mely kilenc tanulmányt, illetve forrásközlést, valamint információs mellékletet tartalmaz.

Az első dolgozat *B. Huszár Éva* munkája, címe: *Magyarország úthálózatának történeti áttekintése és Heves megye útviszonyai a XVIII. század végén*. A szerző rövid áttekintést ad a hazai útépités alakulásáról a török utáni időszakban, majd a XVIII. század közepén térképek és az 1780-as II. József-kori katonai felmérés alapján. Megállapítja, hogy a megyén keresztülhaladó kelet-nyugat irányú országút, mely Pestet Kassával kötötte össze, a török kiűzése után északabbra helyeződött: Hatvant, Kápolnát, Egert, Ostorost érintette. Az észak-déli irányú utak sem a hadi célokat szolgálták és a várakat tették megközelíthetővé, hanem elsősorban a népelesebb települések, a birtokközpontokká fejlődő puszták közt teremtettek összeköttetést.

Csiffáry Gergely: Adatok a Bükk-hegység üvegútjainak történetéhez (XVIII-XIX. sz.) című dolgozata az ősi hegyi mesterséggel foglalkozik, melyről már egy sor technikatörténeti feldolgozás áll rendelkezésre. A szerző a társadalmi kérdésekre helyezi a hangsúlyt, megvizsgálja, mi lett a hutás telepek sorsa, ha az üveggyártáshoz szükséges fa elfogyott, és a lakosság – dacolva a rossz körülményekkel – új megélhetési forrás után nézett. Igyekszik eloszlatni azt a félreértést, mely szerint a hutákban csak kis számú, szakképzett munkás dolgozott, és megállapítja, hogy e létesítmények a favágóktól kezdve a kész terméket

szállítóig egész faluközösségnek adtak munkát.

Nemes Lajos Heves megye nemzetiségi összetételére vonatkozó kutatásaiból ad izelítőt (*Heves megye XVIII. századi nemzetiségi viszonyainak vázlat*). Forrásai a korabeli egyházlátogatási jegyzőkönyvek, valamint Bél Mátyás 1730 körül készült leírása. Megállapítja, hogy a XVIII. szd. elején a megye lakosainak zöme magyar volt, és protestáns hitre tért, majd közéjük elsősorban Nógrád megyéből szlovákok, a Rajna menti tartományokból németek telepedtek.

Utóbbiak zömmel iparosok voltak, de hamarosan kiderült, hogy a felvevő piac hiánya miatt mesterségükből nem tudnak megélni. Ezért az iparúzs mellett különféle mezőgazdasági tevékenységgel, főként szőlőműveléssel is foglalkoztak.

A dolgozathoz csatolt táblázatos anyag áttekintést ad az egyes megyei települések lakosainak származáshelyeiről a történeti Magyarország vonatkozásában.

A kötet következő tanulmányát *Sugár István* készítette *Az egeri vár tüzérsége 1548-1564 között* címmel, melyben öt fő kérdésre keres választ: hogyan tett szert a vár tüzérekre, ezek milyen nemzetiségűek voltak, milyen rangjuk, illetve feladatkörük volt, hogyan viszonyult a tüzerek száma a lövegek számához, mennyi volt a jövedelmük. Megállapítja, hogy Eger várát elsősorban német és cseh tüzerek védtek, a lövegekhez képest meglehetősen kis számban. Havi járandóságuk, amit részben természetben kaptak, csekély volt.

Kelemen Éva: Eger nevezetes egyházi műemléképileteit alkotó és díszítő kövezetek földtani kapcsolatai című tanulmánya természet-tudományi vonatkozásaival külön érdekessége a történeti tanulmányköteteknek. A szerző hét egyházi műemléket választ ki Eger területén: Bazilika, Nagyboldogasszony, Minorita, Szent Bernát templom, Szervita rendház és templom, Liceum – és leírja azokat az építő és díszítő kövezetek eredete szempontjából. Bemutatja a felhasznált kőfajták Heves megyei és távolabbi lelőhelyeit, alapvető fizikai tulajdonságaikat. A dolgozat nemcsak technikatörténeti kuriózum, hanem fontos segédlet a restaurálási, pótlási munkákhoz is.

¹ Heves Megyei Levéltár Közleményei. Szerk.: *Bán Péter, Csiffáry Gergely*. Eger, 1994. 239 old.

Ócsai Mihály Az 1925-ös egri földrengés hatása Ostoros községében című tanulmánya leírja az Eger melletti faluban 70 évvel ezelőtt bekövetkezett a Richter-skála szerint ötös erősségű földrengést. Egyúttal tudományos magyarázatot ad a földmozgások okaira, és arra is, miért vált a földrengések epicentrumává Ostoros község.

Török Márta A „Liber I.” helye az Egri Érseki Gazdasági Levéltárban című dolgozata a levéltáros szakmához kapcsolódó forrásismeretetés, amely a gyűjtemény egyik legérdekesebb darabját mutatja be. Az érsekség gazdasági iratait – a második világháború óta – örökletként a Heves Megyei (állami) Levéltárban őrzik. Az iratanyag legfontosabb része az ún. Libri sorozat, mely 163 különféle témában, 287 egységet tartalmaz. Összekötött formában őrizték meg az urbáriumokat, összeírásokat, úrszéki jegyzőkönyveket, az 1799-1804 közötti széküresedéskor keletkezett jövedelem-kimutatásokat, az úrszék és a gazdaság bizottmány jegyzőkönyveit. Különösen érdekes a sorozat első kötete, mely a püspökség birtokaira vonatkozó oklevelek másolatait foglalja magában. Bár a püspökség 1008-1009 körül keletkezett, a tatárjárás idején dokumentumai elpusztultak. Határait csak V. István 1271-ben kelt okleveléből ismerjük, mely a Liber I. egyik legkorábbi darabja.

Ehhez a témához kapcsolódik *Kondorné Látkóczki Erzsébet Az egri püspökség kiváltságait rögzítő „25 tanus” oklevél* című forrástanulmánya, mely 25 megyei nemessel megerősített jogbiztosító levél 1284 évi átírását közli latin és magyar nyelven.

A kötet utolsó dolgozatát *Szeckő Károly* állította össze, *Újabb adatok a II. világháború alatti nemzeti ellenállás történetéhez, különös tekintettel Heves megyére (1939-1945)* címmel. A szerző, aki hosszú évek óta foglalkozik ezzel a témával, egy eddig még nem publikált, a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumot ad közre. Megfogalmazója Ádám István tartalékos hadnagy, aki azt a Honvédelmi Minisztériumba küldte. Itt dolgozott angol-francia- finn fordítóként a költő Képes Géza is, aki több szálon kötődött az ellenállási mozgalomhoz. Az Archívum függelékeket, információs anyagokat is tartalmaz, melyek közül a Heves Megyei, majd az Egri Érseki Levéltár egykori igazgatójának, *Soós Imrének* munkásságát bemutató bibliográfiát tekinthetjük a legfontosabbnak.

Dóka Klára

DANKÓ IMRE:

Nagyecsed

Európában a legkisebb települési egység, amelyben az emberi élet minden vonatkozása még maradéktalanul fellelhető, a falu. Semmiel sem kisebb feladat megírni egy jó falumonográfiát, mint egy tágabb vidékét. Természetesen akkor, ha kellően mélyre hatol a kutató. A teljes közösségi emberi életet kell megjelenítenie történeti mozgásában, térségi kapcsolataiban. Hisz az természetes, hogy a legzártabb falu is egy nagyobb térség s egy nagy társadalom része, amelynek kapcsolatait illik kimutatni. Ha pedig nem faluról, hanem mezővárosról van szó, akkor számolnunk kell a város egyik leglényegesebb városi jellegével, azzal – Erdei Ferenc kitűnő kifejezésével élve –, hogy a városnak vidéke is van, s több kisebb település gazdasági, társadalmi és kulturális központja.

Ha egy falu vagy város monográfiáját írjuk, nem leltárt készítünk, hanem a kutatás során fel kell ismernünk azt, hogy a választott település történetének melyek a fő tendenciái, mik az egész, teljes, történetileg értelmezett mozgásának (a fejlődés szót feledjük el!) sajátosságai. A valóság rekonstruálása közben, s a megírásakor is ez kell, hogy legyen fő vezérfonalunk. Ez pedig az a jellegzetesség, amely egy adott tájban (térségben), egy adott s így mindig változó történeti korszakban ezt a települést másoktól megkülönbözteti.

A fő tendenciák felismerése egyfelől természetes vázat adja a műnek, másfelől természetesen azt is jelenti, hogy a kiválasztott településnek történeti korszakhatárai hangsúlyai eltérnek a köztörténetétől. A sajátosan a településre jellemző korszakolást össze kell egyeztetni a térségi s egy elfogadott, tágabb köztörténeti periodizációval is, hogy térben és időben egyaránt elhelyezhető legyen településünk.

Amikor Dankó Imre átfogóan összegezte Nagyecsed történetét, ezeket a szempontokat érvényre juttatta. Egy zárt település történetét vázolja fel, sok művelődéstörténeti és személynél vonatkozással (értve ezen a települést különböző korszakaiban meghatározó egyéniségeket is a legutóbbi időkig). Megtalálta azt a jellegzetességet, amely Ecsetet mint települést előre lendítette vagy épp visszafogta. Ez adta meg belső kronológiáját, ami nem más, mint a mezővárosi lét, amelynek egyik legfontosabb összetevője az önkormányzat megléte, másfelől a városi létből következő

központi szerepkör az Ecsedi-láp vidékén, hisz a láp közepén épített erősség, mint a vidéket védő vár lehetett a lápszéli települések életének is szervezője. A mezővárosi rang s a központi szerepkör azonban függvénye volt a mindenkorai földesúri hatalomnak, s annak, hogy földesurai Erdély és a Partium életében milyen politikai szerepet tölthettek be. A vár lerombolása és a Károlyiak megjelenése ez utóbbi szerepkört erősen csökkentette, majd annyira visszavetette, hogy az erősödő Mátészalkával már nem is versenyezhetett.

Sajátos vonás tehát a város életében a Dankó Imre által *bijukáló mezővárosi* létnek nevezett jellemvonása, s az, hogy a városi önkormányzat egy erős, közvetlen földesúri hatalommal is társult. A földesurak mindenkorai politikai súlya nemcsak védelmet jelentett, de ez emelte vagy vetette vissza a városi fejlődést, a polgári létet, s a mindenkorai térségi szerepkört egyaránt.

Nagyecsed mindig akkor virágzott fel, ha földesurai erősek, de a polgárságnak is megvolt a városi joga, így minden földesúri hatalom mellett is az önkormányzat önálló működését, a polgári élet belső szerveztségét biztosító öngazgatást nem zavarta meg semmi. A nyugtalan XVII. század, amely más vidékek, többek között a Közép- és Dél-Alföld településhálózatának jelentős pusztulásához vezetett, Nagyecsed virágkorát jelentette, s a század második fele sem pusztulást, csak visszaesést hozott. Hisz a Báthoryak után Bocskai, Bethlen s a Rákócziak birtokolták, támogatták a stratégiaiul is fontos várost, s csak II. Rákóczi György bukása hervasztja el a virágzást, korlátozzák mezővárosi és egyházi életének jogait, s kerül valóságosan is földesúri hatalom alá, hogy majd még egyszer, rövid időre, II. Rákóczi Ferenc alatt felvirágozzék. A vár lerombolása után – noha a polgári lakosság inkább teret nyer a város építésére – már nem a polgári, hanem egy fényesebb múltat magáénak valló, de mégis csak jobbágyi kötöttségekkel terhelt élet bontakozik ki, ahol a központi szerepkör egyre inkább elenyészik, s a földesúri hatalom nem a polgári élet kibontakozását, hanem a kötöttségek növekedését eredményezi. A város – mint öngazgató közösség s mint jelentős politikai földesuraságok alatt élő, térséget szervező központi szerepkörű település – nem létezik tovább. Sőt, az utolsó száz esztendőben Nagyecsed – mint a szerző írja – „mindjobban beleolvadt az 'általános'-ba, elveszítette egyéni arculatát elannyira, hogy sajátos törté-

neti, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, művelődéstörténeti kérdéseivel önállóan nem is foglalkoztak és foglalkoznak, hanem az 'általánosba' sorolva tárgyalják". A népi kultúra jellegzetességeit és a sajátos lápi élet vonásait a láp lecsapolása eltörölte, s ez is elősegítette az 'általánosba' való belesimulást.

A társadalomnéprajz úgy fogja fel a néprajz fő tárgyát, a hagyományos népi kultúrát, mint társadalmi jelenséget. Erről az oldalról szemléli például egy közösség, így Nagyecsed kultúráját mind egyidejűleg, mind történetileg. Szemhatárába belefér a hagyományos paraszti kultúra mint közösségteremtő és -ővő tényező, de tisztában van azzal, hogy Európában ez csak része a nagy társadalomnak. Dankó Imre kötetét ezt az egyensúlyt megteremtette, harmónia van a helytörténet és művelődéstörténet (paraszti értelemben véve a népi kultúra története) és a tágabb táji vagy köztörténet között. Láthatjuk a helyi viszonyokat, s az abba belejátszó, főként erdélyi és partiumi események és erővonalak között. Világos számunkra, hogy Ecsed története szorosan véve is része Erdély történetének, a szálak átvezetnek a trianoni határokon, s beljebb kapcsolódnak össze, mint a lápszél.

Másfelől igen fontos, hogy olyan időszerű témát dolgozhatott ki, mint az önkormányzat szerepe egy társadalom életében, hisz ez nemcsak a fényesebbnek tűnő városi múltnak a helyi olvasóban öntudatot ébresztő rajza, hanem a ma egyik súlyos és közösségteremtő erejű kérdése is: mire képes egy község, egy közösség, ha saját maga döntheti el sorsát, szervezheti meg belső erőit?

A történelem választ ad rá Nagyecsed történetével. Csak élni kell a lehetőségekkel.

Szabó László

BECK ZOLTÁN:

Egyszer Mátyás király...

A jeles néprajzi gyűjtő, feldolgozó és kutató kilencedik kötetét veheti kezébe az olvasó, az érdeklődő és a tudományos kutató. Valamennyi Békés megye néphagyományait, népszokásait, népdalait mondáit, meséit, anekdotáit adja közre, melyet több évtized alatt gyűjtött. Beck Zoltán nemcsak elismert néprajzkutató, hanem olyan helytörténész, aki nagyon sokat tett és tesz a Békés megyei hagyományok megismerése érdekében. Hihetetlenül nehéz körülmények között készíti elő kiadásra munkáit, amit az a napok-

ban hozzám írt leveléből kitetszik: „...1992 óta teljes kórházi függőségben élek, s a cukor miatt az elmúlt évben a jobb szemem világát is elvesztettem. Ezt a kis kötetet még megláthattam. Három következő kézirata is nyomdakész, illusztrálva, lektorálva; a körülmények azonban nem túl kedvezőek manapság”. Nagyszerű, hogy ilyen kutatói vannak a magyar honismeretnek.

A kötet három részre tagolódik. Az elsőben 31 Mátyás-mondát ad közre, melyek között olyan is akad, amit erről a tájról eddig nem ismertünk. A jelentős mennyiség arról tanúskodik, hogy Mátyás személye, hosszú évszázadokon keresztül milyen mélyen beivódott a magyarság lelkébe.

A helyi mondák fejezetéből a kilenc „Harangos kút”-váltogat a legérdekesebb, mely az egyik legelterjedtebbnek látszik Békés megye területén. E tatár-török időkben a kútba rejtett harangot igyekeztek kiásni, örökkel kivontatni, de az nem sikerült és mind mélyebbre süllyedt. A hagyomány olyan erősen élt, hogy még 1978-ban gépekkel is tettek kísérletet előkerítésére.

A harmadik rész Békés legismertebb bityárait mutatja be, (Szabó Palkó, Farkas Jancsi, Babáj Gyuri, Vitális Imre) elbeszélésekben és ballada töredékek segítségével.

Papp György kitűnő rajzai még alkalmasabbá teszik a kötetet arra, hogy a fiatalság megismerje és megszeresse szülőföldje hagyományait. De jó példa arra is, miként lehet szépkülsejű, izléses formában a hagyományokat népszerűsíteni. (Orosháza 1996).

Balassa Iván

VARGA SÁNDOR:

A Lendva-hegyi bortermelés

Varga Sándor, a szlovéniai magyarság sokoldalú helytörténésze és néprajzos kutatója nemrég jelentette meg a térség bortermelésére vonatkozó gyűjtésének és kutatásának eredményét. Könyve a szlovén-magyar határ mentén, Lendva mellett, a Hosszúfalu és Pince közötti térségben fekvő vidék szőlő- és borkultúrájának első ismertetése. Noha a monografikus feldolgozással szemben támasztott követelményeknek már terjedelménél fogva sem felelhet meg, de alapot teremt a további kutatásokhoz.

Az első öt fejezet a terület bortermelésének sok adatot tartalmazó, mégis tömör és lényegretörő történeti áttekintését adja. Külö-

nösen jó, hogy a szőlőfajtákat részletesen, a laikus olvasó számára is jól érthető módon ismerteti. Ez a rész a témára vonatkozó történeti források teljességre törekvő feltárásáról, gondos levéltári munkáról árulkodik.

Ezt követően egy, mellékfoglalkozásként e munkára szakosodott, bémunkában dolgozó csoport jellemzőit foglalja össze Vincellérek-szőlőmunkások címmel, majd a tavasztól őszig végzett szőlőmunkákat tekinti át. Bemutásukra alig két oldalt szán a szerző, ezen belül is inkább az anekdotikus leírás dominál, a konkrét munkafolyamatokról (metszés, kapálás, kötözés, permetezés) nagyon keveset tudunk csak meg. A munka címét figyelembe véve elvárható lenne egy részletesebb leírás.

A harmadik tematikus egység az egyes szőlőhegyekkel, hegyközségekkel kapcsolatos adatok felsorakoztatása (fekvés, szőlőtulajdonosok neve, származása, művelési terület nagysága) az 1864-es illetve 1869-es telekkönyvek és térképek alapján. A helyi és környékbeli földrajzi- valamint családnevek gazdag tárházát adja. E gyűjtemény jó alapja lehetne a birtokviszonyokkal kapcsolatos kutatások mellett névtani vizsgálatoknak is.

A következő, a pincékkel foglalkozó egység láthatóan szorgos és alapos terepmunka eredménye. A gyűjtés jelentőségét emeli, hogy a régi pincék lebontása előtti utolsó pillanatot ragadta meg a szerző a leírás és a fényképfelvételek révén. Részletes pinceleírást is közöl, mellette érdemes lett volna néhány felmért pincéről alaprajzot mellékelni. Hiányolható a sok pontos adat között a téma szempontjából leglényegesebb helyiség, a présház méretének megadása. (Csak annyit tudunk meg róla, hogy a „legnagyobb.”) A főfás prés adatainak közlése is fontos lenne, hiszen ez határozta meg a présház méretét és alakját.

A szüret és a hozzá kapcsolódó események rajza rendkívül életszerű és hangulatos, kitűnik belőle, hogy a korabeli sajtó vizsgálata és a terepmunka mellett a szerző személyes élményei is szerepet játszhattak megírásában. Az eseményeket a gyermekek szemszögéből is bemutatja, ezen belül érdekes adalék az öregek által mesélt történetek idézése.

Ezt követően a hegyközség általános működését (vezető testület, ennek feladatai, hivatalos összejövetelek, stb.) tárgyalja az alsólendvai hegyközség 1909-es rendtartási szabályzata alapján, vázlatosan, csak a leglényegesebb szempontokra kitérve.

A főszöveget a területen található építészeti

emlékek (a Hideg-kút, a lármafa és a Szentháromsági-kápolna), valamint a hozzájuk kapcsolódó népszokások és hiedelmek leírása zárja le. Mellékletek egészítik ki a munkát. A Rendtartás hegyőrökre vonatkozó (VII.) fejezete, mely jó adatokat szolgáltat nemcsak a hegyőrök feladataival, de a hegyközség mindennapos működésével kapcsolatban is. Ezt követi Lendva környék térképe, melyen igen jól látszik a terület országhatárokhoz viszonyított fekvése, de mellette érdemes lett volna egy kisebb méretarányú, csak a szőlőhegyet ábrázoló térképet is mellékelni. Befejezésül Rozsmán Erzsébet verse színesíti a Lendva-hegyről kialakult képünket.

A szerző gondos forráskutatást végzett, mind a levéltári iratanyag és a korabeli folyóiratok, mind a feldolgozások között. Az elsődleges források egy részét közli is másolatban, illetve szövegmutatványként a mellékletben. Nagy mennyiségű értékes adatot tesz hozzáférhetővé (tulajdonjogi helyzet, a szőlőtulajdonosok neve, illetősége, a szőlőterületek nagysága, stb.) a további kutatások számára.

Igen értékes és gazdag a fényképanyag. Hasznos egyfelől a népszerűsítő, ismertető cél szempontjából, nagyszerűen kiegészíti a leírásokat, másfelől a hagyományörzés szempontjából, hiszen számos, azóta elpusztult vagy pusztulással fenyegetett építményt és tárgyat őriz meg az emlékezetnek.

Az anyag feldolgozásával kapcsolatban azonban tehető néhány kritikai észrevétel. A jegyzetapparátus szegényes és több helyütt felületes, emellett találhatunk kisebb szerkesztési, stilisztikai és helyesírási hibákat is. Tartalmi tévedésnek tűnik az a megjegyzés, hogy „Amikor megtelt a puttony, azt minden alkalommal római számmal rávésték a szakítófára”. Itt valószínűleg inkább egyszerű vonásról van szó.

Joggal állapítja meg Göncz László a kötet előszavában: „Varga Sándor, a Lendva-vidéki, muravidéki magyarság fáradhatatlan néprajz-, honismereti és helytörténet-kutatója, gyűjtője, rendkívül fontos terület feltárására, ismertetésére vállalkozott akkor, amikor ezen kiadvány megírását vállalta.” A munka a Lendva-hegy bortermelésének olvasmányos leírása, mely az alapos levéltári és terepmunka mellett a helyi kutató szülőföldje iránti szeretetéről is tanúskodik.

Fontos kiemelni, hogy a szerző a Lendva-vidék szülőtte. Könyve annak bizonyítéka, hogy a határainkon túli magyarság is – min-

den nehézség ellenére – képviselteti magát a magyar tudományos életben, és hogy a küllhoni magyarság körében is sokat tesznek a néprajztudomány, helytörténet területén veszélyben lévő nemzeti értékeink megmentéséért.

Nagy jelentőségű, hiánypótló jellegű népszerűsítő munka, mely egyúttal felveti egy módszertanilag alaposabb és részletesebb, esetleg területileg is kibővített monografikus feldolgozás igényét. (Lendva, 1993. Hazánk Könyvkiadó)

Csász László

GÁLFY-BÓDI TAMÁS:

Az ezerbundás kis szörnyeteg¹

Maga a *mese* szó eredetileg a népnyelvekben találós kérdést jelentett. *Andrásfaly Bertalan* szerint e névben „talán az kerül nyomatékos kifejezésre, hogy az elmondottnak nincsen semmi köze a valósághoz. A mesében a csoda természetes és minden úgy történik, ahogy annak történnie kellene.” Ugyanakkor a mesék csodái, a vágyak normatív világa kétségtelenül a nép igazságát és bosszút áhító önértetének is kifejezői. A bemutatandó gyűjteményben is szereplő kis kondás és a hozzá hasonló hősök, akik csodás segítséggel legyűrik a rosszat s a gonoszt, mind-mind elképzelt elégtételt adnak a mesélő s a hallgató számára valóságos nyomorúságukért, elszenvedett terheikért, sérelmeikért. Tagadhatatlan *szociális érzékenység* feszül tehát népmeséinkben, amely ezer szállal a megélt s egyben a megélni vágyott, szinkron és diakron világunkban gyökerezik.

Kötetünk gyűjtőjét: *Gálfy-Bódi Tamás* a 80-as évek végén ismertem meg, amikor „a Kárpátok géniusza” halálosan szorító öleléséből – sok ezer társával egyetemben – az anyaország akkor még talán idealizált viszonyai közé menekült.

Az ezerbundás kis szörnyeteg forrásvidéke a szülőföld, a *Mezőség*: a Kis- és a Nagy-Szamos, a Sajó, a Maros és az Aranyos övezte, erdő nélküli dombtság Közép-Erdélyben. A korabeli kútfők arról tudósítanak, hogy eleink többek között Transsylvania eme részét népesítették be a legelső közt. A románság a középkor vége felé költözik be ide nagyobb

¹A budavári Litea Könyvszalonban, 1995. május 19-én elhangzott könyvbemutató rövidített változata. (Szerk.)

számban, amikor is a XVI-XVII. századi háborúk nyomán megritkul a magyar népelem. Mára szórványba, szigetekre szorultunk errefelé is – mint oly sok helyütt a Kárpát-medencében –, ugyanakkor az itt élők népi kultúrája (bizonyára épp az elzártság miatt) számos archaikus elemet őrzött meg, egyben kölcsönhatásai sem tagadhatók a környező román lakossággal.

Gálly-Bódi Tamás szülőfaluja: *Mezőbergenye* az egykori Maros-Torda vármegye Marosi alsó járásában található. Talán nem is a tudományos vagy közlési szándék, hanem az értékmentés ösztöne munkálhatott benne, midőn több évtizede felkereste rokonait, ismerőseit, a falu öregeit; mondanák tollba neki gyermekora meséit. A sokáig íróasztalfiókban rejtőző anyag kisebb részének közzétételére az amúgy szintén légtundókkal küszködő *Erdélyi Magyarság Primor Kiadója* vállalkozott – köszönet nekik érte. Az átdolgozó *Bágyi-Bence Jakab* és a szerkesztő *Czegő Zoltán* segítségével, a gyűjtő hasonlóképp tájban gyökerező linómetszeteivel öröm kézbevenni könyv született. Négy gyermek édesapjaként biztosíthatom, hogy a mesék „működnek”, kipróbálván a gyakorlatban, leköti a megcélzott befogadók fantáziáját, egyben formálja, neveli, gazdagítja lelkivilágunkat, autentikus ízekkel frissíti fel szürkülő városi nyelvhasztnátunkat.

Székely András Bertalan

Cibaki hírek

Ötödik évfolyamában lépett Cibakháza közéleti havi újsága, amely büszkén hirdeti fejlődésében: „A Községi Önkormányzati Lapok Országos seregszemléjének I. helyezett lapja.” Könnyű nekik – mondhatná a lapozgató –, hiszen a faluban eleven a közélet, és orvostól a diáktól is szívesen-színesen írnak a havi lapba. Igaz, de meg is fordíthatnánk: ahol a helyi sajtó frissen és érdekesen közli a falu gondját, örömet, eseményeit, ott érdemes s

élni-dolgozni, ott lüktet a társadalmi élet. Valóban: a hatás kölcsönös, eredményes, ne fukarkodjunk az elismeréssel: nagyszerű.

Ellentétben az önkormányzati lapok többségével, a *hivatalos* hirdetemények, a helyi költségvetés, a testületi és bizottsági beszámolók csak töredékét teszik ki a 28 oldalas újságnak, így az nem is tekinthető „hivatalos lapnak”. Ez egyébként már a címoldalról is szembetűnik, ahonnan időszzerű eseményről készült fénykép köszönti az olvasót, a költők között pedig találkozunk Shakespeare, Kosztolányi vagy más klasszikusok nevével.

Rendszeres rovatot kap a falugazdász, ebben figyelmeztet az időszzerű kerti-mezőgazdasági teendőkre, a szakmai mondanivaló megértését rajzok könnyítik meg. Az önkormányzati híreket kiegészítik a polgári védelemmel, rendőrség munkájával, a hegyközséggel stb. kapcsolatos hírek, továbbá a helyi és az országgyűlés képviselők beszámolóit.

A *hasznos* közlések sorában megismerheti a lakosság a juttatási és támogatási, továbbá a munkavállalói lehetőségeket, a művelődési ház gyermek- és felnőtt foglalkozásainak rendjét, a moziműsort, a havi kalendáriumban pedig a névnapok mellett helyet hagytak a családi bejegyzésekre is. Barátkozhatunk az iskola, az óvoda munkájával, a *falu múltjával*, portrékat olvashatunk a helyi közélet vezető személyiségeiről, tanulmányozhatjuk az orvos és a fogorvos tanácsait. Visszatérően jelennek meg cikkek a hit és az egyház kérdéseiről, de találkozunk közéleti fejtegetésekkel is, például a hazugságról és a képmutatásról.

Nem marad el a *szórakoztatás* sem. Ilyen a fiatalok oldala „Így írunk mi” címmel figyelemre méltó szárnybontogatások, a gyerekoldal, a humor, a keresztretjtvény.

Színvonalában, hasznosságában, érdekességében a Cibaki Hírek sok napilappal felveheti a versenyt. Szerkesztőinek szándéka, ötletessége nem titok, nincs védve: utánozható.

Dr. Havas Gáborné

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Antal Imre: „Tiszteesség adassék”. Lapok a csíkszeredai római katolikus főgimnázium történetéből. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1944. 142 old.

Baja. Írta: *Dr. Sólymos Ede, Harcos István.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 528.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 20 old.

Balassa Iván: Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa. Püski Kiadó, Bp. 1996. 160 old.

Balogh Ilona: Magyar fatonnyok. *A Sóstói Falumúzeum Kiskönyvtára 2.* Szerk: *Páll István.* Nyíregyháza-Sóstó, 1994. 194 old. Az 1935-ben megjelent könyv hasonló kiadása.

Bicske. Batthyány-kastély. Írta: *Peterdi Ede.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 532.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Bodó Imre: Fekete István Emlékszoba, Dombóvár. Kaposvár. 1996. 28 old.

Budafok. Borváros. Írta: *Dr. Mercz Árpád.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 527.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 20 old.

Budapest. Földalatti Vasuti Múzeum. Összeállította: *Merczi Miklós.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 530.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Csongrád, a vizek és parkok városa. Szerk: *Góg János.* Raszter Kft Kiadó. Csongrád, 1996, 9 96 old.

Csurgó és vidéke. Információs kalauz. Kiadja az Önkormányzat, Csurgó. 1996. 84 old.

Dobossy István: Miskolc írásban és képekben. A Belváros Kulturális Menedzser Iroda és a BAZ Megyei Levéltár kiadványa. Miskolc, 1996. 300 old.

Domanovszky György: Magyarország egyházi faépítésze-Bereg megye. *A Sóstói Falumúzeum Kiskönyvtára 1.* Szerk: *Páll István.* Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1994. 106 old. Az 1936-ban megjelent könyv hasonló kiadása.

Dunainé Bognár Julia – Kanyó Ferenc: A második világháború szegedi hősei és áldozatai. *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXIII.* Kiadja a Megyei Levéltár. Szeged, 1996. 488 old.

Fejezetek az edelényi iskolák történetéből. Szerk: *Hadobás Pál.* *Edelényi füzetek 14.* Kiadja a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár. Edelény, 1996. 119 old.

Fekete György – Winkler Gábor: Győr. Bp. 1996. 112 old. Magyar, német és angol nyelvű fotóalbum.

Gál József: Fejezetek Tapsony történetéből. *Helytörténeti füzetek.* Kiadja az Általános Iskola. Tapsony, 1996. 28 old.

Gulyás Attila: Délszláv menekültek Somogyban. (Interjúk, riportok). Csokonai Tanárképző Főiskola. Kaposvár, 1966. 36 old.

Gyöngyös. Mátравasút. Írta: *dr. Misóczki Lajos.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 529.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Halász Zoltán: „Ujjé, a Ligetben...” Városligeti kalauz. Helikon Kiadó, Bp. 1996. 180 old.

Homonay István: Szántó nekem a világ közepe. Fejezetek Abaujszántó multjából. Szerk: *Rémiás Tibor.* Kiadja a Polgármesteri Hivatal. Abaujszántó, 1995.

Iván László: Keceli morzsák 2. Kecel, 1993. 152 Cimszavas tartalomjegyzék és névmutató *Bártl János* (szerk) Kecel története és néprajza című monográfiához.

Jakó Mariann, G. – Hőgye István: A magyar-szlovák lakosságcsere előzményei 1945-1947. Szerk: *Dobrossy István Acta Archivistica 2.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1995. 153 old.

Kalmár Károly: A zentai elemi iskolák története II. *Zentai Monográfia Füzetek.* Kiadja a Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta, 1995, 104 old. Községi iskolák története 1869 és 1908 között.

Kalocsa. Érseki rezidencia. Írta: *Kerny Terézia. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtár 524.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 16 old.

Kazinczy Ferenc utazásai, 1773-1831. Szerk: *Busa Margit. Litteraria Hungarica.* Széphalom Könyvműhely-Felsőmagyarország Kiadó. Bp. Miskolc, 1995. 593 old.

Kisari Balla György: Kogutowicz Manó térképei. A szerző kiadása. Bp. 1995. 216 old.

Kisari Balla György: Törökkori várajzok Stockholmban. A szerző kiadása Bp. 1996. 198 old. 122 Magyarországon lévő törökkori vár rajza.

Kovács Ágnes Cs.: Abauj megye elemi népoktatása 1770-1882. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc. 1996. 50 old.

Kovács Endre: Doroszló népi juhászata. Kiadja a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék. 1995. 106 old. és 32 kép.

Leányfalu. Móricz Zsigmond Emlékkiállítás. Írta: *dr. Sín Edit, Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 526.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 16 old.

Memento. Nagyalambfalva, 1996. 88 old. Emlékkönyv a nagyalambfalvi iskola első írásos említésének 430 éves évfordulójára.

A moldvai magyarság bibliográfiája. Összeállította: *Halász Péter. Csángó füzetek 1.* Kiadja a Lakatos Demeter Egyesület. Bp. 1996. 96 old.

Móser Zoltán: Babilonban ez nem így van. Pro-Print Kiadó. Csíkszereda, 1996. 254 old. Tanulmányok versekről, népdalokról, balladákról.

Multidéző 3. Adalékok Nagyatád oktatástörténetéhez. Szerk: *Hubay Sándor.* Művelődési Ház. Nagyatád, 1996. 48 old.

Nagy Iván Történeti Kör Évkönyve 2. Szerk: *Tyekvicska Árpád.* Balassagyarmat, 1995. 202 old. *Majdán Béla:* A balassagyarmati autonóm ortodox izraelita hitközség alapszabálya; *Tausz Katalin:* Az Óváros – zsidó-keresztény együttélés egy városi kistársadalom példáján; *Tyekvicska Árpád:* Adatok, források a balassagyarmati zsidóság holocaustjáról.

Ócsa. Református templom. Írta: *Lukács Zsuzsa – Juan Cabello – Csengel Péter. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 525.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 20 old.

Őrszigethy Erzsébet: Birsalmasajt. *Magyarország felfedezése.* Sik Kiadó. Bp. 1995. 330 old. Két szomszéd falu (Dormánd és Besenyőtelek) szociográfiája.

Paks. Városi Múzeum. Írta: *Rosner Gyula. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 531.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

A pesti Állatkert ismertetése. Kiadja a Fővárosi Állat- és Növénykert. Bp. 1996. 40 old. Az 1866-ban megjelent könyv hasonló kiadása.

Pfliegler J. Ferencz: Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezései: 1840-1918. Bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta, sajtó alá rendezte *Pfliegler György.* Miskolc, 1996. 200 old.

Pleskonics András: Honismeret a sajtóban Békés megyében, 1981-1996. Kiadja a Karácsonyi János Honismereti Egyesület. Békéscsaba, 1996. 355 old.

Patkó Lujza: „Nem úgy van most, mint volt régen...” A tánc, mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában. Kiadja a Sóstói Múzeumfalú Baráti Köre. Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1996. 464 old.

Sárvári Honismereti Híradó 1996. 1. sz. Szerk: *dr. Naszádos István.* 1996 40 old. *Dr. Naszádos István:* Búcsúunk a Herpenyő Csárdától; *dr. Naszádos István:* Örök szeretet: a szülőföld szeretete; *dr. Szeibert János:* A legrégibb időszakról a római korig; *dr. Komáromi Tibor:* Az ikervári jobbagység helyzete a XVIII. sz. végén; *Nagy Miklós:* Sárvár kisipara és kereskedelme a kiegyezéstől az I. vh. kitöréséig II.; *Kajdi Ferenc:* Kijevi fogságom emlékeiből; *Németh József:* Eseménynaptár 1996. első felől.

Sisa Béla: Erdélyi képek. *A Sóstói Múzeumfalú Kiskönyvtára 4.* Nyíregyháza-Sóstófalu 1996. 264 old. *Gulay István* bevezetője és a szerző 200 erdélyi fényképfelvétele.

Sisa Béla: Száz fénykép – száz népi műemlék. Fotónapló a Kárpát-medence népi építészeti emlékeiről. Kiadja a Múzeumfalú Baráti Köre. Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1996. 136 old.

Somogyi Honismeret 1996/1. Kiadja a Megyei és Városi Könyvtár és a Somogy Megyei Honismereti Egyesület. Kaposvár, 1996. 110 old. A tartalomtól: *Dr. Kanyar József:* Honismeret és nemzettudat; *Dr. Bóra Ferenc:* Nemzet és nemzettudat milicenténáriuma; *Bakos Péter:* Finnugor rokonsá-

gunk?; *Deák Varga Dénes*: Eltűnt somogyi falvak nyomában; *Lévai József*: A túskevári fürdő-malom története; *dr. Király István*: Epizódok Nagyatádi Szabó István életéből; *Bodó Imre*: Emléktáblát avattunk Dombóváron; *Szita Ferenc*: Kellner Bernát bucsuztatása; *Kanyar József*: A honismereti mozgalom 35 esztendeje; *dr. Sipos Csaba*: Kanyar József köszöntése.

Somogyi kultúra. Kaposvár, 1996/1. 130 old. A tartalomról: *N. László Endre*: Csokonai Lilla és a többiek; *Dr. Szapu Magda*: Együd Árpád születésének 75. évfordulójára; *Tóth Tibor*: Dél-dunántúli történeszek 10. nyári tábora; *Dr. Magyar Kálmán*: István király somogyi egyházszervezéséről; *Nagy Zoltán*: Eötvös, Trefort és a somogyi iskolák; *Puskás Béla*: Lengyeli cigányok kálváriája; *Dr. Király István*: Emlékezés a Kisgazda Párt 50 évvel ezelőtti választási győzelmére; *Dr. Bóra Ferenc*: A nemzeti alapantanterv bevezetése; *Dr. Laczkó András*: Arany János professzor úr; *Dr. Szántó László*: A TIT Somogy megyei szervezete 1953-1958. I.; *Kovács Géza*: Emléksorok a TIT-ről, II.

Sylvester Lajos: Úz-völgyi hegyomlás. Kaláka Könyvek. Kiadja a H-Press Kft. Sepsiszentgyörgy, 1996. 76 old. A II. világháború során az Úz-völgyét védő magyar katonák pusztulása és a civil lakosság tragédiája, amit a román átállás utáni szovjet invázió okozott.

Szarvas. Írta: *Juhász Irén*. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 523*. Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 24 old.

Száras György: Százéves az alagi lóversenypálya. Kiadja a Magyar Lovaregylet és a Magyar Lóverseny Kft. Dunakeszi, 1996. 56 old.

Szili Ferenc: Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavón országba és Amerikába 1860-1914. A Somogyi Levéltár kiadása. Kaposvár, 1995. 324 old.

Sztribik Miklós élete és munkássága. *A Sztribik Miklós Társaság Füzetei 1*. Szerk: *Tóth Ferenc*. Kiadja a makói belvárosi református egyházközség. Makó, 1996. 36 old. *Eperjessy Kálmán*: Sztribik Miklós élete és munkássága; *Kéki Imre*: Sztribik Miklós a lelkész; *Tóth Ferenc*: Makó első történetírója; *Jámborné Balog Tünde*: Sztribik Miklós virágot gyűjt; Sztribik Miklós könyvtárának jegyzéke 1854-ből.

Szloboda János: A zentai sajtó története. *Zentai Monográfia Füzetei*. Kiadja a Dudás

Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok köre. Zenta, 1995. 52 old.

Tanulmányok Zsedényi Béla születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk: *Csikl Tamás*. Kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc. 1995. 109 old.

Tizenöt éves a Toldi. A kaposvári Toldi Általános Iskola és Gimnázium Évkönyve 1981-1996. Szerk: *Lackó András*. Kiadja az intézmény, Kaposvár, 1996. 83 old.

Tóth Dezső: Leventesors a háború végén. Visszaemlékezés a dékai leventék háborús napjaira. *Dákai füzetek 6*. Kiadja a Szülőföld Baráti Kör Veszprém, 1995. 72 old.

Varadinum-Évkönyve 1992-1996. Kiadja az RMDSZ Bihar megyei szervezete és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Tájékoztatói Szolgálat. Nagyvárad, 1996. 144 old és 109 kép. A tartalomról: *Demény Lajos*: Várad a XVII. szd-i erdélyi önéletírásban; *Benda Kálmán*: Vég-Várad vára; *Varga Gábor*: A multat be kell vallani; *Vezér Erzsébet*: Ady és a zsidókérdés; *Gáll Ernő*: Várad eszmélés; *Dukrét Géza*: Iparteremtő nagyváradi személyiségek a századelőn; *Szombati István*: Szent László imája; *Dukrét Géza*: Szent László népünk emlékezetében.

Varga Gyula: A Somogy megyei alsó fokú iskolák felügyeletének történeti változásai 1869-1986. Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár, 1996. 89 old.

Varga Imre: Kisebbségből kisebbségbe. *Magyar Helikon 5*. Életünk Könyvek, Kiadja az Életünk Szerkesztősége és a Magyar Írók Nyugat-Magyarországi Csoportja. Szombat-hely, 1995. 284 old. Beszélgetés áttelepült írókkal. Megszólalnak: *Balázs Attila, Beke György, Csiki László, Kenéz Ferenc, Kocsis István, Köteles Pál, Krausz Tivadar, Páskándi Géza, Tamás Gáspár Miklós, Vári Attila*.

Veres László: A Bükk hegység üveghutái. Kiadja a Herman Ottó Múzeum Miskolc, 1995. 105 old.

Viga Gyula: Hármast határon. Tanulmányok a Bodroghöz változó népi kultúrájából. *Officina Musei 4*. Miskolc, 1996. 335 old.

Zelenák István: Tokaj. Lakóhelyismeret. Magánkiadás. Tokaj, 1995. 88 old.

A Honismeret évfordulónaptára 1997

997.	Vajk vezetésével megkezdődik a magyar állam szervezeti kiépítése.	1497.	Bakócz Tamás Estei Hipolitól megszerzi az esztergomi érsekséget.
1047.	I. András megpróbál békét kötni a német birodalommal, sikertelenül.	x 1497.	Telekessy Imre (?) dunántúli birtokos, hadvezér († ?, 1560. máj. 30.)
1047.	I. András leveri a pogány lázadást, törvényt alkot a kóbor emberek összegyűjtéséről és letelepítéséről.	† 1497.	Galeotto, Marzio (Csehország) olasz származású humanista, író, történetíró (x Narni, 1427.).
† 1047.	Levente herceg (?) Vászoly fia, András és Béla testvére (x? 1012 k.)	1522.	A török elfoglalja Orsovát.
1097.	I. (Könyves) Kálmán nőül veszi Buzillát, Roger szicíliai gróf leányát.	1522.	Osztrák őrség szállja meg a Krajnához és Ausztriához közeli végvárakat, Zengget, Knint, Osztrovicát.
1097.	I. (Könyves) Kálmán kibékül Vencével, előkészíti a barátsági szerződést.	x 1522.	Fejérkövi István (?) esztergomi érsek (†? 1596. november 20.)
1122.	II. István Magyarországon letelepít egy kun csoportot.	† 1522.	Magyi Sebestyén (?) humanista, könyvkiadó (x ? XV. sz. második fele)
1147.	II. Géza két alkalommal betör Oroszországba.	† 1547.	Baththyány Orbán (Gyulafehérvár) erdélyi főúr, protestáns énekszerző (x ?)
x 1147.	István III. (?) király († Esztergom, 1172. március 4.)	1622.	Bethlen Gábor főiskolát alapít Gyulafehérváron, amely idővel Erdély szellemi központjává vált.
1247.	A tatárok elleni védelemre a Johannita rendet a szörényi bányáságba telepítik.	x 1622.	Béldi Pál (?) erdélyi főnemes, politikus († Isztambul, 1679.)
1322.	Károly Róbert székhelyét Temesvárról Visegrádra helyezi.	† 1647.	Madách Gáspár (?) Nógrád megyei alispán (x ? 1590 k.)
1322.	Károly Róbert visszaszerzi Pozsony várát.	† 1647.	Röthy Orbán (?) ónodi, sárospataki, kővári várkapitány (x ?)
1322.	Károly Róbert megfenyíti a Dalmáciában hatalmaskodó Mladin bánt.	† 1647.	Somorjai M. János (Halászi) ev. szuperintendens, prédikátor (x Polgárdi, 1585. február 21.)
† 1322.	Debreceni Dózsa (?) nádor (x?)	† 1647.	Telegdi János (?) nagyváradi, nyitrai püspök, kalocsai érsek (x Érsekújvár, 1575.)
1347.	Nagy Lajos megindítja Nápoly elleni hadjáratát.	x 1697.	Benczig Mátyás (Borsod) orvos († Debrecen, 1749. december 13.)
x 1347.	Stibor (?) pozsonyi, trencsényi ispán, erdélyi vajda († 1414. május – november között).	x 1697.	Miskóltzi Ferenc (Győr) Győr város orvosa, sebész († Győr, 1771. október 30.)
1397.	Országgyűlés Temesvárott, ahol a török veszély miatt az adóterhek súlyosbításáról és a hadsereg átalakításáról döntenek.	x 1697.	Szathmári Pap Sándor (Kolozsvár) nyomdász († Kolozsvár, 1745. január 25.)
1422.	Habsburg Albert a magyar seregek kíséretében betör Csehországba, de a huszitáktól vereséget szenved.	† 1697.	Szalontai György (?) a hegyaljai kuruc felkelés vezére (x ?)
† 1422.	Treutel Miklós (?) tárnokmester, pozsegi ispán (x?)	† 1722.	k. Szirmay András (?) Zemplén vármegyei birtokos, hivatalnok (x Pazdics, 1656. június 18.)
1447.	A török balkáni terjeszkedése miatt Hunyadi János segítséget és pénzt kért a pápától.	x 1747.	Bessenyei György (Bercel) író költő, filozófus († Pusztakovácsi, 1811. február 24.)
1447.	Hunyadi János legyőzi Vlad Drakul vajdát és Havasalföld új urává Dant nevezte ki.		

- x 1747. Grossmann József (Bécs) építész († Tata, 1785. április 24.)
- x 1747. Lomnitz István (Besztercebánya) orvos, flórakutató († Pozsony, 1806. január 11.)
- x 1747. Mednyánszky János, báró (?) helytartótanácsos († Buda, 1833. február 5.)
- † 1747. Rendek János József (Nagy-szombat) jogi író, egyetemi tanár (x Rovne, ?)
- x 1747. Szentés Antal Regináld (Csíkma-défalva) ferences szerzetes, tanár író († Székelyudvarhely, 1806. június 25.)
- † 1747. Rozgonyi János (?) országbíró, macsói bán (x ?)
1797. A francia háborúk miatt fegyverbe szólítják a magyar nemességet, de harcbavetésükre nem kerül sor.
- x 1797. Hofman Zakariás (?) felvidéki bánya-mérnök († Budapest, 1883. október 10.)
- x 1997. Komlóssy Ferenc (?) színész, színigazgató († Pest, 1860. január 13.)
- x 1797. Lencsés Antal József (Rum) gazdasági és természettudományi író († Buda, 184?)
- † 1797. k. Ráby Mátyás (?) hivatalnok, kalandor (x Pozsony, 1752. szeptember 21.)
- x 1797. Telepy György (Kisléta) színész, színházi festő, író († Tard, 1885. augusztus 12.)
1822. Visszacsatolják az országhoz a tengerpartot.
- † 1822. Berkeny János Sámuel (Bécs) rézmetsző (x Vámos, 1765 k.)
- x 1822. Hauser Miksa (Pozsony) hegedűművész († Bécs, 1887. dec. 8.)
- x 1822. Irinyi József (Albis) újságíró, műfordító, politikus (x Pest, 1859. február 20.)
- x 1822. Jósika Miklósné, báró Podmaniczky Júlia (Pest) író, műfordító († Drezda, 1893. június 10.)
- x 1822. Lukács Sándor (Nagyvárad) politikus († San Francisco, 1854. jún. 8.)
- x 1822. Noszlopy Gáspár (Vrácsik) 48-as népfelkelő, szabadságharcos († Pest, 1853. március 3.)
- x 1822. Ordódy Pál (Pest) politikus, miniszter († Ischl, Ausztria, 1885. augusztus 26.)
- x 1822. Rózsavölgyi Gyula (?) zeneműkiadó, hangversenyrendező († Pest, 1860.)
- x 1822. Schoepf Albin (Podgorse, Lengyelország, 48-as honvédtiszt († Hyattoville, USA, 1886. január 15.)
- x 1822. Sepsy Károly (Szatmár) színész, színigazgató († Szatmár, 1853. december)
- x 1822. Szarvady Frigyes (Újvidék) jogász, újságíró (†Párizs, 1882. február 2.)
- x 1822. Tyroler József (Alsókubin) réz- és acélmetsző, illusztrátor, kiadó († Pest, 1860 k.)
- x 1847. Bochor Károly (Csíksomlyó) jogász, számviteli szakíró, egyetemi tanár († Budapest, 1918. május 8.)
- x 1847. Czárán Gyula (Seprős) földbirtokos, turisztikai szakember († Menyháza, 1906. január 8.)
- x 1847. Gluzek Gyula (Lovrin) mezőgazdász, jószágigazgató († Budapest, 1894.)
- x 1847. Rigler József Ede (?) papír-, rajz- és írószergyáros († Edlach, 1909.)
- x 1847. Szvoboda Lajos (Eperjes) munkásszolgalmi vezető († Budapest, 1905. január)
- † 1847. Légrády László (Pest) orvos, kertész (x ?)
- x 1897. Bacher Rózsi (Budapest) festőművész († Budapest, 1956. december)
- x 1897. Bánhidny Ilona (Arad) színész († Budapest, 1974. július 24.)
- x 1897. Boris László (Budapest) grafikus († Mentone, Franciaország, 1924. április 14.)
- x 1897. Czunfű Vilmos (Temesvár) orvos, röntgenológus (†Budapest, 1945.)
- x 1897. Demse Dávidné (Moldova) népi énekes, csángó népművész († Sásd, 1975. január 7.)
- x 1897. Hodula István (Budapest) zeneszerző, zongoraművész († Budapest, 1935. április 11.)
- x 1897. Keresztes Mária (Budapest) balett-művész († Budapest, 1980. február 26.)
- † 1897. Kiss József (?) állatorvos (x Mohács, 1852. január 19.)
- x 1897. Kurcsi Minya (Magyaró) mesemondó († Magyaró, 1971.)

- x 1897. Okolicsányi Ferenc (Budapest) fizikus, feltaláló († London, 1954. október)
- x 1897. Scheitz László (Kolozsvár) orvos, Katanga minisztere († Katanga, 1963. április 24.)
- x 1897. Sulyok Dezső (Simaházapuszta) ügyvéd, politikus († New York, 1965. május 18.)
- x 1897. Szebenyi Mária (Budapest) iparművész, hímező (? , 1979.)
- † 1897. Divald Károly (?) fényképész (x Selmezbánya, 1830. november 2.)
- † 1897. Perczel László (Péterháza) kartográfus (x Börzsöny, 1827.)
- x 1922. Dévics Inre (Kishegyes) színgazgató († Szabadka, 1971. dec. 30.)
- x 1922. Fekete Gyula (Kolozsvár) színész († Sepsiszentgyörgy, 1977.)
- x 1922. Harangozó Tibor (Szabadka) asztali teniszező, edző, szakíró († Abbázia, 1978. július)
- x 1922. Petri Edit (Budapest) geográfus († Budapest, 1979. március 31.)
- x 1922. Schrantz - Kunovits Edith (Craiova) díszlet- és jelmeztervező († ? 1984. június 11.)
- x 1922. Veress Judit (Tövid) pedagógus († Budapest, 1976. szeptember 20.)
- x 1922. Vöröss István (Budapest) költő († Hódmezővásárhely, 1947. március 29.)
- † 1922. Farnos Dezső (?) tanár (x Kolozsvár, 1860. augusztus 5.)
- † 1922. Kenczler Hugó (Kassa) művészettörténész (x Nagymihály, 1884. november 27.)
- x 1922. Németh P. István (Magyarcsernye) színgazgató († Újvidék, 1985. április 20.)
- † 1922. Ürmössy Kálmán (Budapest) kohómérnök (x Abrudbánya, 1862.)
- † 1922. Verebély László (Budapest) orvos, sebész (x Trencsén, 1841. július 5.)
- † 1947. Bethlen István, gróf (Szovjetunió) politikus, miniszterelnök, akadémikus (x Gernyeszeg, 1874. október 8.)
- † 1947. Boda Gyula (Budapest) ügyvéd, szerkesztő (x Püspökladány, 1889. július 21.)
- † 1947. Fekete László (Kolozsvár) fényképész, operatőr (x Marosnémeti, 1889.)
- † 1947. Hollós József (USA) munkásmozgalmi vezető (x Kecskemét, 1876. augusztus 22.)
- † 1947. Kerekes György (Kassa) gazdaságtörténész, tanár (x Nyíregyháza, 1870. április 3.)
- † 1947. Khuen- Héderváry Sándor (Szentendre) diplomata (x Hédervár, 1881. június 16.)

JANUÁR

1047. I. András koronázása Fehérvárott.
1222. II. András biztosítja az egyházi személyek a törvénykezés alóli és adómentességét.
1397. Luxemburgi Zsigmond Körösudvarhelyre országgyűlést hirdet.
1622. Bethlen Gábor Erdélyben telepíti le a Morvaországból vallásuk miatt elűldözött anabaptista iparosokat és bányászokat.
1847. Széchenyi István Kossuth politikájával vitázva kiadja Politikai programtöredékek című munkáját.
- † 1922. Drumár János (Hajdúhadház) író, zenetörténész (x Arad, 1866. augusztus 4.)
- † 1947. Pajor Rudolf (Budapest) szociáldemokrata politikus, nyomdász (x Budapest, 1887. május 29.)
1. x 1822. Horvát Boldizsár (Szombathely) jogász, politikus, miniszter, akadémikus († Budapest, 1898. október 28.)
1. x 1822. Kerényi Frigyes (Eperjes) költő, ügyvéd († Új-Buda, USA, 1852. tavasz)
1. x 1897. Vál Valéria (Losonc) ötvös († Budapest, 1982. szeptember 6.)
3. x 1747. Laáb Gáspár (Bezenye) Mosonvármegyei főmérnök († Bezenye, 1834. február 5.)
3. x 1897. Kerner Károly Frigyes (Kőszeg) ev. lelkész, teológiatanár († Sopron, 1984. október 25.)
3. † 1922. Stiller Bertalan (Budapest) orvos, belgyógyász (x Miskolc, 1937. június 23.)
4. x 1897. Botvay Károly (Ada) erdmérnök, mezőgazdász, egyetemi tanár († Sopron, 1958. szeptember 10.)
4. x 1922. Freud Géza (Budapest) matematikus († Ohio, USA, 1979. szeptember 27.)

5. x 1922. Kiss Kovács Gyula (Budapest) szobrász († Zsennye, 1984. július 20.)
5. x 1922. László Anna (Budapest) író, színháztörténész († Budapest, 1981. március 19.)
5. 1947. A belügyminisztérium állítólagos köztársaság-ellenes összeesküvést leplez le.
6. x 1822. Lónyay Menyhért (Nagylónya) politikus, publicista, miniszterelnök, akadémikus († Budapest, 1884. november 3.)
6. x 1897. Szálasy Ferenc (Kassa) katonatiszt, politikus († Budapest, 1946. március 12.)
6. x 1897. Veres Péter (Balmazújváros) író, publicista, politikus († Budapest, 1970. április 16.)
7. † 1847. Dömötör Pál (Baja) ügyvéd, táblabíró (x Dunaszentgyörgy, 1770.)
7. x 1897. Harsányi Gréte (Eger) író, újságíró († Budapest, 1973. október 23.)
8. x 1922. Matkó László (Debrecen) orvos, kórboncnok, kórszövettani szakorvos († Budapest, 1955. június 5.)
8. † 1922. Rubinek Gyula (Budapest) politikus, gazdasági író, miniszter (x Ohaj, 1865. szeptember 10.)
9. † 1947. Hannheim Károly (London) szociológus, filozófus, pedagógus (x Budapest, 1893. március 27.)
10. 1897. Bányászstrájk Resicán.
10. x 1897. Gruzl Ferenc (Budapest) vegyész-mérnök († Budapest, 1972. november 30.)
10. x 1897. Pánczél Lajos (Temesvár) újságíró, író filmtörténész († Budapest, 1971. március 16.)
11. x 1897. Badari László (Jászberény) földmunkás, szakszervezeti vezető († Budapest, 1970. október 19.)
11. x 1922. Horváth János (Szeged) fizikus, egyetemi tanár († Szeged, 1970. június 28.)
11. † 1947. Vizota Gyula (Budapest) tanár, irodalomtörténész, akadémikus (x Ercsi, 1871. február 5.)
12. x 1847. Morzsányi Károly (Pest) ügyvéd, politikus, irodalompártoló († Budapest, 1913. február 27.)
12. x 1922. Prochnow József (Budapest) orvos, sebész (x Vörösvár, 1857. július 7.)
13. 1522. II. Lajos feleségül veszi Miksa császár leányát, Máriát.
13. 1847. Az uralkodó István főherceget nevezi ki nádorrá.
13. † 1847. József főherceg (Buda) helytartó, nádor (x Firenze, 1776. március 9.)
13. † 1897. Schwarz Dávid (Bécs) a kormányozható léghajó feltalálója (x Keszthely, 1850. december 7.)
15. x 1897. Bóday Gábor (Nagyszében) bányamérnök († Budapest, 1989. június 28.)
15. x 1897. Kerényi Károly (Temesvár) klasszika-filológus, vallástörténész, egyetemi tanár, akadémikus († Ascona, 1973. április 10.)
16. x 1822. Orczy Béla, báró (Pest) országbíró, miniszter († Bécs, 1917. február 7.)
16. x 1847. Mikszáth Kálmán (Szklabonya) író, újságíró, akadémikus († Budapest, 1910. május 28.)
16. x 1922. Bánki László (Szabadka) filmrendező († Budapest, 1979. szeptember 17.)
16. x 1922. Csorba István (Budapest) színész († Nagymaros, 1981. szept. 26.)
17. x 1897. Chira Sándor (Irhóc) gör. kat. püspök († Karaganda, SZU., 1983. május 6.)
17. † 1897. Vajda János (Budapest) költő (x Pest, 1827. május 8.)
17. x 1922. Kondorosi Imre (Sátoraljaújhely) lakatos, 1956-os felkelő († Budapest, 1959. október 28.)
17. † 1947. Czöbel Minka (Anarcs) költő (x Anarcs, 1854. január 2.)
18. x 1847. Dobos C. József (Pest) szakács, gasztronómiai író († Budapest, 1924. október 10.)
18. x 1897. Friss Antal (Budapest) gondokaművész († Budapest, 1973. február 25.)
18. x 1922. Farkas Jenő (Szenc) r. kat. lelkész, költő († Budapest, 1979. szept. 18.)
19. † 1922. Ávéd Jákó (Gyulafehérvár) pedagógus (x Gyergyószentmiklós, 1843. október 24.)
19. † 1922. Lechner Károly (Budapest) orvos, elmegyógyász, egyetemi tanár, akadémikus (x Pest, 1850. március 21.)
19. † 1947. Nagy Iván Edgár (Budapest) irodalomtörténész, mezőgazdasági író (x Riga, 1877. március 17.)

- 20.x 1747. Szirmay Antal (Eperjes) zemplén vármegyei birtokos, helytörténeti író († Szinnyér, 1812. szept. 19.)
- 20.x 1797. Pály Elek (Pápa) színész, énekes, műfordító, a magyar opera megalapítója († Kolozsvár, 1846. március 4.)
- 20.x 1847. Reizner János (Szeged) jogász, régész, történész, könyvtáros († Szeged, 1904. január 20.)
- 22.x 1722. Ribini János (Krencs) ev. lelkész, egyháztörténeti író († Pozsony, 1788. augusztus 8.)
- 22.x 1822. Markó Károly (Pest) festőművész († Moszkva, 1891.)
- 22.x 1847. Kakujay Gyula (Fenlak) újságíró, szerkesztő († Budapest, 1882. július 1.)
- 22.x 1897. Gáspár Endre (Debrecen) műfordító, író, újságíró († Budapest, 1955. április 15.)
- 23.† 1922. Nikisch Artúr (Lipcse) karmester (x Lébényszentmiklós, 1855. október 12.)
- 24.x 1897. K. Palló Margit (Bojtorjános) nyelvész, turkológus († Budapest, 1984. szeptember 3.)
- 25.x 1847. Solymosi Elek (Tövis) író, énekes († Budapest, 1914. január 3.)
- 25.† 1897. Klimm Mihály (Budapest) vízépítő mérnök, egyetemi tanár (x Buda, 1851. szeptember 4.)
- 25.† 1922. Sághe József (Vác) zeneíró, tanár (x Pest, 1852. március 13.)
- 25.† 1947. Gábor Lajos (Budapest) festőművész (x Szakmár, 1886. október 7.)
- 26.x 1822. Fiala János (Temesvár) 48-as honvédtiszt, vasúti mérnök († San Francisco, 1911. dec. 8.)
- 26.x 1947. Huhn András (Szeged) matematikus († ?, 1985. június 6.)
- 27.† 1922. Stoll Károly (Budapest) zeneszerző, énekes, rendező (x Pest, 1864.)
- 27.† 1947. Csebernyák József (Rosenhof, Ausztria) munkásmozgalmi vezető (x Sátoraljaújhely, 1863. február 26.)
- 27.† 1947. Szentiványi Károly (Rátót) r. kat. lelkész, egyházi író (x Perkáta, 1865. október 23.)
- 28.x 1922. Jancsó Miklósné, Gábor Aranka (Székelyudvarhely) gyógyszerész, egyetemi tanár († Szeged, 1981. szeptember 14.)
- 30.x 1897. Stella Adorján (Középlak) újságíró, humorista, műfordító, író († Budapest, 1967. augusztus 26.)
- 30.† 1922. Péterfi Márton (Kolozsvár) botanikus, pedagógus (x Borosjenő, 1875. február 1.)
- 30.† 1922. Révész István (Gödöllő) kertész (x ?, 1861.)
- 30.† 1947. Nagy Bella (London) színész, Jókai Mór felesége (x Jákó, 1879. július 4.)
31. 1897. Összeül a Szociáldemokrata Párt háromnapos földmunkás kongresszusa, amely 12 órás munkaidőt és napszámot követel.

FEBRUÁR

1647. A pozsonyi országgyűlés törvényt hoz a szabad királyi városokban lakó nemesek kiváltságairól, függetlenítve őket a városi hatóságoktól.
- † 1822. Kuny Domokos (Bécs) keramikus (x Durlach, Bajorország, 1754. december. 15.)
- 1.† 997. Géza (?) fejedelem, I. István apja (x ? 940)
- 1.x 1897. Lestyán Sándor (Budapest) író, újságíró († Budapest, 1956. november. 12.)
- 1.x 1922. Komló László (Csicsér) közgazdász († Budapest, 1984. január 6.)
- 2.x 1697. Fiala Jakab (Rákos) költő, iskolalármáiró († Breznóbánya; 1733. október 1.)
2. 1922. Bethlen István párthívei belépnek a Kisgazdapártba, amely Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Párt néven Kormánypárttá válik.
- 3.x 1822. Barna Ignác (Nagy Károly) költő, műfordító, fogorvos, akadémikus († Budapest, 1894. november 23.)
- 5.x 1797. Andrássy György, gróf (Kassa) gazdasági szakíró, akadémikus († Bécs, 1872. dec. 17.)
- 5.† 1847. Wierzbicki Péter (Oravica) botanikus, gyógyszerész, sebész-mester, tanár (x Galícia, 1794.)
- 6.x 1822. Letenyei Lajos (Felcsút) mezőgazdász, gazdasági író († Felcsút, 1868. szeptember 27.)
- 7.x 1822. Halasi István (Lábatlan) pedagógus, tankönyvíró († Pápa, 1894. december 11.)

- 7.x 1847. Schreyer Jakab (Ugra) ügyvéd, jogi író († Budapest, 1932. július 7.)
- 7.x 1847. Thallmayer Viktor (Pétervárad) mezőgazdasági gépészmérnök († Pusztabelecska, 1921. nov. 11.)
9. x 1847. Beksics Gusztáv (Gamás) újságíró, publicista, történész († Budapest, 1906. május 7.)
10. 1647. III. Ferdinánd - az 1645. december 16-i linzi béke értelmében - elrendeli 90 templom átadását a protestánsoknak.
- 10.x 1797. Mojsisovics Sámuel (Ivánkafalva) nagykereskedő, várospolitikus († Szarvas, 1861. november 7.)
10. 1947. A szövetségesek Párizsban megkötik a békeszerződést Magyarországgal.
- 11.† 1947. Hézszer Aurél (Budapest) földrajz-író (x Tállya, 1887. okt.21.)
- 12.x 1797. Zay Károly, gróf (Sopron) politikus († Bucsány, 1871. október 8.)
- 13.† 1947. Finály István (Budapest) mérnök (x Kolozsvár, 1876. május 6.)
14. 1897. Cegléden a Szociáldemokrata Párt Várkonyi-csoportja tart kongresszust 53 község 105 küldöttje. E kongresszus előkészítője lesz a pártalapításnak.
- 14.x 1897. Garay Béla (Szabadka) színész, rendező, szakíró († Szabadka, 1987. február 2.)
- 15.x 1845. Heil Fausztin (Milánó) bíró, jogi író, ügyész († Budapest, 1920. szeptember 5.)
- 15.x 1922. Major Jenő (Felsőszakony) településtörténész († Budapest, 1988. július 2.)
16. 1922. Mandátuma lejártával Horthy Miklós berekeszti a nemzetgyűlést.
- 16.x 1922. Járóka Sándor (Kisvárd) prímás, zenekarvezető († Budapest, 1984. április 11.)
- 16.x 1922. Udvari Pál (Nagykátá) katonaeorvos, belgyógyász, röntgenológus († Budapest, 1977. augusztus 27.)
- 17.† 1922. Bresztovszky Ernő (Bécs) újságíró, író (x Rimaszombat, 1882.)
- 18.x 1897. Árkos Frigyes (Pterle) kohómérnök († Budapest, 1967. május 13.)
- 18.x 1922. Ajkay Jenő (Szentgotthárd) újságíró († Zalaegerszeg, 1968. ápr. 25.)
- 18.x 1947. Mihály Sándorné, Gombos Ildikó (Budapest) geológus († Budapest, 1984. december 19.)
- 19.x 1897. Simonffy Margot (Dócs) előadóművész (†Budapest, 1959. máj. 30.)
- 19.x 1897. Weil Emil (Dombegyháza) orvos, egyetemi tanár, politikus († Budapest, 1954. november 2.)
- 19.x 1922. Horváth István (Budapest) az egyetemi diákszínjátszás kezdeményezője, rendezője († Budapest, 1941. október 17.)
- 20.† 1822. Somogy Lipót (Szombathely) r. kat. püspök, egyházi író (x Szentmárton, 1748. november 19.)
- 21.x 1847. Bäumlér János András (Pozsony) botanikus († Pozsony, 1926. február 4.)
- 21.x 1897. Bródy László (Sátoraljaújhely) író († Budapest, 1984. április 23.)
- 21.† 1922. Chernel István (x Kőszeg, 1865. május 31.)
- 21.† 1922. Vastagh György (Budapest) festőművész (x Szeged, 1834. ápr. 12.)
- 23.† 1822. Berzeviczy Gergely (Kakasloznic) felvidéki nagybirtokos, gazdasági szakíró (x Nagylomnic, 1763. június 15.)
- 23.x 1922. Gera György (Nagyvárad) író, műfordító († Budapest, 1977. december 11.)
- 23.† 1922. Anthes György (Budapest) operanékes, énektanár (x Homburg von der Höhe, 1863. március 12.)
- 23.† 1922. Margitay Tihamér (Budapest) festőművész (x Jenke, 1859. november 27.)
- 24.x 1822. Irányi Dániel (Toporc) jogász, politikus († Nyíregyháza, 1892. november 2.)
- 25.x 1897. Kelényi Béla Ottó (Budapest) könyvtáros, bibliográfus, történész, tanár († Ausztria, 1944.)
27. 1397. Garai Miklós és Ciljei Hermann vezetésével a körösüdvárfelyi országgyűlésen legyilkolták a Lackfiakat.
- 27.† 1397. Lackfi István (Körösudvarhely) nádor (x?)
- 27.x 1897. Tamás Mihály (Beregszász) író, építészmérnök, egyetemi tanár († Melbourne, 1967. szeptember)
- 27.† 1897. Jurányi Lajos (Abbázia) botanikus, egyetemi tanár, akadémikus (x Nyíregyháza, 1837. augusztus 25.)

- 27.x 1922. Varju Gyula (Siklós) geológus († Budapest, 1987. február 7.)
- 28.x 1522. Fronius Mátyás (Brassó) tanár, városi tanácsos († Brassó, 1588.)
- 28.x 1697. Haller János, báró (Szentpál) erdélyi politikus, író, Torda vm. főispánja (x ? 1626.)
- 28.x 1847. Vörös Sándor (Tata) mezőgazdasági tanár, szakíró († Budapest, 1918. április 30.)
- 28.x 1897. Harangi László (Gödöllő) költő, író († Budapest, 1934. április 23.)
- 28.† 1897. Torma Károly (Porto d'Anzio, Olaszország) régész, egyetemi tanár, akadémikus (x Kudu, 1829. december 10.)
- MÁRCIUS**
1847. Kossuth ellenzéki konferenciát hív össze az egységes ellenzéki program megalkotására. Legtöbb küldött Szabolcsból, Zemplénből, Borsodból, Vasból érkezett.
- 1.x 1822. Kenessy Kálmán (Kápolnásnyék) növénynevesítő († Kápolnásnyék, 1913. július 2.)
- 1.x 1897. Gyulay Zoltán (Budapest) újságíró († Budapest, 1984. november 19.)
- 1.x 1897. Szatmári Géza (Nagybecskerek) karmester, zeneszerző, tanár, kritikus († Szeged, 1978. október 8.)
- 2.x 1822. Friebeisz István (Vác) jogi író, szerkesztő († Budapest, 1890. február 8.)
- 2.x 1897. Prohászka Lajos (Brassó) filozófus, pedagógus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1963. június 16.)
- 2.x 1922. Bódy József (Zagyvapálfalva) operatőresztáros († Budapest, 1985. december 22.)
- 3.x 1897. Benjamin Károly (Gát) építész († Budapest, 1968. november 2.)
- 4.x 1897. Géczy Barnabás (Budapest) hegedűművész, karmester († München, 1971. február 7.)
- 4.† 1897. Martin Lajos (Klozsvár) matematikus, egyetemi tanár, akadémikus (x Buda, 1827. augusztus 30.)
- 4.x 1922. Forró Dezső Kamill (Vágfarkasd) r. kat. lelkész, festőművész († Esztergom, 1974. február 25.)
- 4.† 1922. Kovách Aladár (Budapest) orvos, sebész (x Pest, 1866. május 24.)
- 4.† 1947. Izsák Gyula (Budapest) jogász, jogi író (x Hatvan, 1885. okt. 15.)
- 5.† 1847. Klauzál Imre (Bécs) mezőgazdász, szakíró, akadémikus (x Szeged, 1799. január 11.)
- 6.x 1797. Balásházy János (Sátoraljaújhely) mezőgazdasági szakíró, agrártudós, akadémikus († ? 1857. november 19.)
- 6.x 1897. Horváth Gyula (Győrsziget) színész († Győr, 1972. január 21.)
- 8.x 1897. Tihanyi Kálmán (Üzbég) fizikus, feltaláló († Budapest, 1947. március 8.)
- 8.† 1922. Bitá Dezső (Keszthely) r. kat. lelkész, egyházi író, egyetemi tanár (x Keszthely, 1832. október 3.)
- 8.† 1947. Tihanyi Kálmán (Budapest) fizikus, feltaláló (x Üzbég, 1897. március 8.)
- 10.x 1897. Lévai Andor (Nagyvárad) építész-mérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1964. november 13.)
- 10.† 1922. Dubravszky Róbert (Budapest) mezőgazdász, állategészségügyi szakember (x Stósz, 1858. december 2.)
- 11.x 1822. Komlóssy Ida (Székesfehérvár) színész († Budapest, 1893. szeptember 11.)
- 11.x 1897. Duczynska Ilona (Mariaenzersdorf, Ausztria) mérnök, munkásmozgalmi vezető († Pickering, Kanada, 1978. április 23.)
- 11.† 1947. Bittera Miklós (Magyaróvár) növénytermesztő (x Pozsony, 1887. november 12.)
12. 1447. Megnyílik az országgyűlés Óbudán.
- 12.x 1847. Korbuly József (Sárosmagyarbencsek) gépészmérnök († Budapest, 1914. június 10.)
- 12.x 1847. Schulhof Lipót (Baja) csillagász, akadémikus († Párizs, 1921. október)
- 12.† 1947. Belák Sándor (Budapest) orvos, farmakológus, kórtani kutató, egyetemi tanár, akadémikus (x Enying, 1886. július 17.)
- 12.† 1947. Rudnóy Teréz (Esztergom) író (x Léva, 1910. január 20.)
- 13.† 1797. Delpini János Teofil (Nyitra) jezsuita szerzetes, hittérítő (x Selmechánya, 1721.)

- 13.x 1897. Budinszky József (Körmöcbánya) katonatiszt, állatorvos († Budapest, 1975. január 16.)
- 14.† 1797. Czirjék Mihály (Cegléd) testőríró (x Szárazberek, 1753.)
- 14.x 1822. Szabó József (Kalocsa) bányamérnök, geológus, mineralógus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1894. április 10.)
- 14.x 1847. Szemere Bertalan betérjeszti Kosuthénál óvatosabb programját.
15. 1847. Összeül az ellenzéki konferencia, amely jóváhagyta a 15 pontból álló alapelveket, az Ellenzéki Nyilatkozatot.
- 15.x 1897. Nagy Lajos (Nagyvárad) régész († Budapest, 1946. december 10.)
- 15.x 1897. Winter Ernő (Győr) vegyészmérnök, híradástechnikai kutató, akadémikus († Budapest, 1971. jún. 2.)
- 16.x 1897. Boronkai Pál (Sopron) városi mérnök († Sopron, 1970. január 21.)
- 16.† 1947. Pécsi Gusztáv (Nagyöved) r. kat. lelkész, fizikus (x Brassó, 1874. szeptember 2.)
- 18.x 1822. Löhne Frigyes (Osterfeld, Poroszország) pedagógus († Sopron, 1881. december 9.)
- 18.x 1922. Pécsi Sándor (Sajószentpéter) színész († Budapest, 1972. nov. 4.)
- 19.x 1897. Kőmíves Sándor (Budapest) színész († Budapest, 1980. nov. 13.)
- 19.† 1947. Lattyák Sándor (Budapest) erdész, geográfus (x Alsókubin, 1871. október 19.)
- 20.† 1922. Szilády Áron (Kiskunhalas) irodalomtörténész, akadémikus (x Ságvár, 1837. november 3.)
- 21.x 1847. Heitler Móric (Korompa) orvos, tüdőgyógyász († Bécs, 1923. szeptember 15.)
- 21.x 1897. Schaeffer Ferenc (Budapest) építész († Budapest, 1975. július 16.)
- 22.† 1847. Láng Ádám (Pest) színész, író, műfordító (x Jászfalu, 1772. júl. 28.)
- 23.x 1597. Mikó Miklós (Sepsibodok) földbirtokos, emlékiratíró († Sepsibodok, 1668. február 18.)
- 23.x 1897. Horváth László (Kemenesszentpéter) mezőgazdász († Budapest, 1974. október 18.)
- 23.x 1897. Lassovszky Károly (Gyetva) csillagász, fizikus († Boston, USA, 1961. december 20.)
- 23.x 1922. Kolossa Tibor (Budapest) történész († Budapest, 1982. okt. 6.)
- 23.† 1922. Kemenes József (Budapest) klasszika-filológus, műfordító, tanár (x Kocs, 1854. január 18.)
- 24.x 1897. Hátvvas Béla (Eperjes) filozófus, író († Budapest, 1968. nov. 7.)
- 24.† 1922. Széchenyi Ödön, gróf (Konstantinápoly) hajóstiszt, tűzoltótiszt, török tábornok (x Pozsony, 1839. december 14.)
- 25.x 1897. Bánhegyi Jób József (Sörényháza) bencés szerzetes, tanár, irodalomtörténész († Győr, 1979. július 18.)
- 25.x 1922. Nagygyellért János (Újvidék) színész († Újvidék, 1978. február 9.)
- 26.x 1897. Laurisin Lajos (Kalocsa) operaezenkes († New York, 1977. január 10.)
- 27.x 1722. Batthyány Ádám Vencel gróf (?) kamarai tanácsos, generális, báni helytartó († ? 1787.)
- 27.x 1947. Jobba Gabi (Szeged) színész, előadóművész († Budapest, 1983. augusztus 29.)
- 27.† 1947. Márffy Ede (Budapest) jogász, egyetemi tanár (x Budapest, 1885. május 24.)
- 28.x 1847. Farkas Gyula (Pusztasárosd) fizikus, egyetemi tanár, akadémikus († Pestszentlőrinc, 1930. dec. 27.)
- 28.x 1897. Méhes Gyula (Kraszna) farmakológus, biológus, egyetemi tanár († Budapest, 1970. október 10.)
- 28.x 1897. Róna Klára (Pécs) festőművész († Budapest, 1987. május 28.)
- 29.x 1847. Holtzwarth Jenő (Budapest) orvos, sebész, röntgenológus († Budapest, 1922. április 25.)
- 29.† 1922. Kulcsár Endre (Debrecen) író, tanár (x Nemesdéd, 1858. dec. 11.)
- 29.† 1947. Vöröss István (Hódmezővásárhely) költő (x Budapest, 1922.)
30. 1722. Az erdélyi országgyűlés is elfogadja a Habsburgok nőági örökösödését, a Pragmatica Sanctiót.
- 30.† 1922. Hugonnai Vilma, grófnő (Budapest) az első magyar orvosnő (x Nagytétény, 1847. szeptember 30.)
- 31.x 1897. Forbát Alfréd (Pécs) építész, festőművész († Wällingby, Svédország, 1972. május 23.)

- 31.x 1897. Vilmon Gyula (Alsóhámor) orvos, egyetemi tanár († Budapest, 1966. április 6.)
- 31.x 1922. Bán István (Mohány) textiltervező, iparművész († Budapest, 1984. január 27.)
- ÁPRILIS
- † 1822. Naláczy József, báró (Batiz) földbirtokos, testőríró (x Nalácvád, 1748.)
1897. Monarchia és Oroszország szerződése a balkáni status quo fönntartására.
- 1.† 1922. Károly, IV. (Funchal, Madeira sz.) király (x Persenbeug, Ausztria, 1887. augusztus 27.)
- 2.x 1847. Györök Leó (Pápa) festőművész, tanár, politikus († Budapest, 1899. december 15.)
- 2.x 1897. Arányi Mária (Budapest) író († Budapest, 1977. november 22.)
- 2.† 1897. Bodola Lajos (Kézdimárkosfalva) bányamérnök (x Kézdimárkosfalva, 1825. augusztus 10.)
- 2.† 1897. Véghelyi Dezső (Abbázia) történész (x Veszprém, 1840. nov. 28.)
- 3.x 1897. Forgács Hann Erzsébet (Budapest) szobrász, grafikus († Budapest, 1954. január 8.)
- 3.† 1922. Berkeszi István (Temesvár) tanár, történész (x Berkesz, 1853. december 6.)
- 4.x 1897. Balogh Ernő (Budapest) zongoraművész, zeneszerző, zenetanár, kritikus († Mitchelville, USA, 1989. június 2.)
- 5.† 1797. Königsacker József, gróf (Pest) piarista szerzetes, matematikus, tanár (x Bécs, 1733. december 17.)
- 6.x 1833. Chernel Kálmán (Kőszeg) földbirtokos, történész († Kőszeg, 1891. április 21.)
- 6.† 1947. Wehner Géza (Budapest) orgonaművész (x Budapest, 1888. júl. 8.)
- 7.x 1822. Asztalos János (Pécs) ügyvéd, politikus († Belgrád, 1898. november)
- 8.† 1897. Leővey Klára (Budapest) pedagógus, író (x Máramarossziget, 1821. március 25.)
- 8.x 1922. Chytil Marió (Bazin) kiadói szerkesztő († Budapest, 1977. március 31.)
- 9.† 1747. Moller Károly Ottó (Besztercebánya) orvos (x Pozsony, 1670. január 10.)
- 9.x 1897. Dési Huber Istvánné, Sugár Stefánia (Budapest) író, művészszerző († Budapest, 1987. ápr. 22.)
- 9.x 1922. Löwenwirt Miklós (Beregszász) munkásmozgalmi vezető († Belgium, 1943. március 15.)
- 10.† 1597. Prépostváry Bálint (Kassa) végvári főtiszt (x? 1540. k.)
- 10.x 1847. Pulitzer József (Makó) újságíró, lapkiadó († Charleston, USA, 1911. október 29.)
- 12.x 1797. Lassu István (Visk) statisztikus, földrajzi író, akadémikus († Pest, 1852. január 19.)
- 12.† 1897. Szilágyi István (Máramarossziget) tanár, író, akadémikus (x Nagykálló, 1819. január 6.)
- 13.x 1897. Sauvageot, Aurélien (Konstantinápoly) francia nyelvész, irodalom- és művelődéstörténész, hungarológus († Aix en Provence, 1988. december 5.)
- 13.† 1922. Follinusz Aurél (Újpest) színész, író (x Brassó, 1854. június 29.)
- 14.x 1797. Szilágyi Ferenc (Kolozsvár) tanár, történész, újságíró, akadémikus († Budapest, 1876. május 20.)
- 14.† 1897. Jámbor Pál Hiador (Szabadka) költő, író (x Paks, 1821. jan. 16.)
- 15.† 1747. Rotarides Mihály (Wittenberg) irodalomtörténész (x Otrokócs, 1715.)
- 15.x 1847. Ugron Gábor (Szombatfalva) politikus († Budapest, 1911. jan. 23.)
- 15.† 1922. Rázsó Imre (Magyaróvár) növény-emesítő, főiskolai tanár (x Kisújszállás, 1873. július 20.)
- 15.† 1947. Szilády Zoltán (Grosspösna, Németország) zoológus, természettudományi író (x Budapest, 1878. május 21.)
- 16.† 1897. Szentkuthy Mihály (Szatmár) színész (x Szatmár, 1813.)
- 16.† 1947. Mezőfi Vilmos (Budapest) újságíró, politikus (x Debrecen, 1870. március 27.)
- 18.x 1897. Utassy Loránd (Budapest) katonatiszt, közigazdász († Budapest, 1974. június 3.)
- 18.† 1922. Beöthy Zsolt (Budapest) irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár,

- akadémikus (x Buda, 1848. szeptember 4.)
- 19.x 1822. Kornis Károly (Arad) jogász, publicista, egyetemi tanár († Pest, 1862. január 27.)
- 19.x 1897. Kovács Terus (Eger) színész († Miskolc, 1958. december 26.)
- 19.† 1922. Hegyi Béla (Budapest) zeneszerző (x Pápa, 1858.)
- 20.x 1847. Cselkó István (Zsombolya) mezőgazdász, tanár, szakíró († Magyaróvár, 1930. július 24.)
- 20.x 1897. Detre László (Budapest) orvos, tüdőgyógyász († Budapest, 1953. október 23.)
- 22.x 1847. Hegedüs Sándor (Kolozsvár) politikus, miniszter, akadémikus († Budapest, 1906. december 28.)
- 22.x 1922. Petőházi Gábor (Körmend) mezőgazdasági mérnök († Gödöllő, 1978. május 18.)
- 23.† 997. Adalbert (?) cseh származású hitterítő, püspök (x ?, 956 k.)
- 23.x 1847. Radó Vilmos (Eger) tanár, pedagógiai és ifjúsági író († Budapest, 1919. december 9.)
- 23.† 1922. Majunke Gedeon (Szepesszombat) építésmérnök (x Szepesszombat, 1855. május 9.)
- 23.† 1947. Károlyi Gyula, gróf, (Budapest) politikus, miniszterelnök, akadémikus (x Nyírbakta, 1871. május 7. v.12.)
24. 1222. II. András Fehérvárott kiadja az Aranybullát.
- 24.x 1897. Kósa György (Budapest) zeneszerző, zongoraművész, egyetemi tanár († Budapest, 1984. aug. 16.)
- 25.† 1922. Holzwarth Jenő (Budapest) orvos, sebész, röntgenológus (x Budapest, 1847. március 29.)
- 25.† 1922. Király György (Budapest) irodalomtörténész (x Ómoravica, 1887. december 1.)
- 26.x 1897. Hankó János (Csíkszentdomokos) grafikus († Budapest, 1969. júl. 9.)
- 26.x 1897. Keil Ernő (Johannesburg) harsonaművész, karnagy († Budapest, 1984. március 15.)
- 27.x 1847. Lukács Béla (Zalatna) politikus, miniszter († Budapest, 1901. jan. 7.)
- 27.x 1922. Lukovszky László (Rákospalota) festőművész, grafikus († Miskolc, 1981. május 28.)
- 28.† 1947. Kiss Géza (Pécs) ref. lelkész, etnográfus, nyelvjáráskutató (x Kákcics, 1891. február 26.)
- MÁJUS
1. 1622. A kolozsvári országgyűlés kimondta, hogy a morvaországi anabaptista menekültek minden adó alól mentesülnek és szabadon gyakorolhatják vallásukat.
- 1.x 1922. Czégi József (Kaposztekcső) gépészmérnök († Budapest, 1983. április 8.)
- 2.† 1947. Tábori Piroska (Budapest) költő, író (x 1892. november 20.)
- 3.x 1822. Bittó István (Sárosfa) politikus, miniszterelnök († Budapest, 1903. március 7.)
- 3.x 1847. Concilia Emil (Ecseg) r. kat. apát, prépost, kanonok († Nagyszombat, 1916. szeptember 28.)
- 4.x 1847. Halmos János (Pest) Budapest polgármestere († Budapest, 1907. április 17.)
- 4.† 1947. Bazsaj Lajos (Budapest) színész (x Budapest, 1886. augusztus 13.)
- 5.x 1747. II. Lipót (Bécs) német-római császár, magyar király († Bécs, 1792. március 1.)
- 5.x 1897. Botlik József (Budapest) grafikus († Budapest, 1984. augusztus 1.)
- 5.x 1897. Veredy Gyula (Apatin) könyvtáros († Budapest, 1976. szeptember 7.)
- 5.† 1922. Bobula János (Budapest) építész (x Budapest, 1871. február 24.)
- 6.x 1797. Bárfay László (Felsővadász) író, irodalomszervező, akadémikus († Pest, 1858. május 12.)
- 6.† 1922. Bloch József (Budapest) zeneszerző, hegedűtanár (x Budapest, 1862. január 9.)
- 7.† 1897. Esterházy Miklós József, gróf (?) nagybirtokos, műpártoló, politikus (x ? 1839. dec. 5.)
- 7.† 1897. Kotsis Endre (Arad) építész, egyetemi tanár († Budapest, 1954. május 22.)
- 8.† 1922. Hegedüsne Jókay Jolán (Budapest) író (x Komárom, 1849.)
- 9.† 1822. Katona Mihály (Bücs) ref. lelkész, geográfus (x Szatmárnémeti, 1764. október 9.)
- 9.x 1897. Miháltz István (Árpástó) geológus, egyetemi tanár († Szeged, 1964. március 16.)

- 9.† 1922. Pásztor Mór Miklós (Budapest) kertész, filmrendező (x Brassó, 1875. november 2.)
- 9.† 1922. Szegedy Rezső (Budapest) irodalomtörténész, egyetemi tanár (x Sid, 1873. április 13.)
- 10.x 1922. Serény Andor (Budapest) nyelvtanár († Budapest, 1974. márc. 15.)
- 11.x 1822. Szigeti József (Veszprém) színész, író, rendező, akadémikus († Budapest, 1902. február 26.)
- 11.x 1922. Nyilasi János (Szombathely) vegyészmérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1978. december 16.)
- 11.† 1947. Gárdos Sándor (Szeged) esszéista, újságíró (x Sátoraljaújhely, 1892. szeptember 8.)
- 12.† 1847. Rochel Antal (Graz) orvos, botanikus, a bánsági flóra kutatója (x Neunkirchen, Ausztria, 1770. június 18.)
- 12.x 1922. Czeizing Lajos (Budapest) fotóművész († Budapest, 1985. szept. 13.)
- 13.† 1622. Károlyi Zsuzsánna (Kolozsvár) Bethlen Gábor felesége (x ? 1585.)
- 14.x 1897. Lehoczky Tibor (Sátoraljaújhely) orvos, ideggyógyász, egyetemi tanár († Budapest, 1971. dec. 10.)
- 15.x 1897. Koref Oszkár (Budapest) orvos, endokrinológus († Budapest, 1978. november 12.)
- 15.† 1922. Erdély Sándor (Budapest) jogász, politikus, miniszter (x Köröskisjenő, 1839. augusztus 1.)
- 15.† 1922. Kazár Emil (Budapest) író; újságíró (x Nagyvárad, 1843. június 23.)
- 16.x 1897. Dénes Leó (Mahora) polgármester, munkásmozgalmi vezető († Budapest, 1977. november 11.)
- 16.x 1897. Kapus Gyula (?) orvos, gyermekorvos, neuro-pediáter († Budapest, 1989. október 25.)
- 16.† 1947. Balabán Imre (Budapest) biztosítási szakértő, zongoraművész, zenetanár, népzenei gyűjtő (x Budapest, 1889. december 26.)
- 16.† 1947. Magyar Elek (Budapest) újságíró (x Budapest, 1875. augusztus 14.)
- 17.x 1922. Bántai Vilmos (Budapest) fuvola-művész, zenetanár († Budapest, 1985. augusztus 21.)
- 18.x 1822. Bókay János (Igló) orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár († Budapest, 1884. október 20.)
- 18.x 1897. Benedikt Ottó (Budapest) villamosmérnök, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1975. november 25.)
- 19.x 1897. Farkas János (Érselénd) festőművész († Budapest, 1966. szept. 17.)
- 19.† 1922. Árkövy József (Budapest) fogorvos, egyetemi tanár (x Budapest, 1851. február 8.)
- 20.† 1947. Lénárd Fülöp (Messelhausen, Németország) fizikus, egyetemi tanár, akadémikus, Nobel-díjas (x Pozsony, 1862. június 7.)
- 22.x 1897. Haitsch Emil (Aszód) orvospszichiáter († Budapest, 1967. jún. 4.)
- 24.x 1822. Foltényi Vilmos (Komját) színész, operaénekes († Debrecen, 1905. február 3.)
- 24.x 1822. Oroszhegyi Józsa (Nagykolcs) 48-as szabadságharcos, orvos († Buda, 1870. február 19.)
- 24.x 1922. Kórodi András (Budapest) karmester († Treviso, 1986. szept. 17.)
- 26.x 1822. Bisztray Károly (Fogaras) 48-as honvédtiszt, bíró, memoáriró († Nagyszében, 1911. március 22.)
- 26.x 1897. Medveczky Bella (Zombor) író († Budapest, 1969. október 24.)
- 26.† 1922. Horváth Sándor (Budapest) erdőmérnök, erdészeti szakíró (x Kolozsvár, 1850.)
- 29.† 1797. Dorfmeister István (Sopron) festőművész (x Bécs, 1725 k.)
- 30.x 1847. Nagy János (Várfalva) jogász, újságíró († Kolozsvár, 1882. szeptember 22.)
- 30.x 1897. Bárdos László (Szalárd) író, újságíró, dramaturg († Budapest, 1960. szeptember 20.)
- 30.x 1922. Vincze István (Miskolc) etnográfus († Budapest, 1982. szept. 30.)
- 31.x 1847. Kisfaludy Árpád Béla (Gyömöre) r. kat. lelkész, teológus, egyházi író, egyetemi tanár († Budapest, 1903. április 26.)
- 31.x 1897. Kőkény Lajos (Sátoraljaújhely) gyorsíró, szerkesztő, eszperantista († Budapest, 1985. április 27.)
31. 1947. A lemondott Nagy Ferenc helyett Dinnyés Lajos lesz a miniszterelnök.

JÚNIUS

1147. VII. Lajos francia király keresztes hadaival átvonul Magyarországon.

1547. A török Porta a hazai hódoltság területet (Duna-Tisza köze, Dráván túli vármegyék, Baranya, Tolna és Fejér vármegyék) beolvasztja a török közigazgatásba.
- x 1797. Brassai Sámuel (Torockó) polihisztor, egyetemi tanár, akadémikus († Kolozsvár, 1897. június 24.)
1847. Kossuth, Teleki László elnökletével létrehozza az Ellenzéki Kört.
1897. Aratósztrájkok Hajdú, Torontál, Csanád, Csongrád, Bács megyékben. Felvidékről aratókat hoznak a sztrájk letörésére.
1. 1447. Hunyadi János és Frigyes békét köt, ennek értelmében Győr a győri püspök kezébe megy vissza.
- 1.x 1747. Lévai Bálint (Báránd) ref.lelksz, memoárfíró († Mezőtúr, 1810. okt. 11.)
- 2.x 1822. Csengery Antal (Nagyvárad) politikus, publicista, közgazdász, történész, akadémikus († Budapest, 1880. július 13.)
- 2.x 1897. Bokor Vilmos (Bonyhád) festőművész († Budapest, 1984. február 20.)
- 2.† 1947. Szarka Sándor (Budapest) orvos, szülész-nőgyógyász (x Arad, 1900. jún. 14.)
- 3.x 1822. Böckh György (Pozsony) zoológus († Pozsony, 1874. január 14.)
- 4.† 1622. Révay Péter, báró (Trencsén) koronaőr, táblabíró (x 1568. febr. 2.)
5. 1847. Az ellenzék elfogadja a Kossuth által forgalmazott, Deák Ferenc által aláírt Ellenzéki Nyilatkozatot.
- 5.† 1897. Kamermayer Károly (Abbázia) Budapest első polgármestere (x Pest, 1829. május 14.)
- 6.x 1922. Fahidy József (Biharkeresztes) újságíró († Budapest, 1982. febr. 26.)
- 6.† 1947. Héjjas Endre (Ráckeve) tanár, meteorológus (x Zádor, 1867. máj. 16.)
- 7.x 1897. Maksay Albert (Sopron) író, műfordító, ref.teológia tanár († Kolozsvár, 1971. június 22.)
- 7.x 1897. Vaszary Gábor (Budapest) író, újságíró († Lugano, 1985. máj. 22.)
- 7.x 1922. László Antal (Gyergyóalfalu) vegyészmérnök, egyetemi tanár († Veszprém, 1982. december 8.)
- 7.† 1947. Vágó József (Budapest) építészmérnök (x Nagyvárad, 1877. december 23.)
- 8.x 1822. Czetz János (Gidófava) honvéd tábornok († Buenos Aires, 1904. szeptember 6.)
- 8.x 1897. Meizler Károly (Keszthely) ügyvéd, politikus, újságíró († Buenos Aires, 1964. szeptember 7.)
- 8.† 1897. Lönhart Ferenc (Gyulafehérvár) r. kat. püspök, író (x Nagyság, 1819. október 3.)
- 8.† 1947. Bolza Pál, gróf (Somogyhárshegy) a szarvasi arborétum alapítója (x Tiszakürt, 1861. augusztus 18.)
- 8.† 1947. Egyed Zoltán (Budapest) színházi író, újságíró, író (x Kolozsvár, 1894. április 19.)
- 9.x 1847. Hauszmann Alajos (Buda) építész, egyetemi tanár, akadémikus († Velence, Fejér vármegye 1926. július 31.)
- 10.x 1897. Kincs Elek (Szamosújlak) irodalomtörténész († Budapest, 1978. május 14.)
- 10.x 1922. Nagy Sándor (Nagybaracska) író, újságíró († Budapest, 1990. ápr. 4.)
- 12.† 1922. Juhász Aladár (Budapest) zeneszerző, zongoraművész (x Pest, 1856.)
- 13.x 1897. Fedinecz Sándor (Kisrákóc) orvos, egyetemi tanár († Ungvár, 1987. április 6.)
- 14.x 1822. Péch Antal (Nagyváradolaszi) bányamérnök, szakíró, akadémikus († Selmechánya, 1895. szept. 18.)
- 14.x 1897. Rott Andor (Budapest) vegyészmérnök, feltaláló († Antwerpen, 1981. június 25.)
- 15.x 1922. Bartha Zoltán (Kolozsvár) vegyészmérnök († Budapest, 1989. augusztus 19.)
- 15.x 1922. Kunert József (Szolgon) pedagógus († Budapest, 1987. február 8.)
- 15.† 1922. Serbán János (Budapest) gazdasági író (x Nagykomlós, 1858.)
- 16.x 1897. Molnos Lipót (Váradles) irodalomtörténész († Budapest, 1982. október 16.)
16. 1922. Átalakul a kormány, Bethlen István miniszterelnök pozíciói erősödnek meg.
- 16.x 1922. Szerencsés József (Temerin) újságíró, rádióriporter († Újvidék, 1980. február 19.)

- 17.x 1822. Frivaldszky János (Rajec) zoológus, akadémikus († Budapest, 1895. március 29.)
19. 1547. Ferdinánd és a török Porta követei öt évre szóló békét, kötnek, amely szentesítette a török uralmát a hódoltsági területeken.
- 19.x 1897. Murányi Antal (Kapuvár) gyógypedagógus († Budapest, 1957. április 9.)
- 19.x 1897. Szatmári Sándor (Gyula) író, gépészmérnök († Budapest, 1974. szeptember 27.)
- 20.x 1847. Radvánszky Géza, báró (Sajókaza) politikus († Budapest, 1918. máj. 22.)
- 21.x 1897. Molnár Farkas Ferenc (Pécs) építésmérnök († Budapest, 1945. január 12.)
- 21.x 1922. Osa Hajnal (Alpár) bábkészítő, népművész, pedagógus († Kecskemét, 1977. március 26.)
- 22.x 1897. Korda Vince (Türkeve) díszlettervező (Chelsea, Anglia, 1979. jan. 4.)
- 22.x 1922. Viola Mihály (Ács) színész († Budapest, 1981. március 25.)
- 23.† 1222. Konstancia (?) Imre király felesége, III. László anyja (x Catania, 1180 k.)
- 24.x 1897. Just István (Tótrpróna) r.kat.lelkész, prépost, egyetemi tanár († Madrid, 1971. március 11.)
- 24.† 1897. Brassai Sámuel (Kolozsvár) polihisztor, egyetemi tanár, akadémikus (x Torockó, 1797. június)
- 25.† 1897. Bethlen Gábor, gróf (Keresd) politikus (x Nagyszében, 1836. jún. 16.)
- 25.† 1897. Ferenczsin Márton Özséb (Nasic) ferences szerzetes, történész (x Vinga, 1845. szept. 20.)
- 26.x 1922. Földes László (Arad) kritikus, szerkesztő, tanár († Kolozsvár, 1973. január 10.)
- 26.† 1922. Mezey Gyula (Budapest) növénykörtani kutató (x Balassagyarmat, 1861. március 11.)
27. 1722. A magyar országgyűlés elé kerül a Pragmatica Sanctio.
- 27.x 1897. Dillinger Rezső (Petőháza) műkorcsolyázó, edző, kereskedő, († Budapest, 1977. december 9.)
- 28.x 1897. Galla Endre (Dunapentele) festőművész († Budapest, 1971. nov.)
- 29.† 1947. Győrffy Istvánné, Greisiger Irma (Gyöngyös) botanikus (x Szepesbéla, 1882. január 16.)
30. 1697. Kuruclázadás Sátoraljaújhelyen.
30. 1722. Szluha Ferenc ítélemester előterjesztése nyomán a magyar országgyűlés elfogadja a Habsburgok nőági örökösödését (1723. 1-3. tc.)
- 30.x 1847. Nemes Ödön (Ribice) pedagógus, író († Marosvásárhely, 1902. február 23.)
- 30.x 1897. Lederer Emma (Budapest) történész, egyetemi tanár († Budapest, 1977. október 14.)

JÚLIUS

1697. A kuruc lázadók vezérükül akarják megnyerni II. Rákóczi Ferencet, de Ő - mint Sára megye főispánja - nem vállalt közösséget a felkelőkkel.
1697. A bécsi hatóságok hétezer főnyi sereget küldenek az északkelet-felföldi kuruc-lázadás leverésére.
1897. Munkásmegmozdulások Budapesten, előbb 12.000 téglagyári, majd 15.000 építőmunkás sztrájkol.
- x 1897. Tamaskó József (?) méhász, szakíró († Gombos, 1968. január 31.)
- x 1897. Zala Ödön (Kassa) orvos, patológus, egyetemi tanár († Budapest, 1957. június 28.)
1922. Sztrájkok a vasipari munkások körében, Budapesten és vidéken.
- † 1947. Horváth Henrik (Budapest) műfordító († Kolozsvár, 1883.)
- † 1947. Rápolthy Anna (Budapest) színész (x Kisvárdá, 1909. július 5.)
1697. Tokaji Ferenc és Szalontai György vezetésével a kurucok beveszik Tokaj és Sárospatak várát.
- x 1822. Nagy Imre, Alsószopori (Németkeresztúr) kúriai bírósági, történész, akadémikus († Budapest, 1894. május 5.)
- 1.x 1922. Várhalmi János (Kolozsvár) hegedűművész († Budapest, 1990. június 20.)
1. 1947. A nemzetgyűlés elfogadja a hároméves tervet.
- 1.† 1947. Kókény Ilona (Budapest) színész (x Békésgyula, 1891. április 7.)
- 2.x 1897. Berend Miklós (Tápiószentmárton) lapkiadó († Budapest, 1973. május 11.)
- 3.† 1947. Erőss Alfréd (Torda) r.kat.lelkész, költő, tanár, teológus (x Perestyén, 1909. július 9.)

- 4.x 1897. Nádass Lajos (Földes) gyógyszerész, munkásmozgalmi vezető († Budapest, 1971. november 20.)
- 4.x 1897. Papp Gyula (Kolozsvár) operatőr († Budapest, 1926. március 13.)
- 5.† 1822. Bánffy György, gróf (Kolozsvár) Erdély Kormányzója (x Piski, 1746. december 24.)
- 5.x 1897. Varga István (Budapest) közgazdász, egyetemi tanár († Budapest, 1962. december 30.)
- 6.x 1897. Kol Erzsébet (Kolozsvár) biológus, algológus († Budapest, 1980. november 15.)
- 7.x 1847. Hegyfoki Kabos (Újleszna) r. kat. lelkész, meteorológus († Túrkeve, 1919. február 7.)
- 8.x 1822. Fekete Károly (Vác) gyógypedagógus († Vác, 1889. január 11.)
- 8.x 1897. Fazekas Károly (Budapest) vízépítő mérnök († Budapest, 1966. május 16.)
- 11.x 1897. Csánk Rottmann Elemér (Budapest) építész († Budapest, 1969.)
- 12.x 1847. Szekrényessy Kálmán (Pest) katonatiszt, úszó, újságíró († Budapest, 1924. január 12.)
- 12.x 1922. Ilos Ferenc (Alsóbalog) tanár, szerkesztő, újságíró († Budapest, 1990. március 5.)
- 13.x 1897. Kaesz Gyula (Budapest) építész, belsőépítész, iparművész, főiskolai tanár († Budapest, 1967. május 12.)
- 13.x 1922. Rajkó Sándor László (Nagykálló) villamosmérnök († Budapest, 1956. augusztus 3.)
- 14.† 1447. Hédervári Lőrinc (?) Győr vm-i birtokos, nádor (x?)
- 14.x 1622. Rákóczi Zsigmond (Sárospatak) székelyek generálisa († Fogaras, 1652. február 4.)
- 14.x 1922. Karsai Elek (Putnok) történész, levéltáros († Budapest, 1986. máj. 23.)
- 15.x 1897. Györfly Lajos (Túrkeve) tanár, helytörténész († Túrkeve, 1986. március 20.)
- 15.† 1947. Modrovich Ferenc (Sopron) erdőmérnök, egyetemi tanár (x Magyaróvár, 1887. április 28.)
- 15.† 1947. Wolf Emil (Belgium) vegyész, gyógyszerész (x Budapest, 1886.)
- 16.† 1922. Sándor János (Budapest) politikus, miniszter (x Marosvásárhely, 1860. november 14.)
- 17.† 1847. Fülepp József (Temesvár) bányaigazgató, akadémikus (x Miskolc, 1786.)
- 17.x 1897. Végh Dezső (Budapest) festőművész, grafikus († Vác, 1972. október 10.)
- 17.x 1922. Huszár Géza (Budapest) zongoraművész, zenetanár († Budapest, 1985. január 9.)
- 19.† 1897. Bauer Simon (Lőcse) tanár, műfordító (x Pest, 1851. április 12.)
20. 1697. A megtorló osztrák sereg visszafoglalja a kuruc kézen levő Tokajt.
- 21.x 1822. Gyárfás István (Dömsöd) bíró, jogtörténész, akadémikus († Budapest, 1883. július 16.)
- 21.† 1922. Vadas Jenő (Budapest) erdőmérnök (x Hámor, 1857. április 2.)
- 22.† 1897. Jakab Elek (Budapest) levéltáros, történész, akadémikus (x Szentgerice, 1820. február 13.)
- 22.† 1922. Meskő László (Budapest) jogász, politikus (x Nyíregyháza, 1851. szeptember 23.)
23. 1697. A kuruc lázadók ellen fölvonuló osztrák sereg beveszi Sárospatakat. A Tokaji Ferenc vezette kurucok a helyekbe vonulnak vissza.
- 23.x 1822. Máriássy János, (Igló) 48-as honvédtiszt († Budapest, 1905. jan. 24.)
- 23.† 1847. Csécsy Nagy Imre (Debrecen) orvos, tanár, akadémikus (x Érkeserű, 1804. november 28.)
- 24.x 1897. Habsburg Albrecht (Weilburg, Ausztria) királyi herceg, birtokos, politikus († Buenos Aires, 1956. szeptember 14.)
- 24.† 1947. Aszlányi Dezső (Budapest) újságíró, filozófus, költő (x Szeged, 1869. április 7.)
- 25.x 1722. Fellner Jakab (Nikolsburg) építész († Tata, 1780. december 12.)
- 25.x 1947. Feszler Mónika (Kecskemét) hársfaművész, zenei rendező, zenetanár († Budapest, 1989. május 16.)
- 26.x 1847. Bethlen András, gróf (Kolozsvár) politikus, miniszter († Bethlen, 1898. augusztus 25.)
- 26.x 1897. Kunvári Lilla (Budapest) szobrász, éremművész († Budapest, 1984. augusztus 15.)
- 26.x 1897. Kutassy Imre Ferenc (Budapest) festőművész († Budapest, 1984. szeptember 2.)

- 26.x 1897. Szold Endre (Budapest) orvos, urológus († Budapest, 1968. november 14.)
- 27.x 1897. Csiha Antal (Hajdúböszörmény) tanár, művelődéstörténész († Hajdúböszörmény, 1981. július 11.)
- 27.x 1897. Szakáts Gyula (Kassa) növénynevelő, gyümölcsstermesztési szakember († Debrecen, 1958. nov. 21.)
- 27.x 1922. Szatmári Lajos (Budapest) jogász, egyetemi tanár († Budapest, 1973. május 16.)
- 28.x 1897. Barta Mária (Budapest) festőművész, grafikus, iparművész († Budapest, 1969. szeptember 29.)
- 28.x 1897. Megyery Sári (Balassagyarmat) színész, író, költő († Párizs, 1983. február 5.)
- 29.x 1897. Boldizsár István (Orosháza) festőművész († Budapest, 1984. november 20.)
- 29.† 1897. Pólya Jakab (Budapest) közgazdasági író, akadémikus (x Békésszentandrás, 1844. október 22.)
- 30.† 1747. Schmeitzel Márton (Halle) statisztikus, egyetemi tanár (x Brassó, 1679. május 28.)
- 30.x 1897. Mika József (Budapest) vegyész- és kohómérnök, egyetemi tanár († Budapest, 1975. március 29.)
- 30.x 1897. Ráth Károly (Budapest) ügyvéd, főpolgármester (x Buda, 1821. február 20.)
- 30.x 1922. Pálinkás Antal, gróf (Budapest, katonatiszt, 1956-os felkelő († Budapest, 1957. december 10.)
- 31.x 1897. Vermes Pál (Újpest) matematikus († London, 1968.)
- 31.x 1922. Kállay Albert (Szeged) jogász, főispán (x Kállósemjén, 1843. máj. 22.)
- AUGUSZTUS
- x 1397. Habsburg Albert (?) király († Neszmély, 1439. október 27.)
- x 1647. Kocsi Csörgő Bálint (Kocs) ref. prédikátor, tanár († Hosszúpályi, 1698 k.)
- 1.† 1897. Balázs Mór (Wauheim) a Budapest Városi Villamosvasút Vállalat alapító vezérigazgatója (x Pest, 1849. március 5.)
- 1.† 1922. Bánki Donát (Budapest) gépészmérnök, egyetemi tanár, akadémikus (x Bánk, 1859. június 6.)
1. 1947. Megkezdődik a három éves terv végrehajtása.
- 2.x 1897. Berendik István (Budapest) operatőr († Budapest, 1946.)
- 3.† 1797. Verhovszky Sámuel (Obrovic, Morvaország) ügyvéd, magyar jakobinus (x Szokolca, 1770.)
- 3.x 1847. Schneller István (Kőszeg) pedagógiai író, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1939. jan. 25.)
- 4.x 1897. Kürti Pál (Budapest) színikritikus, dramaturg, műfordító († Budapest, 1966. november 17.)
- 5.x 1897. Illés Endre (Tunyog) ref. lelkész, egyháztörténész († Debrecen, 1962. április 18.)
- 5.† 1897. Kozma Sándor (Budapest) főügyész (x Kőröshegy, 1825. szeptember 2.)
- 5.† 1947. Somogyi Imre (Budapest) gazdasági szervező, népnevelő, szakíró (x Abony, 1902. május 26.)
- 6.x 1897. Vér Andor (Sátoraljaújhely) költő, műfordító, újságíró († Buenos Aires, 1976. március 24.)
- 6.† 1897. Kovács József (Erdőtelek) orvos, sebész, egyetemi tanár (x Tengelic, 1832. február 11.)
- 6.† 1947. Halász Lajos (Budapest) újságíró (x Makó, 1874. január 16.)
- 7.† 1822. Teleki Sámuel, gróf (Bécs) erdélyi kancellár (x ?, 1739. nov. 17.)
- 7.† 1922. Eötvös Nagy Imre (Kecskemét) újságíró, naptárszerkesztő (x Kecskemét, 1857.)
- 7.† 1922. Kolozsváry Sándor (Budapest) jogász, egyetemi tanár, akadémikus (x Kőrödszentmárton, 1840. június 23.)
- 8.† 1722. Esterházy Antal, gróf (Rodostó) kuruc tábornok (? 1676. febr. 3.)
- 8.x 1922. Reich Károly (Balatonszemes) grafikus († Budapest, 1988. jan. 7.)
- 9.x 1897. Csorba János (Makó) ügyvéd, politikus († Budapest, 1986. szeptember 11.)
- 9.x 1922. Nagy Gyula (Várpalota) festőművész († Várpalota, 1966. márc. 19.)
- 10.x 1897. Fábry Zoltán (Stósz) író, publicista, kritikus († Stósz, 1970. május 31.)
- 10.x 1897. Haranghy László (Debrecen) orvos, kórboncnok, gerontológus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1975. december 8.)

- 10.x 1897. Nagyajtay Teréz (Zalatna) jelmeztervező († Budapest, 1978. jún. 12.)
- 11.x 1897. Baranyai Gyula (szeged) gordonkaművész, zenetanár († Budapest, 1978. január 23.)
13. 1822. Rendelet jelenik meg, hogy nov. 1-től az adót pengőben kell fizetni; a vármegyék feliratokban tiltakoznak a rendelet végrehajtása ellen.
- 13.x 1897. Péczely Attila (Rákosszentmihály) népzene gyűjtő, muzeológus, orvos († Weiden, Németország, 1964. július 6.)
- 14.x 1847. Márkus István (Szombathely) újságíró († Kismarton, 1880. aug. 24.)
- 15.x 1897. Lánczy Margit (Rákó) színész († Budapest, 1965. április 5.)
- 15.x 1922. Pozsár Béla (Budapest) növényfiziológus, radiobiológus († Budapest, 1982. július 22.)
- 15.x 1922. Tilli Endre (Budapest) vívóvilág bajnok, szakíró, edző († Shannon, Írország, 1958. augusztus 14.)
- 16.x 1897. Aszalós Imre (Hajdúnánás) orvos, műgyűjtő († Baja, 1973. márc. 18.)
- 16.x 1897. Pöstényi Márton (Érsekvadkert) bíró ügyvéd († Budapest, 1974. november 24.)
- 17.x 1922. Gondola István (Tiszakeszi) mezőgazdasági mérnök († Debrecen, 1970. január 19.)
- 17.† 1947. Erdélyi László (Zalavár) bencés szerzetes, történész, egyetemi tanár, akadémikus (x Zsigárd, 1868. március 2.)
- 19.† 1747. Jávorka Ádám (Jarosló, Galícia) kuruc tisz, (x Nagykosztolány, 1683. v. 1684.)
- 19.† 1897. Horváth Gyula (Budapest) publicista, szerkesztő (x Orbaitelek, 1843. január 24.)
20. 1222. II. András és Béla herceg lívei egyezséget kötnek és közösen megbuktatják az Aranybulla kiadásakor megalakított kormányzatot.
- 20.x 1897. Ascher Oszkár (Budapest) színész, előadóművész († Budapest, 1965. október 25.)
- 20.† 1897. Poór Imre (Budapest) orvos, bőrgyógyász, akadémikus (x Dunaföldvár, 1823. október 13.)
- 20.† 1947. Pártos Gusztáv (Budapest) színész (x Pusztaszentbenedek, 1895. augusztus 18.)
- 21.x 1847. Dezső Lajos (Szentés) tanár, pedagógiai író († Budapest, 1904. augusztus 15.)
- 26.x 1847. Bellovics Imre (Budafok) karnagy, zenetanár († Budapest, 1921. március 25.)
- 26.x 1897. Bányai Kornél (Újbánya) költő († Szolnok, 1934. augusztus 28.)
- 26.† 1947. Seress László (Budapest) újságíró (x Baja, 1875. január 22.)
- 28.x 1797. Duschek Ferenc (Radovesnic, Csehország) pénzügyi szakember, miniszter († Csrnkovec, Horvátország, 1872. október 17.)
- 28.† 1897. Elbert Imre (Budapest) zeneszerző, zongoraművész (x Pest, 1860.)
- 29.† 1922. Bálint Sándor (Budapest) biológus, ampelológus (x Kolozsvár, 1860. január 8.)
- 30.x 1897. Horváth Boldizsár (Budapest) orvos, ortopédsebész († Balatonarács, 1970. augusztus 17.)
- 30.x 1897. Ürmössy Anikó (Körmöcbánya) színész, előadóművész († Budapest, 1968. február 27.)
31. 1847. Vita az ellenzéki csoportok között, amely főleg az örökvaltság kötelező volta körül robbant ki.
31. 1947. Országgyűlési választások, a „kékcédulás” csalás után a koalíció pártjai 60 százalékot kapnak.

SZEPTEMBER

1447. Országgyűlésen Garai Lászlót választják nádorrá, de hatalma nem terjedhet ki Buda várára, az Hunyadi János kezén marad.
1. 1847. István főherceg nádor megnyitja a Pest-Szolnok vasútvonalat.
1. 1922. Törvény rendelkezik az Országos Magyar gyűjteményegyetem (Országos Levéltár, Nemzeti, Szépművészeti, Iparművészeti Múzeum, Egyetemi Könyvtár) létrehozásáról.
- 1.† 1922. Pecz Samu (Budapest) építész, egyetemi tanár (x Pest, 1854. március 1.)
- 2.x 1897. Beöthy István (Jászapáti) szobrász, konstruktor († Párizs, 1962. feb. 6.)
- 3.x 1897. Elekes Miklós (Óbecse) orvos, ideggyógyász, szakíró († Kolozsvár, 1947. december 15.)
- 3.x 1897. Rác Ilona (Zombor) népzene kutató, zenetanár († Budapest, 1985. május 6.)

- 3.x 1922. Szoltsányi György (Budapest)-zongoraművész († Párizs, 1988. szeptember 22.)
- 4.x 1897. Berkesy László (Nagyvárad) orvos, belgyógyász, röntgenológus († Szeged, 1967. augusztus 25.)
- 4.x 1897. Gigler Károly (Budapest) r. kat. lelkész, pápai kamarás, kanonok († Dunaszentpál, 1965. április 10.)
- 6.† 1922. Mihalik Kálmán (Szeged) orvos, zeneszerző (x Oravicabánya, 1896.)
- 8.x 1747. Tolnay Sándor (Nagycsömöte) orvos, állatorvos, egyetemi tanár († Pest, 1818. április 25.)
8. 1897. A Várkonyi csoport kongresszusán megalakul a Független Szocialista Párt, amely e hónapban a Nyírségben földosztást kezd.
- 8.x 1922. Tomanek Nándor (Pécs) színész († Budapest, 1988. augusztus 4.)
- 9.x 1847. Villányi Szaniszló Béla (Tóskoberénd) bencés apát, tanár, helytörténész († Bakonybél, 1898. július 12.)
- 9.† 1897. Pulszky Ferenc (Budapest) politikus, régész, művészettörténész, akadémikus (x Eperjes, 1814. szeptember 17.)
- 10.x 1897. Sikó Attila (Tiszavárkony) vízépítő mérnök († Budapest, 1965. július 28.)
- 10.† 1922. Szendy Árpád (Budapest) zongoraművész, zeneszerző, pedagógus (x Szarvas, 1863. augusztus 11.)
11. 1697. A Savoyai Jenő vezette Habsburg-sereg Zentánál szétveri a Tiszán átkelő török sereget.
- 11.x 1847. Czöbel István (Anarcs) vallástörténész, esztéta († Nagycsór, 1932. április 30.)
- 12.† 1922. Spett Gyula (Nagyvárad) r. kat. lelkész, nagyprépost, apát (x Debrecen, 1851. július 3.)
- 13.x 1797. Aranyosrákosi Székely Sándor (Székelykál) író, unitárius püspök († Marosszentkirály, 1854. jan. 27.)
- 13.† 1897. Volf György (Budapest) nyelvész, akadémikus (x Törökbálint, 1843. október 3.)
- 14.x 1897. Salacz Pál (Szarvas) orvos, szülész-nőgyógyász († Budapest, 1971. július 3.)
- 14.† 1897. Pállfy Móric, gróf (Kaltenleutgeben, Ausztria) császári tábornok, politikus, helytartó, Pozsony vármegye adminisztrátora (x Vöröskő, 1812. július 12.)
- 14.x 1922. Rozsos István (Nagyvárad) színész († Budapest, 1963. február 17.)
- 15.† 1747. Martinelli, Anton Erhard (Bécs) építész (x Bécs, 1684. k.)
- 16.x 1897. Bonczos Miklós (Nagyszalonta) politikus, miniszter († Buenos Aires, 1971. augusztus 12.)
- 16.† 1897. Kondor Gusztáv (Budapest) csillagász, matematikus, egyetemi tanár, akadémikus (x Szántova, 1825. augusztus 7.)
17. 1847. Megjelenik a királyi leirat, amelyik november 7-re hívják össze az országgyűlést.
- 17.x 1847. Schiller Zsigmond (Ógyalla) újságíró botanikus († Budapest, 1920. szeptember 12.)
- 17.† 1897. Péchy Tamás (Budapest) politikus, miniszter (x Alsókézmárk, 1828. december 6.)
- 18.† 1847. Kopácsy József (Esztergom) esztergomi érsek, akadémikus (x Veszprém, 1775. május 30.)
- 18.x 1897. Gáborjáni Szabó Kálmán (Debrecen) festőművész, grafikus († Budapest, 1955. június 19.)
- 19.x 1897. Vándor József (Temesvár) vegyész-mérnök († Budapest, 1955. szeptember 10.)
- 19.x 1922. Majtényi Erik (Temesvár) költő, író, szerkesztő († Bukarest, 1982. január 22.)
- 19.† 1922. Molnár Béla (Budapest) jogász (x Budapest, 1878. november 20.)
- 20.x 1897. Tamási Áron (Farkaslak) író, akadémikus († Budapest, 1966. május 26.)
- 21.† 1797. Schallhas Károly (Bécs) festőművész, grafikus (x Pozsony, 1769.)
- 21.† 1847. Sztehlo Kornél (Dobsina) ügyvéd, jogi író († Budapest, 1940. feb. 20.)
23. 1322. A Szép Frigyes osztrák herceg segítségére siető Károly Róbert serege vereséget szenved a műhlordfi csatában Bajor Lajos csapataitól.
- 23.x 1847. Günther Antal (Székesfehérvár) újságíró, miniszter († Budapest 1920. február 23.)
- 23.† 1922. Ghillány Imre, báró (Sashalom) politikus, miniszter (x Frics, 1860. július 28.)

- 23.† 1922. Máltás Hugó (Budapest) építész-mérnök (x Rozsnyó, 1829. máj. 6.)
- 24.x 1897. Pap Károly (Sopron) író († Buchenwald, 1944 vége)
- 24.x 1897. Sinka István (Nagyszalonta) költő, író († Budapest, 1969. június 17.)
24. 1947. Megalakul Dinnyés Lajos kormánya.
- 25.x 1897. Joachim József (Szeged) festőművész, szobrász († Budafok, 1954. október 26.)
- 25.x 1897. Rákóczi János (Felsőlepered) mesterszakács († Budapest, 1966. július 3.)
- 26.† 1922. Ivánfi Jenő (Budapest) színész, rendező (x Szeghalom, 1863. október 6.)
- 27.† 1697. Franck Bálint (?) erdélyi szászok grófja, kerületi jegyző, nagyszabasi királybíró (x ? 1643. okt. 20.)
- 27.† 1922. Apáthy István (Szeged) zoológus, akadémikus (x Pest, 1863. jan. 4.)
- 28.x 1897. Doleschall Frigyes (Budapest) orvos, szociálpolitikus, miniszter († Budapest, 1964. március 31.)
- 28.x 1897. Martos Flóra (Budapest) vegyész, munkásmozgalmi vezető († Prága, 1938. december 30.)
- 29.x 1822. Szokolay István (Vác) ügyvéd, jogi író, 48-as nemzetőr († Budapest, 1904. december 2. vagy 6.)
- 29.x 1922. Vajda Dezső (Budapest) színész, operaénekes († Budapest, 1989. március 26.)
- 30.x 1847. Hugonnai Vilma, grófnő (Nagy-tétény) az első magyar orvosnő († Budapest, 1922. márc. 30.)
- 30.x 1897. Nosz Gyula (Igló) gyorsíró, újságíró († Budapest, 1967. január 3.)
- 5.x 1897. Csűrös Emília (Dája) tanító, író († Budapest, 1970. szeptember 9.)
- 5.† 1897. Máriássy Béla (Zsadány) politikus, publicista (x Berzéte, 1824. október 23.)
- 6.† 1947. Finta Zoltán (Budapest) költő, újságíró (x Nagyajta, 1893. április 7.)
- 8.x 1947. Timár Béla (Gyula) színész, rendező († Budapest, 1989. febr. 1.)
- 10.x 1897. Szende Péter Pál (Zágráb) ügyvéd, jogi író, bankigazgató († ?, 1944. június)
- 11.x 1822. Fabiny Teofil (Pest) jogász, miniszter († Budapest, 1908. márc. 4.)
- 11.x 1897. Hegyi Gyula (Budapest) sportvezető, politikus († Budapest, 1978. december 8.)
- 11.† 1897. Helfly Ignác (Budapest) újságíró, politikus (x Szamosújvár, 1830. március 15.)
- 12.x 1922. Kiss István (Mezőörs) könyvtáros, irodalomtörténész († Budapest, 1978. október 17.)
- 12.x 1922. Zsigmond László (Szombathely) vasutas, 1956-os felkelő († Budapest, 1958. február 5.)
- 13.x 1897. Kolta Ervin (Budapest) orvos, belgyógyász, ideggyógyász, röntgenológus, egyetemi tanár († Budapest, 1976. augusztus 18.)
- 14.x 1847. Solyom-Fekete Zsigmond (Torda) vízépítő mérnök († Budapest, 1914. március 1.)
- 15.x 1822. Ábrányi Kornél (Szentgyörgy-ábrányi) zeneszerző, zeneíró († Budapest, 1903. december 20.)
- 15.x 1822. Dunaiszky László (Pest) szobrász († Budapest, 1904. július 3.)
- 15.x 1897. Tokay László (Szomorfalva) orvos, ideg- és elmegyógyász († Budapest, 1982. augusztus 12.)
- 17.x 1897. Mátyus Sándor (Sztára) gépészmérnök, vízellátási szakember († Budapest, 1984. szeptember 3.)
18. 1847. Pest megyében Kossuth Lajost választják országgyűlési képviselővé.
- 19.† 1897. Mudrony Soma (Kisszlátina) közgazdasági író, politikus (x Késmárk, 1841. november 27.)
- 20.† 1847. Édes Gergely (Tiszatarján) ref. lelkész, költő (x Madar 1763. jan. 24.)
- 20.† 1922. Burián István, gróf (Bécs) diplomata, politikus, miniszter (x Stomfa, 1851. január 16.)

OKTÓBER

1697. A kuruc vezér Tokaji Ferenc a császáriak kezére kerül, a felkelők kivonulnak az országból.
- 1.x 1922. Révész Mária (Nagyvárad) dramaturg, műfordító († ?, 1988.)
- 1.x 1947. Pinczési Judit (Debrecen) költő († Budapest, 1982. augusztus 12.)
- 1.† 1947. Semsey Géza (Budapest) állatorvos (x Versec, 1894. május 22.)
- 4.x 1822. Posner Károly Lajos, lovag (Pest) a grafikai és a papírfeldolgozó ipar úttörője († Budapest, 1887. december 7.)

- 22.x 1822. Orlai Petrich Soma (Mezőberény) festőművész († Budapest, 1880. június 6.)
- 22.x 1922. Szöllösi Gyula (Hajdúszoboszló) tanár, népművelő, író († Debrecen, 1983. január 9.)
- 22.x 1922. Szűcs Mihály (Debrecen) hegedűművész, egyetemi tanár († Budapest, 1990. június 20.)
- 23.x 1847. Banda Márton (Vác) cigányprímás († Vác, 1924. december 29.)
- 23.† 1947. Donáth György (Budapest) politikus (x Budapest, 1914. június 5.)
- 24.x 1897. Adler Sándor (Budapest) orvos, sebész († Budapest, 1950. ápr. 28.)
- 25.x 1822. Dux Adolf (Pozsony) újságíró, műfordító († Budapest, 1881. nov. 20.)
- 25.† 1822. Csermák Antal (Veszprém) zeneszerző, hegedűművész (x? 1774.)
- 26.x 1847. Hensch Árpád (Késmárk) üzemszervező, mezőgazdasági író († Budapest, 1913. július 17.)
- 26.x 1922. Sarkadi István (Mukács) jogász († Budapest, 1956. november 4.)
- 26.† 1947. Kalmár Elek (Budapest) nyelvész, tankönyvíró (x Tökés, 1862. március 22.)
- 27.x 1847. Zsoldos Benő (Dunaalmás) klasszika-filológus, egyetemi tanár († Sárospatak, 1919. június 24.)
- 27.x 1947. Seres Gábor (Újpest) újságíró († Budapest, 1975. március 10.)
- 28.x 1497. Batthyány Ferenc (?) dunántúli nagybirtokos, horvát bán (†? 1566. november 28.)
- 28.x 1847. Vörös Ferenc (Sárbogárd) újságíró a selmebányai múzeum alapítója († Selmebánya, 1920. márc. 19.)
- 28.† 1947. Rubovics Márk (Budapest) festőművész (x Pest, 1867. nov. 21.)
- 30.x 1897. Keller Miklós (Arad) Szeszipari szakember († Budapest, 1986. február 8.)
- 30.x 1922. Czibor János (Kisújszállás) író, irodalomtörténész († Budapest, 1961. július 7.)
- 30.† 1922. Gárdonyi Géza (Eger) író, költő, akadémikus (x Agárd, 1863. aug. 3.)
31. 1847. Átalakítják a kormányt, Majláth Antal államminiszter, Apponyi György főkanclerár lesz.
- 31.† 1847. Kiss Pál (Bécs) r. kat. lelkész, katonák, tanár, pedagógiai író, akadémikus (x Szentgrót, 1793.)
- 31.x 1897. Muzsnai László (Maroskeresztúr) ref. lelkész, teológiatanár († Budapest, 1983. szeptember 10.)
- 31.† 1947. Csapó Sámuel (Budapest) szakszervezeti vezető (x Rimaszombat, 1883. június 14.)

NOVEMBER

- 1.x 1847. Firtinger Károly (Bécs) munkásmozgalmi vezető, nyomdász († Budapest, 1903. október 25.)
- 1.† 1947. Tarján Vilmos (Budapest) újságíró, színigazgató (x Budapest, 1881. március 25.)
- 3.x 1847. Török Bertalan (Nagyenyed) politikus, publicista († Nagyenyed, 1915. január 6.)
- 4.x 1897. Szélpál Árpád (Törökszentmiklós) költő, újságíró († Sceaux, Franciaország, 1987. április 9.)
- 4.† 1947. Raffay Sándor (Budapest) ev. püspök, teológus (x Cegléd, 1866. június 12.)
- 5.x 1922. Lakatos Imre (Budapest) matematikus, filozófus, egyetemi tanár († London, 1974. február 2.)
- 5.† 1922. Venetianer Lajos (Újpest) főrabbi, történész (x Kecskemét, 1867. május 19.)
- 7.x 1897. Kelemen Gyula (Újpes) műszerész, politikus († Budapest, 1973. ápr. 22.)
- 7.x 1897. Szehlo Lili (Budapest) festő- és iparművész († Budapest, 1959. október 28.)
- 7.† 1922. Heinrich Gusztáv (Budapest) irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus (x Pest, 1845. márc. 17.)
- 7.† 1922. Kaposi József (Budapest) r. kat. lelkész, irodalomtörténész (x Zalaapáti, 1863. február 25.)
- 7.† 1947. Pfeiffer Péter (Szeged) fizikus, egyetemi tanár (x Füle, 1862. jan. 1.)
- 8.x 1922. Ócsai József (Budapest) sportvezető, könyvtáros († Budapest, 1979. január 29.)
- 9.x 1847. Boczonádi Szabó Imre (Kiskunfélegyháza) színész († Újpest, 1933. február 4.)
- 9.x 1897. Burchard-Bélaváry Erzsébet (Székesfehérvár) óvodapedagógus († Budapest, 1987. augusztus 17.)
- 9.† 1947. Szinnyei Ferenc (Budapest) irodalomtörténész, akadémikus (x Budapest, 1875. április 2.)

- 9.† 1947. Vitális István (Budapest) geológus, egyetemi tanár, akadémikus (x Pusztaszenttornya, Orosháza, 1871. március 14.)
- 10.† 1922. Beszedes János László (Budapest) szobrász (x Feled, 1874. aug. 18.)
- 10.† 1947. K. Halász Gyula (Budapest) geográfus, földrajzi író (x Budapest, 1881. április 17.)
12. 1847. Pozsonyban megnyílik az országgyűlés, ahol az ellenzék vezére Kossuth lett.
- 12.† 1847. Schedius Lajos (Pest) nyelvész, író, esztéta, egyetemi tanár, akadémikus (x Győr, 1768. december 20.)
- 12.† 1947. Orczy Emma, báró (London) író (x Tarnaörs, 1865. szeptember 27.)
- 13.x 1897. Horváth Mihály (Budapest) színművész, pilóta, meteorológus († Budapest, augusztus 5.)
- 14.x 1847. Fellner Ferenc (Pest) kötélverő mester, műkedvelő kertész, botanikus († Budapest, 1913. jún. 10.)
- 15.x 1722. Deccard János Vilmos (Sopron) orvos, botanikus († Sopron, 1778. október 19.)
- 16.† 1897. Menyhárh László (Boroma, Afrika, a Zambezi mellett) jezsuita szerzetes, tanár, hittérítő, botanikus, (x Sárszentmiklós, 1849. május 30.)
- 16.x 1922. Kishegyi Árpád (Budapest) operatőr, énekes († New York, 1978. ápr. 4.)
- 17.x 1822. Récsi Emil (Kolozsvár) jogász, újságíró, műfordító, egyetemi tanár, akadémikus († Pest, 1864. jún. 1.)
- 17.x 1947. Molnár Antal (Szamosújvár) levéltáros, az örménység kutatója († Budapest, 1902. január 6.)
- 17.x 1897. Szabó János (Zaguzsen) gépkocsivezető, 1956-os felkelő († Budapest, 1957. január 19.)
- 18.† 1947. Füredi Richárd (Budapest, szobrász (x Budapest, 1873. július 18.)
- 18.x 1797. Károlyi István, gróf (Kaplony) főispán, akadémikus († Fót, 1881. június 12.)
- 18.† 1897. Lechner Lajos (Budapest) építésmérnök (x Buda, 1833. február 8.)
- 18.† 1922. Béli Vörös Ernő (Budapest) festőművész (x Vágújhely, 1882. augusztus 9.)
- 20.x 1847. Kicska Emil (Nagyszelepcsény) orvos, nyelvész († Felsőbodok, 1921. november 7.)
20. 1947. Felosztják az ellenforradalminak minősített Magyar Függetlenségi Pártot.
22. 1847. Az országgyűlés megkezdi a felirati javaslat vitáját, ahol először csap össze kormánypárt és ellenzék.
- 22.x 1897. Faust Imre (Mágócs) könyvkiadó († Pécs, 1963. április 20.)
- 22.† 1897. Keőld József (Balatonfüred) hajóskapitány, hajózási szakíró (x Balatonfüred, 1839. nov. 23.)
- 23.x 1797. Mátray Gábor (Nagykátá) zeneszerző, zenetörténész, pedagógus, akadémikus († Budapest, 1875. július 17.)
- 23.x 1847. Horváth Géza (Csécs) zoológus, orvos, akadémikus († Budapest, 1937. szeptember 8.)
- 24.† 1597. Enyedi György (Kolozsvár) unitárius püspök, egyházi író (x?, 1552 k.)
- 24.x 1922. Márkus Mihály (Rétszilas) mezőgazdász, újságíró († Szentend, 1979. február 12.)
25. 1547. Országgyűlés Nagyszombatban.
- 25.x 1897. Nagy István, id. (Kerkakutas) fafaragó († Berhida, 1971. nov. 29.)
- 25.x 1897. Szenes Piroska (Maroszlátina) újságíró, író († New York, 1972. április 28.)
- 26.x 1897. Kahána Mózes (Gyergyóbékás) költő, író († Budapest, 1974. ápr. 11.)
- 26.† 1947. Jány Gusztáv (Budapest) tábornok (x Rajka, 1883. október 21.)
27. 1847. Kossuth Javára dől el az országgyűlésen a felirati javaslat vitája, a javaslat a főrendi tábla elé kerül.
27. 1897. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter javaslata a parlamentben a mezőgazdasági munkások helyzetének rendezésére.
- 27.x 1897. Keresztúry Sándor (Sarkadkeresztúr) műfordító, szerkesztő, publicista († Temesvár, 1943. jan. 18.)
- 27.† 1947. Varga Oszkár (Budapest) vegyész, mikrobiológus, növényfiziológus (x Temesvár, 1873. szeptember 8.)
29. 1847. Szemere Bertalan az ellenzék nevében benyújtja a javaslatát a közteherviselésről, a házi és a hadi adóról.
- 29.† 1897. Rónay János (Budapest) 48-as honvédtiszt, tanácsos (x Tasnádszarvad, 1824.)
29. 1947. Államosítják a nagybankokat.

- 30.x 1847. Hőgyes Endre (Hajdúszoboszló) orvos, bakteriológus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1906. szeptember 8.)
- 30.† 1847. Fabini János Teofil (Pest) orvos, szemész, egyetemi tanár (x Hásság, 1791. július 5.)
- 30.x 1897. Süli András (Algyő) naiv festő († Szeged, 1969. október 20.)
- 30.† 1922. Kirschner András (Kalocsa) kertész, az alföldi gyümölcsstermesztés úttörője, (x Kalocsa, 1838. nov. 1.)

DECEMBER

1197. Szlavóniában, Macseknél a trónkövetelő András legyőzi bátyját I. Imrét.
1397. Luxemburgi Zsigmond hadat szervez a török ellen, de a törökök várt támadása elmarad.
1897. Bánffy Dezső miniszterelnök az osztrák-magyar vámszövetség fenntartása mellett érvel.
- 1.x 1847. Inkey Béla (Pozsony) geológus, akadémikus († Szombathely, 1921. augusztus 31.)
- 1.x 1897. Schneider Miklós (Érsekújvár) tanár, levéltáros († Velem, 1945. június 16.)
- 2.† 1847. Pyrker János László (Bécs) egri érsek, író, költő, akadémikus (x Nagyláng, 1772. november 2.)
- 2.x 1897. Baránszky Jób László (Újpest) esztéta, irodalomtörténész († Budapest, 1987. október 9.)
- 2.x 1947. Samu Géza (Kocsola) szobrász († Békésszentandrás) 1990. okt. 6.)
3. 1847. Az ellenzék nevében az országgyűlés elé Lónyay Gábor beterjeszti az örökváltságról szóló javaslatot.
- 3.x 1897. Baranyai Béláné, Dannenberg Hildegard (Berlin) művészettörténész († Budapest, 1986. dec. 22.)
4. 1847. Az országgyűlés főrendi táblája megkezdi a felirati javaslat vitáját, a főrendek elvetik és visszaküldik a rendeknek.
- 4.† 1922. Wassermann Mór (Budapest) kávéház-tulajdonos (x Budapest, 1875. február 10.)
- 5.x 1897. Járosi Andor (Újsándorfalva) ref. lelkész, teológus, tanár, író († Magonyitogorsz, 1944. dec. 26.)
- 5.† 1922. Bene Géza (Anina) bányamérnök (x Pest, 1855. július)
- 6x 1797. Nagy Károly (Révkomárom) matematikus, közgazdász, csillagász, publicista, akadémikus († Párizs, 1868. március 2.)
- 7x 1722. Festetics Pál (Pozsony) nagybirtokos, kamarai alelnök († Pozsony, 1782. április 7.)
- 7x 1897. Földi Rózsi (Isaszeg) festő- és fotóművész († Párizs, 1972. febr. 1.)
- 8† 1947. Alszeghy Lajos (Budapest) színész (x Budapest, 1912.)
- 8† 1947. Szakáts Zoltán (Budapest) színész (x Nagyszében, 1901. március 10.)
- 9x 1847. Liphay Sándor (Tata) vasúti mérnök, szakíró, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1905. máj. 1.)
- 10x 1897. Kondér István (Budapest) erdőmérnök († Budapest, 1975. szeptember 8.)
- 11x 1897. László Ferenc (Pápa) állatorvos, tanár († Budapest, 1967. máj. 9.)
- 12† 1922. Weissmahr József (Budapest) vízépítő mérnök, egyetemi tanár (x Bécs, 1875. április 11.)
- 14† 1847. Czakó Zsigmond (Pest) drámaíró (x Dész, 1820. március 22.)
- 15† 1822. Verseghy Ferenc (Pest) író, magyar jakobinus (x Szolnok, 1757. ápr. 3.)
- 15 1847. Kossuth javasolja az országgyűlésnek, tegyék félre a felirati javaslat kérdését.
- 15† 1897. Gerber Frigyes (Salgótarján) bányamérnök, bányai igazgató (Mitrovica, 1850. november 18.)
- 15† 1947. Éber Sándor (Baja) festőművész (x Ráckeresztúr, 1878. június 6.)
- 15† 1947. Elekes Miklós (Kolozsvár) orvos, ideggyógyász, szakíró (x Óbecse, 1897. szeptember 3.)
- 16x 1922. Lukács József (Budapest) filozófus, egyetemi tanár, akadémikus († Budapest, 1987. január 6.)
- 16† 1947. Pusztai János (Budapest) partizánvezető (x Szekszárd, 1904. november 8.)
- 17.† 1947. Balás Piri Elemér (Budapest) jogász, egyetemi tanár, akadémikus (x Szabadka, 1883. január 28.)
- 17.† 1947. Fraunhofer Lajos (Budapest) meteorológus (x Kiskomlós, 1865. január 9.)
- 18.x.1922. Habuda Zsigmond (Pécs) közlekedési mérnök († Budapest, 1981. október 24.)

- 19.x.1847. Thalhammer János (Meggenhoffen, Ausztria) tanár, lepkekutató († Pécs, 1934. március 18.)
- 20.x.1847. Bihar Ferenc (Debrecen) katonatiszt, miniszter († Budapest, 1920. május 27.)
- 22.† 1897. Pálfi Albert (Budapest) szerkesztő, író, politikus, akadémikus (x Gyula, 1820. április 20.)
- 23.x.1797. Csupka András (Ránk) jogász, jogakadémiai tanár († Eperjes, 1851. július 9.)
- 25.† 1922. Weiss Manfréd, báró (Budapest) gyáros (x Pest, 1857. április 11.)
- 26.x.1897. Bolváry Géza (Budapest) filmrendező († Rosenheim, Németország, 1961. augusztus 10.)
- 26.x.1897. Szarka Géza (Bük) író († Székesfehérvár, 1974. szeptember 2.)
- 26.† 1922. Rózsa Lajos (Ditroit) operaénekes (x Körmend, 1877. július 4.)
- 26.† 1947. Okolicsányi-Kuthy Dezső (Budapest) orvos, tüdőgyógyász (x Bécs, 1869. július 13.)
- 26.† 1947. Sigray Antal, gróf (New York) politikus (x Ivánc, 1879. máj. 12.)
- 28.x.1897. Szécsén Mihály (Budapest) író, humorista († Budapest, 1968. szeptember 15.)
- 28.† 1922. Kertész Kálmán (Budapest) zoológus, akadémikus (x Eperjes, 1867. január 2.)
- 29.x.1922. Borbély László (Budapest) újságíró († München, 1985. szeptember 14.)
- 29.† 1947. Balogh Ilona (Budapest) művészet-történész (x Budapest, 1912. jún. 24.)
- 29.† 1947. Zambra Alajos (Budapest) irodalomtörténész, egyetemi tanár (x Fiume, 1886. február 7.)
- 30.† 1947. Szidarovszky János (Budapest) nyelvész, tanár, akadémikus (x Budapest, 1881. október 20.)

A Mikszáth Kiadó elhatározott szándéka, hogy tekintettel az 1997-es Mikszáth évre, reprezentatív határidőnaplót jelentet meg.

A határidőnapló igényes kivitelben készül: műnyomó papíron, műbőr kötésben, varrva, nyomott előzékkal, az író szellemiségét idéző gondolatokkal és képekkel, B/3-as falinaptár melléklettel, mely tartalmazza az 1997 év Mikszáth ünnep eseményeit. A naptárban közöljük az egyébként szokásos információkat is. Terveink szerint a naptárt 1996. december első hetében jelentetjük meg.

A Kiadótól közvetlenül megrendelt naptár ára 784.- Ft (Áfával). Magyarország területére a postázás költsége a Kiadó vállalja.

A naptár lehet ajándék barátainak, kollégáinak. Az igényeket 1996. október 20-ig kérjük megküldeni, a megrendeléseket a beérkezés sorrendjében teljesítjük!

Címünk: 2658 Horpács, Mikszáth Kálmán u. 1.

✂ .....

Megrendelőlap

Megrendelem a „Mikszáth-os határidőnaplót” á 784.- Ft áron ..... példányban.

Név: .....

Cím: .....

Telefon: .....

Ügyintéző neve: .....

.....

.....

dátum

aláírás

A befizetéshez számlát és csekket küldünk!

Váci fényképek a XIX. szd. végétől

1.

2.

3.

4.

5.

6.

